

Àmbit social i criminològic

INVESTIGACIÓ

Producció pròpia, 2013

La llibertat condicional a Catalunya

Autors

Àrea d'Investigació i Formació Social i
Criminològica

Any 2014

La llibertat condicional a Catalunya

Equip de treball

Autors:

Manel Capdevila Capdevila (coord.) (*responsable d'investigació*)
Marta Ferrer Puig (*cap de l'Àrea d'Investigació i Formació Social i Criminològica*)
Marta Blanch Serentill (*investigadora col·laboradora i suport tècnic*)
Berta Framis Ferrer (*tècnica de recerca de la Unitat d'Investigació*)
Aina-Itziar Coloma González (*tècnica de recerca becada*)
Gerard Domínguez Reig (*tècnic de recerca becat*)
Núria Comas López (*tècnica de recerca becada*)
Alexia Cañamares Sanz (*tècnica de recerca becada*)
Albert Garrigós Bou (*tècnic de recerca becat*)
Ariadna Boldú Pedro (*tècnica de recerca becada*)

Assessorament metodològic, anàlisi de dades i supervisió de l'informe:

Vanessa Alcaide Lozano (*Dept. de Sociologia i Anàlisi de les Organitzacions, Facultat d'Economia i Empresa, Universitat de Barcelona*)

Treballadors de camp:

Oriol Arronis Camps	Albert Garrigós Bou
Josep Babot Barbero	Júlia Mas Maresma
Júlia Boada Danés	Martí Oliver Mora
Alexia Cañamares Sanz	Xavier A. Pedrós Fernández
M ^a José Fernández Hidalgo	Mònica Teixidó Piñol

Assessorament específic:

Maria Dolors Basallo Fernández (*criminòloga i responsable de centre penitenciari*)
Ismael Loinaz Calvo (*Departament de Personalitat, Avaluació i Tractament Psicològic, Facultat de Psicologia, Universitat del País Basc –UPV/EHU*)

Avís legal

Aquesta obra està subjecta a una llicència de [Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 3.0 No adaptada de Creative Commons](http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.ca) el text complet de la qual es troba disponible a <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/deed.ca>

Així doncs, es permet la reproducció, la distribució i la comunicació pública del material, sempre que se citi l'autoria del material i el Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (Departament de Justícia) i no se'n faci un ús comercial ni es transformi per generar obra derivada.

Índex

0.	Introducció	10
1.	Marc Teòric	18
1.1	<i>Conceptes i marc legal del sistema penitenciari a Espanya i Catalunya</i>	18
1.1.1	Orientacions, finalitat i objectius del sistema penitenciari espanyol.....	18
1.1.2	El sistema de fases i de classificació penitenciària	20
1.1.3	Condicions per a l'accés al 3r grau de tractament i posteriorment a la llibertat condicional	22
1.2	<i>Conceptes i marc legal de la llibertat condicional a Espanya i Catalunya</i>	31
1.2.1	Definició de la llibertat condicional i marc legal que la sustenta	31
1.2.2	Justificació de la LC segons les teories criminològiques.....	32
1.2.3	Condicions d'accés a la llibertat condicional. Requisits	33
1.2.4	Tipus de llibertat condicional	34
1.2.5	Gestió, seguiment i control de la llibertat condicional.....	35
1.2.6	Regressions i revocacions de la llibertat condicional	36
1.2.7	Els canvis proposats per la Circular 2/2012.....	37
1.3	<i>El funcionament de la llibertat condicional i altres mesures o sancions a la comunitat a la UE</i>	39
1.3.1	La <i>probation</i> a Europa	39
1.3.2	Organització del sistema de <i>probation</i> i llibertat condicional a diferents països	40
1.3.3	Models i condicions d'accés a la llibertat condicional.....	42
1.3.4	Continguts de l'execució de la llibertat condicional.....	48
1.3.5	Òrgan que concedeix i òrgan que gestiona la llibertat condicional	51
1.3.6	Revocació de la llibertat condicional.....	55
1.3.7	Recomanacions d'organitzacions internacionals	55
1.4	<i>Estudis sobre la llibertat condicional</i>	59
1.4.1	<i>Mesurar l'impacte de la llibertat condicional: la reincidència com a indicador</i>	60
1.4.2	<i>L'efectivitat dels diversos models de seguiment de la llibertat condicional</i>	64
1.5	<i>Dades estadístiques a l'entorn de l'aplicació de la llibertat condicional a Catalunya</i>	72
1.5.1	Dades generals sobre la població penitenciària.....	72
1.5.2	Les dades sobre la llibertat condicional i el tercer grau	77
1.5.3	Altres dades d'interès.....	85
2.	La recerca	89
2.1	<i>Finalitat</i>	89
2.1.1	Objectius.....	89
2.1.2	Hipòtesis	90
2.2	<i>Metodologia</i>	93
2.2.1	Anàlisi quantitatiu	93
2.2.2	Anàlisi qualitatiu	97
2.3	<i>Model d'anàlisi</i>	101
2.4	<i>Variables a recollir</i>	103
2.5	<i>Temporalització</i>	108

2.6. Fitxa tècnica de la recerca.....	109
3. Descripció de la població. Incidència dels perfils dels interns en la concessió de la LC	111
3.1 Les persones que arriben a la llibertat condicional.....	112
3.1.1 El temps que es triga a arribar a la llibertat condicional.....	117
3.1.2 El perfil dels interns que arriben a la modalitat de llibertat condicional avançada	126
3.2 Les persones que progressen a 3r grau.....	126
3.3 Les persones que es mantenen en 2n grau (filtrat).....	130
3.3.1 Els interns de 2n grau filtrat que no gaudeixen de permisos.....	134
3.4 Principals diferències entre els tres grups.....	141
3.5 Els revocats de la llibertat condicional.....	152
4. Incidència de l'Administració	157
4.1 Efecte territori.....	158
4.2 L'efecte Circular 2/2012.....	163
4.3 Incidència dels professionals pel que fa a les propostes de LC per als estrangers i l'aplicació de l'art. 197 RP.....	167
4.3.1 Estrangers i expedients d'expulsió oberts.....	167
4.3.2 L'aplicació de l'art.197 RP.....	169
4.4 L'efecte dels retards en la concessió dels beneficis penitenciaris.....	171
4.4.1 El retard en la concessió dels permisos.....	171
4.4.2 El retard en la concessió de la LC	174
5. La classificació dels interns segons les característiques dels subjectes	176
5.1 Els grups sorgits de l'anàlisi de conglomerats	177
5.1.1 Grup 1: Delinqüència ocasional. Estranger	181
5.1.2 Grup 2: Multireincident. Inadaptat penitenciari	181
5.1.3 Grup 3: Delinqüència d'oportunitat. Adaptat social	182
5.1.4 Grup 4: Petita delinqüència. Marginat social	183
5.1.5 Valors atípics.....	184
5.2 Les noves propostes de classificació de grau.....	185
5.2.1 Grup 1: Delinqüència ocasional. Estranger	186
5.2.2 Grup 3: Delinqüència d'oportunitat. Adaptat social	186
5.2.3 Grup 4: Petita delinqüència. Marginat social	187
5.2.4 Grup 2: Multireincident. Inadaptat penitenciari	188
5.2.5 Redistribució final teòrica dels nous grups de classificació.....	189
5.3. Relació entre nova classificació i taxa de reincidència	190
5.3.1 Trencant tòpics: aplicar beneficis penitenciaris millora la taxa de reincidència.....	190
5.3.2 Trencant tòpics: els delictes amb més condemna no són els que presenten més taxa de reincidència	193
6. Anàlisi de casos: aprofundiment de 15 casos penitenciaris.....	195
6.1 Objectius i metodologia	195
6.2 Dificultats i endarreriments durant la condemna segons els grups d'estudi.....	198
6.2.1 Modalitat de LC avançada	198
6.2.2 Modalitat de LC ordinària (sense revocacions)	201

6.2.3 Els casos de 3r grau	205
6.2.4 Els casos de 2n grau.....	209
6.2.5 Els casos de revocació de la llibertat condicional.....	212
6.3 <i>Dificultats i endarreriments durant la condemna segons alguns atributs.....</i>	215
6.3.1 Circular 2/2012	215
6.3.2 Temps de condemna	218
6.3.3 Delicte principal.....	219
7. L'opinió dels professionals sobre el funcionament de la llibertat condicional i la nova circular	220
7.1 <i>Metodologia emprada .....</i>	220
7.2 <i>Perfil dels participants .....</i>	221
7.2.1 Grups focals	221
7.2.2 Entrevistes	221
7.3 <i>Què pensen els experts respecte l'accés al 3r grau i la llibertat condicional? .....</i>	222
7.4 <i>Els temes clau per a la progressió de grau.....</i>	223
7.4.1 La responsabilitat civil	223
7.4.2 Els permisos penitenciaris	227
7.4.3 Estrangers en situació d'irregularitat	228
7.4.4 Altres motius per la no progressió de grau	230
7.4.5 Dificultats observades degudes a l'Organització.....	231
7.5 <i>Condicions d'accés i obstacles de la llibertat condicional.....</i>	237
7.5.1 Aspectes i dificultats organitzatives	237
7.5.2 Aspectes relacionats amb els interns	240
7.5.3 Sistemes de seguiment i control	240
7.5.4 Revocacions de la llibertat condicional	241
7.6 <i>Valoració sobre la Circular 2/2012.....</i>	243
8. L'opinió dels experts sobre la llibertat condicional.....	245
8.1 <i>La tècnica Delphi utilitzada en aquesta recerca .....</i>	245
8.2 <i>Perfil dels participants .....</i>	247
8.3 <i>Què pensen els experts respecte l'accés a la llibertat condicional?.....</i>	249
8.4 <i>Les dificultats observades per a la progressió de grau .....</i>	251
8.4.1 Els permisos penitenciaris	251
8.4.2 La responsabilitat civil	253
8.4.3 El tractament específic	254
8.4.4 Altres motius per la no progressió de grau	255
8.5 <i>Condicions d'accés i obstacles de la llibertat condicional.....</i>	256
8.5.1 Aspectes i dificultats organitzatives	256
8.5.2 Aspectes relacionats amb els interns	261
8.5.3 Sistemes de seguiment i control	263
8.6 <i>Revocacions de la LC .....</i>	264
8.7 <i>Valoració sobre la Circular 2/2012 i previsions de futur.....</i>	266
9. Discussió de resultats	269

9.1	<i>Pregunta 1: característiques dels subjectes i classificació</i>	269
9.2	<i>Pregunta 2: endarreriments en la concessió dels beneficis penitenciaris</i>	275
9.3	<i>Pregunta 3: posicionament dels operadors jurídics</i>	280
9.4	<i>Pregunta 4: l'efecte de la Circular per l'accés a medi obert</i>	286
9.5	<i>Pregunta 5: resum dels problemes detectats en l'aplicació de la LC</i>	290
10.	Conclusions i propostes.....	293
10.1	<i>Conclusions</i>	293
10.2	<i>Propostes</i>	302
	Epíleg.....	306
11.	Referències bibliogràfiques.....	309

Agraïments

Volem donar les gràcies a Jordi Camps Martí i Gemma Torres Ferrer per les seves orientacions desinteressades respecte el funcionament del SIPC i els diferents programes de tractament que fa servir la Direcció General de Serveis Penitenciaris. Ens han ajudat a entendre molts resultats i a ubicar més encertadament les fonamentacions que els expliquen. També volem agrair les magnífiques aportacions jurídiques i criminològiques que, amb una paciència exemplar, ens ha fet Maria Dolors Basallo; com sempre que li hem demanat ajut, ens ha aportat claredat a un tema complex i no sempre fàcil de seguir i entendre. I, finalment, volem fer arribar un agraïment a totes aquelles persones que ens han ajudat a confeccionar aquest informe, ja sigui amb les seves aportacions als grups focals, a les entrevistes individuals o facilitant, amb la seva col·laboració, dades i punts de vista que han enriquit el discurs.

Participants en els grups focals:

Josepa Blanch Bordalba	Emília Martínez García
Brigit Blázquez Guardia	Isabel Martínez Melero
Marta Cassany Virgili	M ^a Carmen Martínez Serrano
Neus Cortés Vila-seca	Jordi Monleón Baye
José Chicano Moreno	Angi Núñez Cirera
M ^a Teresa Desola Fernández	Jordi Pereira Asensio
Àngels Expósito Miró	M ^a Rosa Querol Tous
Rosario Fernández Martín	Nuria Roure Miró
Begoña Ferrero Gutiérrez	Séneca Sánchez Martínez
Silvia González Hernando	Mercedes Sánchez Velasco
Félix Herraiz Gonzalo	Elena Serrano Avalos
M ^a Angels Lanau Fierro	Fina Solans Gispert
M ^a José Latorre Tomás	Joel Viladegut Casals
Margarita Llop Ribalda	

Participants com a informants clau:

M. Dolors Basallo Fernández	Jordi Gómez Ginés
Remei Bona Puigvert	Susana López Sánchez
Josep Cid Moliné	Mónica Marcos Almazán
Ferran Español Avertin	Josep E. Paül Torrent
Miguel Angel Esteban Ortega	Joan Pere Queralt Beltrán
Fco. Javier Faus Prosper	Beatriz Tébar Vilches
José Ignacio Félez González	Soraya Zeraibi Larrea
M. Rosario Fernández Martín	

A tots ells, gràcies.

0. Introducció

Com a resultat del procés de detecció de necessitats de recerca impulsat per la Unitat d'Investigació Social i Criminològica del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (CEJFE a partir d'ara), l'Àrea de Planificació i Projectes Estratègics de la Direcció General de Serveis Penitenciaris (DGSP a partir d'ara), juntament amb la Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat, van concretar la proposta d'estudiar l'actual aplicació de la llibertat condicional (LC a partir d'ara) a Catalunya amb l'objectiu de conèixer com es gestiona actualment i descriure els principals impediments per a estendre el seu ús. Aquesta proposta es vinculava a l'objectiu estratègic de la DGSP de promoure l'aplicació de la LC.

L'objectiu d'ampliar l'aplicació de la LC a Catalunya respon a dues motivacions fonamentals: d'una banda, respon a les recomanacions internacionals i als resultats de la recerca empírica, afavorir les possibilitats reinsertadores de la pena privativa de llibertat, promovent aquesta fase de compliment en la qual l'intern pot seguir un procés de reinserció efectiva amb garanties de suport i control; i d'altra banda, i més en una època d'importants restriccions econòmiques, abaratir els costos de la pena de presó quan resultin innecessaris.

En aquest sentit, la DGSP va publicar, en data 1 de juny de 2012, la Circular 2/2012 sobre la gestió, execució i seguiment de la LC. La justificació de la seva creació és la necessitat d'actualitzar i simplificar-ne el procediment, que data de 2004, *a fi d'ajustar el nombre de persones en llibertat condicional a les ràtios esperades segons la tipologia i el perfil criminològic de la població interna als centres penitenciaris de Catalunya*. La Circular parla d'una infrautilització d'aquesta mesura com a forma de compliment de les penes de presó i es planteja incrementar el nombre d'interns que hi accedeixen, alhora que vol disminuir el nombre d'interns que retornen a 2n grau per incompliment de les condicions de la LC.

Cal fomentar la llibertat condicional?

Però pel lector neòfit i per la societat en general cal informar clarament de per què cal fomentar la LC. Quines explicacions poden donar arguments a aquesta proposta de l'administració penitenciària catalana? Quins beneficis en pot treure la societat d'aquest tipus de proposta?

Al capítol 1 es recollirà l'argumentació jurídica, econòmica, criminològica i científica que fonamenta la conveniència d'ampliar no només aquesta mesura, sinó totes aquelles que estiguin vinculades amb el retorn a la comunitat, si bé nosaltres ens centrarem en la LC perquè és l'objecte d'estudi d'aquesta recerca. Al primer apartat del capítol 1 es presenta ordenada l'argumentació jurídica, començant per la legislació espanyola i explicant, pel lector neòfit, quin és el concepte i marc legal del sistema penal i penitenciari a Espanya i Catalunya i com, dins d'aquest, és aplicada la LC. Així mateix, dins de l'apartat 3 d'aquest extens capítol 1, s'expliquen les directives europees i el funcionament i formes de fer de diversos estats europeus –principalment dins l'àmbit de la UE– amb l'objectiu de donar una visió global comparada de les polítiques d'execució penal i obrir el ventall de possibilitats de canvi. També es recullen, al final d'aquest apartat, les recomanacions internacionals que les autoritats europees han emès respecte l'aplicació de la LC i d'altres mesures penals i penitenciàries. A l'apartat 4 d'aquest primer capítol es presenten els estudis fets sobre la LC i, a l'apartat 5, les dades estadístiques de la població penitenciària a Espanya i a Catalunya.

En els resultats exposats, el lector trobarà els arguments suficients per entendre per què cal fomentar i promocionar l'ús de mesures com la LC. En destaquem de tres tipus entre tots els que s'exposen: 1) de política penal i penitenciària, 2) d'econòmics i 3) d'efectivitat criminològica.

1) Respecte als arguments de política penal i penitenciària:

- Catalunya quasi ha doblat la seva població penitenciària en 10 anys sense que això es correspongui amb un augment en la criminalitat en el mateix període.

- La taxa de població penitenciària és de les més altes d'Europa (Espanya té la primera de la UE-15) i estem a l'alçada dels països de l'Europa de l'Est en la UE-27.
- Catalunya té una densitat penitenciària molt alta i entre les pitjors de la UE, que corresponen als estats del sud d'Europa. En aquest sentit, cal remarcar que Espanya ha fet els deures amb la construcció de nous centres penitenciaris, la qual cosa fa que presenti millors resultats en aquest aspecte.
- La durada mitjana de presó efectiva a Espanya és de les més altes d'Europa i això tenint en compte que la cadena perpètua no es troba –encara– entre les mesures aplicables.
- Els requisits per a la concessió de la LC a Espanya són dels més exigents d'entre els diversos estats europeus. Així mateix, Espanya és dels estats que compta amb un nombre major de requisits addicionals. Tot plegat fa que el percentatge d'interns que finalitzin en LC sigui dels més baixos d'Europa.
- El grau de compliment amb èxit dels permisos penitenciaris concedits a Catalunya al 2012 és del 99%. El 97,3% dels interns penitenciaris els han complert sense incidències. Malgrat això, ha disminuït el percentatge d'interns de 2n grau de tractament que han gaudit permisos en aquests darrers anys, sense que això tingui a veure amb un major nombre d'expedients disciplinaris dins dels centres (que també han disminuït en els darrers anys).

2) Respecte als arguments econòmics:

Tot i no que no existeixen estudis fiables respecte al cost econòmic real de les mesures d'execució penal, hi ha un consens generalitzat en què les despeses que suposa la supervisió en llibertat són inferiors que les que genera el règim tancat.

3) Respecte als arguments d'efectivitat criminològica:

- Els estudis recollits incideixen en què les mesures en medi obert són més efectives per treballar el procés de reinserció que les mesures en medi tancat.
- Alhora, el seguiment és més efectiu si no es basa únicament en mesures de supervisió i inclou també mesures de tractament. De la mateixa manera, l'efectivitat augmenta si l'objectiu de la intervenció es centra en la població que presenta un risc mig o alt de cometre nous delictes, abandonant així la tendència a tractar els interns amb un risc baix de reincidència, la qual cosa implica una distribució de recursos innecessaris.
- Molts dels estudis referenciats en aquesta recerca ens confirmen que sortir en LC facilita el treball pel desistiment del delicte per part del penat i contribueix a evitar la reincidència. Per tant, cal fomentar-la sempre que sigui possible.

A qui convé i com s'aplica la llibertat condicional?

La finalitat i objectius de la recerca es presenten al capítol 2. Clarament l'aposta d'aquest estudi és donar elements i arguments per fer créixer l'ús de la LC d'una manera orientada a la reinserció dels condemnats sense perjudicar l'altre gran objectiu, que ha de ser la protecció pública de la societat.

Els resultats de la recerca es presenten en tres grans parts: l'anàlisi quantitativa, la part qualitativa i la triangulació de les dades obtingudes.

Respecte a les anàlisis quantitatives, les dades es presenten als capítols 3, 4 i 5.

Al capítol 3 es recullen les dades descriptives dels interns penitenciaris que arriben a la LC l'any 2012, així com dels que es troben en el 3r grau de tractament penitenciar i dels que es troben en 2n grau de tractament malgrat complir algunes de les condicions objectives per haver progressat. S'analitzen les principals diferències entre els tres grups i es fa un estudi específic d'aquells als quals s'ha revocat la LC.

Al capítol 4 s'analitzen quantitativament, ja no els subjectes, sinó la incidència de l'Administració en els resultats, parant una atenció especial en les diferències en funció del territori, en el que ha suposat l'aplicació de la Circular 2/2012 i en allò que té a veure amb els estrangers i amb els casos en els quals s'ha produït retard en la concessió dels beneficis penitenciaris¹.

Al capítol 5 es proposa una millora en la classificació dels interns penitenciaris, en tant que els resultats indiquen que un gruix important de subjectes podrien accedir a més beneficis penitenciaris del que tenen en l'actualitat sense alterar el perfil personal, penal i criminològic dels grups ni augmentar el risc de reincidència.

Respecte les dades qualitatives, els resultats es presenten als capítols 6, 7 i 8.

Al capítol 6 es fa el seguiment de 15 casos penitenciaris triats, per les seves característiques, d'entre el total de casos estudiats (3.340). Uns han estat escollits perquè representen casos paradigmàtics i altres perquè són, al contrari, casos singulars. L'objectiu ha estat incloure la major heterogeneïtat possible en la mostra, per tal d'ajudar el lector a situar l'enorme complexitat de les diferents realitats penitenciàries.

Els capítols 7 i 8 tenen un enfocament totalment diferent, atès que l'objecte d'estudi no és l'intern, sinó el funcionament de l'execució penal penitenciària, abordat a partir del que pensen els professionals que hi treballen. El capítol 7 està construït a partir d'entrevistes en profunditat a diferents operadors jurídics i de grups de discussió amb professionals de l'àmbit penitenciari, en els quals es radiografia el funcionament de la LC i, de retruc, el conjunt del sistema, des que es produeix l'ingrés penitenciari. El capítol 8 recull l'opinió dels professionals de tractament penitenciari sobre els mateixos temes a partir de l'aplicació de la tècnica *Delphi*.

---

¹ Malgrat que l'article 202 del Reglament Penitenciari de 1996 estableix explícitament que els beneficis penitenciaris, com a mecanismes jurídics d'acortament de la condemna, són exclusivament la llibertat condicional avançada i l'indult, en el text d'aquesta recerca emprem aquests termes en la seva acepció àmplia i no estrictament jurídica, que diversos autors utilitzen, fonamentada en principis de reeducació i reinserció social de l'intern. En aquest sentit, incluem com a beneficis penitenciaris aquells mecanismes de la vida penitenciària que estimulen l'intern a millorar les condicions de compliment de la pena, per exemple els permisos de sortida, el règim obert o la llibertat condicional en general.

La triangulació de resultats es fa als capítols 9 i 10.

Al capítol 9 es fa la discussió de resultats i el capítol 10 inclou les conclusions i propostes.

Finalment, el capítol 11 conté les referències bibliogràfiques i, a més, s'aporta un extens dossier d'annexos de resultats que presenten les anàlisi detallades de cada capítol, en un intent de ser exhaustius i transparents respecte a la informació disponible. El lector pot aprofundir en qualsevol dels punts tractats a partir d'aquesta informació complementària.

Barcelona, gener de 2014

Sigles i conceptes

Glossari de sigles

CAS: Centre d'Atenció i Seguiment de Drogodependències

CE: Constitució Espanyola

CP: Codi penal

CEJFE: Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada

CIS: Centres d'Inserció Social. Ministerio del Interior

CTASP: Comissió Territorial d'Assistència Social Penitenciària

DEVI: Programa de tractament per a interns que han comès delictes violents

DGSP: Direcció General de Serveis Penitenciaris

FVP: Fiscalia de Vigilància Penitenciària

JVP: Jutjat de Vigilància Penitenciària

LC: Llibertat condicional

LOGP: Llei Orgànica General Penitenciària

MPA: Mesures penals alternatives

ONU: Organització de les Nacions Unides

OPV: Ordre de protecció a la víctima

PIS: Programa Individual de Seguiment

PIT: Programa Individualitzat de Tractament

PUC: Protocol Unificat de Classificació

RISCANVI: Instrument de diagnòstic, basat en la valoració individualitzada i estructurada d'un conjunt de variables preestablertes que utilitzen els professionals de tractament en l'àmbit penitenciari per tal de gestionar les probabilitats d'augment i de disminució del risc dels interns penitenciaris perquè protagonitzin nous episodis de comportaments violents.

ROFSEPC: Reglament d'organització i funcionament dels Serveis d'Execució Penal de Catalunya

RP: Reglament penitenciari

SAM: Sistema d'Avaluació Motivacional

SAC: Programa de tractament per a interns que han comès delictes sexuals

SGPRS: Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat

SIJJ: Sistema d'informació de Justícia Juvenil

SIPC: Sistema informàtic penitenciari català

SPACE: Estadístiques Penals anuals del Consell d'Europa

SSAP: Serveis Socials d'Atenció Primària. També anomenats SSAEP (Serveis Socials en l'Àmbit de l'Execució Penal) a l'àrea de Barcelona, Serveis Socials Bàsics, UBASP (Unitats Bàsiques d'Atenció Social Primària) i EBASP (Equips Bàsics d'Atenció Social Primària).

UE: Unió Europea

Conceptes generals de la recerca

Condemna o *pena base*: es refereix al conjunt de condemnes que l'intern es troba complint de forma ininterrompuda des del moment de l'estudi, tirant en darrera fins el moment del seu ingrés continuat pel compliment, encara que s'acumulin altres causes en el compliment de la pena privativa de llibertat.

1. Marc Teòric

1.1 Conceptes i marc legal del sistema penitenciari a Espanya i Catalunya

Aquesta introducció vol situar al lector en el funcionament de la llibertat condicional (LC a partir d'ara) dins del context de la pena privativa de llibertat a Espanya. No es pretén fer un recull exhaustiu del marc legal que sustenta el sistema penitenciari espanyol, sinó que partirem de les aportacions que fan les 6 normes legals vigents que s'esmenten a continuació: La Constitució Espanyola (CE a partir d'ara), el Codi Penal (CP a partir d'ara)², la Llei Orgànica General Penitenciària (LOGP a partir d'ara)³, el Reglament Penitenciari (RP a partir d'ara)⁴, el Reglament d'Organització i Funcionament dels Serveis d'Execució Penal de Catalunya (ROFSEPC a partir d'ara)⁵ i la Circular 2/2012⁶, de la Direcció General de Serveis Penitenciaris (DGSP a partir d'ara).

1.1.1 Orientacions, finalitat i objectius del sistema penitenciari espanyol

La Constitució Espanyola de 1978, en el seu article 25.2 diu que *les penes privatives de llibertat i les mesures de seguretat estaran orientades cap a la reeducació i la reinserció social*⁷ (...).

També els articles 10.1 i 15 de la Constitució Espanyola s'interpreten en base al *principi d'humanitat* i de dignitat de la persona al referir-se a què una pena massa llarga deshumanitza i no es pot considerar positiva la permanència a la presó de persones majors de 70 anys i malalts greus/terminals (Tébar, 2006a: 97).

L'article 1 de la LOGP defineix l'encàrrec de les institucions penitenciàries:

---

² Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi Penal.

³ Llei orgànica 1/1979, de 26 de setembre, General Penitenciària.

⁴ Reial Decret 190/1996, de 9 de febrer, pel qual s'aprova el Reglament penitenciari.

⁵ Decret 329/2006, de 5 de setembre, pel qual s'aprova el Reglament d'organització i funcionament dels serveis d'execució penal a Catalunya.

⁶ Circular 2/2012, de la Direcció General de Serveis Penitenciaris, sobre la gestió, execució i seguiment de la llibertat condicional.

⁷ Subratllat propi en totes les citacions.

Les institucions penitenciàries regulades en la present Llei tenen com a finalitat primordial la reeducació i la reinserció social dels sentenciats a penes i mesures penals privatives de llibertat, així com la retenció i custòdia dels detinguts, presos i penats. Igualment tenen com encàrrec una tasca assistencial i de suport als interns i als alliberats.

La doble finalitat atribuïda a les institucions penitenciàries pot semblar aparentment contradictòria, atès que els objectius i recursos que cal fer servir per assolir-les podrien anar en direccions oposades. Així *la retenció i custòdia* implica utilitzar unes mesures de seguretat garantistes amb els drets de les persones que es troben privades de llibertat però també efectives per a la protecció de la comunitat de les accions delictives que han fet o podrien tornar a fer els individus. Alhora, el primer encàrrec que tenen les institucions penitenciàries, *la reeducació i la reinserció social*, implica oferir al llarg de tota la condemna recursos i aprenentatges que facilitin als interns, a la seva sortida de presó, aquesta reinserció i el desistiment de la conducta delictiva.

La LOGP determina que l'intern té dret a ser tractat a partir del principi d'individualització (art. 63 LOGP). Per la individualització del tractament, quan un intern ha estat condemnat i sotmès al compliment d'una pena privativa de llibertat, serà classificat en un grau penitenciari i es farà la seva classificació tenint en compte diversos aspectes com la personalitat, l'història individual, familiar, social i delictiu, així com la durada de la pena, les mesures penals que li hagin pogut ser imposades, el medi al qual retornarà, els recursos de què disposa, i les facilitats i dificultats que afronta. Cada sis mesos com a màxim, els interns hauran de ser estudiats novament per reconsiderar la seva classificació anterior (art. 65 LOGP). Aquests mandats legals fonamentaran un sistema de treball basat en la classificació penitenciària dels interns i la seva evolució seguint el sistema de fases. L'intern podrà seguir un tractament i fer un conjunt d'activitats (art. 59.1 LOGP), fent èmfasi en la necessitat que participi en la seva planificació i execució (art. 61.1 LOGP i 112 RP).

1.1.2 El sistema de fases i de classificació penitenciària

La LOGP (art. 72) estableix que les penes privatives de llibertat s'executaran segons el sistema d'individualització científica, separat en graus, l'últim dels quals és el de la LC.

La LOGP determina que el 2n i el 3r grau de tractament es compliran respectivament en centres de règim ordinari i de règim obert. En canvi els interns classificats en 1r grau seran destinats a establiments de règim tancat. L'últim grau, és la LC i, per accedir-hi, prèviament cal estar classificat en 3r grau de tractament.

El RP defineix com són els tres tipus de règim que es compleixen a presó: ordinari (art. 76-79), obert (art. 80-88) i tancat (art. 89-95).

En el règim ordinari totes les activitats es realitzen en el Centre Penitenciari segons l'horari establert pel Consell de Direcció de l'establiment penitenciari i diferencia entre activitats obligatòries, optatives i de lliure elecció per part dels interns. En tot cas es garanteixen 8 hores de descans nocturn i 2 hores de lliure disposició. Els penats classificats en 2n grau estan en aquest règim de vida (també els preventius i els penats pendents de classificar). L'art. 102.3 RP esmenta que les persones classificades en 2n grau són *"...els penats en els quals concorrin unes circumstàncies personals i penitenciàries de convivència normal, però sense capacitat per viure, de moment, en semilibertat"*.

Els penats classificats en 3r grau, compliran la pena privativa de llibertat en Centres Penitenciaris Oberts, Centres d'Inserció Social (art. 163 RP), en Seccions Obertes, en Unitats Dependents (art. 165 RP) o en Unitats Extrapenitenciàries (art. 182 RP) (tractament de toxicomanies). En règim obert hi seran els penats classificats en 3r grau, que l'art.102.4 RP diu que s'aplicarà a: *"...els interns que, per les seves circumstàncies personals i penitenciàries, estiguin capacitats per dur a terme un règim de vida en semilibertat."*

En el règim obert hi ha dues modalitats bàsiques de funcionament: la *modalitat restringida* (art. 82 RP) segons la qual l'intern només surt de l'establiment penitenciari per fer determinades activitats i la *modalitat ordinària* (art. 83 RP)

en què l'intern per regla general tindrà un temps mínim de permanència al centre que serà de 8 hores diàries, havent-hi de pernoctar. Hi ha una excepció a aquesta norma que permet suprimir l'obligació de pernoctar al Centre Penitenciari (art. 86.4 RP) a aquells casos en què a proposta de la Junta de Tractament i posterior autorització del Centre Directiu el subjecte accepti el control fora del centre en aquesta franja horària per dispositius telemàtics o d'altres. En ambdues modalitats de règim obert es donaran sortides de cap de setmana, que tindran una extensió màxima establerta, en la franja horària que va des del divendres a les 16h fins a les 9h del dilluns següent, així com la possibilitat de sortir els dies festius.

El règim tancat és d'aplicació a aquells penats que siguin classificats o regressats a 1r grau per la seva perillositat o inadaptació a la resta de població reclusa (art.102.5 RP). Es complirà en cel·les individuals ubicades en centres o mòduls de règim tancat o departaments especials de Centres de Règim Ordinari amb limitació de les activitats en comú dels interns i un major control i vigilància (art.10 LOGP i art. 93 i 94 RP).

Els Centres de Preventius son centres destinats a la retenció i custòdia de detinguts i presos (art. 7 LOGP). En principi se'ls aplicarà el règim de vida ordinari, tret que siguin qualificats de perillositat extrema o no s'adaptin al règim propi dels establiments de preventius, on llavors se'ls aplicarà el règim tancat previst a l'art. 10.2 LOGP.

La distribució dels encarcerats en cadascun dels graus en l'actualitat a les presons catalanes es recull en la taula 1 i gràfic 1. No totes les persones s'hi troben classificades. Hi ha un 16,7% de persones en situació de presó preventiva, d'altres pendents de classificar i d'altres interns exempts de responsabilitat penal sotmesos a mesures de seguretat als quals tampoc se'ls classificarà durant la seva estada al Centre Penitenciari (art.184.b RP).

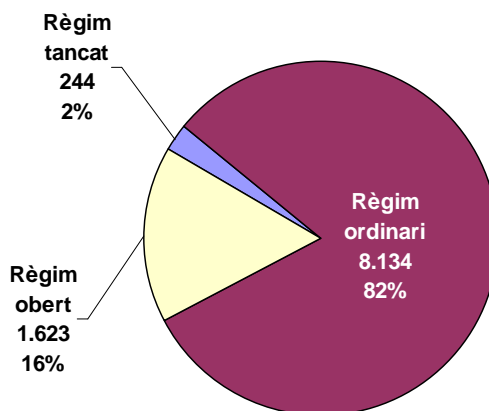
Els que arriben a la LC són l'11,7% del total de la població penada. L'any 2012, objecte del nostre estudi, foren 1.032 persones. Com argumentarem més detingudament en aquest mateix capítol, la sortida en LC dóna moltes més garanties d'èxit respecte al desistiment en el delictes que si la sortida de la

persona encarcerada es fa directament en llibertat definitiva després del compliment íntegre de la pena a la presó.⁸

Taula 1. Indicadors destacats en la distribució dels interns penitenciaris a Catalunya. Agost 2013

TOTAL POBLACIÓ RECLUSA	10.001
% Població preventiva	16,7%
% Població règim tancat	2,4%
% penats 3r grau/classificats	21,6%
% LC	11,7%

Gràfic 1. Població per règim de vida Agost 2013

Font: Àrea de Planificació i Projectes Estratègics. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya

1.1.3 Condicions per a l'accés al 3r grau de tractament i posteriorment a la llibertat condicional

Per obtenir el 3r grau de tractament i poder després optar a l'estudi d'una proposta de LC, les normes jurídiques estableixen un seguit de condicions que han anat augmentant d'exigència cada cop que hi ha una reforma legal. A hores d'ara es parla d'una nova reforma del CP que sembla que afectarà també a aquestes condicions. Per tal d'oferir al lector una visió general d'aquesta situació actualment, parlarem de tres factors que caldrà tenir en compte per a l'obtenció del 3r grau i l'accés posterior a la LC: 1) la durada de la pena, 2) la responsabilitat civil i 3) la valoració mitjançant una individualització científica (art. 72 LOGP i art.102.2 RP).

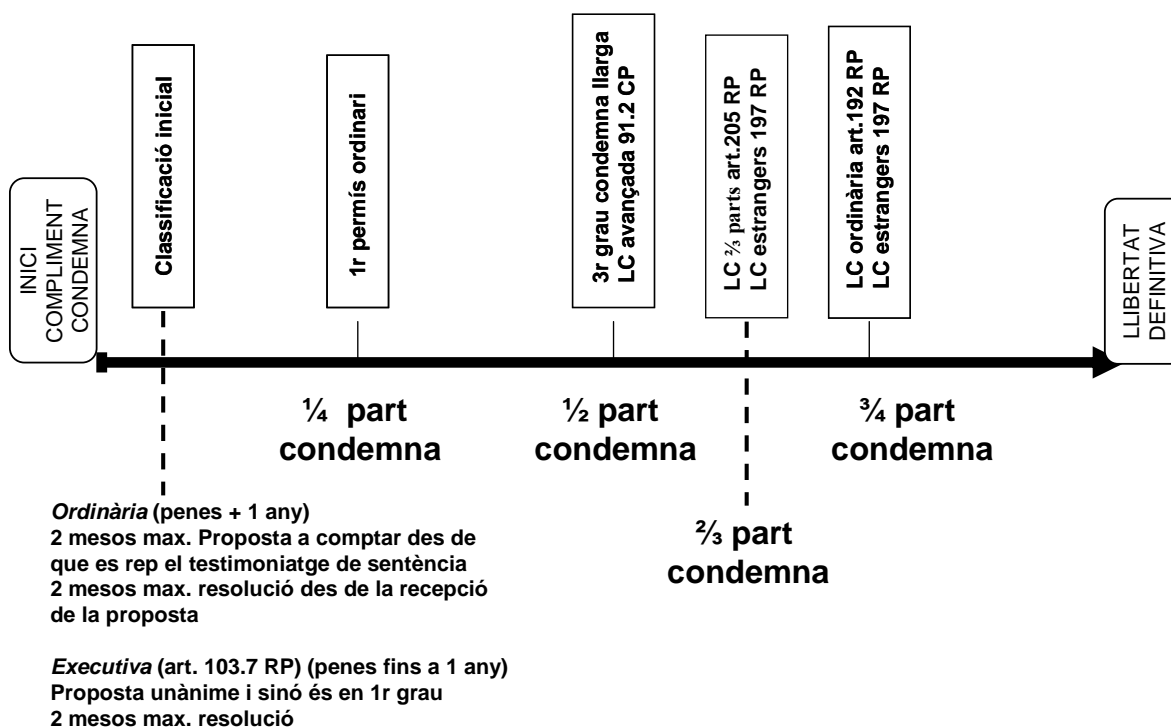
⁸ En l'estudi de Capdevila i Ferrer (2009:55) sobre *La taxa de reincidència penitenciària 2008* el 58,4% d'interns de la mostra van sortir directament de la presó en llibertat definitiva i la seva taxa de reincidència fou del 51,3%. En llibertat condicional van sortir el 20,4% i la seva taxa de reincidència fou del 15,7%. Malgrat caldria eliminar la incidència en aquestes dades del perfil de la població que arriba a LC que sol ser justament la de millor pronòstic, la diferència en termes de reincidència és molt rellevant i altres estudis internacionals que controlen aquesta variable corroboren la incidència de la LC en la reducció de la reincidència (veure apartat 1.4).

A continuació ens referirem a cadascun d'aquests factors i com incideixen en les condicions per a l'accés al 3r grau de tractament i posteriorment a la LC.

1.1.3.1 Durada de la pena

Un condicionant que marca molt tot el procediment de progrés de grau i accés a beneficis és la durada de la pena, en el sentit que estableix la data teòrica en el calendari en la qual cada intern hi pot accedir. Quan es coneix el temps de condemna, la xifra total en dies es divideix en quatre parts i, un cop sumats i restats aquells períodes ja abonats o que cal afegir com a suplement, s'estableix la data de termini de cadascun dels períodes, que marcarà la possibilitat d'accedir a determinats beneficis penitenciaris.

Gràfic 2. Períodes clau i trams en la duració de la condemna

1.1.3.1.1 Classificació inicial

A) Quan la condemna és superior a 1 any: la Junta de tractament fa la proposta de grau de classificació inicial i destinació (art. 32.1.d ROFSEPC), mitjançant un estudi previ individualitzat de la persona interna, sobre la base dels informes previs de l'equip multidisciplinari i ha d'incloure una proposta final motivada de grau de classificació i de centre de destinació. Aquesta proposta s'ha de fer en Junta de Tractament en el termini màxim de dos mesos des de la recepció del testimoniatge de sentència, i posteriorment es trameta al Centre Directiu. Aquest té 2 mesos més per dictar la resolució classificatòria i assignar el centre de compliment. Si l'intern no hi està d'acord pot recórrer en el termini d'1 mes al Jutge de Vigilància Penitenciària (JVP a partir d'ara). Si la classificació inicial és en 3r grau s'ha de notificar també al Fiscal, el qual pot manifestar la seva oposició davant el JVP. Si la classificació inicial és en 1r grau, s'ha de notificar amb un termini màxim de 72 hores al JVP des de la seva adopció (art. 95.1 RP).

B) Quan la condemna és inferior a 1 any: la classificació inicial s'anomena executiva i la proposa i resol la mateixa Junta de Tractament (art. 103.7 RP). Les condicions que ha de complir la Junta són: que la proposta de classificació sigui en 2n o 3r grau i que hi hagi un acord unànime de tots els membres de la Junta de Tractament. La resolució s'ha de dictar en un termini màxim de dos mesos. Si l'acord és unànime, es notifica la resolució a l'intern i, si escau, al Ministeri Fiscal o al JVP.

Si no és unànime o és una proposta de classificació en 1r grau, se segueix el tràmit i terminis ordinaris.

1.1.3.1.2 Una quarta part de la condemna: possibilitat d'iniciar permisos ordinaris

L'art. 47.2 LOGP i l'art. 154 RP estableixen la possibilitat de proposar permisos de sortida ordinaris de fins a set dies de durada com a preparació per a la vida en llibertat, fins a un total de trenta-sis o quaranta-vuit dies per any als interns classificats en 2n i 3r grau, sempre que s'hagi extingit aquesta quarta part de la condemna o condemnes i l'intern no tingui mala conducta.

Les propostes de permisos ordinaris d'interns classificats en 2n grau de tractament de durada superior a 48 hores han de ser autoritzats pel JVP (màxim 36 dies/any).

Les propostes de permisos ordinaris d'interns classificats en 2n grau de tractament de durada inferior menys de 48 hores són autoritzats pel Centre Directiu (màxim 36 dies/any).

Les propostes de permisos ordinaris d'interns classificats en 3r grau de tractament els autoritza el Centre Directiu (màxim 48 dies/any).

1.1.3.1.3 Mitja part de la condemna: possibilitat d'accedir al 3r grau en condemnes superiors als 5 anys o d'avançar l'accés a la llibertat condicional al termini de 2/3 parts en aplicació de l'art. 91.2 CP

Hi ha determinats supòsits, pels quals no es pot accedir al 3r grau fins haver assolit la meitat de la pena imposada. És el període legal que les reformes del CP han implementat per algun tipus de penes superiors als 5 anys i que es coneix com a “*període de seguretat*” (art. 36.2 CP). Tot i així no és obligatori esperar fins aquest termini en els delictes amb condemnes superiors als 5 anys que no estiguin afectats per la limitació que imposa aquest article (delictes de terrorisme, pertinença a organització criminal, abús sexual a menors de 13 anys. Art. 36.2.2 CP).

En un sentit positiu, el fet d'haver complert la meitat de la condemna fa possible que a determinats interns se'ls pugui estudiar l'avançament de la LC a la data prevista de compliment de les 2/3 parts de la pena imposada. Els interns que es poden beneficiar d'aquest avançament són els que compleixen les condicions següents: haver fet fins aquell moment i continuadament activitats laborals, culturals o ocupacionals al Centre Penitenciari i haver participat en programes de reparació a les víctimes, o programes de tractament o desintoxicació, si fos el cas. A aquests interns, se'ls pot avançar la LC si ha complert la meitat de la condemna amb un màxim de 90 dies per cada any de compliment efectiu de condemna.

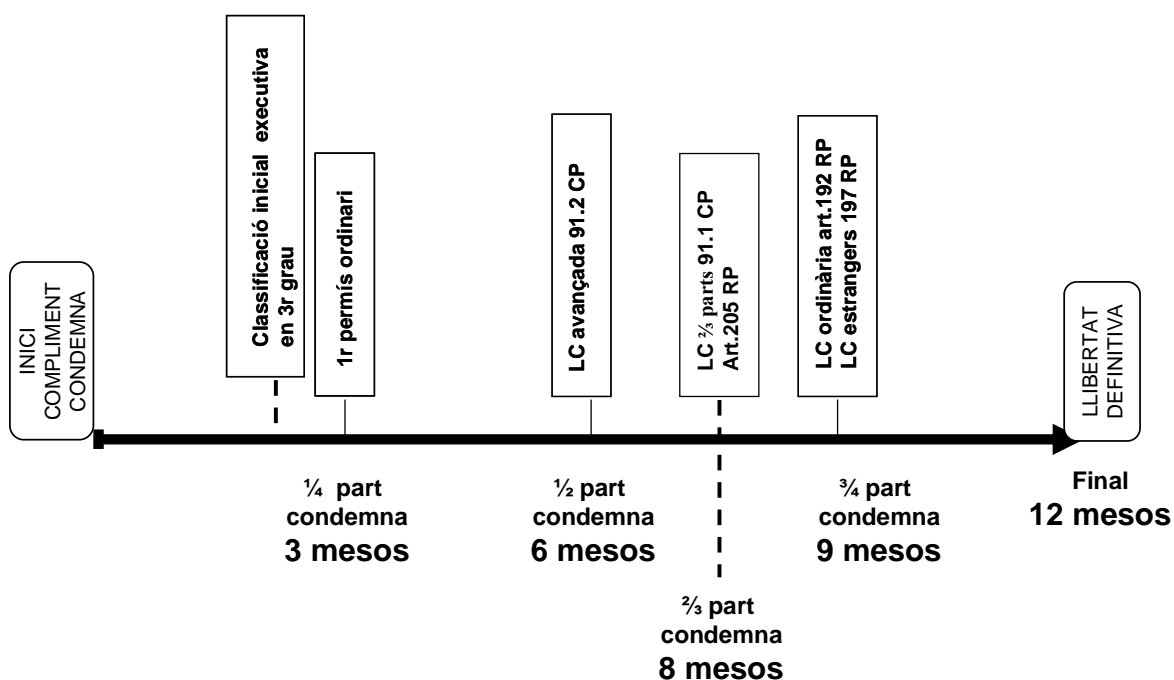
1.1.3.1.4 Dues terceres parts de la condemna: possibilitat de llibertat condicional avançada

Com en el cas anterior, l'art. 91.1 CP i l'art. 205 RP preveuen la possibilitat d'accedir a la LC avançada a les 2/3 parts de la condemna per a aquelles persones classificades en 3r grau de tractament que arribin a aquest límit temporal havent fet continuadament activitats laborals, culturals o ocupacionals al Centre Penitenciari.

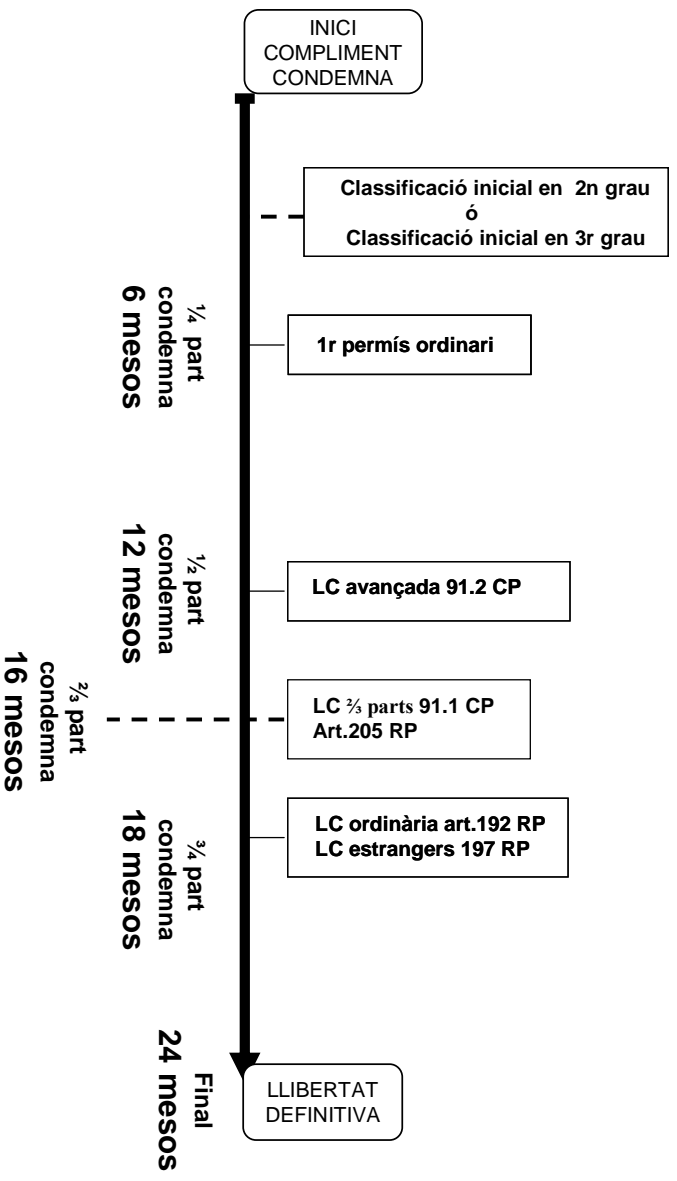
1.1.3.1.5 Tres quartes parts de la condemna: possibilitat de llibertat condicional ordinària

S'estableix el requisit temporal en l'art. 90.1.b CP i l'art. 192 RP. Per a la gestió de l'expedient de la LC les normes legals (art.194 fins el 200 RP) descriu els tràmits a fer i demana a l'Administració Penitenciària que els iniciï en temps suficient per complir els terminis. En la descripció de les variables utilitzades en la recerca i també en l'exposició de resultats ja s'explicaran amb detall els documents i condicions que cal complir per garantir la concessió de la LC.

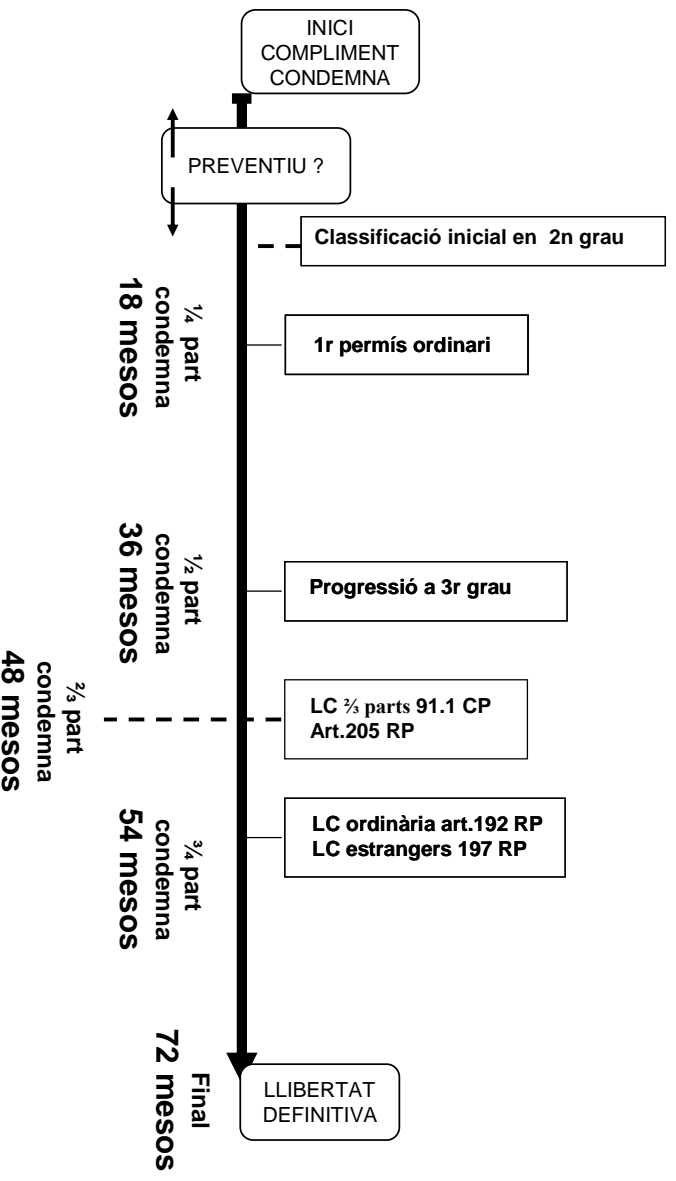
Gràfic 3. Exemple de trams de durada d'una condemna inferior a l'any

Gràfic 4. Exemple de trams de durada d'una condemna de 2 anys

Gràfic 5. Exemple de trams de durada d'una condemna de 6 anys

1.1.3.2 La Responsabilitat Civil

Com ja hem dit anteriorment, perquè un intern pugui ser classificat inicialment en 3r grau o pugui progressar-hi, cal que hagi satisfet la responsabilitat civil derivada del delictes (art. 72.5 LOGP). Aquesta condició pren especial rellevància en els delictes contra el patrimoni i l'ordre socioeconòmic, sempre que sigui de caràcter greu i hagi afectat una generalitat de persones. També és molt rellevant en els delictes contra els drets dels treballadors, contra la hisenda pública i la seguretat social i contra l'Administració pública (Cap. V a IX del CP).

Es considera que el condemnat ha de mostrar amb la seva conducta l'*esforç reparador* cara a restituir, reparar o rescabalar la víctima i per fer-ho s'ha d'implicar en funció de les seves condicions personals i patrimonials i garantir la satisfacció en el futur, si es fracciona el pagament en terminis. Pot ser motiu de revocació del 3r grau la insuficiència dels compromisos o pagaments efectuats en relació amb la responsabilitat civil. La declaració d'insolvència no eximeix de comprometre's a rescabalar les víctimes si bé resultarà un rellevant indicador de la impossibilitat del penat de fer front a la responsabilitat civil imposada pel Jutjat o Tribunal sentenciador.

La interpretació d'aquest concepte d'*esforç reparador* implica un important grau de discrecionalitat i subjectivitat que fa força imprevisible el poder determinar quina serà l'exigència d'aquesta condició per a cadascun dels casos i, consegüentment, dificulta significativament la seva gestió. Ho veurem posteriorment en la pràctica i en els resultats de la recerca.

1.1.3.3 El procés d'individualització: SAM, RisCanvi i PIT

Com ja hem explicat el sistema penitenciari català fa servir, entre d'altres, per al procés d'individualització del tractament aquestes tres eines metodològiques: el SAM per avaluar el comportament i la progressió o regressió en el tractament dins del centre penitenciari, el RisCanvi, per al pronòstic de risc d'aparició de determinats tipus de comportaments violents i el PIT (programa individual de tractament) per a marcar els objectius de treball i les accions a emprendre per assolir el procés rehabilitador.

Forcadell i Ternero (2005:9) defineixen el SAM (Sistema d'Avaluació Motivacional) com un model basat en el condicionament operant o instrumental d'Skinner i de l'aprenentatge social de Bandura que conté tres elements:

1. S'estableixen una sèrie d'objectius de comportament (pràctiques higièniques, participació en cursos o programes, reducció del consum de drogues o de conductes violentes o antisocials, assistència a entrevistes, entre d'altres). Aquests objectius poden implicar augmentar, reduir o mantenir determinades conductes o proposar noves conductes inexistents en el repertori del subjecte.
2. Es determinen diverses conseqüències gratificants o recompenses per als subjectes en funció del context (béns materials, augment de participació en activitats lúdiques, més visites amb familiars o sortides a l'exterior, reduccions de condemna, més disponibilitat d'horari en les sortides des de medi obert, entre d'altres).
3. S'estableixen associacions entre els objectius relatius a la conducta i les conseqüències: què cal fer exactament (quantes vegades, durant quant de temps, en quines situacions, entre d'altres aspectes) i quines conseqüències cal esperar.

El programa de tractament té diferents fases progressives. A cada fase hi ha unes exigències de conducta i major o menor disponibilitat de conseqüències gratificants i beneficis penitenciaris. Les fases estan ordenades de menor a major exigència de conducta i de menor a major gratificació. Periòdicament, cada tres mesos, els subjectes són avaluats i se'ls designa un dels quatre nivells establerts, que van del nivell A, el més alt i positiu, al nivell D, el més negatiu, en funció dels seus èxits de conducta (veure annex 1 on el lector trobarà una descripció més detallada).

El nivell de classificació del SAM és un dels arguments que normalment s'utilitzen per justificar la presa de decisions respecte a la proposta de permís ordinari, progressió de grau, proposta de LC o avançament de la LC.

El RisCanvi és un instrument de valoració estructurada dels interns basat en l'avaluació individualitzada del seu risc de protagonitzar comportaments

violents. Aquesta eina exigeix als professionals una millora en la tecnificació i formació qualificada de l'avaluació dels penats penitenciaris i implica que duguin a terme propostes més eficaces i eficients per a la reinserció social i el desistiment en el delicte dels implicats. La valoració dels casos a través del RisCanvi recull tots els factors exigits per l'art. 102.2 RP i se centra a determinar el risc en quatre grans àrees de comportament: risc de cometre nous delictes violents, de realitzar conductes violentes a l'interior dels centres (ja siguin auto agressives o ja siguin dirigides als altres) i de risc de trencament de condemna.

Les escales d'avaluació del RisCanvi contenen:

- 1) Un llistat de factors de risc específics per a cada tipus de violència futura que es vol avaluar i per al trencament de condemna
- 2) Una combinació algorítmica que permet obtenir un valor de risc quantitatiu i qualitatiu, que és una orientació per a la presa de decisions dels tècnics. El valor de risc pot ser baix, mig o alt.

Les escales RisCanvi utilitzades són de dos tipus: *screening* i completa.

La versió *screening* és l'aplicació curta que es fa a partir de la valoració de 10 ítems o factors de risc a tota la població penitenciària i la funció bàsica és de cribratge, de discriminació dels subjectes de baix risc (la majoria de la població) dels de risc mig o alt.

La versió completa consta de 43 factors de risc i s'aplica en aquells subjectes que han obtingut una valoració de risc mig o alt en l'*screening*.

Els professionals han de refer i posar al dia la valoració dels interns a través del RisCanvi cada 6 mesos. A l'annex 2 es dóna una informació més completa sobre aquesta eina.

El PIT (Programa individualitzat de tractament) és l'itinerari curricular de tractament que ha de seguir cadascun dels interns, a partir dels objectius de tractament, les activitats previstes per aconseguir-los i els compromisos adquirits entre l'equip multidisciplinari de tractament i el propi intern. Aquest

programa es concretarà en un itinerari de rehabilitació i d'intervenció progressiva, que anirà des de l'abordament inicial (si cal) de les habilitats psicoeducatives necessàries per conviure en societat sense entrar-hi en conflicte i preveient en un segon termini la intervenció més específica (programes psicoeducatius especialitzats). El disseny del PIT, el consens amb l'intern sobre aquest programa i la seva avaluació continuada es farà primordialment amb el tutor de l'intern, que pot ser qualsevol figura de l'equip multidisciplinari de tractament, tot i que en els centres penitenciaris solen encarnar aquesta figura els educadors socials. El tutor és l'avaluador del SAM i de totes aquelles activitats i fets que envolten a l'intern dins del centre penitenciar (fets positius, aprofitament i motivació respecte les activitats realitzades, bon ús de les sortides de permís, etc.) i en funció d'aquesta avaluació gestiona la temporalització i adquisició dels beneficis penitenciaris contingent a l'assoliment dels objectius del PIT. També és el responsable del manteniment informàtic actualitzat de la base de dades que informi d'aquest procés⁹.

1.2 Conceptes i marc legal de la llibertat condicional a Espanya i Catalunya

1.2.1 Definició de la llibertat condicional i marc legal que la sustenta

La LC és l'últim grau del sistema d'individualització científica a través del qual es compleixen les penes privatives de llibertat a Espanya (art. 72 LOGP), disposició que es reforça a l'art. 192 RP, segons el qual els penats classificats en 3r grau que reuneixin la resta de requisits establerts a l'efecte en el Codi penal (art. 90 i següents) poden complir la resta de la condemna en situació de LC, és a dir, fora de la presó.

---

⁹ Per més informació podeu consultar *El model de rehabilitació a les presons catalanes*. Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat. 2011. Consultable en pdf a la web: http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/Publicacions/model_rehabilitacio_presons_catalanes.pdf

L'excarceració, però, està condicionada al fet que l'intern alliberat condicional no torni a cometre un altre delicte i observi les regles de conducta que se li han imposat. L'intern haurà de trobar-se periòdicament fora el centre amb el personal dels Serveis Socials penitenciaris que exerceixen sobre els alliberats condicionals una funció de control i seguiment, i informen el JVP de qualsevol incidència que es produeixi.

La regulació legal de la LC està recollida a la Secció 3a del Capítol III del Títol III del CP (art. 90 a 93), i al Capítol I del Títol VIII del RP (art. 192 a 201).

1.2.2. Justificació de la LC segons les teories criminològiques

Tébar (2006a:70) esmenta que les doctrines de justificació del càstig s'han dividit tradicionalment en teories absolutes o retribuicionistes i en teories relatives o utilitaristes.

Les primeres no accepten la LC com a una darrera fase de compliment de la pena de presó perquè la seva filosofia implica que la condemna imposa un càstig a una conducta desviada proporcional a la gravetat del delicte. Els més puristes argumenten que la decisió d'aquest càstig es pren en el moment de la sentència i per tant no es pot canviar a posteriori.

Les teories utilitaristes en canvi hi veuen avantatges i justifiquen l'ús de la LC en base a alguns principis.

El primer principi seria el de *prevenció general*, és a dir, el relatiu a l'efecte que l'ús de la LC pot tenir en termes de prevenció del delicte en la població en general. Des d'una vessant positiva, s'argumentaria que la integració progressiva en la Comunitat que fomenta la LC pot ajudar a evitar un nou delicte, i la seva variant negativa argumentaria que darrera la condició de LC té un plantejament dissuasori amb l'amenaça de retorn a presó si s'incompleixen les regles de conducta i/o es comet un nou delicte.

El segon principi seria el de *prevenció especial* i es refereix específicament a l'efecte preventiu de la LC sobre els infractors. La prevenció especial aposta per tres grans objectius: la reinserció, la reeducació i el control. Reinserció,

perquè la LC apropa el pres a la societat. Argumenta que és més eficaç l'aplicació de penes més curtes amb atenció social durant i després de la pena. Reeducació, perquè la LC és un pont entre la reclusió i la llibertat en l'intent d'adaptar el pres a la vida en societat i facilitar-li eines com estudis, formació laboral o tractaments específics. I finalment, control perquè la LC és una manera de fer seguiment real i valorar si el pres és apte per a la vida en llibertat.

El tercer principi argumenta el caràcter dissuasori per a mantenir la disciplina penitenciària. El pres sap que la mala conducta dins la presó redueix les possibilitats de tenir LC.

Finalment un altre element que en justifica l'ús, tot i no estar connectat amb els objectius de la LC, és que ajuda a solucionar o evitar la massificació penitenciària. Caldria ser molt curosos en l'ús d'aquest raonament i en el pes que els gestors penitenciaris li puguin donar per alleujar aquest problema en èpoques de crisi si no es vol cremar el recurs o fer la resposta més inefectiva i contraproductiva.

1.2.3 Condicions d'accés a la llibertat condicional. Requisits

Per accedir a la LC cal complir 3 requisits (art. 90 CP):

- 1) Trobar-se classificat en 3r grau de tractament penitenciari;
- 2) Haver extingit 3/4 parts de la condemna;
- 3) Que s'hagi observat en l'intern *bona conducta* i que el pronòstic de reinserció social fet digui clarament que es troba en un procés de reinserció social favorable. Com a condició inclosa dins de la bona conducta es demana el fet d'haver satisfet la responsabilitat civil (això legalment és així, però les indicacions des del Centre Directiu són que se li hagi aconsellat satisfer la responsabilitat civil en la mesura de les seves possibilitats, que s'hagi dirigit al tribunal manifestant la seva intenció de fer-ho, etc.).

Els dos primers requisits impliquen criteris automàtics d'aplicació mentre que el tercer té un component clarament discrecional i susceptible de moltes

interpretacions en funció de la ideologia i predisposició dels agents judicials que ho han d'aplicar.

El JVP podrà imposar als penats en LC el compliment d'un seguit de regles de conducta (recollits als art. 83 i 96.3 CP). Si aquestes regles de conducta les deixa de complir en qualsevol moment del temps que dura la LC el JVP pot revocar-la i fer tornar al subjecte a complir el període que resta a la presó¹⁰ (art. 93 CP i 201 RP). També pot revocar el benefici de la LC si torna a delinquir.

1.2.4 Tipus de llibertat condicional

A continuació presentem els diferents tipus de LC a les quals es pot optar i les condicions que s'han de complir.

Ordinària: trobar-se en 3r grau de tractament i haver complert les 3/4 parts de la condemna (art. 90 CP i art. 192 RP).

Avançada: trobar-se en 3r grau de tractament i haver complert les 2/3 parts de la condemna, sempre que hagin desenvolupat continuadament activitats laborals, culturals o ocupacionals dins de presó (art. 91 CP i art. 205 RP).

Avançada 91.2: un màxim de 90 dies per cada any de compliment efectiu de la pena respecte les 2/3 parts i sempre que s'hagi extingit la meitat de la condemna. Per tenir-hi dret cal que s'hagin desenvolupat continuadament activitats laborals, culturals o ocupacions dins de la presó, però a més s'hagi participat de forma efectiva i favorable en programes de reparació a les víctimes o en programes de tractament o desintoxicació, si s'escau (art. 91.2 CP).

*Per a septuagenaris*¹¹: en el cas de penats que hagin complert els 70 anys o ho facin durant l'extinció de la condemna i compleixen la resta de requisits (que no

---

¹⁰ La nova reforma del Codi penal proposada pel ministre de Justícia espanyol Alberto Ruiz-Gallardón pretén fer recuperar tot el temps a complir en presó, sense tenir en compte el temps que ja hagi passat en llibertat condicional, en els casos de revocacions. En el moment de redactar aquest informe (setembre 2013) desconeixem si tirarà endavant aquesta proposta.

¹¹ En el cas de la llibertat condicional per a septuagenaris i malalts terminals, la motivació de la concessió d'aquest benefici no té a veure amb la rehabilitació, sinó que és de tipus humanitari. Per aquest motiu, alguns autors argumenten que aquest tipus d'alliberament anticipat no hauria d'estar regulat com a llibertat condicional (Vega, 2004).

siguin el dels terminis d'extinció). Cal valorar per concedir-la, no obstant, la dificultat per delinquir i l'escassa perillositat del subjecte (art. 92 CP i art.196.1 RP).

Per a malalts terminals: el mateix plantejament que en el cas anterior, amb informe mèdic que així ho acrediti (art. 92 CP i art. 196.2 RP).

Per a estrangers no residents legalment a Espanya o espanyols residents a l'estranger: es pot demanar al JVP l'autorització perquè pugui gaudir de la LC en el seu país de residència i es pot proposar tant a les 2/3 parts com a les 3/4 parts de la condemna o condemnes (art. 89 CP i art. 197 RP).

1.2.5 Gestió, seguiment i control de la llibertat condicional

La iniciació de l'expedient per a concedir la LC l'ha de fer la junta de tractament s'ha de fer amb la corresponent antelació perquè no hi hagi cap retard en la concessió d'aquest benefici (art. 194 RP). La Circular 2/2012 de la DGSP especifica que aquest temps ha de ser de tres mesos abans que s'hagin complert les 3/4 parts de la condemna (pàg. 5, dins del Títol IV) o un cop hagi assolit el 3r grau de tractament i estigui en dates de LC.

L'expedient ha de contenir tot un protocol de documents explicitats a l'article 195 del RP. A part dels documents acreditatius ha de complir les condicions i requisits objectius que ja hem explicat, en destaquem els següents:

Informe pronòstic d'integració social, emès per la Junta de Tractament d'acord amb el que estableix l'article 67 de la LOGP i també l'art. 195 RP, on els diferents membres de l'equip multidisciplinari valoren un conjunt de variables dinàmiques i en determinen si el pronòstic és favorable. Entre aquestes variables estan, per exemple, la solidesa i viabilitat de la proposta d'habitatge, convivència i mitjans de subsistència que proposa l'intern. Si no ho és, la Circular 2/2012 de la DGSP obliga també a fer-ho argumentant el pronòstic

desfavorable, En tot cas, la resolució del JVP mitjançant interlocutòria, és susceptible de recurs per part del penat¹².

Compromís d'acolliment, per part de la seva família, o bé d'una persona propera o bé de les institucions socials extrapenitenciàries que es facin responsables per escrit de l'acolliment en el moment de la sortida en LC.

Programa individual de llibertat condicional i pla de seguiment, on es recullen els objectius de treball que ha de continuar consolidant l'intern i on s'incorporen també les regles de conducta que li hagi imposat el Tribunal Sentenciador. Els tècnics de Serveis Socials penitenciaris en seran els responsables de l'execució i marcaran la freqüència de seguiment temporal més convenient per garantir el compliment del programa.

Un cop aprovada la LC pel JVP o el JCVP¹³ i excarcarat l'intern el seguiment tindrà una periodicitat diferent segons el cas i segons el moment en el que es trobi del compliment de la LC. Les diferents possibilitats, regulades a la Circular 2/2012, Títol VI són: seguiment intensiu (nivell 0, quinzenal); ordinari (nivell 1, mensual), avançat 2 (nivell 2, bimestral), avançat 3 (nivell 3, trimestral) i especial (nivell 4, no hi ha presentacions i les entrevistes són a concretar).

Els equips responsables del seguiment, control i informe dels alliberats condicionals com ja hem dit són els serveis socials penitenciaris i el ROFSEPC, al títol V, capítol III, regula la composició, funcions i coordinació d'aquests equips, que podran estar formats per treballadors socials, educadors socials, juristes, psicòlegs i aquells altres professionals que es consideri oportú integrar-hi, com els insertors laborals.

1.2.6 Regressions i revocacions de la llibertat condicional

Ja hem dit que els motius de la revocació de la LC són haver delinquit novament o no haver observat les regles de conducta imposades o

---

¹² Fins a l'aparició de la Circular 2/2012 es feien propostes d'ajornament en els casos desfavorables, la qual cosa permetia mantenir amb pròrrogues de 3 mesos la presa de decisions en suspens i sense possibilitats de recorre-la.

¹³ Jutge Central de Vigilància Penitenciària. En determinats casos han d'anar a l'Audiència Nacional que és qui ha de resoldre les peticions.

l'incompliment reiterat de les condicions establertes en el pla de treball (art. 201.2 RP).

L'alliberat haurà de reingressar en el Centre Penitenciari més proper al seu domicili i li serà d'aplicació el règim ordinari fins que la Junta de Tractament el torni a classificar (art. 201.3 RP). La Circular 2/2012 no obstant recull la necessitat de "*valorar adequadament l'aplicació del principi de flexibilitat penitenciària en la classificació i, si s'escau, l'avançament del període de revisió del cas*" (Títol VI punt 4 pàg.19) en un clar intent d'evitar que les regressions i les revocacions tinguin condició de definitives i no es torni a plantejar un alliberament condicional posterior.

1.2.7 Els canvis proposats per la Circular 2/2012

Tot i que ja ho hem anat introduint al llarg d'aquest punt les modificacions que proposa la Circular hem volgut recollir-les juntes i presentar-les al lector sintetitzant les novetats respecte la situació prèvia. Entenem que la seva vigència és encara molt recent i pot ser d'interès conèixer les diferències i variacions que proposa respecte la situació anterior.

En primer lloc manifesta clarament que els objectius de la Circular són: 1) incrementar el nombre d'interns en el medi comunitari, 2) augmentar la concessió de la LC, especialment en els supòsits d'avançament i 3) evitar que les revocacions, quan es donin, tinguin caràcter definitiu.

En segon lloc diferencia entre tres períodes de compliment. El primer, situat entre la quarta part i la meitat de la condemna, en el qual cal reforçar el tractament i aprovar sortides i permisos ordinaris. El segon, un cop complerta la meitat condemna, és quan cal valorar la possible aplicació de 3r grau i en cas negatiu revisar la decisió amb freqüència trimestral. La tercera i última, entre la meitat i les dues terceres parts de la condemna, quan si s'observa una bona evolució cal aplicar el règim obert de manera que pugui gaudir de la LC. En qualsevol d'aquests períodes impulsa com a criteri preceptiu demanar explicacions a la junta de tractament del centre penitenciari corresponent en els

casos en què no es concedeixi les sortides, permisos, progressió de grau, etc., i els indicadors de risc siguin baixos¹⁴.

En tercer lloc, estableix un conjunt de criteris orientadors per a l'elaboració de propostes de la LC, adaptats a la realitat de l'Administració Catalana. Pel que fa a la modalitat ordinària (concessió a les tres quartes parts) fa èmfasi en la necessitat de no justificar propostes desfavorables en motiu de variables *estàtiques* (com la tipologia delictiva o tenir antecedents delictius). Tant per aquesta modalitat com per a la resta de les modalitats avançades la Circular insisteix en la utilització de les eines ja existents d'avaluació, com el Sistema d'Avaluació i Motivació continuada (SAM) per avaluar el comportament intern dins de la presó o el RisCanvi, per avaluar el pronòstic de reinserció social. Així, la presència de nivells A o B en els darrers 6 mesos en el SAM o valoracions de risc baix en el RisCanvi haurien de ser indicadors preferents per valorar la possibilitat d'accés a LC o d'avançament d'aquesta.

I finalment, en quart lloc, demana als equips que, quan es compleixen els criteris objectius i els terminis previstos per llei, fonamentin clarament i per escrit els criteris discrecionals que fonamenten les denegacions en l'accés als beneficis penitenciaris, progressions de grau i accés a la LC. En aquest darrer, elimina la possibilitat dels ajornaments en les valoracions dels expedients de LC i cal formular-los en un sentit o un altre. També estableix que les propostes desfavorables s'han de basar en l'obtenció per part de l'intern només de nivells D en els darrers 3 mesos i valoracions de risc del RisCanvi altes en reincidència delictiva violenta a curt termini o apareguin variables de risc amb dificultat de gestió i control.

---

¹⁴ La Direcció General de Serveis Penitenciaris ha posat en marxa un sistema d'Avaluació i Gestió del Risc, anomenat RisCanvi, que expliquem a l'annex 2.

1.3 El funcionament de la llibertat condicional i altres mesures o sancions a la comunitat a la UE

1.3.1 La *probation* a Europa

A Europa, les mesures penals a la comunitat, és a dir, aquelles mesures penals que l'infractor compleix en el seu propi medi social, sense estar privat de llibertat, se solen englobar sota el terme *probation* entès d'una manera àmplia.

La Recommendation CM/Rec(2010)1 del Consell d'Europa relativa a les Regles Europees sobre la *probation*, la defineixen de la manera següent: “fa referència a la implementació en la comunitat de sancions i mesures, definides a la llei i imposades a un infractor. Inclou un conjunt d'activitats i intervencions que inclouen la supervisió, guia i assistència del delinqüent dirigides a la seva reinserció social així com a la protecció de la comunitat”.

D'acord a la comparativa que elaboren Van Kalmthout i Durnescu (2008), la majoria de sistemes penals europeus aposten per combinar els principis de protecció pública amb la imposició de mesures a la comunitat que fomenten la reinserció, dues idees que formen el centre de la política de *probation*¹⁵ avui dia a Europa: protegir la societat i promoure la reinserció social dels infractors. Hi ha sistemes que s'orienten preferentment cap a la reinserció o cap a la protecció pública. En general, podem entendre que la política penal d'un país s'orienta a la reinserció quan intenta evitar l'entrada a presó de les persones condemnades i ofereix alternatives de justícia restaurativa i de compliment de les penes en la comunitat; quan involucra la víctima en el procés i atén les seves necessitats; i quan complementa les penes de presó amb mesures de retorn gradual a la societat i facilita l'accés a règims de vida oberts o en LC. Per contra, podem dir que un sistema penal s'orienta cap a la protecció pública quan la presó s'empra com a mesura habitual i no pas com a últim recurs, amb inexistent o precaris sistemes de *probation*, i quan es dificulti la sortida dels interns dels centres penitenciaris amb condicions complicades de complir o sense sistemes de retorn gradual al medi.

---

¹⁵ Entendrem per *probation* les mesures no privatives de llibertat que són alternatives a l'encarcerament i s'executen normalment en la comunitat.

És ben conegut que el fet de complir una pena en la comunitat afavoreix que l'infractor no perdi contacte amb el medi social, que la comunitat s'impliqui en la resposta al delicte i que tot plegat afavoreixi de manera efectiva la reinserció i eviti els efectes aïlladors i estigmatitzants de les penes privatives de llibertat. Els sistemes de *probation* constitueixen per tant, avui per avui, una part clau dels sistemes penals orientats a la reinserció.

1.3.2 Organització del sistema de *probation* i llibertat condicional a diferents països

La mateixa recomanació del Consell d'Europa ja esmentada, defineix les agències de *probation* com les responsables de dur a terme activitats de *probation* enteses d'una manera àmplia que inclou les mesures penals a la comunitat (entre les quals la mateixa recomanació inclou la LC) però també tota mena d'activitats que es duen a terme amb l'infractor i/o amb la víctima com l'assessorament tècnic, la mediació, el suport a les víctimes, etc. El conjunt d'activitats pròpies de la *probation* (entesa d'aquesta manera àmplia) estan recollides a l'apartat IV de la recomanació¹⁶.

Els diferents països que hem analitzat inclouen en els seus serveis de *probation* algunes d'aquestes activitats o totes elles. En aquest apartat descriurem com s'organitzen aquests serveis.

1.3.2.1 Dimensió pública – privada

L'organització de les àrees de *probation* (que inclouen la LC) han sofert evolucions considerables, d'acord amb les conclusions de Van Kalmthout i Durnescu (2008). Així, sovint, de com es varen concebre a la forma que han pres avui podem trobar força diferències. En el cas de la provisió pública o privada, trobem diferents tendències. Pel que fa als orígens, la *probation* presenta un desenvolupament més sòlid en els països on inicialment era un servei de caràcter exclusivament privat, mentre que on era essencialment públic la construcció d'estructures va ser més lenta i menys completa.

---

¹⁶ Les activitats recollides per a la *probation* que preveu el Consell d'Europa són: treballs en benefici a la comunitat; mesures de control; tasca amb la família del delinqüent; vigilància electrònica; reassentament; atenció posterior a la mesura; atenció per a delinqüents estrangers o delinqüents nacionals penats a l'estranger.

En alguns països, sempre ha estat un servei públic. Parlem de la República Txeca, Espanya, Irlanda, o Suècia. Tanmateix, el normal és que l'origen fos privat i l'Estat se n'apropriés durant el segle XX. Hi ha casos on encara és un servei privat: Països Baixos, on sempre l'ha gestionat el tercer sector, amb influència creixent del govern des de la II Guerra Mundial; Anglaterra i Gal·les, on sempre ha estat privat però es crea una superestructura pública (NOMS) sota l'autoritat de la qual operen els serveis locals; Àustria, on la gestió privada resta sota la supervisió del govern.

1.3.2.2 *Dimensió voluntari-professional*

Inicialment, en els països que van posar en marxa els serveis de *probation*, el voluntariat i el tercer sector feien la major part de la feina en l'atenció als interns i en l'execució de mesures a la comunitat. Tanmateix, amb el temps i l'assumpció per part de l'Estat d'aquestes tasques, la tendència general va ser caminar cap a la professionalització del personal.

Trobem, això sí, diferències regionals. A l'Europa occidental inicialment el paper del tercer sector fou molt important i ho ha estat fins una època relativament tardana en què l'Administració dota aquests serveis de professionals propis. A l'Europa del Nord és un servei que s'ha desenvolupat des de temps enrere amb una forta cooperació amb el voluntariat, i la tendència segueix (a Finlàndia, per exemple, el paper de les organitzacions religioses no és en cap cas menor), no així a Dinamarca on els voluntaris mai han entrat a l'esfera de *probation*.

A l'Europa central, durant molt temps era tasca exclusiva del voluntariat però es professionalitza a partir d'inicis del segle XX. En alguns casos, fins 1950/60 no es desenvolupa la professionalització d'aquest camp, com el cas d'Àustria. En canvi, a l'Europa del sud el voluntariat encara és bàsic per sustentar aquest sector, mentre a l'Europa de l'Est ha existit poca o cap tradició de voluntariat en aquest àmbit, amb excepcions: Estònia, Letònia, Lituània o Romania.

1.3.2.3 Dimensió territorial

Normalment, les agències de *probation* constitueixen un servei centralitzat sota l'autoritat del Ministeri de Justícia. En aquest cas, es pot establir un departament o agència ad hoc (Irlanda, Romania, Portugal) o incloure's en la mateixa estructura que presons (Dinamarca, Estònia, Finlàndia, França, Itàlia, Espanya, Suècia...).

Entrant en casos concrets, a Luxemburg és part del Ministeri Fiscal, mentre a Escòcia les activitats de *probation* les gestionen les autoritats locals via serveis socials. A Alemanya i Catalunya les activitats de *probation* estan dividides entre serveis socials i serveis de *probation* (l'equivalent a la Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat). A més, els länder a Alemanya presenten d'una gran autonomia per gestionar els seus serveis de *probation* (de fet, a Baden-Württemberg se n'encarrega una empresa privada), mentre a Catalunya té les competències transferides i al Regne Unit trobem tres sistemes diferents: el d'Anglaterra i Gal·les, l'Escocès i el d'Irlanda del Nord.

Amb excepcions, com Dinamarca i Romania, es dona una jerarquia de tres nivells: central, regional i local. El normal és que el nivell local sigui executiu i es coordini amb el nivell regional, mentre el nivell central té la major capacitat normativa.

1.3.3 Models i condicions d'accés a la llibertat condicional

En aquest apartat revisarem els principals models i sistemes d'accés a la LC que es donen a Europa a partir de tres elements definitoris fonamentals:

- Si es tracta d'un model d'aplicació automàtica o discrecional
- Si la seva aplicació exigeix un requisit temporal determinat, és a dir, d'un mínim temps absolut necessari per concedir la LC o d'una part relativa de la pena que s'ha d'haver complert
- Altres requisits que exigeixen els diferents països

1.3.3.1 Model d'aplicació: aplicació automàtica o discrecional

En relació amb els models teòrics de la LC, podem afirmar que trobem dos tipus de models diferents a Europa. En primer lloc, hi ha països que treballen la

LC des del model automàtic, que consisteix a concedir-la un cop exhaurida la part legalment exigida de la pena de presó sense exigir requisits addicionals. Altres països reclamen, però, que un cop arribada la data en què és possible concedir la LC, es compleixin altres requisits, normalment un bon pronòstic de reinserció. Aquests països tenen el que anomenem un model discrecional de concessió de LC.

Taula 2. Països segons el model o sistema de llibertat condicional

País	Sistema discrecional	Sistema automàtic
Alemanya	X	
Anglaterra i Gal·les		X
Àustria	X	
Bèlgica		X
Croàcia		
Dinamarca		X
Escòcia		X
Eslovènia	X	
Espanya (inclou Catalunya)	X	
Estònia	X	
Finlàndia		X
França	X	
Hongria	X	
Irlanda	X	
Itàlia	X	
Lituània	X	
Països Baixos		X
Polònia	X	
República Txeca	X	
Romania	X	
Rússia	X	
Suècia		X

Font: Elaboració pròpia a partir de Tébar (2006) i Padfield et al. (2010).

Val a dir, però, que poques vegades trobem que s'instauri de manera pura el model automàtic, sinó que normalment el trobem limitat per a alguns casos concrets: és el que anomenem model mixt. Tanmateix, hem considerat que l'alt percentatge de països que empren el model automàtic amb un cert grau de discrecionalitat per situacions específiques és tan generalitzat que no hem volgut donar més rellevància a la distinció entre model automàtic i mixt. Així, entre aquells països que presenten un model automàtic, n'hi ha alguns en què la LC pot denegar-se en el cas d'un pronòstic clarament desfavorable (Bèlgica, Dinamarca, Països Baixos, Suècia) i d'altres en que, malgrat gaudir d'un model

generalment automàtic, per alguns delictes o condemnes s'aplica la discrecionalitat (Anglaterra i Gal·les, Escòcia, Finlàndia).

1.3.3.2 Temps de condemna

El requisit temporal es pot entendre com el mínim temps absolut necessari per concedir la LC o com a part relativa que s'ha de complir de la pena (Padfield et al., 2010). Així com en tots els països trobarem un requisit temporal relatiu, només alguns especifiquen el temps absolut exigít. De vegades ens trobem amb sistemes duals, és a dir que tenen diferents requisits per a reincidents i per a interns primaris.

Taula 3. Requisit temporal per a la concessió de llibertat condicional

	Part de la condemna que cal haver complert							Cadena perpètua (anys)	Temps mínim
	1/3	2/5	1/2	3/5	2/3	3/4	4/5		
Hongria						Verd fosc	Verd clar		
Irlanda					Verd clar	Verd fosc			1 mes
Espanya			Verd clar		Verd clar	Verd fosc			
Catalunya			Verd clar		Verd clar	Verd fosc			
Suècia					Verd fosc				1 mes
Malta					Verd fosc				
Dinamarca	Verd clar				Verd fosc			12	2 mesos
Alemanya			Verd clar		Verd fosc			15	2 o 6 mesos
República Txeca			Verd fosc		Verd clar			20	
Portugal			Verd fosc						
Polònia			Verd fosc		Verd clar	Verd clar		25	6 mesos, (R) 12
Luxemburg			Verd fosc					15	
Letònia			Verd fosc		Verd clar				
Itàlia			Verd fosc			Verd clar		26	30 mesos, (R) 54
França			Verd fosc		Verd clar			18, (R) 22	
Finlàndia			Verd fosc		Verd clar			12	14 dies
Estònia			Verd fosc		Verd clar			30	6 mesos
Eslovènia	Verd clar		Verd fosc			Verd clar		25	
Eslovàquia			Verd fosc		Verd clar			25	
Escòcia			Verd fosc		Verd clar				
Croàcia	Verd clar		Verd fosc						
Bulgària			Verd fosc		Verd clar				
Àustria			Verd fosc		Verd clar			15	3 mesos
Anglaterra i Gal·les			Verd fosc						
Grècia		Verd fosc		Verd clar			Verd clar	20	

Fonts: Padfield et al. (2010) i Flore, D. et al. (2011).

Verd fosc: requisit temporal ordinari

Verds clar: requisit temporal extraordinari

(R)= reincidents

En el cas de països que tenen la cadena perpètua, els requisits temporals són més rígids i acostumen a donar-se en nombre absolut d'anys. Alguns països, com Croàcia, Portugal i Espanya no contempen la cadena perpètua, si bé en alguns casos, com l'espanyol, les penes màximes són tan llargues o més que el que en altres països entenen com a cadena perpètua.

Com s'observa a la taula 3, Espanya i Catalunya són dels territoris on més tard es pot concedir la LC. Així, juntament amb Hongria i Irlanda, la concessió es realitza a les 3/4 parts de manera ordinària, amb possibilitat de reduccions a les 2/3 i a la meitat de la condemna. En aquest sentit, Hongria i Irlanda presentarien unes condicions més severes, atès que si bé Catalunya i Espanya permeten reduccions d'aquest període als 2/3 o la meitat de la condemna, Hongria no reconeix reduccions (de fet, pot incrementar-se el requisit) i Irlanda permet reduir el temps a les 2/3 parts però no a la meitat.

Existeix un segon grup de països que estableixen el requisit temporal ordinari a les 2/3 parts, que són Alemanya, Dinamarca, Malta i Suècia. Els dos primers contempen reduccions d'aquest període: 1/3 part de la condemna en el cas de Dinamarca i 1/2 part de la condemna pel que fa a Alemanya.

El tercer grup de països és el més nombrós, i és el que estableix el requisit temporal ordinari a la meitat de la condemna. Fins a 16 dels 25 territoris recollits a la taula esmentada opten per aquest termini. Un tret rellevant és que la majoria opten per implementar requisits extraordinaris més durs que els generals, si bé en les altres categories la regla era a la inversa. D'aquesta manera, la majoria d'aquests contempen ampliar el termini fins les 2/3 parts (10 dels 15) i alguns fins les 3/4 (3).

Finalment, com a cas aïllat, trobem que Grècia estableix el requisit ordinari a les 2/5 parts de la condemna, si bé les excepcions tendeixen a un enduriment destacable. A tall d'exemple, els requisits extraordinaris són a les 3/5 parts i a les 4/5, el requisit més tardà conjuntament amb Hongria.

D'altra banda, també existeixen altres requisits temporals, que es reparteixen de forma heterogènia entre els països revisats. D'una banda, aquells països que apliquen la cadena perpètua imposen en alguns casos un requisit de temps

mínim de compliment que va des dels 12 anys a Finlàndia o Dinamarca als 30 anys a Estònia. D'altra banda, en alguns països es demana per al conjunt dels interns un requisit mínim de temps absolut de compliment, que va dels 14 dies a Finlàndia als 30 mesos d'Itàlia (que, a més, reconeix ampliacions d'aquest requisit per a reincidents, com també fa Polònia). Això no obstant, el baix nombre de països on aquests dos tipus de requisits s'apliquen i la manca d'informació sobre aquests fa poc factible realitzar una comparació conclouent.

1.3.3.3 Requisits addicionals per a la concessió de la llibertat condicional

Quins són els requisits addicionals que demanen cadascun dels països per accedir a la LC? La taula 4 els recull.

Taula 4. Requisits addicionals per accedir a la LC

	Bon pronòstic	Bona conducta al centre	En relació a la víctima		Altres
			Responsabilitat Civil	Actitud reparadora	
Catalunya/Espanya	✓	✓	✓		✓ ^a
Eslovènia	✓	✓		✓	✓ ^b
Croàcia	✓	✓			✓ ^c
Itàlia	✓	✓	✓		
Bèlgica	✓			✓	
Dinamarca	✓				✓ ^d
Hongria	✓	✓			
Lituània		✓		✓	
Rep. Txeca	✓	✓			
Eslovàquia	✓	✓			
Grècia	✓	✓			
Letònia	✓		✓		
Portugal	✓	✓			
Anglaterra i Gal·les	✓				
Àustria	✓				
Escòcia	✓				
Estònia	✓				
França	✓				
Irlanda	✓				
Països Baixos		✓			
Polònia	✓				
Romania	✓				
Luxemburg		✓			

^a Estar en 3r grau penitenciari

^b Bon resultat en els tractaments

^c Consideració de la personalitat i vida anterior

^d Possibilitat allotjament i feina o suport familiar a l'exterior

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de Flore et al. (2011).

Entre els països que exigeixen requisits addicionals per a la concessió de la LC, una ampla majoria exigeix un bon pronòstic pel que fa a la reincidència. Aquells que no expliciten aquest aspecte, solen exigir una bona conducta al centre penitenciari que servirà per valorar a la vegada si estan preparats per a un retorn a la societat. Hi ha tres països que converteixen la satisfacció de la Responsabilitat Civil en una exigència (Espanya/Catalunya, Itàlia i Letònia), mentre que tres més demanen que hi hagi hagut una actitud reparadora vers la víctima (Eslovènia, Bèlgica i Lituània). També quatre territoris imposen altres exigències: Espanya i Catalunya, estar en 3r grau penitenciari; Eslovènia, obtenir bons resultats als tractaments; Croàcia, prendre en consideració la vida anterior a l'entrada a la presó i la personalitat; Dinamarca, valorar la possibilitat d'allotjament a l'exterior i el suport familiar a l'exterior.

D'altra banda, existeixen en diversos països mecanismes per reduir el temps necessari per accedir a la LC. Així, realitzar feines a la presó pot comportar determinats beneficis: a Grècia, cada dia treballat descompte un dia i mig per accedir a la LC; a França el treball continuat comporta un descompte de fins a set dies per mes o tres mesos per any. A Espanya i Catalunya, aquesta possibilitat existia fins que va desaparèixer a meitat la dècada dels noranta. A Itàlia, d'altra banda, la participació en programes de resocialització pot beneficiar l'intern amb 45 dies d'avançament per cada sis mesos. Tanmateix, sobretot en països de l'Europa de l'Est i Central, l'alta taxa de desocupació impedeix que aquests mecanismes d'avançament de la LC funcionin de manera efectiva.

Totes aquestes consideracions acaben conformant els propis sistemes nacionals de LC. Una dada interessant és la del percentatge d'interns que finalitzen la seva condemna en medi obert. Els països que destaquen més són, en general, els nòrdics (Finlàndia i Suècia, on tots els interns finalitzen la condemna en medi obert) però també d'altres estats amb uns sistemes menys desenvolupats, sobretot de l'Europa de l'Est.

Taula 5. Percentatge d'interns que exhaureixen la condemna en medi obert

País	Percentatge d'interns que exhaureixen la condemna en medi obert
Finlàndia	100
Suècia	100
Malta	90
Eslovàquia	79
Romania	73
Lituània	58
Polònia	57
Croàcia	55
Bulgària	51
Hongria	40
Letònia	38
Espanya	31
Alemanya	30
Portugal	28
Catalunya	28
Estònia	26
República Txeca	25
Dinamarca	20
Bèlgica	14
França	9

Font: Elaboració pròpia a partir de Tébar (2006).

1.3.4 Continguts de l'execució de la llibertat condicional

La concessió de la LC va acompanyada, en la gran majoria dels estats de la UE, d'un seguiment per tal de verificar l'evolució del subjecte com també d'un conjunt de condicions que tenen per objectiu, en general, la resocialització de l'intern i garantir un retorn a la societat lliure de reincidència.

Pel que fa al temps de supervisió, el seguiment imposat a l'alliberat és generalment equivalent al període restant de la pena, si bé de vegades trobem països que estableixen un temps màxim. Així, per exemple, a Àustria i Alemanya no es pot imposar una durada superior a cinc anys de supervisió, que seran set en el cas de la República Txeca o tres a Dinamarca o Finlàndia. D'altra banda, hi ha països en què el temps de supervisió equival, com dèiem, al temps que resta de condemna, essent aquest el cas de Croàcia, Anglaterra i Gal·les, Itàlia, Lituània, Romania, Eslovènia i Espanya. També existeixen casos on aquesta supervisió s'exigeix amb un temps mínim de compliment,

normalment un any (República Txeca, Hongria, Països Baixos, Suècia) o dos anys (Bèlgica, Alemanya, Polònia).

Taula 6. Període de supervisió de la llibertat condicional

País	Període de supervisió
Anglaterra i Gal·les	Equivalent al temps que resta de condemna, si bé per individus perillosos pot ser superior
França	El que queda de sentència i un addicional de màxim 1 any (reincidents: com a molt a 15 anys)
Grècia	Equivalent al temps que resta de condemna, mínim de 3 anys
Polònia	Equivalent al temps que resta de condemna, mínim 2 anys (3 per reincidents)
Hongria	Equivalent al temps que resta de condemna, mínim de 1 any
Països Baixos	Equivalent al temps que resta de condemna, mínim de 1 any
Catalunya	Equivalent al temps que resta de condemna
Espanya	Equivalent al temps que resta de condemna
Croàcia	Equivalent al temps que resta de condemna
Itàlia	Equivalent al temps que resta de condemna
Lituània	Equivalent al temps que resta de condemna
Romania	Equivalent al temps que resta de condemna
Eslovènia	Equivalent al temps que resta de condemna
Finlàndia	Equivalent al temps que resta de condemna amb un màxim de 3 anys; si són condemnats a cadena perpètua, aleshores 3 anys
Bèlgica	Per penes inferiors a 1 anys, no. Període de mínim 2 anys; per crims greus entre 5 i 10
República Txeca	Entre 1 i 7 anys
Alemanya	Entre 2 i 5 anys
Àustria	Entre 1 i 5 anys; si el que resta de condemna és superior a 3 anys, aleshores 5
Dinamarca	Fins a 3 anys; si el temps que resta de condemna és superior, aleshores fins a 5

Font: Elaboració pròpia a partir de Padfield et al. (2010).

Fins i tot podem parlar, pel que fa al temps imposat de supervisió, de sistemes duals, atès que alguns països contempen períodes diferents per a categories diferents d'interns. A Bèlgica, per exemple, les penes inferiors a un any no precisen supervisió, per a crims greus se n'exigiran entre cinc i deu i, per norma general, dos. Si el temps que resta de pena en concedir la LC supera els tres anys, caldrà contemplar una supervisió de cinc anys a Àustria i a Dinamarca. A Anglaterra i Gal·les es preveu, en una línia similar, un temps superior de supervisió per a individus perillosos. A Finlàndia, els condemnats a cadena perpètua hauran de ser supervisats durant tres anys. A França, els reincidents podran restar en supervisió fins a un màxim de quinze anys.

Quant a les condicions imposades, la realitat dels països de la UE és similar en allò relatiu al seu contingut. En alguns casos, les possibles mesures es troben llistades en la normativa legal vigent, si bé en d'altres casos aquesta no existeix i queda a discrecionalitat del jutge o l'administració penitenciària (és el cas de Bèlgica, República Txeca i Escòcia).

Les condicions comprenen, de forma general, prohibicions i obligacions diverses que han de tenir per objectiu la prevenció de la comissió d'un nou delicte per part de l'intern i un retorn a la societat respectuós amb la llei. A més, sovint estan relacionades amb la naturalesa del delicte comès i amb les necessitats individuals de l'intern relacionades amb la seva reinserció social.

Així, per exemple, l'aplicació de la LC als delictes relacionats amb l'abús de l'alcohol podrà exigir la prohibició expressa de consumir-ne, com potser de tractaments contra el seu abús. Normalment, si el delicte es relaciona amb el consum de drogues i el problema persisteix, s'imposarà l'obligació de realitzar un programa contra la toxicomania, malgrat sovint sigui necessari el consentiment de l'intern per a aquest tipus de condicions. El mateix passarà amb els tractaments de caire psicoterapèutic.

També és comú trobar com a prohibicions explícites la d'acostar-se a la víctima o als familiars d'aquesta, o residir amb ella o a prop d'ella (sobretot en casos de violència domèstica). Països com Anglaterra i Gal·les contempen la prohibició de realitzar activitats (lúdiques o professionals) en les quals participin individus de determinada edat (vinculat a l'abús de menors), així com és comú trobar l'exigència de reparar o compensar la víctima.

En alguns casos trobem la prohibició de participar en activitats de masses o fer ús de màquines escurabutxaques, apostar i altres activitats relacionades amb la ludopatia, com en el cas d'Eslovàquia.

La conducció de determinats vehicles també queda prohibida quan el delicte ha estat relacionat amb el violentament de la seguretat vial.

Més enllà d'aquesta tirallonga de condicions vinculades amb la naturalesa del delicte també existeixen, com comentàvem, condicions per facilitar l'adaptació

de l'intern a la societat. Així, és un punt en comú entre tots els països objecte d'estudi, tant aquells que contemplen les mesures en una norma escrita com aquells que no, la imposició de diferents tallers que reforcen determinats aspectes de la personalitat, conducta o habilitats de l'individu. Així, és habitual trobar com a condicions l'assistència a tallers motivacionals i ocupacionals, realitzar tasques o activitats que millorin les habilitats socials, participar en programes educatius o culturals, etc.

Habitualment, la imposició de condicions vindrà acompanyada d'una altra condició accessòria, que serà el fet de trobar-se amb un professional de referència durant la LC per tal d'avaluar el compliment de les condicions. Aquesta persona tindrà diferents noms depenent del país; a Catalunya serà un treballador social o un educador social, als territoris del Regne Unit se'n dirà normalment *probation officer*. La resta de països de la UE prenen noms similars al del Regne Unit.

1.3.5 Òrgan que concedeix i òrgan que gestiona la llibertat condicional

Independentment dels requisits i les vies que cada país apliqui per a la concessió de la LC, els diversos ordenaments jurídics no disten massa pel que fa a l'òrgan que la concedeix. Així, constatem que a la gran majoria de països de la UE la autoritat que té competències per atorgar-la és, en general, un Tribunal.

Tanmateix, també dins aquesta homogeneïtat existeixen excepcions. Així, a França, quan la pena de presó sigui igual o major a deu anys o el temps restant de condemna a tres, serà un jutge l'encarregat de dirimir. En el cas de Finlàndia, per norma general serà l'administració penitenciària qui decideixi concedir o no la LC excepte quan l'intern estigui condemnat a cadena perpètua; en aquest cas, serà un Tribunal. A Escòcia, d'altra banda, la concessió la realitza un Tribunal que és un òrgan públic però independent del govern, no adscrit a cap departament.

Entre els països en què l'autoritat que decideix sobre la LC no és un Tribunal, trobem variants diverses. A Hongria, Espanya i Catalunya, per exemple, l'autoritat corresponent és un jutge (en el nostre cas, el Jutge de Vigilància

Penitenciària). En altres casos és l'administració penitenciària, tot i que mai exclusivament: a Dinamarca serà cada centre penitenciari qui decideixi per norma general, però per penes majors a vuit anys serà el Ministeri de Justícia; a Eslovènia el centre penitenciari només decidirà per casos específics però per norma general serà una comissió formada a instàncies del Ministeri; i els casos de Finlàndia i França ja han estat citats. Casos en que l'autoritat decisòria sigui exclusivament el Ministeri de Justícia són Irlanda i Anglaterra i Gal·les.

Taula 7. Òrgan que concedeix la llibertat condicional

	Tribunal	Jutge	Presó	Ministeri de Justícia*
Alemanya	X			
Anglaterra i Gal·les				X
Bèlgica	X			
Bulgària	X			
Catalunya		X		
Dinamarca			X	X
Escòcia	X			
Eslovàquia	X			
Eslovènia			X	X
Espanya		X		
Estònia	X			
Finlàndia	X		X	
França	X	X		
Grècia	X			
Hongria		X		
Irlanda				X
Itàlia	X			
Letònia	X			
Lituània	X			
Països Baixos				X
Polònia	X			
Portugal	X			
República Txeca	X			
Romania	X			

*o òrgans que en depenen

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades de Flore, D. et al. (2011).

Cal, però, realitzar unes quantes puntualitzacions. En primer lloc, que l'autoritat que decideix sobre la concessió de la LC sigui una o altra no eximeix que les decisions es prenguin en base a informes que es realitzen dins la presó, per l'equip que treballa el dia a dia amb l'intern. El cas català és prou esclaridor: el Jutge de Vigilància Penitenciària accepta o no concedir-la en virtut d'un informe

enviat des del centre de referència, i aquest cas es repeteix en la majoria dels països estudiats.

En segon lloc, els països que contempnen el model de concessió automàtica funcionen amb un règim diferent, atès que aquesta es realitza sense mediació de cap òrgan. També a Anglaterra i Gal·les, aquells casos en que es concedeixi automàticament a la meitat de la condemna formalment apareix el Secretari d'Estat com a responsable, però a la pràctica l'intern no necessita cap autorització per sortir en LC.

Diferent és el cas dels òrgans que gestionen el desenvolupament de la LC, entès com al control i supervisió de les condicions (obligacions i prohibicions) imposades a l'intern. Aquestes mesures són considerades, per norma general, com a mesures de medi obert i a la vegada com a *probation*, és a dir constitueixen una prova per a demostrar que l'intern està en condicions de ser posat en llibertat definitiva. Per això els òrgans que ho gestionen són els encarregats de vetllar per l'execució de les mesures de *probation*, amb algunes excepcions.

D'aquesta manera, les agències o òrgans que controlen l'execució de la LC es troben sota l'autoritat del Ministeri de Justícia. Aquest és el cas, com es mostra a la taula 8, de 26 dels 29 països o territoris estudiats. Els casos en que això no succeeix són Malta i Espanya, on l'òrgan de control i supervisió respon davant el Ministeri de l'Interior, i Països Baixos, on són tres agències públiques les que se n'encarreguen.

Tanmateix, entre els països en què aquests òrgans depenen del Ministeri de Justícia trobem matisos rellevants. Com es pot observar en la taula mencionada, en diverses ocasions apareix assenyalada com a responsable, a més, l'Administració Penitenciària, però sovint això es deu al fet que aquesta depèn en molts casos del Ministeri de Justícia. Xipre o Irlanda en són algun exemple. A Grècia, on trobem totes les caselles marcades, les comissaries resten sota l'autoritat del Ministeri d'Ordre Públic i actuen com a agències de *probation*. D'altra banda, a Escòcia el paper del voluntariat és important i per això apareix marcada la casella "altres".

Si observem de manera més específica el cas de Catalunya i Espanya, comprovem com Catalunya segueix un patró molt similar a la resta de països de la UE, la qual cosa no succeeix en el cas d'Espanya. Així, a Catalunya la supervisió la realitza un treballador o educador social adscrit a l'Administració Penitenciària, que depèn del Departament de Justícia, i col·laboren en l'execució de les condicions diferents entitats públic-privades. En canvi, a Espanya és l'Administració Penitenciària qui se n'ocupa i respon davant del Ministeri de l'Interior.

Taula 8. Òrgan que supervisa i controla l'execució de la llibertat condicional

	Ministeri de Justícia	Ministeri de l'Interior	Administració Penitenciària	Agències	Altres
Alemanya	X			Privada	X
Anglaterra i Gal·les	X				
Àustria	X		X	Mixta	
Bèlgica	X				
Catalunya	X		X	Mixta	
Croàcia	X				
Dinamarca	X		X		
Escòcia	X			Pública	X
Eslovènia	X				
Espanya		X	X		
Estònia	X		X		
Finlàndia	X				
França	X		X		
Grècia	X	X	X	Privada	
Hongria	X				
Irlanda	X		X		
Irlanda del Nord	X				
Itàlia	X		X		
Letònia	X				
Lituània	X		X		
Luxemburg	X				
Malta		X			
Països Baixos				Pública	
Polònia	X				
Portugal	X				
República Txeca	X				
Romania	X				
Suècia	X				
Xipre	X		X		

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades d'Aebi i Delgrande (2013).

1.3.6 Revocació de la llibertat condicional

En els països de la UE no existeix una gran diversitat de motius per revocar la LC. En general, tots segueixen l'esquema dels requisits que podem observar, per exemple, al marc legal de Catalunya i Espanya: la comissió d'un nou delictes, no observar les regles de conducta imposades o incomplir les condicions establertes al pla de treball.

Vegem alguns exemples: Croàcia, posa com a motiu de revocació la comissió d'un delictes. Alguns països simplement citen el trencament de les condicions imposades, com Irlanda o Països Baixos, si bé la comissió d'un nou delictes s'esmenta explícitament entre aquestes condicions. Àustria, particularment, esgrimeix com a motivació (entre d'altres) la impossibilitat reiterada de contactar amb l'alliberat.

1.3.7 Recomanacions d'organitzacions internacionals

A nivell internacional, existeixen diverses organitzacions que supervisen la situació de la LC i s'encarreguen d'emetre recomanacions sobre la seva concepció, execució i gestió. En aquest apartat parlarem, bàsicament, de dues institucions que realitzen aquestes tasques: Nacions Unides i el Consell d'Europa.

Les Nacions Unides és una organització intergovernamental d'abast internacional creada l'any 1945 formada, actualment, per 193 països. Les recomanacions que ofereix poden ser classificades en cinc punts com s'observa tot seguit (United Nations Office on Drugs and Crime, 2007):

1. Considerar alternatives a la presó: l'internament en centre penitenciari atempta contra els drets humans en privar el subjecte de llibertats, així com resulta una mesura cara per a les finances públiques. També argumenta que sovint resulta menys efectiva que les mesures penals alternatives. Per consegüent, cal tendir a considerar la presó com a últim recurs per a la intervenció, no com a una via comú de càstig.
2. Per a tal objecte, cal descriminalitzar conductes socials no desitjables que puguin ser enfocades des d'altres àmbits, això és allunyats de la

política penitenciària. Per tant, les Nacions Unides emplacen els estats membres a canvis legislatius en aquesta línia així com concedir discrecionalitat a les autoritats per decidir en quines circumstàncies aplicar o no unes mesures o unes altres.

3. Combatre els problemes de la LC amb respostes precises, concretament les següents:

- a. La LC mina l'autoritat del Tribunal perquè modifica la durada de l'internament inicialment imposat: la ONU proposa que des de l'inici de la sentència sigui clar que la LC podrà aplicar-se i quan
- b. Redueix la protecció de la població: contra això, les Nacions Unides recomanen facilitar el contacte entre intern i comunitat i integrar-l'hi per reduir així el risc de la reincidència
- c. És arbitrària: demana fixar criteris objectius per a la concessió de la LC

4. Considerar categories especials en relació amb el tracte penal i penitenciari, especialment infants, infractors de drogues, dones i subjectes amb problemes de salut mental. Censura també la sobrerepresentació d'alguns col·lectius com estrangers o, en alguns països, aborígens en el sistema penal.

5. Posa sobre la taula la necessitat d'una estratègia coherent, que identifica en els punts que segueixen:

- a. Increment del coneixement sobre la realitat de la presó, la població reclusa i les alternatives penals
- b. Iniciativa política per a promoure canvis, amb la reforma legislativa necessària segons el territori
- c. Infraestructura i recursos, també en prevenció
- d. Avaluació permanent de la legislació i de les mesures aplicades

- e. Promoció de les alternatives
- f. Un paper compromès dels medis de comunicació
- g. Argumentar un major ús de la LC en virtut de la justícia i la equitat que aporta al sistema penal

Com apuntàvem anteriorment, més enllà de les recomanacions de Nacions Unides trobem també les que posa sobre la taula el Consell d'Europa. Aquest és una organització regional d'àmbit europeu que promou la cooperació dels estats d'Europa per a configurar un espai polític i jurídic comú respectuós amb la democràcia, el dret humans i l'imperi de la llei. Format per 47 estats de tot el continent, no s'ha de confondre amb la UE, que és una unió política, econòmica i monetària de 28 estats d'Europa.

El Consell ha emès diverses recomanacions que guarden relació amb la LC de manera directa o indirecta. La Recomanació (2003)22¹⁷ tracta únicament l'àmbit de la LC, i per tant serà per al nostre objecte la més rellevant. Apunta a les següents propostes:

1. Els interns han de saber des del primer moment quan podran sortir en LC, ja sigui en anys absoluts o com a part relativa de la condemna complerta, així com els criteris que els seran exigibles
2. El temps en LC ha de ser suficient com per permetre que tingui els efectes desitjats de retorn a la societat
3. Cal promoure la concessió automàtica de la LC per estalviar costos en aquells casos que es fa evident la necessitat de concedir-la
4. Per reduir el risc de reincidència és positiu aplicar mesures com el pagament o reparació a la víctima, tractament de l'addicció de l'infractor a drogues o alcohol quan existeixi, o oferir formació, entre d'altres

---

¹⁷ Council of Europe (2003). Recommendation Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole).

5. Preparar els interns per poder sortir en LC, preferentment possibilitant-los gaudir d'un règim semiobert previ per tal de garantir un retorn gradual a la societat
6. Treballar la regeneració de llaços entre l'intern i la seva xarxa de suport mitjançant el treball amb entitats de voluntariat
7. Imposar condicions d'accés a la LC clares i realistes, tenint en compte les circumstàncies personals i econòmiques de l'intern
8. La manca d'oportunitats de feina o habitatge no han de ser un impediment per a la seva concessió
9. En els sistemes discrecionals de LC, la denegació d'aquesta ha d'anar acompanyada d'un anunci formal de quan es tornarà a considerar l'intern per a la concessió

D'altra banda, hi ha dues recomanacions del Consell d'Europa que afecten indirectament la LC, que són:

- La recomanació (2003)23 sobre gestió de l'administració penitenciària en casos de cadena perpètua i condemnes *llargues*¹⁸ (>5 anys): demana complir amb el principi de progressió a partir d'un pla individual comptant amb la seva participació activa, així com concedir permisos de sortida per retornar gradualment a la societat. Recomana adoptar una estratègia conjunta entre administració penitenciària, autoritats de supervisió en llibertats, serveis socials i serveis mèdics així com garantir que aquesta tipologia d'intern accedeixin a la LC.
- La recomanació (99)22¹⁹ sobre la sobrepoblació penitenciària insta a evitar la massificació aplicant polítiques de prevenció de la delinqüència i la individualització de les sancions i la reinserció social dels delinqüents. Fa èmfasi en la necessitat de reservar la presó únicament als casos en

---

¹⁸ Council of Europe (2003). Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners.

¹⁹ Council of Europe (1999). Recommendation (99) 22 concerning prison overcrowding and prison population inflation.

què sigui estrictament necessari i ampliar les penes de presó en règim obert i semiobert. Concretament, emplaça a considerar la necessitat de reduir la durada de les penes fent ús de la LC, atès que no només permet reduir la sobrepoblació als centres sinó que també és una mesura eficient de retorn a la comunitat.

1.4 Estudis sobre la llibertat condicional

Al llarg de les darreres dècades, professionals i investigadors han anat convergint en la idea que el retorn esglaonat a la comunitat de les persones que han estat condemnades a una pena de presó és el sistema més positiu per assolir la seva reinserció. La recerca duta a terme en aquest àmbit indica que un retorn gradual amb supervisió promou una reincorporació més segura dels infractors a la comunitat, augmenta la probabilitat de tenir un bon pronòstic i crea un espai social en el qual és més probable que l'intern penitenciari sigui rebut i integrat amb èxit (Dünkel, Van Zyl Smit i Padfield, 2010; Cid i Tébar, 2013; McNeill, 2009 citat a García i Soler, 2013).

Tal i com explica Petersilia (2004), existeixen dues grans línies d'investigació que han intentat constatar quines mesures, programes i tractaments donen bons resultats en el procés de reinserció a la comunitat. Ambdues línies s'han desenvolupat en paral·lel i beuen de disciplines científiques i metodologies diferents. En primer lloc, hi ha una línia de recerca propera a la psicologia centrada a identificar els principis veritablement efectius que componen els programes de reinserció: l'anàlisi es concentra en el procés que segueix l'individu i, per tant, el que s'estudia és la "caixa negra" de la rehabilitació. Des d'aquesta perspectiva no és tan important afirmar que un programa de reinserció funciona o no, sinó identificar quin element del programa ha donat lloc a l'èxit i de quina manera. La segona línia de recerca té una perspectiva més *macro* i està focalitzada en els resultats: en particular, per mitjà de mètodes estadístics, vol distingir aquells programes que donen lloc a una reducció de la taxa de reincidència posterior d'aquells altres que no presenten resultats estadísticament significatius.

Des d'ambdues línies de recerca s'han obtingut resultats favorables a la LC. Per una banda, les investigacions que avaluen la reincidència posterior a la sortida en llibertat mostren que la LC és una mesura útil per reduir-la (Ellis i Marshall, 2000; Solomon, Kachnowski i Bhati, 2005). Per l'altra, els estudis que busquen identificar els principis efectius en els programes de reinserció indiquen que el tractament dut a terme en la comunitat tendeix a ser més efectiu que el que té lloc dins una institució penitenciària (Andrews et al., 1998 citat a Petersilia, 2004). La pregunta que caldrà plantejar-se a continuació és, per tant, en què ha de consistir aquesta mesura per tal que sigui efectiva; és a dir, quines condicions i intervencions han d'acompanyar la LC perquè el seu compliment tingui un impacte positiu en la reinserció. Tot seguit, es presenten amb més detall els resultats obtinguts en l'estudi de la LC des d'ambdues tradicions científiques.

1.4.1 Mesurar l'impacte de la llibertat condicional: la reincidència com a indicador

Si bé la reinserció és un procés complex, del qual se n'haurien de mesurar diverses dimensions, l'indicador principal d'èxit de la LC des del punt de vista de la justícia penal és la seva contribució a reduir la reincidència futura (Ellis i Marshall, 2000). Tot i que autors com Petersilia (2004) són crítics amb aquesta tendència i conviden a evitar el reduccionisme a l'hora d'avaluar la reinserció – tot mesurant altres dimensions com la inserció laboral o l'addicció a les drogues–, en la majoria d'estudis realitzats internacionalment s'avalua l'efectivitat de la mesura a través d'aquest únic indicador. En cada cas, però, la reincidència és operativitzada en base a definicions diferents: nova detenció (Solomon et al., 2005; Schlager i Robbins, 2008), nova condemna (Ellis i Marshall, 2000; Schlager i Robbins, 2008; Kensey i Benaouda, 2011), nova condemna de presó (Kensey i Benaouda, 2011) i reingrés a presó (Capdevila i Ferrer, 2009).

Els estudis de reincidència mostren que els interns que acaben la seva condemna en LC tornen a delinquir en menor mesura que aquells que compleixen tota la seva condemna dins la presó (Solomon et al., 2005; Schlager i Robbins, 2008; Capdevila i Ferrer, 2009; Kensey i Benaouda, 2011).

De tota manera, l'amplitud de la diferència varia força entre els diversos estudis, tal i com podem observar a la taula 9.

Tot i que aquestes anàlisis tenen el seu interès, comparar les taxes de reincidència dels interns que surten en LC amb les d'aquells que surten en llibertat definitiva no serveix per avaluar quin és l'efecte de la LC. Per tal de comprovar veritablement l'efectivitat de la LC en termes de reducció de la reincidència futura cal superar la dificultat metodològica de distingir l'efecte de selecció i l'efecte genuí de la LC (Ellis i Marshall, 2000; Solomon et al., 2005). Això és rellevant, ja que la diferència entre la taxa de reincidència d'aquelles persones que han sortit en LC i la d'aquelles que han sortit en llibertat definitiva no només es pot deure a l'acció d'aquesta mesura penal, sinó també al fet que ambdós grups tinguin d'entrada característiques diferents. Això es deu al fet que alguns dels trets que fan decantar equips tècnics i jutges a concedir la LC, com pot ser disposar d'un lloc de treball o de suport familiar, són també elements que protegeixen d'una futura reincidència (Capdevila i Ferrer, 2009).

Taula 9. Estudis en què es compara la taxa de reincidència dels interns que han sortit en llibertat condicional (LC) amb la d'aquells que han sortit en llibertat definitiva (LD) sense controlar l'efecte de selecció de la LC

Estudi i país	Població i mostra	Indicador reincidència	% Reincidència		Seguiment
			LD	LC	
Solomon et al. (2005) Diversos estats, EUA	N = 272.111 n = 38.624	Nova detenció	62%	54%	2 anys
Schlager i Robbins (2008) New Jersey, EUA	N = 14.780 n = 480	Nova detenció Nova condemna No es tenen en compte les violacions ni revocacions de LC.	70% 44%	60% 34%	4 anys
Capdevila i Ferrer (2009) Catalunya	N = 2.406 n = 1.230	Reingrés a presó	51,3%	15,7%	5 anys
Kensey i Benaouda (2011) França	N = 8.419 n = 6.910	Nova condemna Nova condemna de presó	63% 56%	39% 30%	5 anys

La literatura posa de manifest, de la mateixa manera que la present recerca, que l'efecte de selecció de la LC és destacable. Solomon et al. (2005) identifiquen un perfil de major risc entre els interns que compleixen el total de la

condemna a la presó respecte a aquells que surten en LC, amb més detencions anteriors i la comissió d'un nombre superior de delictes violents. En la mateixa línia, Schlager i Robbins (2008) detecten que els interns que obtenen la LC han estat menys vegades detinguts, han ingressat menys vegades a presó, han gaudit de menys llibertats condicionals amb anterioritat, han comès delictes que estan més sovint relacionats amb el tràfic de drogues i, en canvi, han protagonitzat menys delictes de tipus violent.

A causa de l'existència d'aquest efecte de selecció, cal controlar determinades variables vinculades amb el risc de reincidència per quantificar quin és l'efecte genuí de la LC. Controlant aquestes variables, nombrosos estudis duts a terme a diversos països també posen de manifest que sortir en LC té un efecte més positiu que complir el total de la pena dins la institució penitenciària a l'hora d'evitar la reincidència posterior (Ellis i Marshall, 2000; Solomon et al., 2005; veure diversos estudis citats a Dünkel et al., 2010: 436-7). A la taula 10 es presenten els resultats d'algunes d'aquestes investigacions.

Taula 10. Estudis en què es compara la taxa de reincidència dels interns que han sortit en llibertat condicional (LC) amb la d'aquells que han sortit en llibertat definitiva (LD) controlant l'efecte de selecció de la LC

Estudi i país	Població i mostra	Indicador reincidència	% Reincidència		Seguiment
			LD	LC	
Ellis i Marshall (2000) Gran Bretanya	N=no consta n= 22.431	Nova condemna ^a Nova condemna per delicte violent ^b	56,6% 21,9%	38,3% 13,9%	2 anys ²⁰
Solomon et al. (2005) Diversos estats, EUA	N = 272.111 n = 38.624	Nova detenció	61%	57%	2 anys

^a No es comptabilitzen les violacions de la LC que no són nous delictes.

^b Calculada per a aquelles persones amb antecedents de delictes violents. No es comptabilitzen les violacions de la LC que no són nous delictes.

També s'obtenen resultats positius en la concessió de la LC a interns d'alt risc (Ellis i Marshall, 2000; Dünkel et al., 2010). Braga, Piehl i Hureau (2009), en l'avaluació d'un programa de reinserció per a interns d'aquest perfil implantat a

²⁰ Capdevila i Ferrer (2009) indiquen, en l'estudi de la taxa de reincidència a Catalunya amb un període de seguiment de 5 anys, que el 19% del total d'interns que reincideix en aquest període ho fa un cop passats 2 anys de l'excrceració. Per tant, seria desitjable disposar d'estudis que controlessin l'efecte de selecció amb un temps de seguiment més llarg.

Boston, van observar que els participants, sotmesos a un nivell intens d'intervenció amb tractament individualitzat (formació ocupacional, programes de deshabitació, participació en organitzacions de voluntaris, etc.) reincidien amb violència un 30% menys que un grup d'interns del mateix perfil i que no havia participat en el programa. En una altra experiència de transició gradual a la comunitat, en el programa Circles of Support and Accountability (CoSA) per a delinqüents sexuals, s'ha obtingut una reducció mitjana de la reincidència en delictes sexuals del 61% en un període mitjà de seguiment de 3,5 anys en les diverses edicions que s'han desenvolupat a Canadà. Quant a la reincidència violenta en general, la reducció mitjana obtinguda és del 50% en un període mitjà de seguiment de 3,75 anys (Elliot i Beech, 2012 citat a García i Soler, 2013).

La recerca també posa de relleu que les persones que surten en LC i reincideixen, ho fan més tard i menys vegades de mitjana que les que acaben la seva condemna dins la presó (Capdevila i Ferrer, 2009; Schlager i Robbins, 2008; Ellis i Marshall, 2000). En un estudi a nivell català amb dades d'interns alliberats l'any 2002 i un seguiment durant 5 anys, els interns reincidents que van acabar la condemna en LC van trigar de mitjana 694,5 dies a reincidir i ho van fer en 3,1 ocasions, mentre que els que van finalitzar la condemna a la presó van trigar 339,7 dies i van cometre 4,3 nous delictes (Capdevila i Ferrer, 2009). Ellis i Marshall (2000), fent un seguiment de 2 anys a una mostra d'interns del Regne Unit i un cop depurat l'efecte de selecció de la LC, van obtenir resultats en el mateix sentit: els interns que no havien gaudit de la LC van trigar 270 dies a reincidir i ho van fer 2,36 vegades; en canvi, aquells que van obtenir la LC, van trigar 351 dies i van cometre 1,85 nous delictes. Per la seva banda, alguns estudis com el de Nuttall i Fowles (1972, citat a Ellis i Marshall, 2000) suggereixen que, de fet, la LC dona lloc a una menor reincidència durant el període posterior a la sortida, però que al cap del temps les persones que han gaudit de LC tendeixen a un nivell de reincidència similar al d'aquelles que han complert tota la condemna dins la presó.

En qualsevol cas, els estudis amb dades agregades indiquen que la LC com a mínim retarda la reincidència i ofereixen forts indicis de la seva efectivitat a l'hora d'evitar-la. Ara bé, les diferències entre les taxes de reincidència dels

interns que retornen a la comunitat progressivament i les d'aquells que compleixen tota la seva condemna a la presó no són homogènies per a tots els perfils. D'una banda, diversos estudis han arribat a la conclusió que la LC té un efecte de desistiment més fort per als interns que han comès delictes més greus (Ellis i Marshall, 2000; Dünkel et al., 2010). Per altra banda, un estudi elaborat pel Departament de Justícia dels EUA (2001) posa de manifest que els interns condemnats a penes inferiors a un any i que compleixen la seva primera LC tenen taxes d'èxit més elevades. Així mateix, en un estudi on es recullen els resultats de nombrosos estats d'EUA, Solomon et al. (2005) identifiquen que la reducció de la reincidència gràcies a la LC és més forta en les dones, en les persones amb menys detencions anteriors i en aquelles que han comès delictes contra l'ordre públic. Justament Solomon et al. (2005), que a nivell agregat havien obtingut xifres d'èxit de la LC més aviat modestes, assenyalen que, per als perfils esmentats, la LC funciona de manera clara i proposen "obrir la caixa negra" per analitzar amb deteniment quins en són els motius i poder, així, augmentar l'efectivitat de la mesura per a la resta de perfils.

1.4.2 L'efectivitat dels diversos models de seguiment de la llibertat condicional

Hi ha d'altres factors, a banda del perfil de l'intern, que influeixen en l'impacte que tindrà la LC. Un de molt important és el model de seguiment, és a dir, el conjunt de condicions que defineixen el període en què l'intern compleix aquesta mesura. Aquestes condicions varien molt d'un estat a un altre, i fins i tot, d'un centre a un altre. Intentar avaluar l'efectivitat de la LC sense prendre en consideració de quin model de supervisió i/o de tractament participa l'intern pot ser poc informatiu i no gaire útil si l'objectiu és millorar l'efectivitat de la mesura a través de la detecció d'experiències d'èxit. Per aquest motiu, hi ha una sèrie d'investigadors que s'han centrat a identificar quines són les experiències de seguiment i tractament en el marc de la LC que donen uns millors resultats, basant-se sobretot en la reducció de la reincidència i, amb menys freqüència, en altres indicadors (Petersilia i Turner, 1993 citat a Cid i Tébar, 2013; Seiter i Kadela, 2003; Bogue, Campbell, Carey et al., 2004; Petersilia, 2004; Solomon, Osborne, Winterfield et al., 2008; Weaver i McNeill,

2011). Les revisions de Bogue et al. (2004) i Solomon et al. (2008) són especialment interessants per la seva exhaustivitat. Basant-nos en aquest darrer document, presentem a continuació les 13 estratègies de supervisió de la LC que s'han demostrat més efectives per a l'èxit del procés de reinserció dels interns i que gaudeixen de més consens entre professionals i experts.

Tal i com expliquen Solomon et al. (2008), les 13 estratègies estan interrelacionades i l'èxit de la LC depèn de la seva aplicació en conjunt. Vegem les 13 estratègies:

1a: que les condicions de supervisió siguin dissenyades a mida, en funció de les necessitats criminògenes de l'intern (Bonta i Andrews, 2007; Weaver i McNeill, 2011).

2a: Per a poder dur a la pràctica aquest disseny a mida és necessari, evidentment, que tingui lloc una avaluació del risc i de les necessitats dels interns de manera regular (Harper i Chitty, 2005; Bonta i Andrews, 2007), que sigui comuna al medi tancat i al medi obert, i que estigui centrada en els factors dinàmics (situació laboral, toxicomania, etc.) i en la identificació de les fortaleces de la persona. Es tracta de fer èmfasi en dos aspectes fonamentals del model de risc-necessitat-responsivitat (RNR) de D. A. Andrews i J. Bonta: el *risc* de reincidència es pot avaluar i el tractament ha de centrar-se en la modificació dels factors dinàmics de risc de l'intern, també anomenades *necessitats* criminògenes. Diversos autors, com Seiter i Kadela (2003), assenyalen que a un nombre considerable d'interns se'ls revoca la LC, no per cometre un nou delicte, sinó per haver incomplert les condicions de seguiment. Això és més probable que succeeixi si, com denuncien Solomon et al. (2008), la supervisió consisteix en el control d'una llista llarga i genèrica de condicions que no estan vinculades a la situació particular de l'intern.

En relació amb això, nombrosos experts són partidaris de la regla de les 3 "r". Les condicions de seguiment han de ser *realistes* (pocques en nombre i assolibles), *rellevants* (basades en les necessitats criminògenes) i fonamentades en la *recerca* (hi ha d'haver proves que contribueixen a canviar el comportament i que afavoreixen la reinserció de l'intern).

3a: Solomon et al. (2008) recomanen també que aquests plans individuals mantinguin un equilibri entre la supervisió i el tractament. La recerca duta a terme fins al moment indica que si l'èmfasi del seguiment de la LC està posat en la supervisió, i aquesta no s'acompanya de tractament per a les necessitats criminògenes, la mesura perdrà molta de la seva efectivitat (Aos, Miller i Drake, 2006; MacKenzie, 2006; National Research Council, 2007; Petersilia, 2003; Sherman et al., 1997; Taxman, 2007; citats a Solomon et al., 2008). Petersilia i Turner (1993, citat a Cid i Tébar, 2013) demostren que un seguiment intensiu no és més efectiu que un seguiment ordinari, però que, en canvi, l'alliberament condicional amb intervenció rehabilitadora dóna lloc a un major èxit. Així mateix, MacKenzie i Hickman (1998, citat a Petersilia, 2004) conclouen que augmentar la supervisió de l'intern en la comunitat és una mesura que no col·labora, per si sola, a evitar la reincidència.

En relació amb la intervenció rehabilitadora, hi ha diversos tractaments que han mostrat resultats positius per a la reinserció. Seiter i Kadela (2003) van dur a terme una revisió de les 32 avaluacions existents realitzades de programes de reinserció –focalitzats en el trànsit entre la presó i la comunitat– duts a terme als Estats Units, per tal de determinar quina mena de programes donen lloc a bons resultats. Les quatre variables emprades per avaluar l'èxit dels programes són la taxa de reincidència, la inserció laboral, els resultats acadèmics i el consum de drogues. Segons l'anàlisi d'aquests investigadors, els programes de formació ocupacional i els que consisteixen a finalitzar la condemna fora de la presó duent a terme una activitat laboral s'han demostrat efectius, ja que produeixen una disminució de les taxes de reincidència i una millora de les habilitats laborals dels interns (veure també MacKenzie i Hickman, 1998 citat a Petersilia, 2004). Així mateix, han constatat l'efectivitat dels programes de desintoxicació en la comunitat: concretament, els interns que en prenen part tenen menys probabilitat de ser detinguts, cometre delictes vinculats amb les drogues, reprendre o continuar amb el seu consum, o violar les condicions de la LC. Aquests autors van identificar que la realització de programes previs a la sortida en llibertat i l'estada en centres de rehabilitació també té un efecte en la reducció de la taxa de reincidència. En altres estudis s'han observat bons

resultats en la teràpia cognitivo-conductual (Aos, Miller i Drake, 2006 citat a Solomon et al., 2008).

Andrews i Bonta (1998, citat a Soler i García, 2009) assenyalen que, en qualsevol cas, les intervencions han d'adaptar-se a la motivació, l'estil d'aprenentatge i la identitat cultural de cada intern: el principi de responsivitat del seu model RNR fa referència al fet que, per molt adequats que siguin els continguts del tractament, aquest perdrà eficàcia si la seva forma de presentació no s'adapta a l'estil, la capacitat i les circumstàncies dels participants.

4a: és aconsellable concentrar els recursos en els interns amb risc moderat i alt, ja que és més probable que els interns amb aquest perfil treguin profit de la supervisió i el tractament (Cullen i Gendreau, 2000 citat a Petersilia, 2004; Bonta i Andrews, 2007; Solomon et al., 2008). El principi de risc del model RNR d'Andrews i Bonta (1998, citat a Soler i García, 2009) estableix que el tractament dels interns hauria de ser modulad d'acord amb el nivell de risc de cada individu, de manera que aquells que presenten un risc més alt requereixen una intervenció més intensiva. Aquesta estratègia contradiu la tendència actual en la selecció dels interns per a la LC a nombrosos països: sovint es concedeix la LC als interns de menys risc, aquells que tampoc delinquirien si sortissin de la presó en llibertat definitiva i, per tant, no gaudissin del seguiment en medi obert. Seguint aquesta línia, no s'està aprofitant adequadament el potencial de la LC i s'està contribuint a transformar la mesura en un benefici o premi, difuminant la seva potencialitat com a intervenció rehabilitadora.

5a: Diversos autors apunten la necessitat de fer un canvi de perspectiva en la manera com es planteja el seguiment de les persones en LC per part dels organismes que en són responsables (Burke et al., 2007; Solomon, 2006; Burrell, 2005; Kleiman, 2005; Reinventing Probation Council, 2000; Burke and Tonry, 2006; citats a Solomon et al., 2008). Per aquests autors, és essencial definir l'èxit de la LC com la reducció de la reincidència i el canvi de comportament, i mesurar aquest èxit. En els darrers anys, hi ha hagut un desplaçament, des d'una orientació de servei, cap a una visió de la LC

centrada en la supervisió, el control i la detecció de trencaments de condemna (Solomon et al., 2005). Davant d'això, la proposta és retornar a una visió de servei, marcar-se objectius ambiciosos en la reinserció i mesurar quin èxit s'assoleix. Burrell i Gelb (2007, citat a Solomon et al., 2008) argumenten que, a mesura que els centres comencin a avaluar els seus progressos en la reducció de la reincidència, estaran més preparats per entendre els seus èxits i els seus errors, i identificaran amb més facilitat de quina manera poden millorar. Per contra, ara per ara, sovint s'entén erròniament com un èxit el fet que s'hagin produït moltes trobades entre l'intern i el tècnic responsable del seguiment, o el fet que, gràcies a aquest control, es detectin incompliments i els interns en LC hagin de reingressar a presó.

6a: La literatura indica, en canvi, que caldria anar en una direcció ben diferent. Hi ha consens en què cal treballar perquè l'intern i el tècnic responsable del seguiment mantinguin una relació personal de confiança i suport. El professional ha de fomentar l'esperança i la motivació de l'intern i implicar-lo activament per millorar el seu compromís en l'avaluació i la supervisió (Solomon et al., 2008; Weaver i McNeill, 2011). Sovint, la feina dels tècnics de la LC està dedicada a assolir els mínims establerts de contacte amb l'intern i, en canvi, no es dóna prou importància a les oportunitats que aquests contactes ofereixen per al canvi de comportament (Bogue et al., 2004). El nombre de contactes entre el delegat judicial i l'intern no està vinculat amb el nivell d'èxit; per tant, no és necessari treballar per augmentar el contacte, sinó per millorar-lo a nivell qualitatiu: l'intern ha de participar del disseny i de la revisió del pla individual. Per aconseguir aquest vincle de confiança, Weaver i McNeill (2011) proposen mantenir un contacte continuat sempre amb el mateix tècnic, ja que els canvis de professional i la divisió de tasques no ajuden al manteniment del compromís de l'intern en LC.

7a: Així mateix, nombrosos experts són partidaris d'aplicar una reducció del temps de supervisió a alguns interns de baix risc, a canvi d'assolir determinats objectius, com ara obtenir i conservar un lloc de treball, mantenir l'abstinència o complir correctament amb el tractament (California Department of Corrections and Rehabilitation 2007; Jacobson 2005; Petersilia 2003, 2007; Travis 2005; citats a Solomon et al., 2008). La taxa de reincidència és molt superior el primer

any en llibertat que els anys següents (Capdevila i Ferrer, 2009) i l'incentiu de deslliurar-se de la supervisió posterior pot ser molt beneficiós per tal de reduir la reincidència en aquest període crític. Ara bé, aquest sistema és contradictori amb la major part de sistemes de LC, inclòs el de l'Estat espanyol, en què el temps de LC depèn única i exclusivament de la condemna.

8a: En la mateixa línia, per augmentar la motivació de l'intern cal incorporar incentius i premis en el seguiment (Gendreau i Goggin, 1995; Meyers i Smith, 1995; Higgins i Silverman, 1999; Bandura, 1996; citats a Bogue et al., 2004). El professional ha de prioritzar els reforços positius, davant dels negatius (Cullen i Gendreau, 2000 citat a Petersilia, 2004; Weaver i McNeill, 2011), ja que s'ha demostrat que són quatre vegades més eficaços (Solomon et al., 2008). Com a exemple d'incentius positius, podem esmentar la concessió de certificats d'assoliment; la reducció de requeriments; el permís per aplaçar pagaments, cites o altres requeriments; la supressió d'alguna condició, etc.

9a: Hi ha també consens entre els experts a favor d'aplicar respostes graduals a les violacions de les condicions de la LC, amb rapidesa i seguretat, reservant el reingrés a presó per a les infraccions més greus. La recerca indica que retornar a la presó als interns en LC arran d'un incompliment de les condicions no condueix a una disminució de la reincidència (Petersilia i Turner, 1993, citats a Albrecht, 2012: 29). Així doncs, les sancions han de ser proporcionals als incompliments i, sobretot, han d'abordar els problemes causants de l'incompliment (Solomon et al., 2008).

10a: D'altra banda, si bé Solomon et al. (2008) no han pogut recopilar gaire recerca sobre el tema, han identificat experiències d'èxit basades en la implicació d'altres institucions i el treball en xarxa. El vincle entre els professionals de medi obert, els Serveis Socials, les entitats no lucratives i la resta d'actors clau per a la reinserció és decisiva per garantir que els interns en LC rebin el suport i l'assistència que necessiten, així com per evitar duplicitats i millorar l'eficiència de totes les institucions. La recerca indica que l'èxit dels tractaments que s'han provat efectius en la reducció de la reincidència depèn d'elements com disposar d'un habitatge estable i d'una ocupació (Harper i Chitty, 2005). Per aquest motiu, és imprescindible que les instàncies públiques

que proveeixen d'assistència en aquests temes actuïn eficientment i en consonància amb els professionals de medi obert.

11a: Així mateix, es recomana implicar els controls socials informals en la supervisió de l'intern en LC. La família, els amics, els caps o companys de feina poden ajudar l'intern a accedir a determinats recursos i sovint representen un incentiu més efectiu que el seguiment formal. Tal i com expliquen Weaver i McNeill (2011) que succeeix al Regne Unit, el treball amb aquests actors promou un canvi en l'infractor a partir de la generació de llaços prosocials que el protegeixen de la reincidència. Moltes de les intervencions amb interns drogodependents o sense sostre que s'han demostrat exitoses compten amb la participació de membres de la família, parelles i altres suports del seu entorn immediat per tal de reforçar els canvis de comportament (Bogue et al., 2004). A més, són una font d'informació i *feedback* important per al tècnic responsable del seguiment.

12a: Per tal d'assolir de manera efectiva aquesta implicació dels diversos serveis públics, entitats socials i actors propers a l'intern, es fa necessari desplaçar la supervisió als barris on viuen els interns. Donat que hi ha una concentració dels interns en LC en determinats barris, és convenient crear oficines satèl·lit a les zones amb més risc i fer-hi el seguiment, de manera que els interns poden estalviar-se els desplaçaments i els professionals de medi obert estan en condicions d'enfortir les relacions amb la comunitat (Petersilia 1998, 2002, 2003; Reentry Policy Council 2005; Solomon 2006; Taxman 2006; citats a Solomon et al., 2008). Això facilita l'acció conjunta amb altres actors i confereix legitimitat al professional a l'hora de canviar les condicions de supervisió, si és necessari (Dickey i Smith, 1998 citat a Solomon et al., 2008).

13a: Finalment, la literatura indica que cal concentrar els recursos de seguiment en el període previ i immediatament posterior a la posada en llibertat. Alguns estudis assenyalen que, en sortir de la presó, caldria ocupar entre el 40% i el 70% del temps de l'intern amb serveis educatius, assistència laboral i tractament, durant un període entre els 3 i els 9 mesos (Palmer, 1995; Gendreau i Goggin, 1995; citats a Bogue et al., 2004). Aquests primers mesos constitueixen el període en què el risc de reincidència és més elevat, i les

necessitats dels interns, més acusades (Binswanger et al. 2007 citat a Solomon et al, 2008). Per això, el treball ha de començar prèviament a la sortida: cal que s'iniciïn els contactes entre l'intern i el tècnic responsable del seguiment, i entre ambdós i els serveis d'ocupació, serveis comunitaris i de tractament. Així mateix, cal conscienciar i preparar a l'intern per a la seva sortida. Tot plegat serveix també per identificar quin nivell de seguiment i de suport requerirà l'intern un cop fora de la presó, la qual cosa contribueix a distribuir el treball dels tècnics de seguiment de manera més eficient (Jacobson, 2005; Petersilia, 2003; citats a Solomon et al., 2008).

Idees principals:

- El retorn esglaonat a la comunitat és el més positiu per assolir la reinserció de les persones que han estat condemnades a una pena de presó.
- La taxa de reincidència és menor en aquells interns que surten en LC que entre aquells que no surten de la presó fins al final de la seva condemna.
- Aquesta diferència es deu, en part, a un efecte de selecció de la LC: el conjunt d'interns als quals es concedeix una LC té, de mitjana, unes característiques que comporten menys risc de reincidència.
- De tota manera, un cop controlat aquest efecte de selecció, els resultats segueixen indicant que la LC dona lloc a una menor reincidència.
- El tractament dut a terme a la comunitat tendeix a ser més efectiu que el que té lloc dins una institució penitenciària.
- Les característiques del seguiment de la LC determinen el funcionament d'aquesta mesura. Els investigadors i experts estan d'acord en l'efectivitat de les següents estratègies:

13 estratègies de supervisió de la llibertat condicional per millorar els resultats en la reinserció (Solomon et al., 2008)

- 1) Dissenyar a mida les condicions de supervisió
- 2) Avaluar el risc criminògen i les necessitats
- 3) Elaborar plans individuals amb un equilibri entre la supervisió i tractament
- 4) Concentrar els recursos en els interns amb risc moderat i alt
- 5) Definir l'èxit com la reducció de la reincidència i el canvi de comportament, i mesurar aquest èxit
- 6) Implicar els interns en LC per millorar el seu compromís en l'avaluació i la supervisió

- 7) Reduir el temps de supervisió a canvi de l'assoliment d'objectius
- 8) Incorporar incentius i premis en el seguiment
- 9) Aplicar respostes graduals a les violacions de les condicions de la LC, amb rapidesa i seguretat
- 10) Implicar altres institucions i treballar en xarxa
- 11) Implicar els controls socials informals per facilitar la reinserció en la comunitat
- 12) Desplaçar la supervisió allà on viuen els interns en LC
- 13) Anticipar els recursos de supervisió

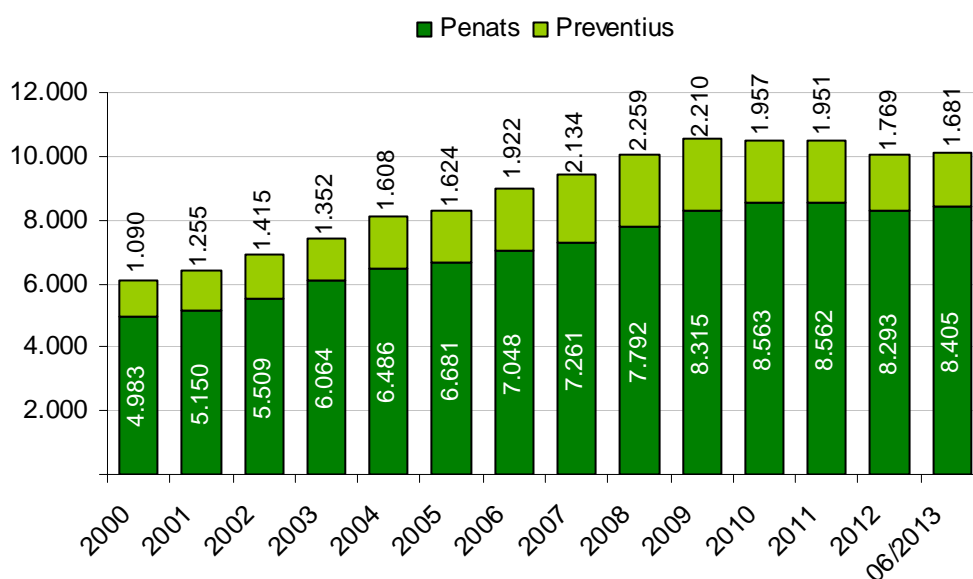
1.5 Dades estadístiques a l'entorn de l'aplicació de la llibertat condicional a Catalunya

1.5.1 Dades generals sobre la població penitenciària

La primera dècada del segle XXI va ser un període de creixement molt important de la població encarcerada a Catalunya que gairebé es va doblar en deu anys (any 1999: 5.945 encarcerats; any 2010: 10.525). L'any 2010, però, va començar una lenta tendència a la baixa que no ha estat causada per un menor nombre d'ingressos a presó, ja que el nombre d'altres penitenciàries continua pujant com mostra el gràfic 6, sinó per un augment molt significatiu del nombre anual de baixes per llibertat.

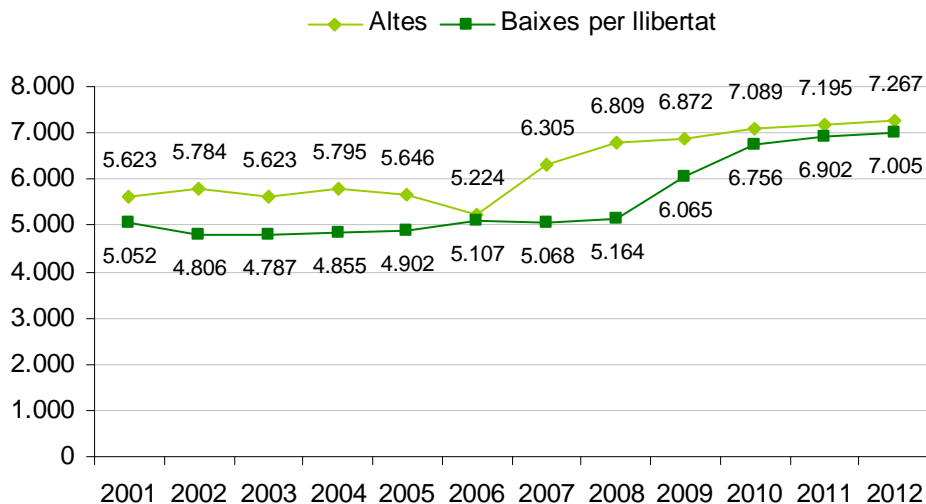

Gràfic 6. Població encarcerada a Catalunya (2000-2013)

Dades corresponents a l'últim dia de cada any a les 24 hores. No s'inclouen els arrests de cap de setmana. Els penats inclouen els interns judicials. Font: Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

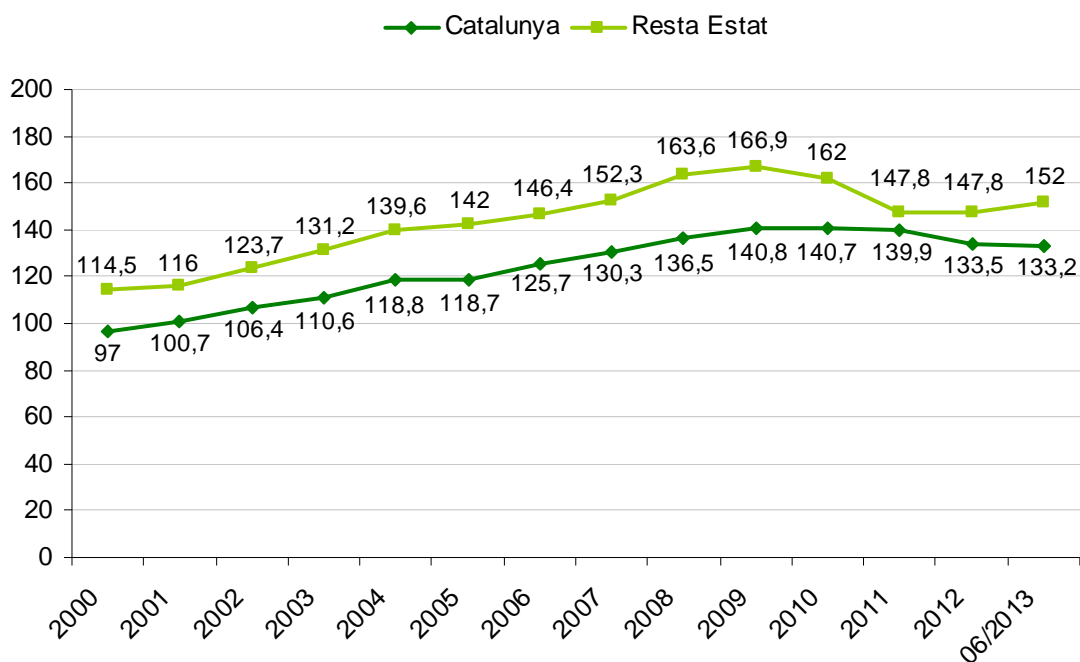
Gràfic 7. Altes i baixes per llibertat a les presons catalanes (2001-2012)

Per cada intern, es computa el total d'altres i el total de baixes que ha tingut en un any. Font: Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya..

Aquesta tendència és similar a la de la resta de l'Estat Espanyol si bé que amb alguns matisos. La taxa de població encarcerada ens permet fer comparacions, en tractar-se d'una taxa estandarditzada.

Gràfic 8. Taxa de la població encarcerada per cada 100.000 habitants a Catalunya i a la resta de l'Estat (2000-2013)

Font: Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

La taxa espanyola sempre ha estat per sobre de la catalana, en intervals que van d'un mínim de 7 punts a 2011 fins als 27 punts de màxim l'any 2008. La taxa catalana manté en l'actualitat la tendència a l'estancament, mentre que l'espanyola torna a pujar, de manera acusada (4 punts en els 6 mesos de 2013 respecte la dada de 2012).

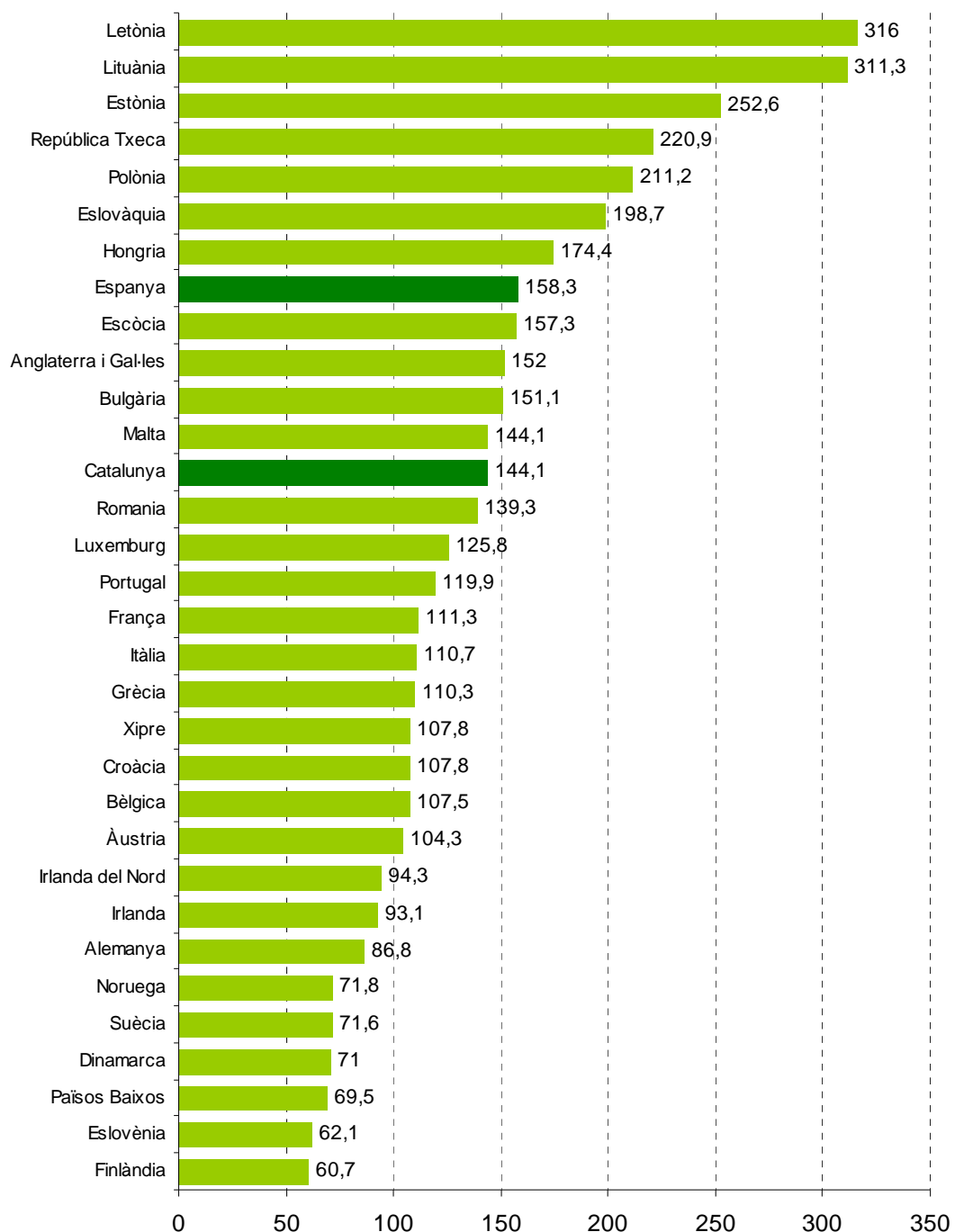
I respecte a Europa quin és la nostra posició respecte a la taxa d'encarcerament? El gràfic 9 recull les taxes dels països de la UE-27. Espanya ocupa el 8è lloc (el primer que més empresona entre els països occidentals) i Catalunya el 13è que més empresona dels 32 registres recollits.

Al respecte podem concloure que hem anat pujant la taxa d'encarcerament i posicionant-nos en una actitud de restricció de llibertat més elevada que la mitjana de països de la UE.

D'altra banda, les polítiques penitenciàries no han seguit la mateixa trajectòria en dotació de places penitenciàries, si més no a Catalunya. Això es mesura amb la taxa de densitat penitenciària (població per cada 100 places disponibles). Seria lògic pensar que si un país practica una política penal que

potencia l'internament en centres penitenciaris es dota de les places necessàries per atendre la demanda. El gràfic 10 reflecteix la situació dels mateixos països de la UE-27. Com es pot veure, Catalunya està per sobre un 20% i pertany al grup de països amb més sobreocupació, com Grècia, Itàlia, Hongria, Xipre, Croàcia i Bèlgica.

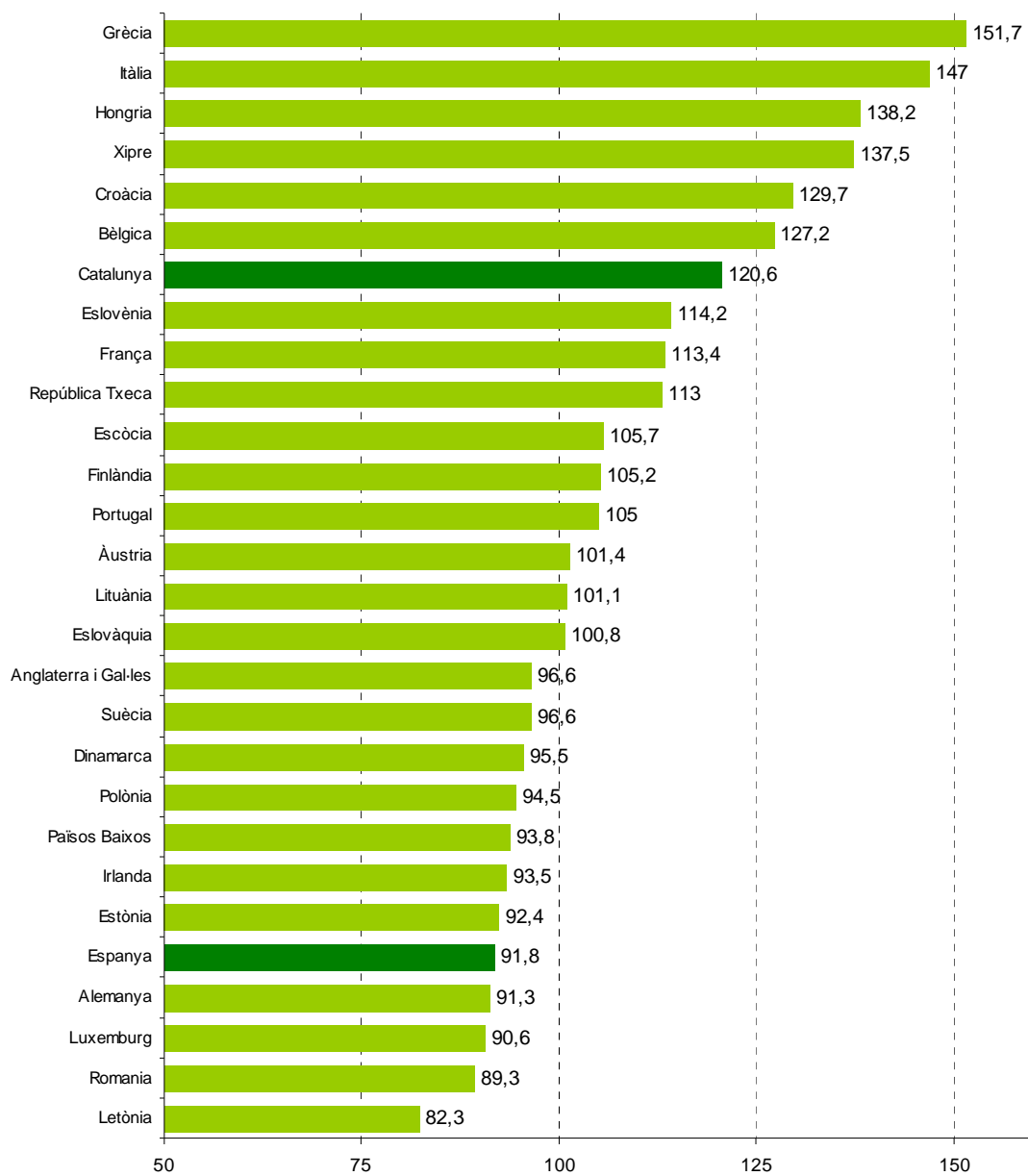
Gràfic 9. Taxa de població penitenciària per 100.000 habitants

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades d'Aebi i Delgrande (2013).

Espanya ha practicat aquests anys (segona part de la primera dècada) una política d'expansió penitenciària important en la creació de nous equipaments que es reflecteix en la taxa de densitat penitenciària.

Gràfic 10. Densitat Penitenciària (interns per cada 100 places)

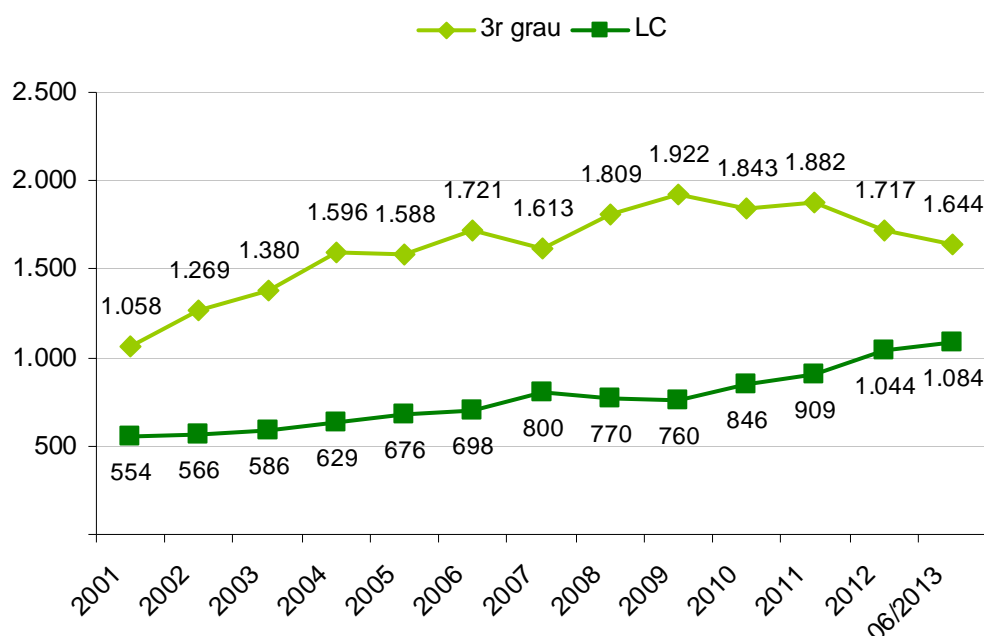
Font: Elaboració pròpia a partir de les dades d'Aebi i Delgrande (2013).

1.5.2 Les dades sobre la llibertat condicional i el tercer grau

1.5.2.1 Evolució de l'aplicació de la llibertat condicional i el tercer grau a Catalunya

Els nombres absoluts ens permeten veure que –salvant la davallada puntual de 2007– el nombre d'interns en 3r grau ha seguit una evolució similar a la de la població penitenciària catalana, és a dir que ha anat en augment si bé que en aquest cas de manera més irregular i amb més oscil·lacions. També la LC segueix una tendència a l'augment, si bé que inconstant i moderada, i no és fins al 2009 que inicia una tendència clara a l'alça.

Gràfic 11. Evolució del nombre d'interns en 3r grau i LC a Catalunya (2001-2013)

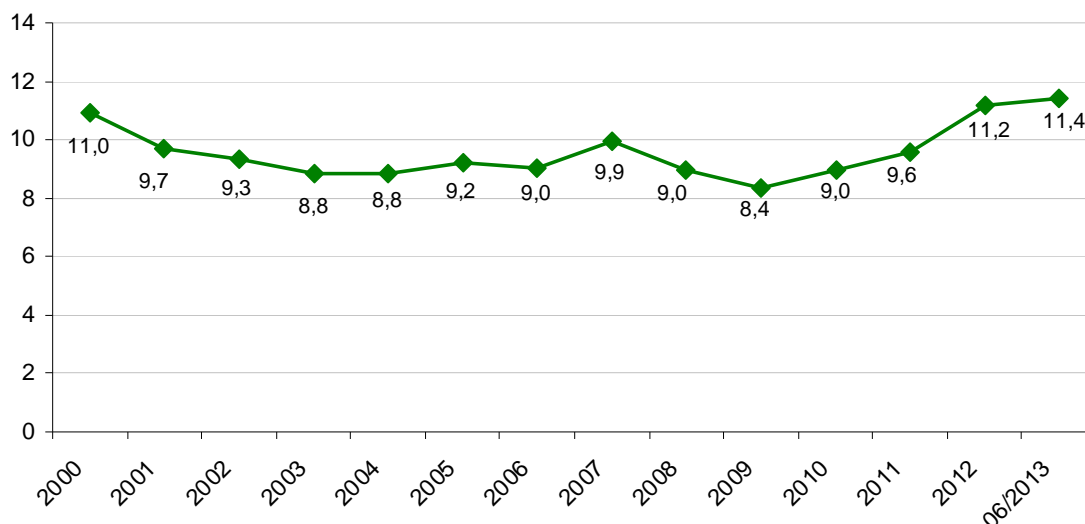

Font: Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

El percentatge de penats en LC ha tingut una evolució irregular en els darrers anys; tot i així, s'observa un increment continuat des de l'any 2009 (8,37%) fins a assolir el 11,42% al juny del 2013. Cal destacar que l'augment més important en el percentatge d'interns en LC es va produir durant l'any 2012, la qual cosa es pot atribuir a l'efecte que va tenir la Circular 2/2012 de la Direcció General de Serveis Penitenciaris, sobre la gestió, execució i seguiment de la LC. També

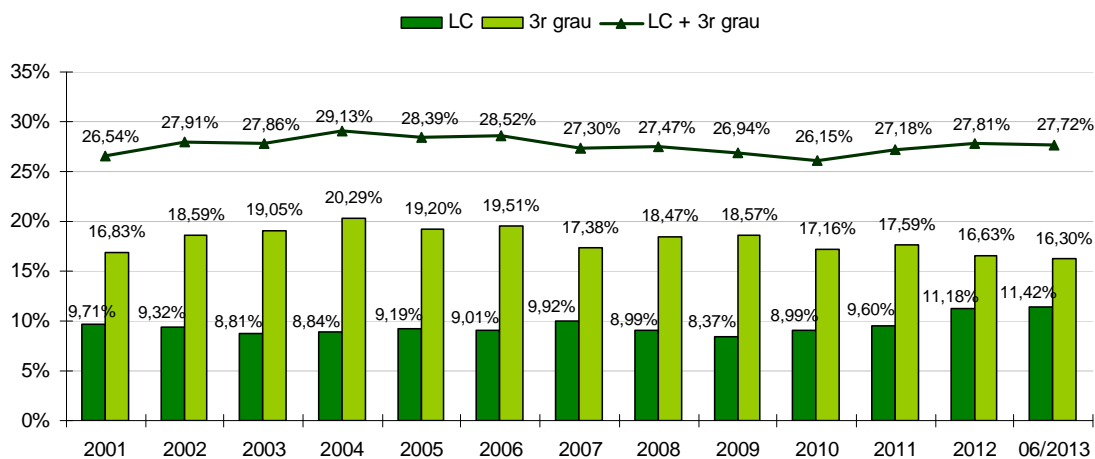
es pot apreciar que durant l'any 2013, aquest percentatge ha seguit incrementant-se, tot i que amb una menor intensitat.

Gràfic 12. Percentatge d'interns en LC respecte al total de penats a Catalunya (2000-2012)

El nombre de penats total és la suma dels penats encarcerats, estiguin o no classificats, i dels penats en LC. No inclou els interns amb Localització Permanent. Font: Elaboració pròpia a partir dels *Descriptors estadístics* de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

Gràfic 13. Percentatge de població penada en 3r grau i LC a Catalunya (2001-2013)

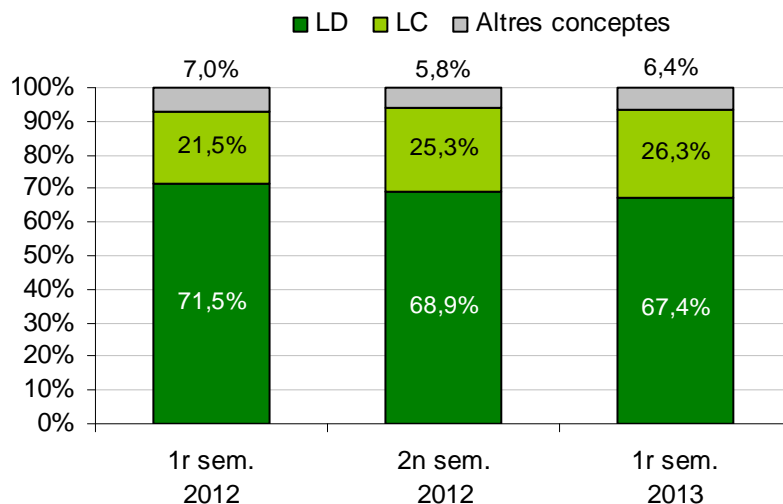

El nombre de penats total és la suma dels penats encarcerats, estiguin o no classificats, i en LC. No inclou els interns amb Localització Permanent. Font: Elaboració pròpia a partir dels *Descriptors estadístics* de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

Ara bé, el gràfic 13 també mostra que, en paral·lel a la tendència creixent del percentatge d'interns en LC, s'ha produït una disminució del percentatge de penats en 3r grau. Això indica que el canvi que hi ha hagut entorn a la gestió i concessió de la LC no s'ha vist acompanyat d'un canvi que afavoreixi les progressions de 2n a 3r grau o les classificacions inicials en 3r grau. Aquest fenomen es constata més fàcilment observant l'evolució de la suma dels percentatges de penats en LC i en 3r grau, que ha variat molt poc en els darrers anys.

Per tant, sembla que *l'efecte Circular* ha tingut un impacte immediat a afavorir propostes de persones que ja estaven en 3r grau, però no en les dinàmiques dels centres penitenciaris que al mateix temps que promouen les LC haurien d'anar nodrint el règim obert o 3r grau per facilitar aquesta adaptació progressiva a la reinserció social. Si no hi ha un canvi de tendència en aquest punt, caldrà preveure un estancament en l'augment de propostes de LC, per manca de població preparada de 3r grau a qui proposar-li.

Gràfic 14. Tipus d'excarceració de la població penada a Catalunya (2012-2013)

Una mateixa persona pot haver estat baixa més d'una vegada. Font: Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

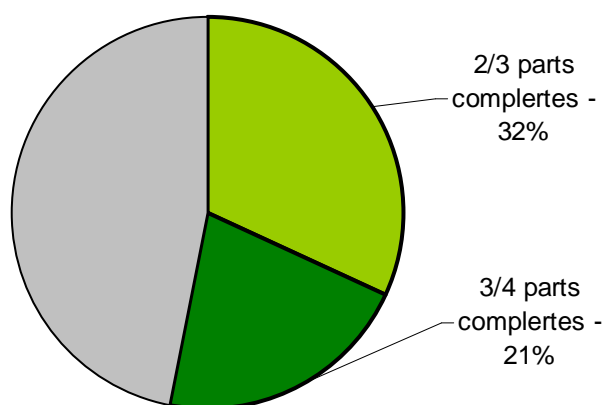
Unes altres dades que ens informen els canvis produïts en la gestió penitenciària de la LC a partir de la Circular esmentada són les dades sobre el tipus d'excarceració que fan els interns. Durant el segon semestre del 2012 hi

va haver un augment destacable de la LC com a mode d'excarceració; el 2013, l'increment és menor, però la tendència es manté.

1.5.2.2 El retard en la progressió a tercer grau

Un dels possibles problemes de l'aplicació del 3r grau, que la Circular 2/2012 ja volia abordar, és el retard amb què els interns progressen a aquest grau de tractament (gràfic 15). Quan ho fan, molts ja estarien en condicions, pel que fa al temps de condemna acomplert, de poder demanar la LC.

Gràfic 15. Interns que ingressen als centres oberts o a les seccions obertes amb les 2/3 parts o 3/4 parts de la condemna complertes (2010)

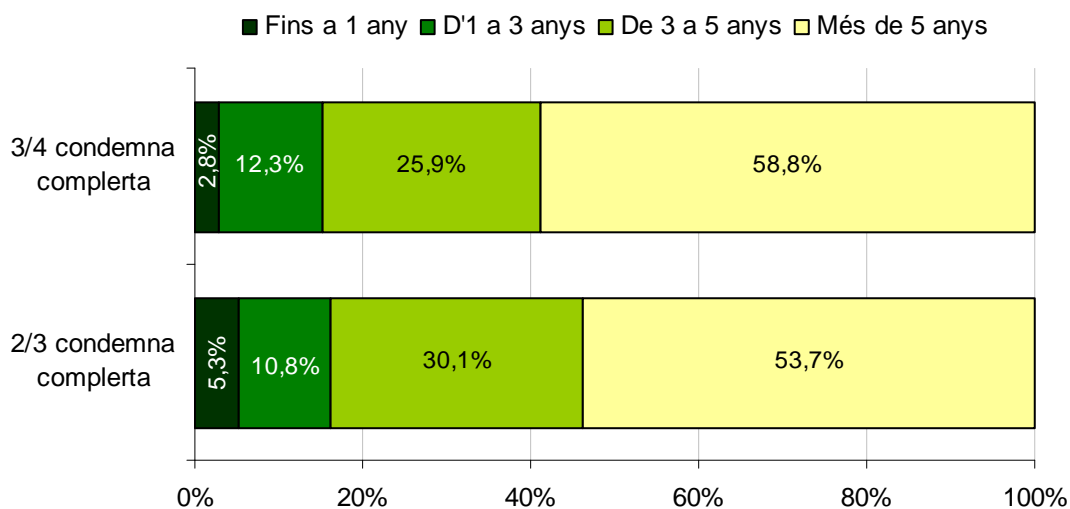

Font: *Estudi de la Llibertat Condicional*. Dades relatives a l'any 2010. Direcció General de Serveis Penitenciaris. Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat. Juliol 2011. Document intern.

Una de les raons per les quals es podria produir aquest retard en la progressió és, en el cas de les condemnes *curtes*, el poc temps de què es disposa per assolir els objectius que es requereixen per tal que es pugui atorgar la progressió. Ara bé, les dades ens indiquen que la majoria dels interns que progressen a 3r grau amb 2/3 parts o fins i tot 3/4 parts de la condemna complertes estan complint condemnes *llargues* o *molt llargues*.

Gràfic 16. Durada de la condemna dels interns que progressen a 3n grau amb les 2/3 parts o 3/4 parts de la condemna complertes a Catalunya (2010)

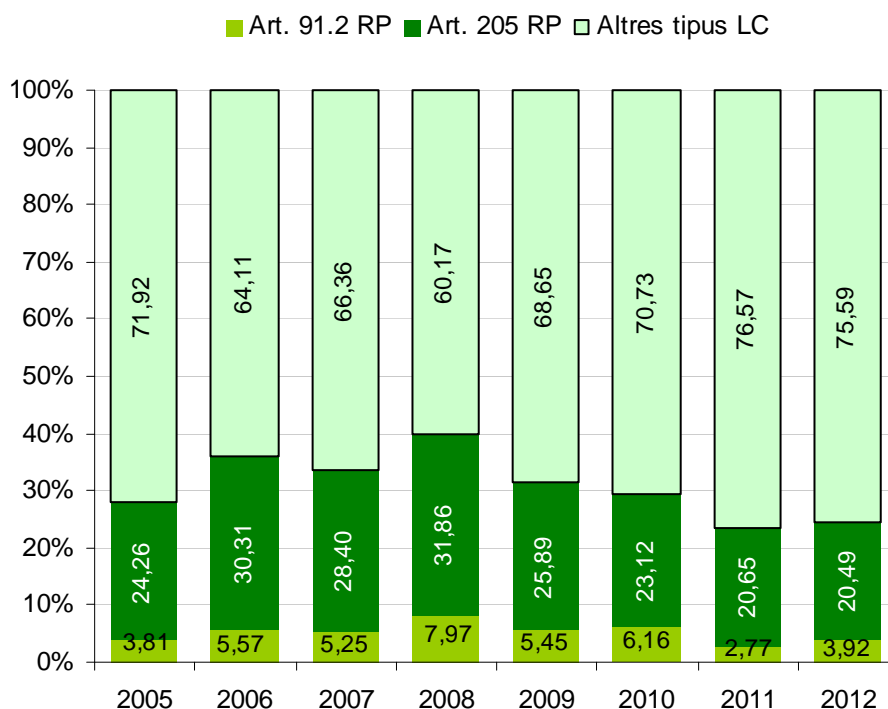

Font: *Estudi de la Llibertat Condicional. Dades relatives a l'any 2010.* Direcció General de Serveis Penitenciaris. Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat. Juliol 2011. Document intern.

1.5.2.3 Les llibertats condicionals avançades

Les llibertats condicionals avançades per l'art. 205 RP a les 2/3 parts de la condemna suposen aproximadament el 25% de mitjana de totes les llibertats condicionals concedides i les llibertats avançades per l'art. 91.2 CP cap a la meitat de la condemna, aproximadament el 5%. L'*efecte Circular* ha tingut poc impacte en l'aplicació d'aquests beneficis. Una possible explicació tindria a veure amb el retard amb què arriben les progressions a 3r grau, tal i com hem vist a l'apartat anterior. Al mateix temps, aquesta demora té a veure amb el retard en la concessió de permisos de sortida als interns, primer pas per al posterior accés al 3r grau. Tot plegat conforma una cadena de retards que explica en bona part el baix percentatge d'interns que acaba la condemna en LC avançada (i, de fet, també en LC ordinària)

Gràfic 17. Percentatge de llibertats condicionals avançades respecte el total de llibertats condicionals concedides a Catalunya (2005-2012)

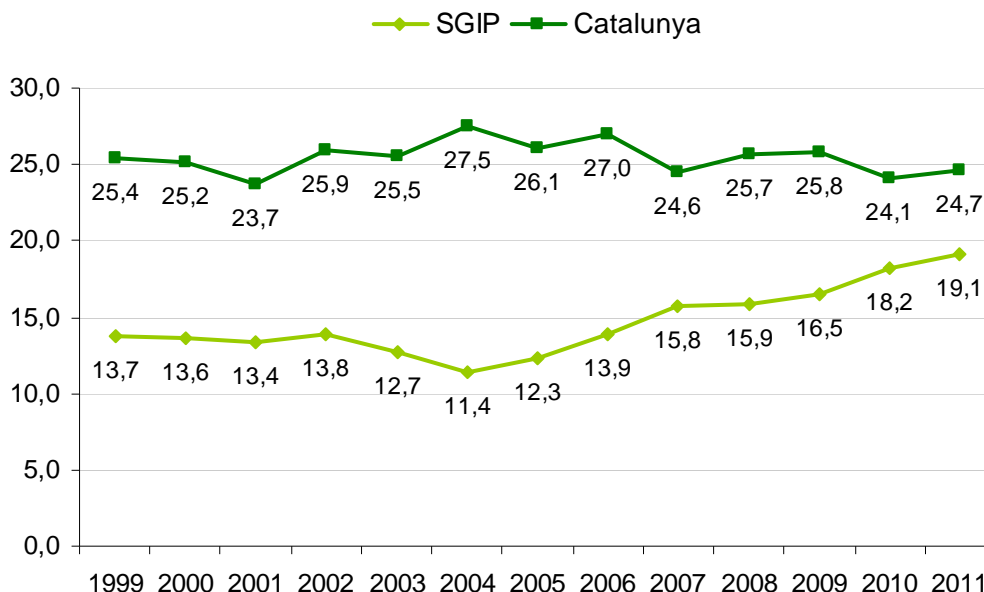

Font: Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

1.5.2.4 Comparativa de l'aplicació del tercer grau i la llibertat condicional amb la resta de l'Estat

La dècada passada, l'Administració penitenciària de la resta de l'Estat va apostar per crear Centres d'Inserció Social (CIS), els equivalents als nostres centres oberts, la qual cosa va provocar un augment important de l'aplicació del 3r grau. Aquest augment va produir que les distàncies entre els percentatges d'interns en 3r grau respecte del total de classificats, tant a Catalunya com a la resta d'Espanya, anés disminuint gradualment. Tot i així, la diferència es manté per sobre els 5 punts de més a Catalunya en el darrer any de què disposem de dades.

Gràfic 18. Percentatge d'interns classificats en 3r grau a Catalunya i la SGIP respecte la població classificada (1999-2011)

Font: Per les dades de la SGIP, elaboració pròpia a partir dels Informes 2009, 2010 i 2011 de la Secretaria General de Instituciones Penitenciarias, Ministerio del Interior, Gobierno de España. Les dades de Catalunya estan extretes dels Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

Fixem-nos, ara, en el pes que tenen el conjunt de la LC i el 3r grau respecte al total de penats, tant a la resta de l'Estat com a Catalunya (veure gràfic 19). En primer lloc, veiem que les diferències dels dos àmbits territorials en el percentatge total de penats en medi obert existents l'any 2011 s'escurcen fins a equilibrar-se l'any 2012. Però el que sobretot cal tenir en compte d'aquestes dades és que, si la proporció d'interns que gaudeix del 3r grau i de la LC és molt diferent a un àmbit territorial i a l'altre, la suma d'ambdós grups acaba sent molt similar. Cid i Tébar (2010: 7-8) van observar la mateixa tendència en una anàlisi sobre el tipus de finalització de la condemna per al període 1996-2008; aquests autors estimen que al voltant d'un 35% dels penats, tant a Catalunya com a la resta de l'Estat, van acabar la seva condemna en medi obert i/o LC durant aquests anys.

Això ens porta a plantejar-nos dues possibles explicacions contraposades una de l'altra a aquestes diferències entre el que fa Catalunya i el que fa la resta de l'Estat.

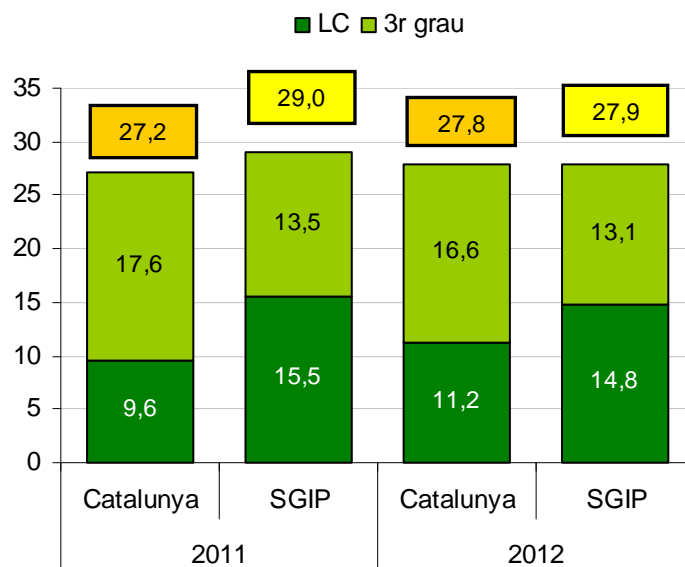
La primera explicació és que l'aplicació d'aquestes mesures es fa de forma força discrecional per part dels Serveis Penitenciaris de cada territori en funció de les seves disponibilitats organitzatives i de gestió. Té poc a veure amb les característiques dels subjectes.

En canvi, la segona explicació d'aquestes dades podria ser que el perfil dels subjectes que arriben a la LC és diferent a la resta de l'Estat (més adient a la concessió de la LC) que a Catalunya, però que, en canvi, el perfil dels subjectes que arriben a 3r grau és més adient a Catalunya que a la resta de l'Estat.

Aquest raonament ens sembla força inversemblant, atès que no hem trobat cap indicador en la bibliografia estudiada que cap estudi referenciï que els interns penitenciaris espanyols presentin característiques diferents dels interns penitenciaris catalans i, d'altra banda, si l'intern evoluciona positivament no sol estancar-se en 3r grau sense possibilitats de passar a LC o al contrari, tampoc és normal que d'un dia per l'altre es valori que de 2n grau ja se'l pot classificar el dia següent en 3r i al mateix temps iniciar els tràmits per a la concessió de la LC:

Ens inclinem més per la primera explicació: per qüestions d'organització dels serveis penitenciaris, el model de la resta de l'Estat fomenta més el pas des de 2n grau a 3r grau i al mateix moment es demana el pas a LC i en canvi el model català fomenta més la progressió a 3r grau i li costa evolucionar cap a la LC. Cid i Tébar (2010: 7-8) assenyalen, justament, que el fet que a la resta de l'Estat hi hagi una proporció relativament petita d'interns en 3r grau, però que, en canvi, el percentatge de penats que finalitzen la seva condemna en LC sigui força elevat, porta a concloure que en aquesta administració és relativament excepcional que una persona classificada en 3r grau no arribi a obtenir la LC. Pensem que tot plegat té a veure amb els recursos disponibles al voltant del centre penitenciari que proposa la mesura. Si la distància als recursos comunitaris permet el desplaçament fàcil per sortir cada dia, es fomenta més el 3r grau. Si el recurs comunitari es troba molt allunyat del centre penitenciari, és fàcil que no es proposi o es proposi directament la sortida en LC, cobert el tràmit de la classificació en 3r grau.

Gràfic 19. Percentatge de població penada en medi obert (LC i 3r grau) a Catalunya i la SGIP (2011-2012)

El nombre de penats total és la suma dels penats encarcerats, estiguin o no classificats, i en LC. No inclou els interns amb Localització Permanent. Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya i de *l'Anuario Estadístico del Ministerio del Interior 2011 y 2012*.

1.5.3 Altres dades d'interès

1.5.3.1 Els permisos de sortida dels centres penitenciaris

Els permisos de sortida són el primer contacte de l'intern amb l'exterior i constitueixen el primer esglaó dins la cadena que hauria de portar a l'intern a una reinserció progressiva. L'any 2012, 5.228 interns en 2n i 3r grau a Catalunya van gaudir d'un total de 83.840 permisos, amb una taxa de trencament de condemna (no retorn del permís) del 0,38% respecte al total de sortides. El grau de compliment del total de permisos supera, per tant, el 99%.

Si atenem a la taxa de trencament respecte al total d'interns que gaudeixen de permisos, 2,7 de cada 100 interns no han retornat alguna vegada d'un permís al llarg de la seva condemna, si bé hi ha diferències entre els de 2n grau i els de 3r (4,3 enfront del 1,6 respectivament).

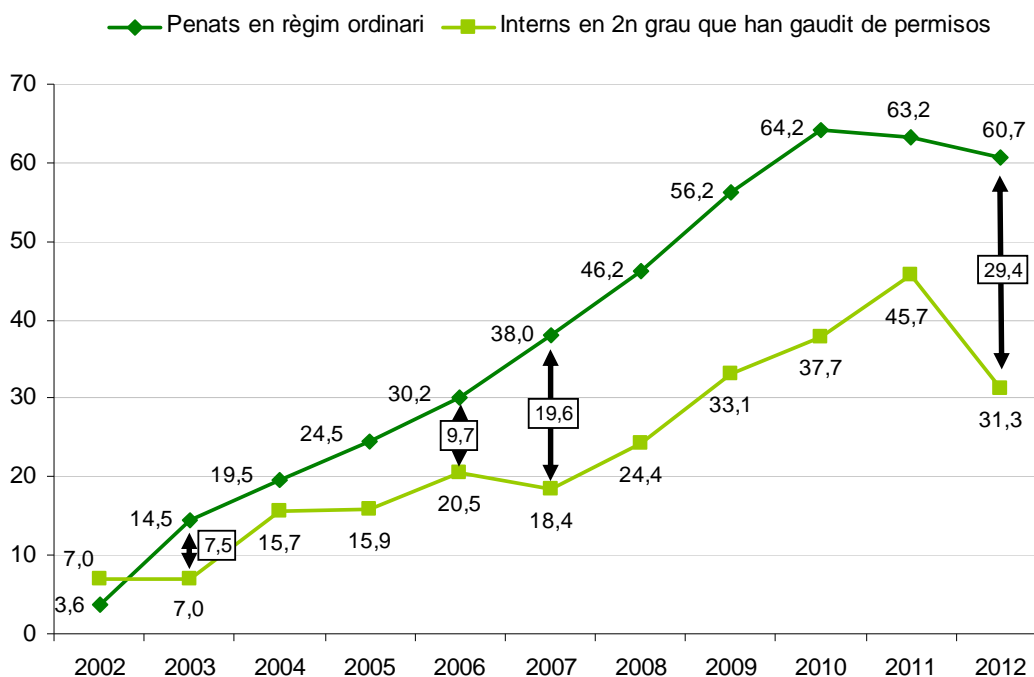
Taula 11. Taxa de trencament de permisos de l'any 2012 a Catalunya

Sobre el total de permisos gaudits (83.840)		Sobre el total d'interns amb permisos (N= 5.228)	
Grau	%	Grau	%
2n grau	0,82	2n grau	4,28
3r grau	0,12	3r grau	1,63
Total	0,38	Total	2,65

Font: Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

Un nivell de compliment de més del 99% del conjunt de permisos donats al llarg de l'any 2012 i un total del 97,3% d'interns que compleixen sense cap incidència aquests permisos fonamenta que hi ha marge de treball per incrementar-los.

Gràfic 20. Increment percentual respecte l'any 2001 del nombre de penats en règim ordinari i del nombre d'interns en 2n grau que han gaudit de permisos a Catalunya

La població en règim ordinari inclou els penats sense classificar i en 2n grau de tractament. Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

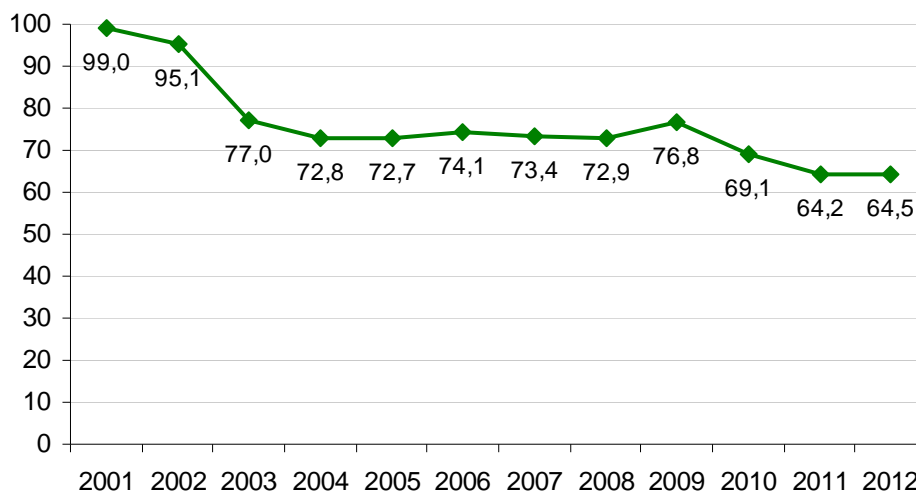
Si ens centrem únicament en els permisos concedits als interns en 2n grau, veurem que, durant l'última dècada, l'augment del nombre d'interns que en gaudeixen no ha estat proporcional a l'increment de la població penada en règim ordinari sinó que, al contrari, és molt inferior. Es pot interpretar, de les diferències en els intervals de creixement, que s'ha reduït el nombre de permisos concedits als interns en 2n grau des de l'any 2001. D'altra banda, podem comparar l'any 2012 respecte el total de trencaments de permisos i d'interns implicats com no queda clar que justifiquin aquestes reduccions. Trobar altres explicacions formarà part del contingut d'aquesta recerca.

El moment en què es dispara la diferència entre interns classificats en règim ordinari i el percentatge d'aquests interns que gaudeixen de permisos coincideix amb l'entrada en vigor de la *Llei orgànica 15/2007, de 30 de novembre, per la qual es modifica la Llei orgànica 10/1995, de 23 de novembre, del Codi penal en matèria de seguretat viària* que ha enviat a la presó un seguit de persones que abans d'aquesta modificació no hi arribaven i que entren per complir penes *curtes* la qual cosa fa que, sovint, no arribin a gaudir de permisos. Aquesta podria ser una possible explicació però segurament no n'és l'única. Hem volgut esbrinar si el comportament dins dels centres penitenciaris ha empitjorat i això podria també explicar la reducció de concessió de permisos en 2n grau.

1.5.3.2 Els expedients disciplinaris

La reducció del percentatge de permisos en règim ordinari no es pot atribuir a una major conflictivitat dins la presó ja que, tal i com mostra el gràfic 21, la trajectòria dels expedients disciplinaris també ha estat decreixent al llarg d'aquests anys.

Gràfic 21. Expedients disciplinaris incoats per cada 100 interns a les presons catalanes (2001-2012)

Font: Elaboració pròpia a partir de dades dels Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya.

1.5.3.3 El tipus de delictes comès per la població penada

Una altra possibilitat per explicar la reducció de permisos en 2n grau és que tingui a veure amb la tipologia de fet delictiu. Un nombre creixent de delictes violents i amb important alarma social i afectació en l'opinió pública pot explicar la restricció d'aquests permisos.

Com es pot veure a la taula 12 sembla que en aquests anys hi ha un augment de 4 punts en els delictes relacionats *contra les persones* i *contra la llibertat sexual*. Per tant, aquesta podria ser una possible explicació a aquesta disminució del percentatge d'interns en 2n grau que gaudeixen de permisos.

Taula 12. Delicte principal de la pena base dels interns penats (diferències 2005-2012)

Tipus de delicte	% 2005	% 2012
Contra les persones	16,3	19,9
Contra la llibertat sexual	5,9	6,8
Contra la propietat	46,2	41,2
Drogues	26,0	22,3
Altres	5,5	9,7

Font: Elaboració pròpia a partir de les dades dels Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació, Departament de Justícia, Generalitat de Catalunya. Només delictes Codi penal 1995 i sense comptar ni faltes ni no consta.

2. La recerca

El projecte de recerca que presentem tot seguit pretén esdevenir una eina estratègica per promoure l'ús de la LC a Catalunya mitjançant: la descripció de l'ús que actualment se'n fa en el sistema penitenciari català i la identificació sistemàtica i contrastada dels inconvenients i dificultats per a la seva aplicació; la cerca d'informació sobre com s'utilitza en altres països del nostre entorn; i l'elaboració de propostes de millora.

2.1 Finalitat

La finalitat última d'aquest estudi és aportar dades del propi sistema penitenciari català i el d'altres països que permetin estendre l'aplicació de la LC a tots aquells interns per als quals sigui possible i convenient.

2.1.1. Objectius

1. Saber quines són les claus actuals de l'ús de la LC a Catalunya, tant per atorgar-la com per denegar-la quan ja és possible demanar-la.

1.1. En els casos en què s'atorga, descriure el perfil dels interns, segons el Sistema Informàtic Penitenciari Català (SIPC) i el RisCanvi (veure annex 2). Recollir els criteris més comuns del personal penitenciari per proposar-la, els criteris del centre directiu per donar-hi el vist-i-plau i els del Jutge de Vigilància Penitenciària (JVP a partir d'ara) per aprovar-la.

1.2. En els casos en què es denega o no s'inicia el tràmit, tot i complir l'intern els requisits objectius, detectar els motius principals que ho justifiquen. Esbrinar si el perfil dels interns a qui es denega o no se'ls inicia el tràmit és diferent en algun aspecte als del grup anterior i quins arguments hi ha al darrera de l'absència de proposta i/o denegacions per part del personal penitenciari, del centre directiu i del JVP.

1.3. Determinar el perfil dels que arriben a la LC a les $\frac{2}{3}$ parts de la condemna i comparar-lo amb els que arribin a les $\frac{3}{4}$ parts. Esbrinar perquè no es proposen més LC en la modalitat avançada.

2. Esbrinar si hi ha diferències en l'aplicació de la LC (en el nombre de propostes, forma de tramitació, tipus d'intern, etc.) en funció de diferents variables: territori, duració de la pena, temporalitat (abans o després de la Circular), 3. Esbrinar quant és el temps d'endarreriment en la concessió de la LC respecte del moment que li correspondria al subjecte i els motius que ho expliquen

4. Esbrinar perquè els *revocats*, aquells a qui es suspen la LC i se'ls retorna a presó, no tornen a ser proposats per a la LC

5. Comparar un grup d'interns en 2n grau, que compleixen les condicions per accedir al 3r grau però que no hi són, amb un grup d'interns en 3r grau per saber quines característiques dels primers poden explicar que no se'ls hagi proposat el pas a 3r grau.

6. Recollir, per part dels principals operadors jurídics implicats i de la DGSP, les propostes de millora que ajudarien a incrementar la solidesa de les propostes de LC.

7 Aportar informació sobre l'organització de la LC a altres països del nostre entorn que ajudin en la presa de decisions respecte a les millores a introduir en la realitat catalana.

8 Recollir els casos i el conjunt de dades de la recerca de manera que d'aquí 5 anys sigui possible estudiar quina ha estat la reincidència penitenciària empírica del conjunt de la mostra per tal d'avaluar mitjançant aquest indicador si hi ha diferències entre les actuacions dirigides a uns grups o d'altres i fer-ne llavors noves propostes de millora.

2.1.2. Hipòtesis

Hi ha dos supòsits generals de la recerca que es volen estudiar:

- Les característiques dels subjectes incideixen en el fet que se'ls concedeixi la llibertat condicional (i/o amb el fet que se segueixi el camí per arribar-hi)

- Els diferents aspectes organitzatius i de criteri professional de les administracions que intervenen (administració penitenciària i administració de justícia) incideixen en la concessió de la llibertat condicional (i/o amb el fet que se segueixi el camí per arribar-hi)

Hipòtesis relacionades amb la incidència del perfil dels subjectes en el camí cap a la LC:

1. Esperem trobar, en una anàlisi global de tots els subjectes de l'estudi, perfils diferenciats de major a menor risc²¹, segons les variables estudiades. Dins d'aquests perfils trobarem subjectes que estaran classificats en *LC*, *3r grau* i *2n grau filtrat*²², en proporcions diferents.
2. Esperem trobar en les anàlisis específiques de cadascun dels grups d'interns classificats (*LC*, *3r grau* i *2n grau filtrat*), variables que comparteixen tots els grups i d'altres variables que discriminen millor la pertinença a un grup o altre.
3. S'espera trobar subjectes classificats en *2n grau filtrat* i *3r grau* susceptibles d'estar classificats en una situació més favorable de la que tenen en el moment de l'anàlisi.
4. Esperem trobar entre els *revocats de LC* subjectes amb un perfil de major risc en relació amb aquells que no han estat revocats.
5. Esperem trobar un grup de subjectes amb menys variables de risc entre els interns que arribin a la llibertat condicional avançada (art.91.2 o art.205).

---

²¹ A efectes d'aquesta recerca, quan parlem d'un perfil de major risc ens referim a aquells subjectes que presenten major nombre de variables que dificulten tant la seva adaptació a la vida penitenciària com la seva futura reinserció social.

²² Els anomenem *2n grau filtrat*, per diferenciar-los de la població ordinària de *2n grau*. Els interns d'aquest grup han de complir 3 condicions objectives prèvies, per ser seleccionats com a subjectes d'estudi: haver arribat ja a la meitat de la condemna en el moment del treball de camp (febrer 2013), no tenir expedients disciplinaris pendents de cancel·lar en els darrers 6 mesos i presentar en l'avaluació del *RisCanvi* una valoració de risc global de nivell baix.

Hipòtesis relacionades amb l'organització i els criteris professionals que incideixen en el camí cap a la LC:

6. Esperem trobar alguns factors organitzatius rellevants en el fet que subjectes que estan en 2n grau i 3r grau no estiguin en llibertat condicional tot i que compleixin els requisits formals per accedir-hi. Es pot preveure que els factors més destacats seran:
  - retard en l'inici i/o seguiment del procés cap a la LC per motius diversos (participació en programes, revocacions anteriors, durada de la pena (si són molt llargues o molt curtes, etc.), trasllats de l'intern de CP o mòdul
  - que els professionals tractin d'evitar que el temps real d'estada de LC no sigui en total massa llarg (més de 12 mesos)
7. Trobarem diferències en l'aplicació de la LC segons CP i territoris.
8. Trobarem que després de l'entrada en vigor de la Circular 2/2012 sobre la LC augmenta l'aplicació de la LC en totes les seves modalitats.
9. Pensem que el criteri individual dels professionals penitenciaris en relació amb la LC no està prou unificat i juga un paper rellevant en el fet que un intern arribi o no a la llibertat condicional, en aquest sentit:
  - Trobarem criteris professionals diversos i no unificats que explicaran el fet que determinats subjectes que estan en 2n o 3r grau i són susceptibles d'estar respectivament en 3r grau o llibertat condicional no ho estiguin, criteris que tindran a veure amb el seu posicionament teòric i ideològic respecte a la LC i amb la seva trajectòria professional.
  - Esperem trobar interpretacions diferents dels professionals respecte a alguns aspectes del procediment (evolució personal de l'intern, situació del seu entorn social, satisfacció de la RC, aplicació de la circular d'estrangeria) que poden avançar, endarrerir o paraitzar algunes sol·licituds de progressió a LC.

10. Totes les instàncies de l'Administració implicades en la concessió d'una LC planifiquen l'accés a la LC de manera diferent en funció si la pena és llarga (més de 3 anys) o és curta (menys de 3 anys).

2.2. Metodologia

La metodologia de l'estudi va preveure triangular la recollida d'informació per tal de poder contrastar allò que s'esperava (plantejament teòric, lleis, estudis anteriors), allò observat (resultats quantitius i qualitius recollits) i allò que ho podia explicar (explicació dels experts, dels estudis existents, dels professionals que hi treballen). Això ha implicat utilitzar una combinació de tècniques i anàlisis quantitius i qualitius que s'ajustin el millor possible als objectius perseguits en cada moment. En aquest apartat n'explicarem el plantejament global tot i que el lector trobarà els detalls de les tècniques o les anàlisis específiques en cadascun dels capítols en què s'utilitzin.

2.2.1. Anàlisi quantitiu

A partir de les dades existents en la base informàtica del SIPC (Sistema Informàtic Penitenciari Català) i també de les dades específiques del RisCanvi –que es recullen des del 2010- s'ha omplert de cadascun dels casos estudiats una plantilla de variables agrupades en 4 blocs: variables personals (bloc que inclou totes les variables familiars i socials), variables penals (referides a la *condemna* o *pena base*²³ objecte de l'estudi), variables penitenciàries (referides a la situació, comportament i tractament durant el compliment de la pena de presó) i, finalment i només pels que han accedit a la LC, un seguit de dades relacionades amb la forma, moment i condicions d'accés a la LC. En total son 94 variables secundàries recollides de l'expedient de l'intern en una plantilla que es pot consultar a l'annex 2. En el punt 2.4 d'aquest mateix capítol es

---

²³ Recordem que el concepte de *condemna base* o *pena base* que venim utilitzant en els nostres estudis es refereix al conjunt de condemnes que l'intern es troba complint de forma ininterrompuda des del moment de l'estudi, tirant en darrera fins el moment del seu ingrés continuat pel compliment, encara que s'acumulin altres causes en el compliment de la pena privativa de llibertat. Així un intern pot estar complint per una sola causa o varies. La condemna o pena base inclou tot aquest període ininterromput de compliment fins a la llibertat condicional o definitiva. Respecte al delicte, com pot haver-n'hi varis, sempre analitzem el principal, que és el que més pena té imposada per part de l'autoritat judicial.

presenten totes les variables, la seva descripció, tipus de format i manera en què s'han categoritzat amb indicadors.

Les tècniques d'anàlisi i les proves estadístiques que hem fet servir en la part quantitativa de l'estudi (capítols 3,4 i 5) són: l'anàlisi de taules de contingència amb els test khi-quadrat de *Pearson* (χ^2) i *Phi i V de Cramer*, la prova t de *Student* per mesurar la diferència de les mitjanes i l'anàlisi de la variància per a mostres independents (ANOVA), la regressió logística binària i finalment, l'anàlisi de conglomerats (bietàpic amb tractament de valors atípics).

Respecte a la població objecte d'estudi, s'han fet servir sistemes diferents de mostreig segons els diferents grups específics a estudiar. Pel que fa al grup dels interns que han arribat a la LC s'ha estudiat la població sencera, es a dir, qualsevol intern que estigués en algun moment de l'any 2012 en LC amb un expedient elevat al JVP i resolució favorable. La població, després de la depuració de casos, va quedar establerta en N=1.032 persones.

Respecte al grup d'interns de 3r grau, es va buscar, de manera aleatòria, una mostra equivalent en nombre de subjectes al grup de LC, cercant que sempre que fos possible la mostra mantingués aproximadament la proporció de modalitats de 3r grau existent en la població. Es van trobar interns que estaven una part de l'any en LC. Si succeïa això, es prioritzava l'adscripció al grup de LC. També hi havia casos que durant l'any 2012 havien estat en 2n grau. Si succeïa això, es prioritzava la situació en la qual es trobés l'intern al moment de l'inici del treball de camp, febrer de 2013. Finalment la mostra va estar composta per n=1.102 persones.

Pel grup de casos de 2n grau, el llistat recollia el conjunt de persones que havien arribat a la meitat de la condemna en aquesta classificació. Es comprovava a l'expedient que aquestes persones complissin les altres dues condicions ja esmentades: no tenir cap expedient disciplinari pendent de cancel·lar en els 6 mesos anteriors a 2012 i tenir una valoració feta del RisCanvi, propera a aquesta data, en què la valoració fos de risc baix. De manera aleatòria es van anar seleccionant i buidant els casos que hem anomenat 2n grau *filtrat*, per distingir-los de les característiques de la població

ordinària de 2n grau. Finalment la mostra va estar composta per n=1.206 persones.

D'altra banda, es va fer una anàlisi a part amb els subjectes que van rebre un revocació de la LC durant l'any 2012 (N=70), per estudiar-ne el perfil i les seves diferències respecte la resta de casos del grup d'alliberats condicionals.

En total s'han estudiat 3.340 casos vàlids. Les anàlisis quantitatives han permès cobrir en bona part els objectius 1 a 5 d'aquesta recerca.

2.2.1.1. El treball de camp

L'extracció de dades es va fer manualment, és a dir, cas per cas, cercant i extraient de diverses pantalles del SIPC i de l'aplicació del RisCanvi la informació necessària per emplenar la plantilla de variables ja esmentada. Les dificultats tècniques de la base SIPC i del propi disseny de la recerca, n'impedeix una extracció automàtica. Aquesta limitació l'hem vingut comentant al llarg de les successives recerques en què hem hagut de fer servir el SIPC com eina bàsica d'extracció de dades. L'aplicatiu SIPC dona moltes prestacions als professionals que treballen en el sistema penitenciari però no es va concebre per afavorir la recerca, de manera que certs tipus de dades històriques del subjecte desapareixen un cop s'actualitzen o d'altres són molt difícils d'obtenir de manera automàtica o implicarien el desenvolupament d'un encàrrec informàtic específic, el cost del qual resulta massa elevat per les possibilitats del CEJFE i de la mateixa DGSP.

A més dels 3.340 casos vàlids cal sumar-hi 388 validacions, poc més de l'11,6% del total de casos. Les validacions són casos duplicats que es repeteixen per comprovar que els treballadors de camp han omplert de la mateixa manera totes les variables de cada cas i no hi ha errades. Aquesta tasca es va fer aleatòriament al llarg de la recerca si bé, el 50% dels casos validats es van concentrar en les dues primeres setmanes de feina, per garantir la fiabilitat de les dades i l'aprenentatge dels treballadors de camp.

La selecció dels treballadors de camp es va fer a partir de la bossa d'investigadors col·laboradors que el CEJFE ha anat confeccionant al llarg del

temps. Es van seleccionar 10 treballadors de camp. Es va fer una formació inicial i una formació i seguiment continuat del seu treball.

L'extracció de dades es feia per parelles de treballadors de camp, cada persona amb un ordinador. Un dels treballadors consultava la base SIPC i cercava les diferents dades i variables les quals anava cantant al seu company qui introduïa directament en una base de dades elaborada específicament per a la recerca (*Data entry 4.0* per a SPSS), les dades seleccionades. Al final de cada jornada, les dades es bolcaven en la matriu i es feien còpies de seguretat. Aproximadament l'extracció d'un cas durava entre 10-12 minuts. Cada hora les parelles descansaven obligatòriament 5 minuts i canviaven de tasca: qui havia extret les dades ara les introduïa i a l'inrevés. Cada dia les parelles de treballadors de camp es canviaven per mantenir la homogeneïtat en l'extracció de dades. Les jornades de treball eren d'un màxim de 5 hores i es van establir equips de matí i equips de tarda. Sempre hi havia un responsable de la recerca que actuava com a coordinador de dia per qualsevol dubte que pogués tenir un equip o per resoldre les casuístiques que es presentessin. Un dia a la setmana es feia reunió d'1 hora on s'avaluaven les incidències i s'unificaven criteris. En una llibreta específica s'anotaven tots els casos singulars amb dues finalitats: d'una banda comentar en la reunió les incidències trobades i, d'altra banda, seleccionar posteriorment els interns que per les seves característiques podien formar part dels casos singulars que s'analitzen, com veurem, en un dels capítols qualitius de la recerca.

Amb la base de dades ja omplerta, es va comprovar que cap variable donés significació en les correlacions bivariades de *Pearson* entre el treballador de camp (cadascun tenia assignat un número) i la resta de variables. Efectivament els resultats van ratificar que no hi havia associació.

Abans de començar la tasca de camp pròpiament dita, es va fer durant la setmana anterior el *pilotatge* de prova per comprovar els problemes no previstos en el disseny de la plantilla de recollida de dades i alhora familiaritzar a l'equip bàsic de la Unitat d'Investigació del CEJFE (2 tècnics i 4 becaris) en tot el procediment i en l'ordre d'extracció de les dades més adient per agilitar tot el procés.

El treball de camp es va dur a terme entre els mesos de febrer i març de 2013.

2.2.2. Anàlisi qualitatiu

La informació quantitativa la vam contrastar amb informació qualitativa mitjançant l'ús de tècniques que permetessin l'aprofundiment en la informació obtinguda i en les explicacions que fonamentaven les possibles causalitats de les dades quantitatives trobades. S'han fet servir 5 tècniques metodològiques diferents.

2.2.2.1 Anàlisi de casos: 15 casos

S'ha fet un seguiment documental exhaustiu de l'expedient de 15 interns al llarg de tota la seva condemna i les circumstàncies en què s'ha desenvolupat. En aquests casos, no es buscava cap representativitat en la selecció, sinó més aviat es prioritzava que fossin casos singulars i el més variats possible.

2.2.2.2. Entrevistes en profunditat a informants clau

A partir d'entrevistes a persones de prestigi reconegut en relació amb aquesta temàtica o que formen part de llocs clau en el desenvolupament de la LC, vam cercar informació qualitativa molt valuosa respecte del funcionament de la LC a Catalunya i quins són els punts forts i punts febles en el moment actual. Ens interessava sobretot les explicacions que aquests experts podien donar respecte el compliment dels interns de les condicions per accedir finalment a la LC i del funcionament de l'organització per resoldre les problemàtiques o contradiccions que la pràctica quotidiana genera en contrast amb allò que està previst a la norma.

Es van combinar dues metodologies de selecció de les persones: la primera amb un mostreig teòric intencional buscant la màxima heterogeneïtat en les

opinions i la segona amb un mostreig pragmàtic basat amb la metodologia *bola de neu*²⁴.

De l'Administració penitenciària es van entrevistar:

El cap de servei de Medi Obert i Serveis Socials; el responsable de l'Àrea de Serveis Socials d'Execució Penal a l'Àmbit Territorial de Barcelona; el cap de servei de Rehabilitació, el cap de servei de Classificació, el director del Centre Penitenciari Obert 1 de Barcelona i la subdirectora del Centre Penitenciari Obert de Lleida.

De l'Administració de Justícia es van entrevistar:

El Jutge de vigilància penitenciària núm.3 de Lleida, el Jutge de vigilància penitenciària núm.4 de Barcelona i els 4 fiscals adscrits a vigilància penitenciària de Barcelona.

Del món acadèmic es van entrevistar:

El professor titular de Dret Penal de la Universitat Autònoma de Barcelona i director del Màster de Criminologia i Execució Penal; la professora associada de Dret Penitenciari de la Universitat Autònoma de Barcelona i investigadora especialitzada en la llibertat condicional.

En el capítol 7 es presenten els resultats aportats per l'anàlisi dels discursos.

2.2.2.3. Grups de discussió

Es van fer 3 grups de discussió en dos moments clau de la recerca. Dos grups de discussió al juny de 2013 i un grup a setembre de 2013. Els 2 primers grups els vam voler fer abans de posar en marxa la tècnica qualitativa Delphi que explicarem tot seguit, ja que la informació extreta ens havia de servir per enfocar millor les preguntes del qüestionari inicial d'aquesta tècnica. Quant al tercer grup de discussió el vam convocar abans de llançar la segona tongada de preguntes de la tècnica Delphi, també per tenir informació per construir les

---

²⁴ Es seleccionen nous informants a partir de persones que coneixen informants i que es pensa poden aportar visions o punts de vista interessants i diferents en aspectes concrets. Fins i tot, oposats als de les persones que els proposen.

preguntes del nou Delphi que vam enviar a aquelles persones que ens havien contestat la primera tanda.

Els participants dels grups de discussió els vam seleccionar mitjançant els equips directius dels centres penitenciaris entre els funcionaris de tractament, tant de medi obert com de medi tancat, que pel seu lloc de treball poguessin estar més propers a la presa de decisions de la progressió de grau cap a medi obert i/o llibertat condicional. Es va buscar equilibrar els grups de discussió amb professionals de les diferents branques disciplinàries (treballadors socials, educadors socials, juristes, psicòlegs i pedagogs), i alhora que estiguessin representats els centres grans i petits, els diferents territoris i el centre directiu. En els grups de discussió es van tractar tot un seguit de temes relacionats amb alguns dels objectius de la recerca; també es va demanar als participants la seva interpretació respecte alguns dels resultats quantitius que anàvem generant; i finalment se'ls preguntava quins eren els punts forts que hi veien a l'aplicació de la Circular 2/2012 i quines eren les principals dificultats detectades.

La finalitat dels grups de discussió va ser fonamentalment analitzar els posicionaments ideològics dels participants i els seus discursos per definir quines són les tendències que configuren les diferents formes d'entendre l'accés al medi obert i la llibertat condicional, i com això es relaciona o no amb la reinserció social. En el capítol 7 es presenten els resultats. A més, com ja hem dit, els discursos dels grups van ajudar a tancar les preguntes de la tècnica Delphi.

2.2.2.4. Tècnica Delphi

En el capítol 8 s'explica amb més detall la metodologia desenvolupada amb aquesta tècnica, a part de detallar-ne els resultats. Bàsicament consisteix en l'enviament de dos qüestionaris a un grup ampli de professionals, el segon dels quals aprofundeix sobre els resultats del primer.

Els destinataris d'aquesta part de l'estudi han estat tots els professionals implicats en el funcionament general del sistema penitenciar català, treballin

com a funcionaris de tractament en un centre penitenciari, en els serveis centrals o prestin els seus serveis en entitats externes que col·laboren amb l'Administració. En total es va enviar el primer qüestionari a 699 potencials participants: 663 pertanyien a l'Administració penitenciària i 36 eren persones col·laboradores d'entitats externes.

La tramesa es va fer per correu electrònic i als 2 qüestionaris s'accedia mitjançant l'editor web de *Google Drive*. Ambdós estaven anonimitzats. El primer qüestionari (veure annex 3) es trigava 30 minuts a emplenar-lo, es va enviar el 21 de juny, es va donar temps per fer-lo fins el 19 de juliol i durant l'estiu es va fer l'explotació estadística dels resultats. Pel que fa al segon (veure annex 4) es trigava només 15' a emplenar-lo. El segon qüestionari es va llançar el 25 de setembre i es va donar temps per fer-lo fins el 18 d'octubre. Periòdicament, tant en la primera com la segona ronda, es feien correus recordatoris i de motivació als potencials participants que encara no havien contestat per engrescar-los a fer-ho. També es va recórrer als subdirectors de tractament per demanar-los la seva col·laboració en aquesta motivació. Als participants se'ls oferia un petit obsequi cultural si completaven les dues rondes de respostes com a incentiu. Tot i així, el grau de resposta obtinguda va ser més aviat modesta: en la primera ronda va haver-hi 153 qüestionaris omplerts i en la segona ronda van acabar de completar-la 104 (en aquesta segona ronda només participaven els 153 que ho havien fet a la primera). Un 21,9% i 14,9% respectivament respecte del total de la població potencial.

En el 3r grup de discussió vam preguntar als participants quins consideraven que podien ser els motius d'aquesta baixa resposta als qüestionaris. Segons la seva opinió el motiu fonamental és la manca de temps que tenen com a tècnics per assumir encàrrecs més enllà de les urgències quotidianes, provocat –diuen– per les retallades del 15% del temps i sou que s'ha aplicat als interins de la Generalitat. La majoria de professionals de l'àmbit de rehabilitació dels centres penitenciaris ho son. El segon motiu més enunciat va ser la llargada del primer qüestionari i les limitacions tècniques que imposava el seu emplenament (s'havia de fer tot de cop i no permetia guardar la part emplenada si no s'arribava a la darrera pàgina).

No obstant això, els resultats obtinguts ens permeten una excel·lent radiografia del que pensen els professionals responsables²⁵ de l'aplicació de la LC i l'accés al medi obert dels interns penitenciaris i de com veuen la implementació de la Circular 2/2012 i el futur de la LC en els propers anys. En el capítol 8 com hem dit, es desenvolupen els resultats.

2.2.2.5. Recull bibliogràfic i de legislació comparada de la LC

Un altre dels objectius a cobrir amb la recerca era conèixer com és la realitat europea en relació amb la LC a partir de les publicacions existents i les recomanacions internacionals. Volíem comparar la realitat catalana i espanyola respecte a la que trobem a la resta dels països de l'entorn europeu proper que apliquen també la LC. També volíem contextualitzar què diuen les recomanacions del Consell d'Europa i d'altres organismes internacionals referents en el tema. Els apartats 1.3, 1.4 i 1.5 ens han permès situar aquesta contextualització. A efectes de la recerca ha suposat una font important de despesa de temps i hores d'estudi. Els resultats han de permetre situar la nostra realitat en el mapa europeu i en funció dels resultats obtinguts fer propostes de millora en les recomanacions finals.

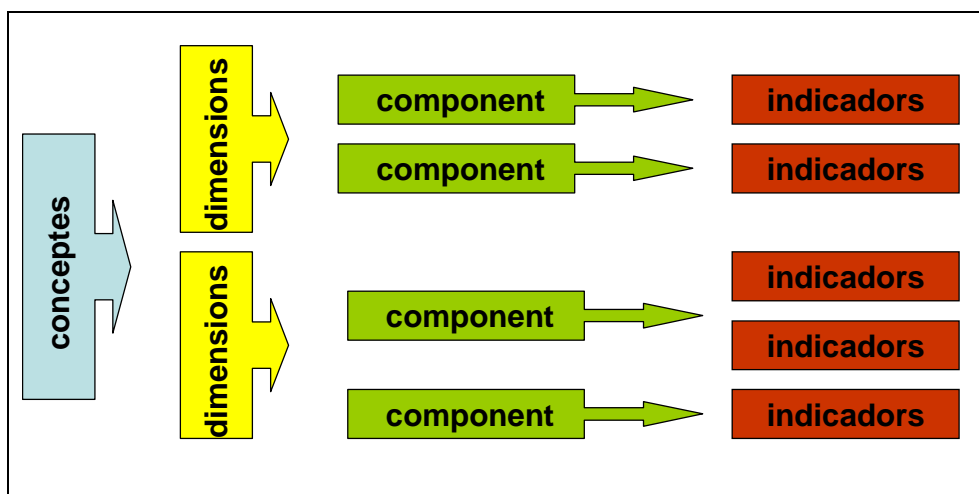
2.3. Model d'anàlisi

El model d'anàlisi és finalment l'operativització que fem de tots els conceptes, dimensions, components i indicadors que es donen en una recerca, tal i com indica el model teòric recollit en el gràfic 22.

---

²⁵ Cal ser prudents respecte a la representativitat de la mostra, atès que aquesta no ha estat una mostra aleatòria i no sabem si representa la opinió de la totalitat dels professionals que hi treballen.

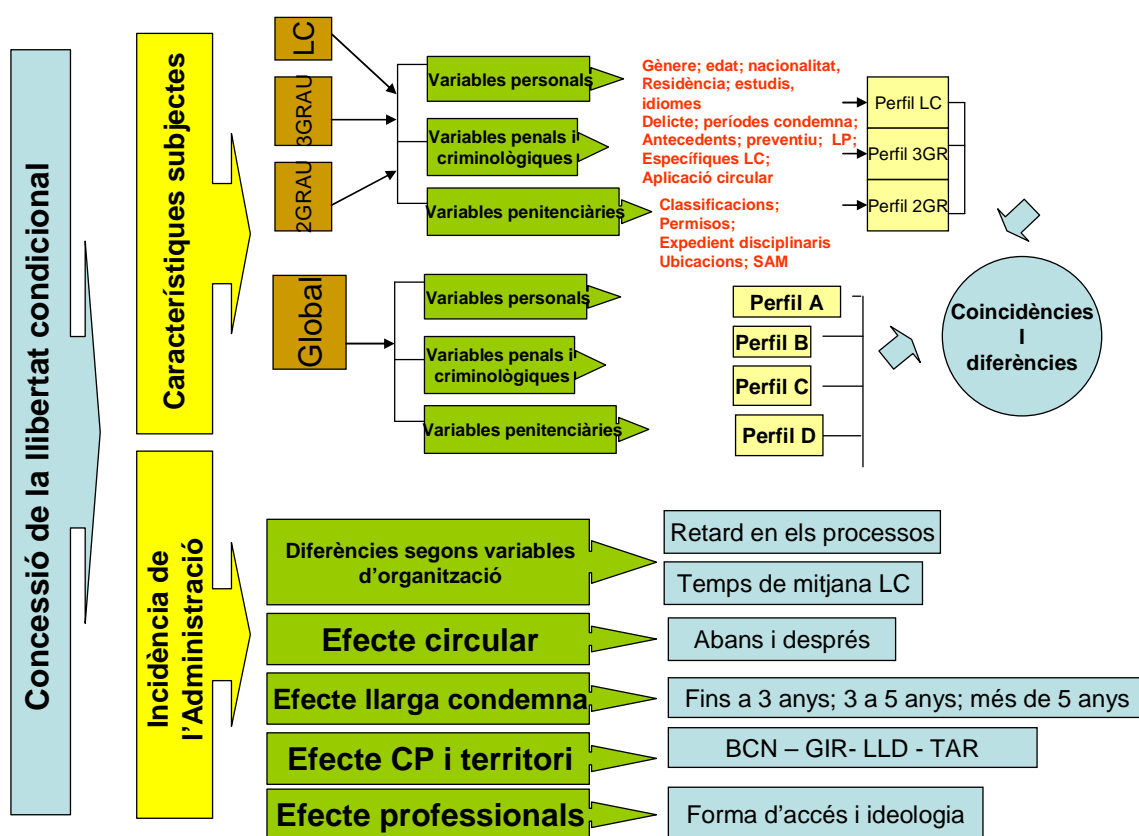
Gràfic 22. Esquema del procés de construcció d'un model d'anàlisi

En el nostre cas, el **concepte** principal és la *concessió de la llibertat condicional*. Què ha de passar perquè s'hi arribi?. Hem definit dues grans **dimensions** que influeixen: la primera té a veure amb les característiques dels interns, com són i com es comporten, la segona té a veure amb la incidència que té l'Administració que pot facilitar o dificultar aquest procés. Cada dimensió es desglossa en un seguit de **components** i **indicadors**. En el nostre cas, en la dimensió relacionada amb els interns, els components dels que partim són la classificació penitenciària que tenen els interns (components) i la relació que guarden totes les variables personals, penals i penitenciàries (indicadors). També volem saber si hi ha una forma diferent de classificar els interns que millori la proposta de casos en medi obert i LC, en funció de les variables estudiades i sense modificar les condicions de risc existents, de manera que es pugui proposar als tècnics una classificació alternativa i poder així optimitzar els resultats.

I en la dimensió relacionada amb la incidència de l'Administració volem saber si components com la *durada de la condemna*, el *territori*, els *professionals* o *l'efecte Circular*, tenen algun tipus d'impacte en la concessió de la llibertat condicional.

Gràfic 23. Model d'anàlisi de la recerca sobre la llibertat condicional

2.4. Variables a recollir

Tipus de variable	Descripció	Format de la variable	Codificació de la variable
1. Grup d'estudi	Grup del qual està extret el llistat: LC, 3r grau, o 3n grau. Si s'ha revocat de LC fer-ho constar en observacions.	1 dígit, categòrica politòmica	Grup 1= 1 LC Grup 2= 3r. grau Grup 3= 2n grau filtrat
2. Presó de referència	Presó darrera on estava donat d'alta l'any 2012 (darrera ubicació)	2 dígits, categòrica politòmica	1= CP Homes BCN 2= CP Dones 3= CP Joves 4= CP Tarragona 5= CP Girona 6= CP Figueres 7= CP Ponent 8= CP Quatre Camins 10= CP Brians 1 11= CP Brians 2 12= CP Lledoners 13= CP Obert 1 BCN 14= CP Obert 2 BCN 15= CP Obert Lleida 16= SSAEP de Barcelona 17= SSAEP de Tarragona 18= SSAEP de Lleida 19= SSAEP de Girona 20= Altres
3. NIS	Identificació de l'expedient	12 dígits, alfanumèrica	
4. Nom i cognoms	Només recollir per comprovar les dades. NO INTRODUIR A LA BASE		

5.Data naixement		Ddmmaaaa, data	
6.Sexe		1 dígit, categòrica dicotòmica	1= home 2= dona
7.Nacionalitat	País que consta com a nacionalitat de l'intern	3 dígits, categòrica politòmica	Segons annex
Estrangeria	Construïda a partir Nacionalitat	Construïda	1=Espanyol 2=Estranger
Àrea geogràfica de procedència	Construïda a partir Nacionalitat	Construïda	1= Espanya 2= UE 3= Resta Europa 4= Magrib 5= Resta Àfrica 6= Centre i Sud Amèrica 7= Àsia i resta del món
8.Té expedient d'expulsió ?	Consta algun tipus d'expedient d'expulsió obert, sigui quina sigui la situació de tramitació?	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí
9.Data 1a classificació pena base	Primera data d'alta d'inici de classificació ferma (no proposta)	Ddmmaaaa, data	
10.Data 1r permís sortida ordinària pena base	Data del primer permís ordinari CONCEDIT durant la pena base	Ddmmaaaa, data	
11.Residència	On viu segons el SIPC?	3 dígits, categòrica politòmica	Segons annex / comarques
12.Idioma castellà	Coneix el castellà,	1 dígit, categòrica politòmica	0= No l'entén 1=L'entén 2=S'expresa
13.Idioma català	Coneix el català?	1 dígit, categòrica politòmica	0= No l'entén 1=L'entén 2=S'expresas
14.N fills?		Numèrica, dos dígits	
15.Estudis	Nivell d'estudis que figuren al SIPC. No és informació actualitzada. S'omple al inici de la fitxa. Els 3 nivells de les etapes instrumentals es recodifiquen com a primària	1 dígit, categòrica politòmica	1 Analfabet 2 1r nivell etapa instrumental 3 2n nivell etapa instrumental 4 3r nivell etapa instrumental 5 ESO/ Equivalent 6 Batxillerat / Equivalent 7 Universitat/ Equivalent 8 Formació no reglada /altres
16.Ingressos anteriors a presó?	Consten entrades anteriors a presó per altres causes?	1 dígit, categòrica dicotòmica	0 No 1 Sí
17.Quants?	Nombre d'ingressos previs. Si s'ha entrat com a preventiu i després com a penat es compta un sol cop	Numèrica, 2dígits	Es recull directament. Cal comptar manual el nombre de baixes definitives. Dificultat mitja
18.Data primer ingrés a la presó	Data quan va entrar per primera vegada en un centre penitenciari, sigui com a preventiu sigui com a penat	Ddmmaaaa, data	
19.Delictes pena base	Delicte principal pel que té més condemna en la pena base/ o si és preventiu el més greu en criteris de violència	4 dígits, categòrica politòmica	Veure annex
Agrupació delictes	Agrupació dels delictes per tipologies	1 dígit, categòrica politòmica	1= Contra les persones 2= Contra la llibertat sexual 3= Contra la propietat 4= Drogues 5= Trànsit 6= Altres
Delicte violent	Agrupació dels delictes en funció si hi ha violència o no sobre persones	1 dígit, categòrica politòmica	1= Delicte violent 2= Delicte no violent

20.Data delictes pena base	Data en la que va cometre el delictes principal de la pena base	Dd/mm/aaaa, data	
21.Té altres causes acumulades?	S'acumulen a l'expedient VIGENT causes d'altres jutjats per altres delictes	1 dígit, categòrica politòmica	1= 3 delictes o més 2= 1 o 2 delictes 3= Delictes únic
22.Tenia altres antecedents?	S'acumulen a l'expedient NO VIGENT causes d'altres jutjats per altres delictes	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí
23.Temps de condemna	Anys, mesos, dies del delictes principal de la pena base Cal sumar la RPS	Aa/mm/dd, numèrica	
24.Data inici compliment	Data ingrés a la presó per la PB	Dd/mm/aaaa, data	
25.Data 1/4 part condemna	Data compliment ¼ part	Dd/mm/aaaa, data	
26.Data ½ part condemna	Data compliment ½ condemna	Dd/mm/aaaa, data	
27.Data 2/3 part condemna	Data compliment 2/3 parts	Dd/mm/aaaa, data	
28.Data ¾ part condemna	Data compliment ¾ parts	Dd/mm/aaaa, data	
29.Data Llibertat definitiva	Data compliment definitiu condemna	Dd/mm/aaaa, data	
30.Ha ingressat com a preventiu?	Ha complert presó com a preventiu per aquesta pena base?	1 dígit, categòrica dicotòmica	0=No 1=Sí
31.Ha sortit en llibertat provisional?	Ha sortit un període de temps abans d'estar condemnat per aquesta mateixa pena base?	1 dígit, categòrica dicotòmica	0=No 1=Sí
32.Nombre de classificacions diferents	Nombre de canvis de règim que ha viscut al llarg de la pena base	Numèrica, 2 dígits	
33.Nombre de regressions	Ha viscut regressions de grau al llarg de la pena base	Numèrica, 2 dígits	
34.Classificació 1r grau	Nombre de cops que ha estat sancionat en la pena base amb l'aplicació de l'art.10	Numèrica, 2 dígits	
35.Nombre d'ubicacions diferents presons	Nombre total d'ubicacions a diferents presons pels quals ha estat pel compliment de la pena base	Numèrica, 2 dígits	presons
36.Nombre d'ubicacions diferents mòduls	Nombre total d'ubicacions a diferents mòduls pels quals ha estat pel compliment de la pena base	Numèrica, 2 dígits	mòduls o galeries
37.Nombre d'ubicacions diferents cel·les	Nombre total d'ubicacions a cel·les diferents de les presons, comptant tots els CP pels quals ha estat pel compliment de la pena base	Numèrica, 2 dígits	
38.Gaudeix de permisos ordinaris?	Durant la pena base ha gaudit de permisos ordinaris	1 dígit, categòrica dicotòmica	0=No 1= Sí
39.Té ordre d'allunyament dictada sobre la víctima	Hi ha activada sobre ell OPV (ordre de protecció a la víctima) S'activa intermitent en la part superior	1 dígit, categòrica dicotòmica	0=No 1= Sí
40.Nombre d'incidents molt greus	Consten incidents molt greus (art. 108) durant el compliment de la pb? Posar el nombre	Numèrica, 2 dígits	
41.Nombre d'incidents greus	Consten incidents greus (art. 108) durant el compliment de la pb? Posar el nombre	Numèrica, 2 dígits	
42.Nombre d'incidents lleus	Consten incidents lleus (art. 108) durant el compliment de la pb?	Numèrica, 2 dígits	
43.Consten incidents 2012?	Consten qualsevol tipus d'incident durant el compliment de la pb?	1 dígit, categòrica dicotòmica	0= No 1= Sí,

44.Valoracions SAM	Nombre de valoracions fetes EN TOTAL del nivell de progrés SAM Dins de la pb	Numèrica, 2 dígits	
45.Valoracions nivell A SAM	Nombre de valoracions màximes. Dins de la pb	Numèrica, 2 dígits	
46.Valoracions nivell B SAM	Nombre de valoracions B. Dins de la pb	Numèrica, 2 dígits	
47.Valoracions nivell C SAM	Nombre de valoracions C. Dins de la pb	Numèrica, 2 dígits	
48.Valoracions nivell D SAM	Nombre de valoracions dolentes. Dins de la pb	Numèrica, 2 dígits	
49.Data 1r. ingrés preventiu	Si hi ha ingrés preventiu (recollit a la variable 30, anotar aquí la data inicial de l'ingrés preventiu	Dd/mm/aaaa, data	Anotar data d'inici
50.Data prop.pro.3r grau	Data proposta progressió 3r grau pb. En qualsevol modalitat 3r grau. En cas de més d'1 la primera	Dd/mm/aaaa, data	Anotar data d'inici
52.Data pas a 3r.obert	Data inici compliment en 3r grau pb. En qualsevol modalitat 3r grau. En cas de més d'1, la primera	Dd/mm/aaaa, data	Anotar data d'inici
VARIABLES RISCANVI. NOTA: Es van recollir dues versions del Riscanvi, si hi eren. La més propera a l'inici de la condemna de la pena base i la més propera al moment de l'estudi de camp. Aquí recollim només la que hem utilitzat a la recerca que és una sola construïda del resultat de totes dues			
53.Data PRIMERA VALORACIÓ	Data en la que es va realitzar la primera valoració, ja sigui l'screening o la complerta si hi fos	Dd/mm/aaaa, data	Anotar data d'inici
54.Versió Riscanvi	Quina és la versió que s'ha passat?	1 dígit, categòrica politòmica	1= Versió 1 2= Versió 2
55.RISCANVI-S -1- inici activitat delictiva o violenta	Edat del primer acte violent o delictu conegut. Si s'ha passat RisCanvi complet valorar ítem 8 amb la codificació d'screening	1 dígit, categòrica politòmica	1= més de 16 anys 2= fins a 16 anys 3= S/D
56.RISCANVI-S -2- Història de violència	Delictu base violent o antecedents de conducta violenta prèvia. Si s'ha passat RisCanvi complet valorar ítem 7. L'interrogant prendre'l com a S/D.	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí 2= S/D
57.RISCANVI-S -3 Problemes de conducta penitenciària	Faltes disciplinàries greus o molt greus. Si s'ha passat RisCanvi complet valorar ítem 12 L'interrogant prendre'l com a S/D.	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí 2= S/D
58.RISCANVI-S -4 Evasions, trencaments o incompliments	Història d'evasions fugues o trencaments. Si s'ha passat RisCanvi complet valorar ítems 11-13-15. Qualsevol "sí" en un d'ells dóna "sí" en la resposta global . L'interrogant prendre'l com a S/D.	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí 2= S/D
59.RISCANVI-S -5 Problemes de consum de drogues o alcohol	Consum de drogues legals o il·legals que interfereixin vida. Si s'ha passat Riscanvi complet valorar ítems 30-31,. Qualsevol "sí" en un d'ells dóna "sí" en la resposta global . L'interrogant prendre'l com a S/D.	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí i ha empitjorat 2= Si, però ha millorat 3= Sí
60.RISCANVI-S -6- Resposta limitada tractament psicològic	No mostrar adherència o resultats al tractament rebut. Si s'ha passat RisCanvi complet valorar ítem 34	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí i ha empitjorat 2= Si, però ha millorat 3= Sí
61.RISCANVI-S -7- Intents d'autolisis	Conductes autolesives considerades en qualsevol moment de la seva vida. Si s'ha passat RisCanvi complet valorar ítem 37. L'interrogant prendre'l com a S/D.	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí 2= S/D
62.RISCANVI-S -8 Manca de recursos econòmics	Nivell econòmic estimat en l'últim any fora del CP. Si s'ha passat RisCanvi complet valorar ítem 20. L'interrogant prendre'l com a S/D.	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí i ha empitjorat 2= Si, però ha millorat 3= Sí

63.RISCANVI-S-9 Manca de suport familiar i social	No té xarxa de recolzament familiar i/o social. Si s'ha passat RisCanvi complet valorar ítem 24. L'interrogant prendre'l com a S/D.	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí i ha empitjorat 2= Si, però ha millorat 3= Sí
64.RISCANVI-S-10- Actitud hostil o valors pro-criminals	Actituds de naturalesa antisocial Si s'ha passat RisCanvi complet valorar ítems 38-41-,. Qualsevol "sí en un d'ells dóna "sí" en la resposta global. L'interrogant prendre'l com a S/D.	1 dígit, categòrica politòmica	0= No 1= Sí i ha empitjorat 2= Si, però ha millorat 3= Sí
65.Violència autodirigida	Resultat valorat del factor que mesura la predicció de la agressivitat feta pels professionals dirigida cap a un mateix.	1 dígit, categòrica politòmica	1= Risc alt- empitjora 2= Risc mig – es manté 3= Risc baix
66.Violència intra-institucional	Resultat valorat del factor que mesura la predicció de la agressivitat feta pels professionals dirigida al centre/personal que hi treballa/ altres interns.	1 dígit, categòrica politòmica	1= Risc alt- empitjora 2= Risc mig – es manté 3= Risc baix
67.Reincidència violenta	Resultat valorat del factor que mesura la predicció de la reincidència en delictes violents fets pels professionals.	1 dígit, categòrica politòmica	1= Risc alt- empitjora 2= Risc mig – es manté 3= Risc baix
68.Trencament de condemna	Resultat valorat del factor que mesura la predicció de no retornar d'un permís o sortida feta pels professionals.	1 dígit, categòrica politòmica	1= Risc alt- empitjora 2= Risc mig – es manté 3= Risc baix
69 Data DARRERA VALORACIÓ	Data en la que es va realitzar la darrera valoració, ja sigui l'screening o la complerta si hi fos	Dd/mm/aaaa, data	Anotar data d'inici
83.Inici expedient LC	Data d'emissió del certificat d'inici de la tramitació de l'expedient LC	Dd/mm/aaaa, data	
84.Compromís acolliment	Data compromís d'acolliment familiar O sol·licitud patrocini	Dd/mm/aaaa, data	
85.Programa individual LC	Data signatura programa individual seguiment en llibertat condicional	Dd/mm/aaaa, data	
86.Informe Integració social	Data de la sol·licitud d'informe d'integració social	Dd/mm/aaaa, data	
87.Acceptació SSAEP de LC	Data d'acceptació del SSAEP del cas que es proposa de LC	Dd/mm/aaaa, data	Agafar la data de resolució
88.Elevació LC	Data del certificat d'elevació expedient al jutge de vigilància penitenciària	Dd/mm/aaaa, data	
89.Data d'alta LC	Data en la que s'inicia efectivament el compliment en LC	Dd/mm/aaaa, data	
90.Data finalització LC	Data en la que finalitza efectivament el compliment en LC per pas a la Llibertat definitiva o revocació	Dd/mm/aaaa, data	
91.Nivell de seguiment en LC	Nivell de control assignat pel seguiment en LC. En cas d'haver-ne tingut més d'1 l'actual o el darrer	1 dígit, categòrica politòmica	0= Nivell 0. Seguiment intensiu. Quinzenal 1= Nivell 1. Seguiment ordinari. Mensual 2= Nivell 2. Avançat 2. Bimestral 3= Nivell 3. Avançat 3. Trimestral 4= Nivell 4. Especial. No hi ha presentacions
92.Declaració de l'intern	Paper que signa l'intern declarant qui es farà càrrec d'ell quan surti (família, autònom, entitat)	Dd/mm/aaaa, data	Dd/mm/aaaa, data
93.Tipus de modalitat aplicada LC	Quina ha estat la modalitat de LC? Pot passar que hi hagi més d'1 opció. Si apareix 205 i 192 agafar 192 Si apareix 205 i 91.2 agafar 91.2 Si apareix 197 + qualsevol – 197 Si apareix 196.1 + qualsevol-196.1	1 dígit, categòrica politòmica	1=Llibertat condicional art.205 (2/3 parts) 2=Llibertat condicional art.196.1 (edat) 3=Llibertat condicional art.192 (3/4 parts) 4=Llibertat condicional art.196.2 (malaltia) 5=Llibertat condicional art.197 (estrangeria) 6= Aplicació art.91.2 CP. meitat condemna

Si apareix 196.2 + qualsevol-196.2

94.Revocacions
LC

Motiu pel qual s'ha revocat la LC

1 dígit,
categòrica
politòmica

1= Presumpte nou delictes
2= Nou delictes
3= Incompliments PI de la
seva LC

2.5. Temporalització

2012 - 2013 Mes	9	10	11	12	1/2	3/4	5/6	7/9	10/11	12/1
Concreció encàrrec, recerca dades i disseny recerca	■	■	■							
Preses de decisions i conformació equip recerca				■	■					
Presentació projecte i inici entrevistes en profunditat					■	■				
Quantitatiu: Creació base dades, pilotatge i introducció dades en el treball de camp					■	■				
Explotació anàlisi de casos qualitatiu en profunditat:						■				
Anàlisi estadística quantitativa						■	■			
Discussió de resultats Quantitativa							■	■		
Grups de discussió							■	■		
Delphi (1a ronda)							■	■		
Delphi (explotació de dades i 2a ronda)								■	■	
Recull bibliogràfic i legislació comparada			■	■	■	■	■			
Discussió de resultats Global									■	■
Elaboració de l'informe final								■	■	■
Presentació resultats										■

2.6. Fitxa tècnica de la recerca

Part quantitativa

Àmbit territorial	Catalunya
Població objecte d'estudi	<p>Població en llibertat condicional en algun moment de l'any 2012 (N = 1.032 persones) Revocats de LC (N=70 persones)</p> <p>Mostra de la població en 3r grau, en qualsevol de les seves modalitats (N=3.565; nivell de confiança²⁶ 95,5%, probabilitat²⁷ p=q=50; error mostral²⁸: 2,5%). La mostra escollida ha estat de (n= 1.102).</p> <p>Mostra de la població en 2n grau que complís 3 condicions: tenir la ½ de la condemna complerta, sense expedients disciplinaris pendents de cancel·lar en els darrers 6 mesos, risc baix en el RisCanvi. (N= 2.081; nivell de confiança 95,5%, probabilitat p=q=50; error mostral: 1,87%). La mostra escollida ha estat de (n= 1.206).</p> <p>La selecció de les mostres ha estat aleatòria.</p>
Període de seguiment (fase 1)	De l'1 de gener de 2012 fins al 31 de desembre de 2012
Període de seguiment (fase 2)	Gener 2016 (seguiment reincidència) Intervals desiguals, segons la data de sortida dels subjectes
Font de les dades	SIPC
Treball de camp	Febrer i març de 2013
Explotació estadística	Paquet estadístic IBM SPSS Statistics 17.0
Anàlisis estadístics	Contingència amb els test khi-quadrat de <i>Pearson</i> (X^2) i <i>Phi i V de Cramer</i> . Prova t de <i>Student</i> per mesurar la diferència de les mitjanes. Anàlisi de la variància per mostres independents (ANOVA). Regressió logística binària. Anàlisi de conglomerats (bietàpic amb tractament de valors atípics).

²⁶ **Nivell de confiança:** Probabilitat d'encert de les estimacions a realitzar. Corresponen a àrees de la distribució normal, acotades per unitats de desviació típica (valor z) En Ciències Socials, usualment es treballa amb un nivell de confiança del 95% (z=1,96) o bé del 95,5% (z=2).

²⁷ **Variància poblacional (PQ).** Fa referència a l'heterogeneïtat de la població (el valor "P" es refereix a la probabilitat que un esdeveniment succeeixi, i el valor "Q" a que no succeeixi). Quan es desconeix (situació habitual en la investigació social) es parteix del supòsit de màxima indeterminació (P=Q=0,5).

²⁸ **Marge d'error (e):** Es refereix a la precisió de l'estimació (interval de confiança que s'està disposat/da a assumir). En Ciències Socials, usualment no és superior al 3,5%.

Part qualitativa

Anàlisi de casos	15 casos, seleccionats per mostreig teòric intencional. Els casos són casos extrems (no usuals, respecte la majoria), casos típics (aquells que esdevenen regularitats normatives) i buscant aquells que donessin màxima heterogeneïtat.
Entrevistes en profunditat	A informants clau. Mostreig teòric intencional buscant la màxima heterogeneïtat i mostreig pragmàtic de <i>bola de neu</i> . De l'Administració penitenciària (6 persones); de l'Administració de Justícia (6 persones), del món acadèmic (2 persones)
Grups de discussió	3 grups de discussió (2 al mes de juny 2013 i 1 al mes de setembre). Formats per professionals de tractament (psicòlegs, pedagogs, educadors socials, treballadors socials, juristes, responsables d'equip) de tots els centres penitenciaris de Catalunya i representants del Centre Directiu.
Tècnica Delphi	2 qüestionaris progressius editats en web a Google Drive. Personal destinatari dels qüestionaris: tècnics de tractament de centres penitenciaris, sots-directors i coordinadors d'equips de tractament (N=663 persones) i professionals de serveis externs que col·laboren amb l'Administració penitenciària en l'atenció de persones condemnades que es troben en medi obert i/o LC (N=36 persones) Treball de camp: juny de 2013- octubre de 2013 Participants 1a ronda: 153 professionals (21,9%) Participants 2a ronda: 104 professionals (14,9%)
Recull bibliogràfic i legislació comparada de la LC	Dades Consell d'Europa (SPACE I i SPACEII). Dades de <i>probation measures and alternative sanctions in the EU</i> Recull d'estudis internacionals (veure referències bibliogràfiques)

3. Descripció de la població. Incidència dels perfils dels interns en la concessió de la LC

En aquest apartat de la recerca es descriuen les característiques dels subjectes distribuïts en tres grups segons la variable de classificació penitenciària (LC, 3r grau o 2n grau *filtrat*) en l'any 2012.

Es presenten, en primer lloc, els subjectes que es trobaven d'alta en LC en algun moment d'aquell any. S'estudia tota la població: 1.032 subjectes.

En segon lloc, es presenten les dades de la mostra d'interns seleccionats que es trobaven en alguna de les modalitats de 3r grau durant l'any 2012. En total la mostra són 1.102 subjectes escollits de manera aleatòria.

Finalment, en el tercer apartat es presenten les dades de la mostra d'interns en 2n grau seleccionats entre els que ja complien tres condicions prèvies: haver arribat ja a la meitat de la condemna, no tenir expedients disciplinaris pendents de cancel·lar en els darrers sis mesos i presentar una valoració de risc global de *nivell baix* en l'avaluació del RisCanvi. En total, la mostra és de 1.206 subjectes escollits de manera aleatòria. Aquest grup l'anomenarem, a partir d'ara, 2n grau *filtrat*, per no confondre'l amb les característiques globals que pugui presentar la població general que es troba en 2n grau.

Taula 13. Nombre d'interns que formen part de l'estudi. Any 2012

Grup d'estudi	N/n	%
Persones en LC (població)	1.032	30,9
Persones en 3r grau (mostra)	1.102	33,0
Persones en 2n grau <i>filtrat</i> (mostra)	1.206	36,1
Total	3.340	100,0

Són diferents les característiques personals, socials, penals i criminològiques dels condemnats d'aquests tres grups? Els apartats que venen a continuació en donen resposta.

3.1 Les persones que arriben a la llibertat condicional

Quines són les característiques dels interns que arriben a la LC? Els resultats es presenten en les següents dues taules. Les variables recollides s'exposen en el següent ordre: primer, les variables personals i socials del subjecte; en segon lloc, les variables penals (referides al delicte pel qual estan complint pena de presó i a la seva carrera delictiva); finalment, les variables penitenciàries (referides al compliment dins del centre penitenciari en tot el període comprès per la condemna imposada en la *pena base* actual).

La primera taula mostra els resultats de les variables categòriques (nombre i percentatge vàlid). En aquelles variables en què ha estat possible, es compara el percentatge d'aquella variable en la població objecte d'estudi amb el percentatge general de la població penitenciària catalana. A la segona taula es presenten els resultats de les variables quantitatives (mitjanes, desviació típica, nombre, màxims i mínimes puntuacions).

Aquesta presentació de les dades serà la mateixa en els altres dos grups de comparació en l'estudi, 3r grau i 2n grau *filtrat*.

Taula 14. Variables categòriques del perfil dels subjectes de LC

Variable	Categoria	N	% Vàlid	% Població penitenciària
Variabls personals i socials				
Gènere ¹	Home	893	86,5	93,4
	Dona	139	13,5	6,6
Nacionalitat ¹	Espanyol	633	61,3	54,7
	Estranger	399	38,7	45,3
Àrea geogràfica de procedència ¹	Espanya	633	61,3	54,7
	Unió Europea	42	4,1	6,5
	Resta d'Europa	3	,3	2,0
	Magrib	117	11,3	14,2
	Resta d'Àfrica	42	4,1	4,7
	Centre i Sud Amèrica	178	17,2	15,4
	Àsia i resta del món	17	1,6	2,5
Província de residència ¹	Barcelona	793	77,1	75,7
	Girona	57	5,5	8,9
	Lleida	55	5,3	6,4
	Tarragona	58	5,6	9,0
	Sense/Fora Catalunya	66	6,4	
Domini del idioma (castellà)	No l'entén	14	1,7	
	L'entén	72	8,8	
	S'expressa	728	89,4	
Domini del idioma (català)	No l'entén	193	24,1	
	L'entén	287	35,9	

Variable	Categoria	N	% Vàlid	% Població penitenciària
Estudis cursats	S'expressa	320	40,0	
	Analfabet	0	,0	
	Educació primària	363	38,6	
	ESO/Equivalent	374	39,8	
	Batxillerat/Equivalent	133	14,1	
Inici de l'activitat delictiva	Universitat/Equivalent	70	7,4	
	Abans dels 16 anys	37	3,9	
Consta història de violència prèvia?	Després dels 16 anys	912	96,1	
	Sí	281	29,7	
Problemes de consum d'alcohol i drogues en el darrer any	No	664	70,3	
	Sí té problemes toxicològics	49	5,2	
	Ha empitjorat	31	3,3	
	Ha millorat	46	4,9	
Resposta limitada al tractament psicològic o psiquiàtric rebut en el darrer any	No en té	818	86,7	
	Sí té una resposta limitada	85	9,0	
	Ha empitjorat	62	6,6	
	Ha millorat	60	6,4	
Conductes d'autolesió en qualsevol moment de la seva vida	No hi ha resposta limitada	736	78,0	
	Sí	78	8,2	
Actitud hostil o valors procriminals en el moment actual	No	869	91,8	
	Sí, actitud hostil	21	2,2	
	Ha empitjorat	21	2,2	
	Ha millorat	26	2,7	
Manca de recursos econòmics durant el darrer any o abans d'ingressar a presó	No té actitud hostil	879	92,8	
	Sí té manca de recursos	95	10,1	
	Ha empitjorat	95	10,1	
	Ha millorat	75	7,9	
Manca de suport familiar i social durant el darrer any	No té manca de recursos	680	72,0	
	Sí té manca de suport	53	5,6	
	Ha empitjorat	30	3,2	
	Ha millorat	27	2,9	
Té expedient d'expulsió obert? (en el cas d'estrangers irregulars)	No té manca de suport	833	88,3	
	Sí	20	5,0	
	No	379	95,0	
Variables penals				
Delicte principal de la <i>pena base</i> ²	Contra les persones	143	13,9	19,9
	Contra la llibertat sexual	25	2,4	6,8
	Contra la propietat	226	21,9	41,2
	Drogues	460	44,6	22,3
	Trànsit	57	5,5	
	Altres	121	11,7	9,7
Violència en el delicte principal	Violent	297	28,8	
	No violent	735	71,2	
Ingressos penitenciaris anteriors	Sí	228	22,1	
	No	804	77,9	
Té ordre de protecció a la víctima	Sí	63	6,2	
	No	960	93,8	
Altres delictes acumulats a la <i>pena base</i>	3 o més delictes més	191	18,6	
	1 o 2 delictes més	280	27,2	
	Delicte únic	558	54,2	
Ha estat en presó preventiva	Sí	631	61,1	
	No	401	38,9	
Ha sortit en llibertat provisional	No	476	75,7	
	Sí	153	24,3	
Temps de condemna acumulada a la	Més de 5 anys	397	38,6	44,9

Variable	Categoria	N	% Vàlid	% Població penitenciària
<i>pena base</i> ³	Entre 3 i 5 anys	324	31,5	21,0
	Fins a 3 anys	308	29,9	34,1
Variabls penitenciaris				
Gaudeix de permisos penitenciaris ordinaris	No	45	4,4	
	Sí	983	95,6	
Consten incidents disciplinaris ⁴ en la <i>pena base</i>	Sí	321	31,3	
	No	704	68,7	
Incidents molt greus (art. 108 RP)	Sí	125	12,9	
Incidents greus (art. 109 RP)	Sí	255	26,3	
Consten problemes de conducta penitenciarà al llarg de la seva història	Sí	301	31,7	
	No	648	68,3	
Consten regressions de classificació de grau penitenciar en la <i>pena base</i>	Sí	124	12,0	
	No	908	88,0	
Consten evasions, trencaments o incompliments al llarg de la seva història de vida penitenciarà	Sí	238	25,1	
	No	710	74,9	
Nombre de presons diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	1 presó	155	15,1	
	2 presons	306	29,7	
	3 presons	297	28,9	
	4 presons o més	271	26,3	
Nombre de mòduls diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	D'1 a 4 mòduls	122	11,9	
	De 5 a 8 mòduls	336	32,7	
	De 9 a 14 mòduls	334	32,5	
	15 o més mòduls	236	23,0	
Nombre de cel·les diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	D'1 a 5 cel·les	232	22,6	
	De 6 a 10 cel·les	244	23,8	
	D'11 a 20 cel·les	329	32,0	
	21 cel·les o més	222	21,6	
Evolució predicció del risc de violència autodirigida (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	13	1,4	
	Risc Mig - es manté	25	2,6	
	Risc Baix	912	96,0	
Evolució predicció del risc de violència institucional (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	18	1,9	
	Risc Mig - es manté	26	2,7	
	Risc Baix	906	95,4	
Evolució predicció del risc de reincidència violenta (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	24	2,5	
	Risc Mig - es manté	37	3,9	
	Risc Baix	889	93,6	
Evolució predicció del risc de trencament de condemna (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	61	6,4	
	Risc Mig - es manté	34	3,6	
	Risc Baix	855	90,0	
Tipus de concessió de la LC de la <i>pena base</i>	Altres ⁵ (art. 196.1, 196.2, 197)	73	7,1	
	Ordinaria ⁶ (art. 192)	689	67,2	
	Avançada ⁷ (art. 205, 91.2)	264	25,7	
Article del CP aplicat en la concessió (desglossament)	Art. 196.1 RP (per edat)	6	0,6	
	Art. 196.2 RP (malaltia)	21	2,0	
	Art. 197 RP (estrangeria)	46	4,5	
	Art. 192 RP (3/4 parts, ordinari)	689	67,2	
	Art. 205 RP (2/3 parts, avançat)	217	21,1	
	Art. 91.2 CP (1/2 condemna)	47	4,6	
Nivell de seguiment de la LC	Intensiu – Quinzenal	30	3,0	
	Ordinari – Mensual	659	65,8	
	Avançat 2 – Bimestral	212	21,2	
	Avançat 3 – Trimestral	36	3,6	
	Especial – No presentacions	64	6,4	

¹ Les dades de la població penitenciària són d'elaboració pròpia a partir de les dades de l'Idescat; *Anuari estadístic de Catalunya 2012* (N = 10.062 total població penitenciària). Si no hi ha residència, les dades recollides registren la destinació del centre penitenciari com a lloc de residència. <http://www.idescat.cat/pub/?id=aec&n=880&lang=es>

² Les dades de la població penitenciària són d'elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia; *Descriptors estadístics dels serveis penitenciaris 2012* (N = 9.942 total sense faltes ni no consta). El delictes de trànsit ha estat inclòs a la categoria *altres*. http://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/4_pob.html

³ Les dades de la població penitenciària són d'elaboració pròpia a partir de les dades del Departament de Justícia; *Descriptors estadístics dels serveis penitenciaris 2012* (N= 8.745 sobre total sense penats amb causes pendents) http://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/2_condemna.html

⁴ No es recullen els incidents lleus davant la sospita que estan poc informats a la base SIPC.

⁵ Art. 196.1 RP: Concessió per edat superior a 70 anys. Art. 196.2 RP: Malalts molt greus. Art. 197 RP: Estrangers expulsio.

⁶ Art. 192 RP: Concessió a les 3/4 parts de la condemna.

⁷ Art. 205 RP: Concessió a les 2/3 parts de la condemna. Art. 91.2 CP: Avançament del termini de les 2/3 parts, fins a un màxim de 90 dies per cada any transcorregut de compliment efectiu de condemna.

* Es van recollir dues versions del Riscanvi, si hi eren. La més propera a l'inici de la condemna de la pena base i la més propera al moment de l'estudi de camp. Aquí recollim només la que hem utilitzat a la recerca que és una sola construïda del resultat de totes dues.

Taula 15. Variables quantitatives del perfil dels subjectes de LC

	Variable	Mitjana	Desviació típica	N	Mínim	Màxim
Personals	Edat en el primer ingrés	33,8	10,7	1.012	18	81
	Edat en el delictes de la <i>pena base</i>	33,2	10,4	1.010	18	81
	Edat en l'inici del compliment de la <i>pena base</i>	36,5	10,7	1.013	18	83
	Edat de sortida prevista en llibertat definitiva	40,7	11,0	1.013	21	89
Penals	Temps de condemna (en dies)	1.789,8	1.357,4	1.026	80	13.574
	Temps de condemna (en anys)	4,9	3,7	1.026	0,2	37,2
	Temps en presó preventiva (en dies)	489,4	330,9	434	0	1.453
	Nombre d'ingressos previs	0,4	1,3	1.032	0	19
Penitenciàries	Nombre de valoracions en nivell SAM A	6,9	6,8	1.024	0	81
	Nombre de valoracions en nivell SAM B	5,8	6,3	1.022	0	83
	Nombre de valoracions en nivell SAM C	1,9	3,1	1.022	0	41
	Nombre de valoracions en nivell SAM D	2,5	3,6	1.023	0	43
	Temps fins al primer permís (en dies)	489,7	631,9	961	0	5.922
	Nombre de classificacions diferents	1,9	1,4	1.027	1	21
	Nombre d'incidents molt greus	0,4	2,9	969	0	75
	Nombre d'incidents greus	0,9	3,6	970	0	78
	Nombre de regressions de grau penitenciari	0,2	,6	1.027	0	8
	Nombre de classificacions en 1r grau	0,1	,4	1.027	0	8
	Temps fins a 3r grau des de l'inici de la condemna (en dies)	628,6	788,2	999	5	7.553
	Temps de tramitació de la LC (en dies)	73,4	51,2	1.024	0	469
	Temps en LC fins al final de la condemna (en dies) ¹	364,2	325,5	1.000	0	3.784
Percentatge que representa la LC sobre el total de la condemna	23,3	10,2	996	0	71,9	

¹ Mitjana de temps en LC fins al final de condemna de la població penitenciària: 390 (en dies). Font: Departament de Justícia; *Descriptors estadístics dels serveis penitenciaris*. http://www.gencat.cat/justicia/estadistiques_serveis_penitenciaris/9_pob.html

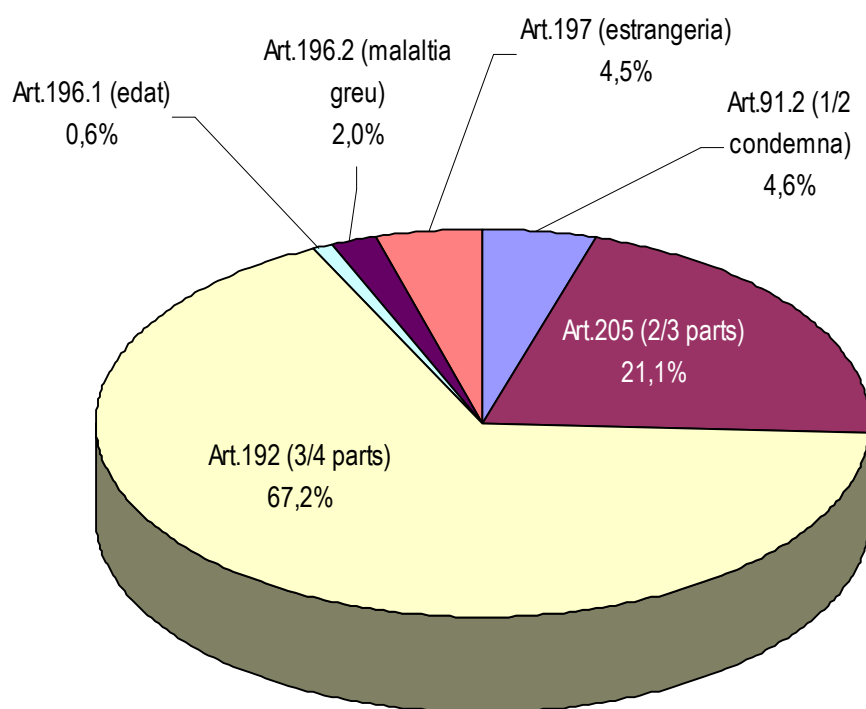
Dels resultats descriptius, cal destacar que el nombre de dones en LC dobla el que li correspondria segons la dada de la població penitenciària. També és més elevada la proporció d'espanyols que hi arriben, en relació amb els estrangers.

El 77,9% són primaris en el seu ingrés penitenciari i el delictes principal pel qual compleixen condemna és *contra la salut pública* (drogues) en el 44,6% dels casos, una proporció molt superior a la de la població penitenciària en general (22,3%). El 54,2% ha comès un únic delictes. L'edat del primer ingrés a la presó se situa als 33,8 anys de mitjana. La franja de condemna entre els 3 i 5 anys és

del 31,5%, notablement superior al que es dóna en la població penitenciària (21,0%).

Pel que fa al compliment penitenciari, el 95,6% gaudeix de permisos ordinaris anteriorment a la concessió de la LC. La mitjana de temps que han trigat en tenir el primer permís des de l'inici de compliment de la *pena base* ha estat de 490 dies. Al 68,7% no els consta cap incident disciplinari dins del període de condemna i el 88% no ha tingut cap regressió en la classificació de grau penitenciari durant el compliment. Han trigat 629 dies de mitjana a arribar al 3r grau. La tramitació de la LC s'ha fet en 73 dies i el temps de seguiment de la LC fins a la llibertat definitiva ha estat de 364 dies de mitjana (1 any just). A dos de cada tres (67,2%), els ha estat concedida la LC a les 3/4 parts de la condemna (art. 192 RP). El 25,7% l'ha rebut en la modalitat avançada, ja sigui a les 2/3 parts de la condemna –en la major part dels casos– o per l'art. 91.2 CP. La freqüència en el seguiment de la LC ha estat majoritàriament mensual (65,8%).

Gràfic 24. Distribució del tipus de LC concedida

Dues de cada tres LC concedides ho han estat a les 3/4 parts (689 subjectes). Una de cada cinc s'ha avançat a les 2/3 parts (217 subjectes). A molta

distància pel que fa al percentatge de concessió, trobem aquells a qui se'ls ha avançat cap a la meitat de la condemna (art. 91.2 CP), 47 subjectes (4,6%), i els estrangers a qui s'ha aplicat la LC a canvi de l'expulsió del territori espanyol (art. 197 RP), 46 subjectes (4,5%). Les LC per raons humanitàries com la malaltia greu (art. 196.2 RP) i per edat (art. 196.1 RP) són testimonials: l'any 2012 van ser aplicades, respectivament, a 21 i a 6 subjectes.

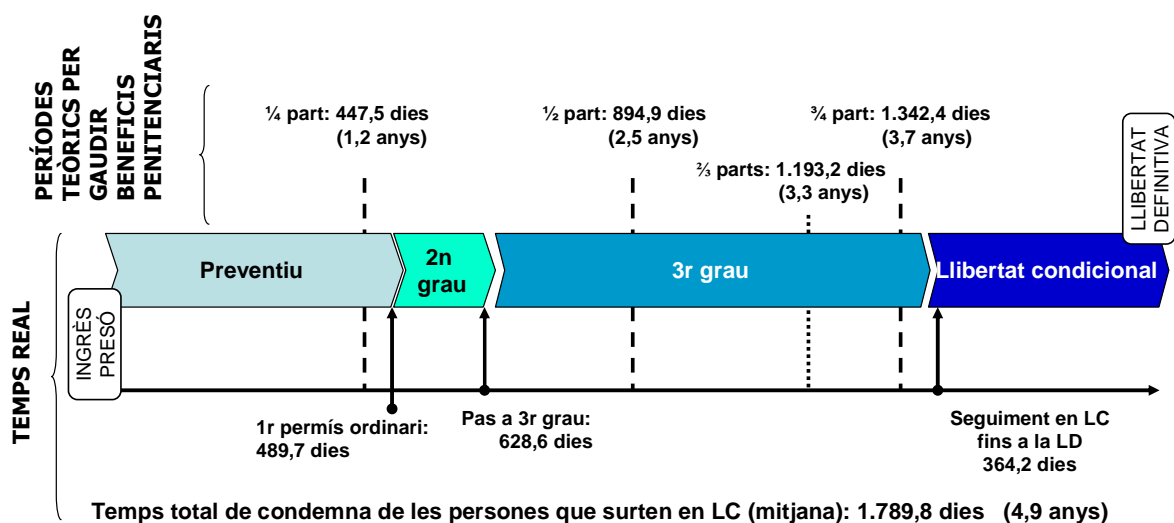
El percentatge de temps en LC respecte al total de condemna ha estat el 23,3% de mitjana. A continuació especificarem una mica més el temps que els interns triguen a arribar a la LC i examinarem si hi ha alguna variable que pugui explicar les diferències de temps entre interns.

3.1.1 El temps que es triga a arribar a la llibertat condicional

3.1.1.1 Distribució estàndard

Quina és la distribució del temps de condemna dels interns que arriben a la LC? És igual segons els tipus de modalitat de LC aplicada? Els percentatges de temps en LC són els mateixos si la condemna és *curta* o *llarga*? Hi ha diferències en funció del delictes principal comès a la *pena base*? Són preguntes que respondrem en aquest apartat.

Gràfic 25. Distribució del temps de condemna dels interns que passen per LC

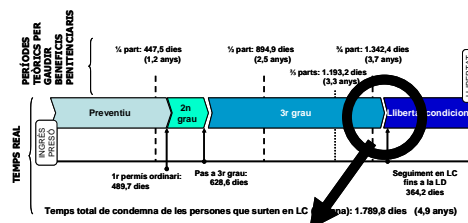
Al gràfic 25 es mostra la distribució de temps de la mitjana de subjectes que han estat en LC l'any 2012. A la part superior del gràfic apareixen les dates teòriques en les quals es compleixen els terminis previstos.

Com ja hem explicat al capítol dedicat al marc legal, el temps de compliment de la pena d'un intern ja jutjat i condemnat es divideix en quatre parts i l'intern pot obtenir beneficis penitenciaris en cada bloc de temps si es compleixen determinades condicions. Com que el model penitenciari català –de la mateixa manera que l'espanyol– no respon a un model automàtic d'aplicació dels beneficis penitenciaris, sinó a un model discrecional, el compliment dels terminis és una condició necessària, però no suficient: cal complir altres condicions marcades per llei, però interpretables segons el criteri professional de qui hagi de gestionar la proposta en cada moment –tècnic de l'equip de tractament, centre directiu, jutge de vigilància penitenciària-. Aquestes altres condicions supeditades al criteri professional de vegades respon al compliment d'indicadors objectius i altres vegades a indicadors més subjectius. Els conceptes *bona conducta* i *bon pronòstic* presenten aquestes peculiaritats. En la valoració, per exemple, de la concessió de permisos de sortida ordinaris o de la progressió de grau, per a un cas particular, de vegades es proposen en base a una sola variable i d'altres en el compliment de diverses. Tampoc queda clar ni està establert el pes que hi té cadascuna. Al llarg de la recerca s'intenta clarificar quines són aquestes variables que tenen una major rellevància en la pràctica actual dels professionals.

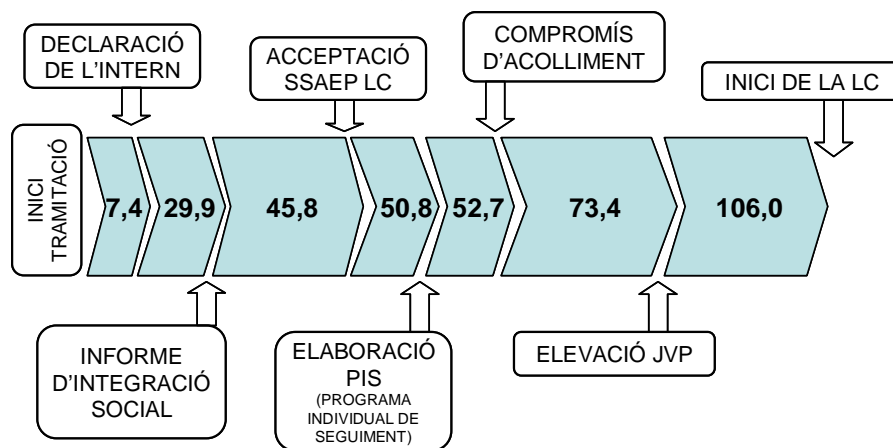
Tornant al gràfic 25, a partir de la quarta part de la condemna ja s'ha complert el termini legal a partir del qual es podrien demanar permisos ordinaris. A la pràctica, veiem que els interns comencen a gaudir de permisos en un moment lleugerament posterior. El fenomen que majoritàriament explica aquest endarreriment té a veure amb el fet que bona part dels subjectes arriben a aquesta quarta part complint encara com a preventius i, per tant, no són susceptibles de gaudir de permisos. El temps de mitjana com a preventiu i el temps en què es concedeix el primer permís ordinari difereix en uns 40 dies de mitjana, de manera que s'obté el primer permís ordinari abans de la primera classificació de grau o gairebé de manera simultània.

La primera classificació dels subjectes objecte d'estudi sol ser en 2n grau i el temps d'estada mitjana és d'uns 4,5 mesos. El 3r grau es concedeix força abans de la meitat de la condemna. De fet, en termes legals, el 3r grau podria ser la primera classificació en condemnes inferiors als 5 anys. En veurem els matisos quan parlem de la durada de les condemnes. El 3r grau és el període de compliment més ampli, aproximadament ocupa una tercera part de la condemna. El més habitual és que es proposi la LC a les 3/4 parts de la condemna (dues de cada tres propostes) i en aquests casos es supera lleugerament el termini de temps en què es podria haver concedit si s'hagués iniciat el procediment de tramitació una mica abans. El gràfic 26 ens presenta la distribució dels períodes en funció dels diversos tràmits per a la concessió de la LC.

Gràfic 26. Distribució del temps de tramitació de la LC

**AMPLIACIÓ:
Temps de tramitació LC (mitjanes acumulades)**

La tramitació consta de diferents passes i gestions que es fan alhora o de manera consecutiva, segons sigui el cas. A l'inici de l'expedient es fa constar la data d'alta que dona el tret de sortida a tot el procediment. Es recull la declaració de l'intern que demana la concessió de la LC i expressa per escrit

amb qui proposa viure un cop surti en llibertat i amb quins mitjans de subsistència. Amb aquesta informació es tramita l'informe d'integració social, que especifica la solidesa i viabilitat de la proposta d'habitatge, convivència i mitjans de subsistència que proposa l'intern. Si l'informe és positiu, es tramita l'acceptació del cas per part dels serveis socials que faran el seguiment al territori, s'elabora un programa individual de treball amb les principals necessitats a treballar amb l'intern i es recull per escrit el compromís d'acolliment o sol·licitud de patrocini d'aquelles persones o entitats que es responsabilitzen d'acollir l'intern a la seva sortida. Tota aquesta informació s'eleva al Jutge de Vigilància Penitenciària en un termini mitjà de 73,4 dies. Si la gestió de tota la documentació i totes les condicions és acceptada pel jutge, l'inici efectiu de la LC es fa al cap de 106,0 dies (des de la data d'alta oficial d'inici de la tramitació fins que efectivament es dona de baixa del centre penitenciari). El temps mitjà d'estada en LC per part dels interns de Catalunya l'any 2012 ha estat de 364,2 dies (1 any just).

Així doncs, tant els primers permisos ordinaris com la LC ordinària es donen amb un cert retard en relació amb el període legal en què podrien concedir-se.

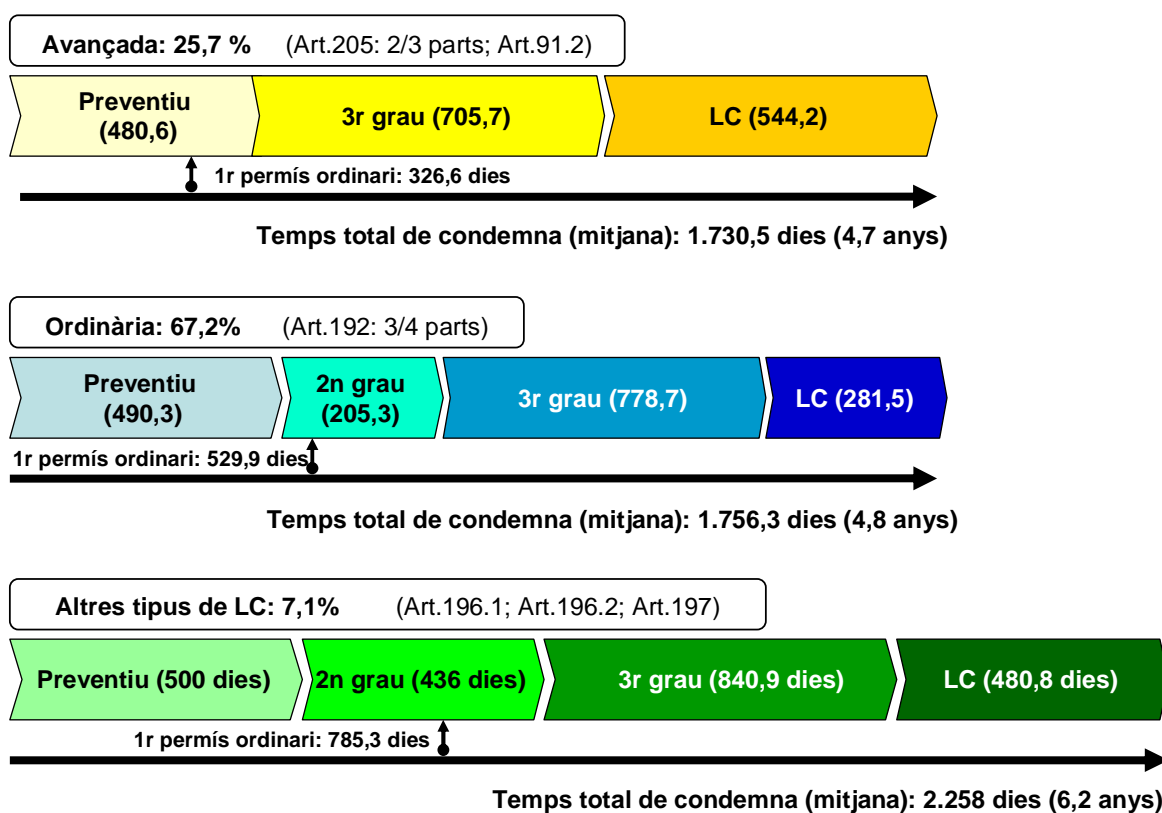
3.1.1.2 Distribució segons la modalitat aplicada

Ara bé, hi ha el mateix patró en l'aplicació de totes les modalitats de LC? El gràfic 27 ens mostra que no.

En l'aplicació de les modalitats avançades (art. 205 RP, que permet l'avançament a 2/3 parts de la condemna, o l'art. 91.2 CP, que permet l'avançament cap a la meitat de la condemna), tot el procés ha anat més de pressa. La durada de la condemna total és una mica més curta (4,7 anys) i el 40% dels interns no han estat en presó preventiva. El primer permís ordinari s'avança respecte al comportament estàndard (11 mesos des de l'inici del compliment), a l'intern se l'ha classificat inicialment en 3r grau i el percentatge de temps en LC és el 33,1% de la condemna. En aquesta modalitat s'està més temps en LC, 1,5 anys. Un de cada quatre alliberats condicionals se'ls ha concedit la LC en modalitat avançada.

Gràfic 27. Distribució del temps de condemna dels interns segons el tipus de modalitat de LC aplicada: avançada, ordinària o altres

Quan s'aplica la modalitat ordinària (art. 192 RP, aplicació a les 3/4 parts de la condemna), el procés s'assembla molt a l'estàndard. Pel que fa a les diferències, el més significatiu és que el percentatge de temps en LC baixa fins a ser el 19,1% de la condemna. Això s'explica per diferents retards. La mitjana de temps que triguen a gaudir del primer permís ordinari supera en 40 dies la mitjana estàndard de tots els alliberats condicionals. A més, la primera classificació que reben és la de 2n grau, i s'hi estan 6,8 mesos abans de progressar a 3r grau. En 3r grau hi passen 26 mesos. Dos de cada tres alliberats condicionals se'ls ha concedit la LC en modalitat ordinària.

En el tercer diagrama, que hem titulat *altres tipus de LC*, hem agrupat els interns que són alliberats per edat, septuagenaris (art. 196.1 RP), per raons d'humanitat degut a malaltia greu incurable (art. 196.2 RP), o per substitució del temps de condemna per expulsió del país en el cas dels estrangers irregulars (art. 197 RP). Cal aclarir, d'entrada, que la suma d'aquests tres tipus

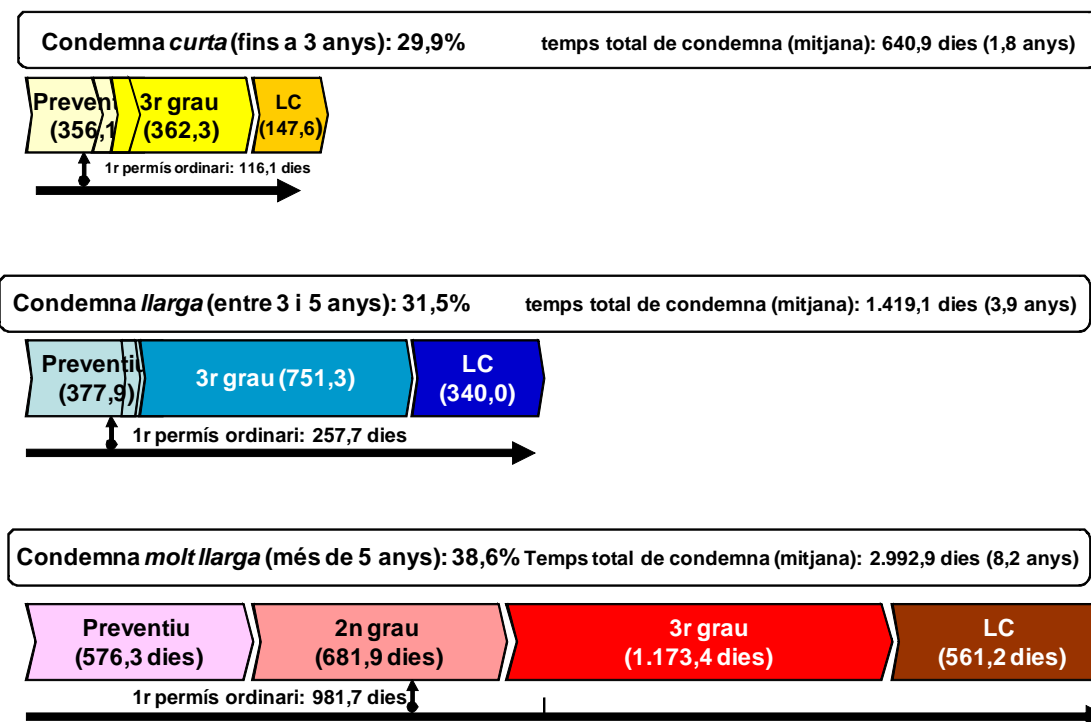
d'alliberament condicional representa només el 7,1% del total de LC proposades l'any 2012 a Catalunya, en total, 73 subjectes. El comportament d'aquest grup, tant a nivell del temps total en llibertat condicional, com del temps d'estada en cadascun dels períodes de compliment penitenciari, és sensiblement diferent a la resta de modalitats d'alliberament condicional: tot és molt més llarg. D'entrada, el 84% ha estat en presó preventiva. També han trigat molt més a rebre el primer permís ordinari, 26,2 mesos, i en el moment d'obtenir-lo ja portaven força temps classificats (en 2n grau). Destaca, per sobre de tot, el temps de condemna mitjana (6,2 anys), atès que és molt més elevat que el de la resta. El percentatge de temps de la condemna base que passen en LC és del 26,9%.

Podem concloure, doncs, que els terminis de temps i la distribució de les parts del procés són estadísticament diferents en funció de la modalitat d'alliberament condicional aplicada.

3.1.1.3 Distribució segons la llargada de la condemna

La llargada de la condemna té influència en els percentatges de temps en LC i el tipus d'aplicació de la LC?

Gràfic 28. Distribució del temps segons la llargada de la condemna

En les condemnes *curtes*, el percentatge de temps en LC respecte al total de la condemna és del 23,1% de mitjana. Aquests són els casos en què la tramitació ha estat més àgil, atès que els períodes d'acompliment de seguida s'extingeixen. Tan aviat com ha estat possible s'ha classificat l'intern en 3r grau i s'han iniciat amb celeritat els tràmits per a la concessió de la LC. Tot i que el període de presó preventiva pot semblar molt llarg i incongruent respecte la data del primer permís ordinari, només afecta el 20% d'aquest grup.

En les condemnes *llargues* (entre 3 i 5 anys), el percentatge de temps en LC és d'un 25,1% de mitjana. La distribució de les fases de la condemna segueix el mateix comportament que en el cas de les condemnes *curtes* (període com a preventiu, classificació en 3r grau i LC), si bé la durada de cada període ha estat més llarga.

En les condemnes *molt llargues* (més de 5 anys), el percentatge de temps en LC és del 22,0%, sense diferències estadístiques amb la resta pel que fa a aquesta durada de la LC. El diagrama del procés de la condemna *molt llarga* és similar a la distribució estàndard que hem vist al gràfic 25 i també al que representa la modalitat d'aplicació *altres*.

De fet, si ens fixem en la taula 16 veurem com també la modalitat de LC està relacionada amb la durada de la condemna. Així, en les condemnes *molt llargues*, la concessió de la LC pels motius d'edat, malaltia greu o expulsió d'estrangers està sobrerrepresentada; en les condemnes *llargues*, ho està l'aplicació de la LC avançada a les 2/3 parts; i, en les condemnes *curtes*, ho està l'aplicació ordinària a les 3/4 parts.

Així doncs, podem concloure que el temps de condemna condiciona els tipus d'aplicació de LC que es farà però no els percentatges de LC que s'apliquen respecte a la condemna total.

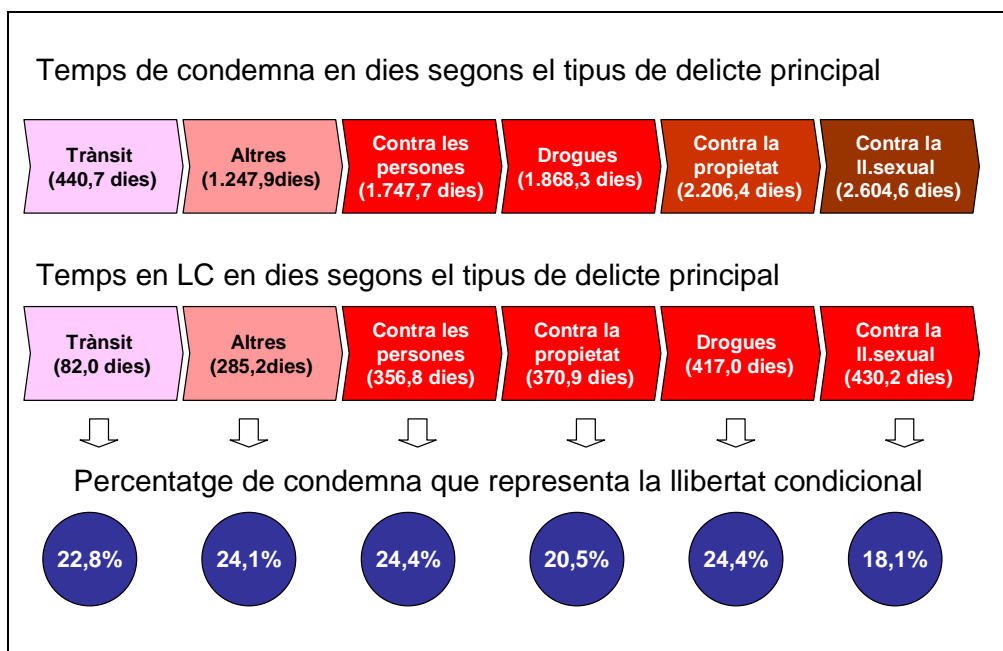
Taula 16. Relació entre duració de la condemna i modalitat d'aplicació de la LC

Tipus de modalitat d'aplicació de la LC		Temps de condemna			Total
		Condemna molt llarga	Condemna llarga	Condemna curta	
Altres	Recompte	46	19	8	73
	% condemna	11,7%	5,9%	2,6%	7,1%
	Residu corregit	4,5	-1,1	-3,7	
Ordinària	Recompte	265	193	229	687
	% condemna	67,6%	59,6%	74,4%	67,1%
	Residu corregit	0,3	-3,5	3,2	
Avançada	Recompte	81	112	71	264
	% condemna	20,7%	34,6%	23,1%	25,8%
	Residu corregit	-2,9	4,4	-1,3	
Total	Recompte	392	324	308	1.024
	% condemna	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Mesures simètriques			Valor	Sig. aproximada	
V de Cramer			0,142	0,000	

3.1.1.4 Relació entre gravetat del delictes comès i temps en llibertat condicional

El delictes principal comès en la *pena base* influeix en la distribució del temps passat en LC i el percentatge que això representa?

Gràfic 29. Relació entre temps de condemna i el temps en LC segons el delictes principal comès en la *pena base*

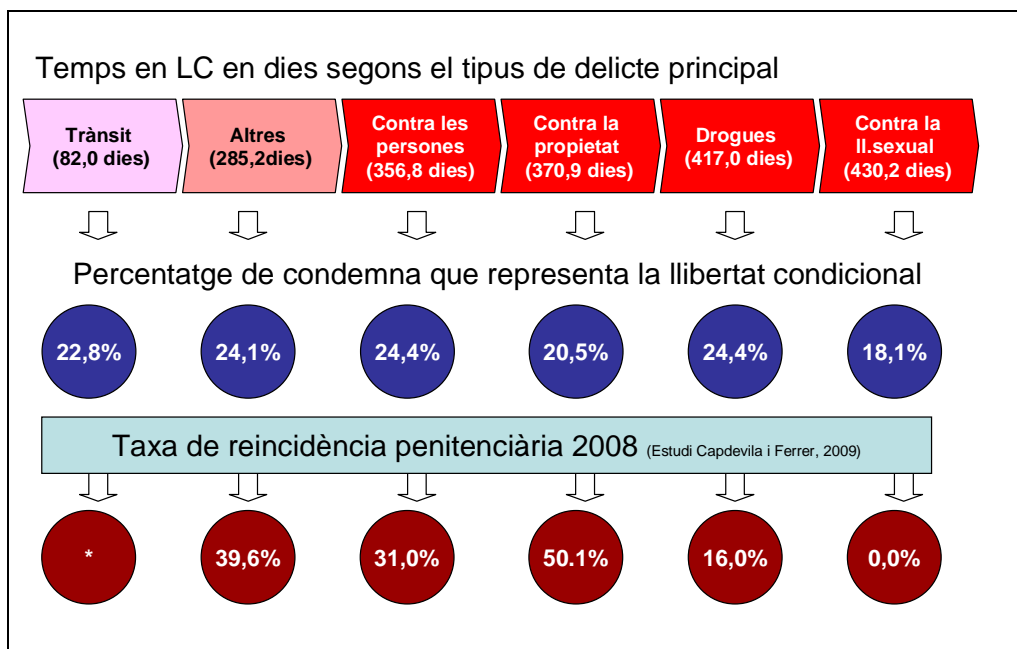
Nota: La tonalitat dels colors marca valors amb diferències estadísticament significatives; $p \leq 0,05$.

Hi ha diferències en el temps de durada de les condemnes entre totes les agrupacions de delictes principals, excepte en els delictes *contra les persones* i

els delictes relacionats amb el *tràfic de drogues*, que tenen condemnes similars. El tipus de delictes que més penalitzen pel que fa al temps de compliment són els delictes *contra la llibertat sexual* (2.604,6 dies) i els delictes *contra la propietat* (2.206,4 dies); en el cas d'aquests darrers, això es deu al fet d'acumular diverses causes en la *pena base*.

Pel que fa al temps en LC que passen els subjectes segons el delicte comès, si comparem els delictes contra les persones, contra la propietat, tràfic de drogues i contra la llibertat sexual malgrat haver-hi diferències, aquestes no són significatives. Si ens fixem en el percentatge de temps passat en LC respecte el total de condemna, podem veure que els condemnats per delictes *contra la llibertat sexual* estan en LC molt menys temps que els de la resta d'agrupacions delictives (18,1%). Tot i l'alarma social que genera aquesta tipologia delictiva, els subjectes que cometen aquests delictes són els que presenten uns percentatges més baixos de reincidència i un millor pronòstic de desistiment en el delicte, tal i com mostra el gràfic 30, per la qual cosa no queda justificat que gaudeixin proporcionalment de menys temps en LC .

Gràfic 30. Relació entre temps en llibertat condicional i reincidència, segons el tipus de delicte principal comès en la *pena base*

* Nota: en l'estudi sobre la taxa de reincidència penitenciària, els delictes de *trànsit* estaven inclosos en l'agrupació *altres delictes*. En la mostra de subjectes que havien comès delictes contra la llibertat sexual, cap va tornar a ingressar a un centre penitenciari posteriorment a la seva sortida en els 5 anys de seguiment de l'estudi.

3.1.2 El perfil dels interns que arriben a la modalitat de llibertat condicional avançada

Acabem de veure les característiques de la població que arriba a la LC. Hem vist també que dos de cada tres interns ho fan en la modalitat ordinària, a les 3/4 parts de la condemna (art. 192 RP) i un de cada cinc en la modalitat avançada a les 2/3 parts (art. 205 RP). Quines són les variables controlades en aquest estudi, relatives al perfil de la població, que millor expliquen la concessió d'una LC avançada?

La regressió logística (veure Annex 8) indica que les variables que millor expliquen les diferències de perfil dels condemnats a qui es concedeix la LC avançada respecte la resta són, per aquest ordre: 1) disposar a l'exterior de recursos econòmics que permetin la seva subsistència, 2) ser espanyol, 3) obtenir valoracions del nivell A al SAM, 4) no tenir valoracions del nivell D al SAM, 5) no haver comès delictes *contra la llibertat sexual* com a delicte principal de la *pena base* i 6) no haver comès delictes relacionats amb el *trànsit*.

3.2 Les persones que progressen a 3r grau

La mostra seleccionada d'interns penitenciaris que durant l'any 2012 van estar, en algun moment o durant tot l'any, en qualsevol de les modalitats de 3r grau ha estat de n=1.102 subjectes. Recordem que han estat exclosos d'aquesta mostra els subjectes que van passar a LC durant aquest any 2012, que estan inclosos en el grup anterior.

Taula 17. Variables categòriques del perfil de subjectes classificats en 3r grau

Variable	Categoria	N	% Vàlid	% Població penitenciària
Variables personals i socials				
Gènere	Home	1.000	90,7	93,4
	Dona	102	9,3	6,6
Nacionalitat	Espanyol	759	68,9	54,7
	Estranger	343	31,1	45,3
Àrea geogràfica de procedència	Espanya	759	68,9	54,7
	Unió Europea	27	2,5	6,5
	Resta d'Europa	2	0,2	2,0
	Magrib	131	11,9	14,2
	Resta d'Àfrica	28	2,5	4,7

Variable	Categoria	N	% Vàlid	% Població penitenciària
	Centre i Sud Amèrica	144	13,1	15,4
	Àsia i resta del món	11	1,0	2,5
Província de residència	Barcelona	719	65,2	75,7
	Girona	110	10,0	8,9
	Lleida	124	11,3	6,4
	Tarragona	111	10,1	9,0
	Sense/Fora Catalunya	38	3,4	
Domini del idioma (castellà)	No l'entén	6	0,7	
	L'entén	66	7,4	
	S'expressa	817	91,9	
Domini del idioma (català)	No l'entén	134	15,2	
	L'entén	303	34,4	
	S'expressa	443	50,3	
Estudis cursats	Analfabet	0	0,0	
	Educació primària	378	36,5	
	ESO/Equivalent	471	45,5	
	Batxillerat/Equivalent	133	12,8	
	Universitat/Equivalent	54	5,2	
Inici de l'activitat delictiva	Abans dels 16 anys	54	5,0	
	Després dels 16 anys	1.018	95,0	
Consta història de violència prèvia?	Sí	344	32,5	
	No	716	67,5	
Problemes de consum d'alcohol i drogues en el darrer any	Sí té problemes toxicològics	88	8,2	
	Ha empitjorat	70	6,5	
	Ha millorat	73	6,8	
	No en té	840	78,4	
Resposta limitada al tractament psicològic o psiquiàtric rebut en el darrer any	Sí té una resposta limitada	137	13,0	
	Ha empitjorat	90	8,6	
	Ha millorat	102	9,7	
	No hi ha resposta limitada	721	68,7	
Conductes d'autolesió en qualsevol moment de la seva vida	Sí	129	12,0	
	No	942	88,0	
Actitud hostil o valors procriminals en el moment actual	Sí, actitud hostil	37	3,5	
	Ha empitjorat	32	3,0	
	Ha millorat	37	3,5	
	No té actitud hostil	964	90,1	
Manca de recursos econòmics durant el darrer any o abans d'ingressar a presó	Sí té manca de recursos	116	11,0	
	Ha empitjorat	86	8,1	
	Ha millorat	72	6,8	
	No té manca de recursos	784	74,1	
Manca de suport familiar i social durant el darrer any	Sí té manca de suport	46	4,3	
	Ha empitjorat	21	2,0	
	Ha millorat	29	2,7	
	No té manca de suport	968	91,0	
Té expedient d'expulsió obert? (en el cas d'estrangers irregulars)	Sí	38	11,1	
	No	305	88,9	
Variables penals				
Delicte principal de la <i>pena base</i>	Contra les persones	167	15,2	19,9
	Contra la llibertat sexual	47	4,3	6,8
	Contra la propietat	326	29,6	41,2
	Drogues	363	32,9	22,3
	Trànsit	49	4,4	
	Altres	150	13,6	9,7
Violència en el delicte principal	Violent	397	36,0	

Variable	Categoria	N	% Vàlid	% Població penitenciària
	No violent	705	64,0	
Ingressos penitenciaris anteriors	Sí	257	23,3	
	No	845	76,7	
Té ordre de protecció a la víctima	Sí	94	8,6	
	No	1.005	91,4	
Altres delictes acumulats a la <i>pena base</i>	3 o més delictes més	304	27,6	
	1 o 2 delictes més	328	29,8	
	Delicte únic	470	42,6	
Ha estat en presó preventiva	Sí	636	57,7	
	No	466	42,3	
Ha estat en llibertat provisional	No	388	61,1	
	Sí	247	38,9	
Temps de condemna acumulada a la <i>pena base</i>	Més de 5 anys	458	41,6	44,9
	Entre 3 i 5 anys	328	29,8	21,0
	Fins a 3 anys	316	28,7	34,1
Variabls penitenciaris				
Gaudeix de permisos penitenciaris ordinaris	No	48	4,4	
	Sí	1.051	95,6	
Consten incidents disciplinaris en la <i>pena base</i>	Sí	393	35,8	
	No	704	64,2	
Incidents molt greus (art. 108 RP)	Sí	195	17,7	
Incidents greus (art. 109 RP)	Sí	328	29,8	
Consten problemes de conducta penitenciaris al llarg de la seva història	Sí	382	35,6	
	No	690	64,4	
Consten regressions de classificació de grau penitenciaris en la <i>pena base</i>	Sí	257	23,3	
	No	845	76,7	
Consten evasions, trencaments o incompliments al llarg de la seva història de vida penitenciaris	Sí	306	28,5	
	No	767	71,5	
Nombre de presons diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	1 presó	216	19,6	
	2 presons	296	26,9	
	3 presons	232	21,1	
	4 presons o més	357	32,4	
Nombre de mòduls diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	D'1 a 4 mòduls	205	18,6	
	De 5 a 8 mòduls	343	31,2	
	De 9 a 14 mòduls	274	24,9	
	15 o més mòduls	279	25,3	
Nombre de cel·les diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	D'1 a 5 cel·les	294	26,7	
	De 6 a 10 cel·les	284	25,8	
	D'11 a 20 cel·les	270	24,5	
	21 cel·les o més	253	23,0	
Evolució predicció del risc de violència autodirigida (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	31	2,9	
	Risc Mig - es manté	42	3,9	
	Risc Baix	1.000	93,2	
Evolució predicció del risc de violència institucional (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	53	4,9	
	Risc Mig - es manté	41	3,8	
	Risc Baix	979	91,2	
Evolució predicció del risc de reincidència violenta (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	42	3,9	
	Risc Mig - es manté	71	6,6	
	Risc Baix	959	89,5	
Evolució predicció del risc de trencament de condemna (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	75	7,0	
	Risc Mig - es manté	56	5,2	
	Risc Baix	939	87,8	

Taula 18. Variables quantitatives del perfil de subjectes de 3r grau

	Variable	Mitjana	Desviació típica	N	Mínim	Màxim
Personals	Edat en el primer ingrés	32,9	11,1	1.080	18	79
	Edat en el delicte de la <i>pena base</i>	32,6	10,4	1.084	18	74
	Edat en l'inici del compliment de la <i>pena base</i>	36,1	11,0	1.092	18	79
	Edat de sortida prevista en llibertat definitiva	40,8	11,3	1.092	20	84
Penals	Temps de condemna (en dies)	1.955,4	1.506,2	1.101	120	12.064
	Temps de condemna (en anys)	5,4	4,1	1.101	0,3	33,1
	Temps en presó preventiva (en dies)	441,3	340,3	353	0	1.446
	Nombre d'ingressos previs	0,5	1,5	1.102	0	22
Penitenciàries	Nombre de valoracions en nivell SAM A	5,1	6,7	1.099	0	64
	Nombre de valoracions en nivell SAM B	5,0	5,6	1.100	0	38
	Nombre de valoracions en nivell SAM C	2,1	3,2	1.098	0	32
	Nombre de valoracions en nivell SAM D	2,8	3,5	1.099	0	26
	Temps fins al primer permís (en dies)	515,3	683,7	1.037	1	4.074
	Nombre de classificacions diferents	1,9	1,2	1.101	1	13
	Nombre d'incidents molt greus	0,5	1,8	1.099	0	27
	Nombre d'incidents greus	1,0	3,0	1.099	0	57
	Nombre de regressions de grau penitenciari	0,3	0,6	1.101	0	6
	Nombre de classificacions en 1r grau	0,1	0,3	1.099	0	5
Temps fins a 3r grau des de l'inici de la condemna (en dies)	639,0	858,9	1.081	4	6.221	

Dels resultats descriptius destaquem que el nombre d'estrangers que arriben a 3r grau és força inferior a la mitjana de la població penitenciària (31,1% davant del 45,3%).

El 76,7% són primaris en el seu ingrés penitenciari i el delicte principal pel qual compleixen condemna que és més freqüent és *contra la salut pública* (32,9%), seguit molt de prop pels delictes *contra la propietat* (29,6%). El 57,4% tenen acumulats més d'un delicte a la *pena base*. El 38,9% ha sortit en llibertat provisional i després han tornat a ingressar per complir condemna. El temps de condemna és molt llarg, se situa en els 5,4 anys de mitjana.

Respecte al compliment penitenciari, com amb els casos de LC, el 95,6% gaudeix de permisos ordinaris. La mitjana de temps que han trigat a obtenir el primer permís des de l'inici de compliment de la *pena base* ha estat de 515 dies. Al 64,2% no els costa cap incident disciplinari dins del període de condemna i el 76,7% no ha tingut cap regressió de grau penitenciari durant el compliment. Han trigat 639 dies de mitjana a arribar al 3r grau.

3.3 Les persones que es mantenen en 2n grau (*filtrat*)

La mostra seleccionada d'interns penitenciaris de 2n grau és una mostra filtrada i no representativa de com és l'encarcerat que compleix la seva pena de presó en el règim ordinari (2n grau de tractament) a Catalunya.

Vam concebre aquesta mostra per tal de poder descriure els subjectes que, malgrat estar classificats en segon grau, complirien els requisits per estar en tercer grau. L'interès d'aquesta mostra filtrada rau en analitzar si hi ha característiques específiques d'aquests interns que els han fet romandre en segon grau, o si no hi ha cap variable contemplada en aquest estudi que els diferenciï dels interns classificats en 3r grau.

Perquè un cas fos inclòs en la mostra havia de complir unes condicions prèvies. El primer criteri era tenir complerta la meitat de la condemna l'any 2012 (i per tant, ser susceptible de poder accedir per llei al 3r grau segons el supòsit més restrictiu). El segon criteri era no tenir expedients disciplinaris en el moment de complir la meitat de la condemna (un altre condicionant que hauria pogut justificar la no progressió de grau). El tercer criteri a complir en la selecció de la mostra era haver estat avaluat amb un *risc baix* per part dels professionals de tractament del centre penitenciar per mitjà de l'instrument RisCanvi, que fa quatre pronòstics de risc de cometre noves accions en quatre grans àmbits: violència autodirigida, violència intrainstitucional, trencament de condemna i reincidència violenta. Es tenia en compte aquella avaluació RisCanvi feta en els sis mesos anteriors al compliment de la meitat de la condemna i, en cas de disposar de més d'una avaluació RisCanvi per aquest període, se seleccionava la més tardana. La mostra finalment ha estat de n=1.206 subjectes de tot el conjunt que complia aquestes condicions.

En cas que algun intern estigués també en 3r grau o en LC durant l'any 2012, va ser descartat d'aquest grup de 2n grau *filtrat*, pel fet de ja estar inclòs en algun dels dos grups descrits anteriorment.

Taula 19. Variables categòriques del perfil de subjectes de 2n grau *filtrat*

Variable	Categoria	N	% Vàlid	% Població penitenciària
Variabls personals i socials				
Gènere	Home	1151	95,4	93,4
	Dona	55	4,6	6,6
Nacionalitat	Espanyol	580	48,1	54,7
	Estranger	626	51,9	45,3
Àrea geogràfica de procedència	Espanya	580	48,1	54,7
	Unió Europea	121	10,0	6,5
	Resta d'Europa	30	2,5	2,0
	Magrib	192	15,9	14,2
	Resta d'Àfrica	56	4,6	4,7
	Centre i Sud Amèrica	185	15,3	15,4
	Àsia i resta del món	42	3,5	2,5
Província de residència	Barcelona	810	67,9	75,7
	Girona	121	10,1	8,9
	Lleida	67	5,6	6,4
	Tarragona	91	7,6	9,0
	Sense/Fora Catalunya	104	8,7	
Domini del idioma (castellà)	No l'entén	32	3,1	
	L'entén	189	18,4	
	S'expressa	804	78,4	
Domini del idioma (català)	No l'entén	310	30,8	
	L'entén	345	34,3	
	S'expressa	350	34,8	
Estudis cursats	Analfabet	0	0,0	
	Educació primària	586	50,3	
	ESO/Equivalent	423	36,3	
	Batxillerat/Equivalent	103	8,8	
	Universitat/Equivalent	52	4,5	
Inici de l'activitat delictiva	Abans dels 16 anys	60	6,1	
	Després dels 16 anys	919	93,9	
Consta història de violència prèvia?	Sí	402	41,7	
	No	563	58,3	
Problemes de consum d'alcohol i drogues en el darrer any	Sí té problemes toxicològics	248	25,2	
	Ha empitjorat	31	3,2	
	Ha millorat	92	9,3	
	No en té	613	62,3	
	Sí té una resposta limitada			
Resposta limitada al tractament psicològic o psiquiàtric rebut en el darrer any	Ha empitjorat	376	38,8	
	Ha millorat	64	6,6	
	No hi ha resposta limitada	71	7,3	
	Sí té problemes toxicològics	458	47,3	
Conductes d'autolesió en qualsevol moment de la seva vida	Sí	162	16,5	
	No	821	83,5	
Actitud hostil o valors procrimals en el moment actual	Sí, actitud hostil	173	17,7	
	Ha empitjorat	22	2,3	
	Ha millorat	53	5,4	
	No té actitud hostil	728	74,6	
Manca de recursos econòmics durant el darrer any o abans d'ingressar a presó	Sí té manca de recursos	340	35,6	
	Ha empitjorat	24	2,5	
	Ha millorat	70	7,3	
	No té manca de recursos	520	54,5	
Manca de suport familiar i social durant el darrer any	Sí té manca de suport	217	22,7	
	Ha empitjorat	22	2,3	

Variable	Categoria	N	% Vàlid	% Població penitenciària
	Ha millorat	33	3,4	
	No té manca de suport	686	71,6	
Té expedient d'expulsió obert? (en el cas d'estrangers irregulars)	Sí	144	23,0	
	No	482	77,0	
Variabls penals				
Delicte principal de la <i>pena base</i>	Contra les persones	251	20,8	19,9
	Contra la llibertat sexual	61	5,1	6,8
	Contra la propietat	501	41,5	41,2
	Drogues	192	15,9	22,3
	Trànsit	69	5,7	
	Altres	132	10,9	9,7
Violència en el delicte principal	Violent	552	45,8	
	No violent	654	54,2	
Ingressos penitenciaris anteriors	Sí	423	35,1	
	No	783	64,9	
Té ordre de protecció a la víctima	Sí	200	16,7	
	No	999	83,3	
Altres delictes acumulats a la <i>pena base</i>	3 o més delictes més	382	31,7	
	1 o 2 delictes més	326	27,0	
	Delicte únic	498	41,3	
Ha estat en presó preventiva	Sí	681	56,5	
	No	525	43,5	
Ha sortit en llibertat provisional	No	492	72,2	
	Sí	189	27,8	
Temps de condemna acumulada a la <i>pena base</i>	Més de 5 anys	331	27,4	44,9
	Entre 3 i 5 anys	281	23,3	21,0
	Fins a 3 anys	594	49,3	34,1
Variabls penitenciaris				
Gaudeix de permisos penitenciaris ordinaris	No	850	71,0	
	Sí	348	29,0	
Consten incidents disciplinaris en la <i>pena base</i>	Sí	579	48,2	
	No	622	51,8	
Incidents molt greus (art. 108 RP)	Sí	330	27,6	
Incidents greus (art. 109 RP)	Sí	465	38,9	
Consten problemes de conducta penitenciarà al llarg de la seva història	Sí	397	40,2	
	No	590	59,8	
Consten regressions de classificació de grau penitenciari en la <i>pena base</i>	Sí	161	13,3	
	No	1045	86,7	
Consten evasions, trencaments o incompliments al llarg de la seva història de vida penitenciarà	Sí	321	32,5	
	No	668	67,5	
Nombre de presons diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	1 presó	172	14,3	
	2 presons	602	50,0	
	3 presons	151	12,6	
	4 presons o més	278	23,1	
Nombre de mòduls diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	D'1 a 4 mòduls	209	17,4	
	De 5 a 8 mòduls	422	35,1	
	De 9 a 14 mòduls	302	25,1	
	15 o més mòduls	270	22,4	
Nombre de cel·les diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	D'1 a 5 cel·les	166	13,8	
	De 6 a 10 cel·les	329	27,3	
	D'11 a 20 cel·les	393	32,6	
	21 cel·les o més	316	26,2	
Evolució predicció del risc de violència autodirigida (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt- empitjora	72	7,3	
	Risc Mig- es manté	91	9,2	

Variable	Categoria	N	% Vàlid	% Població penitenciària
	Risc Baix	827	83,5	
Evolució predicció del risc de violència institucional (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt- empitjora	87	8,8	
	Risc Mig- es manté	102	10,3	
	Risc Baix	801	80,9	
Evolució predicció del risc de reincidència violenta (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt- empitjora	94	9,5	
	Risc Mig- es manté	140	14,1	
	Risc Baix	756	76,4	
Evolució predicció del risc de trencament de condemna (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt- empitjora	79	8,0	
	Risc Mig- es manté	111	11,2	
	Risc Baix	799	80,8	

Taula 20. Variables quantitatives del perfil de subjectes de 2n grau *filtrat*

	Variable	Mitjana	Desviació típica	N	Mínim	Màxim
Personals	Edat en el primer ingrés	31,4	10,2	1.181	18	78
	Edat en el delictes de la <i>pena base</i>	32,6	10,0	1.187	18	73
	Edat en l'inici del compliment de la <i>pena base</i>	35,1	10,3	1.200	18	78
	Edat de sortida prevista en llibertat definitiva	38,8	10,7	1.200	18	80
Penals	Temps de condemna (en dies)	1.516,7	1.581,7	1.206	50	14.245
	Temps de condemna (en anys)	4,2	4,3	1.206	0,1	39,0
	Temps en presó preventiva (en dies)	421,9	332,7	477	0	1.426
	Nombre d'ingressos previs	1,0	2,3	1.206	0	26
Penitenciàries	Nombre de valoracions en nivell SAM A	3,0	4,8	1.197	0	34
	Nombre de valoracions en nivell SAM B	3,2	3,7	1.196	0	44
	Nombre de valoracions en nivell SAM C	1,2	1,7	1.196	0	14
	Nombre de valoracions en nivell SAM D	3,1	4,5	1.195	0	67
	Temps fins al primer permís (en dies)	526,2	461,2	332	14	2.850
	Nombre de classificacions diferents	1,3	0,9	1.202	1	16
	Nombre d'incidències molt greus	0,7	1,9	1.194	0	22
	Nombre d'incidències greus	1,2	2,8	1.195	0	39
	Nombre de regressions de grau penitenciari	0,2	0,5	1.203	0	9
	Nombre de classificacions en 1r grau	0,1	0,4	1.201	0	9

Dels resultats descriptius d'aquest grup, cal destacar que és el que té més percentatge d'homes (95,4%) i d'estrangers (51,9%); aquests darrers són també els que tenen un major percentatge d'expedients d'expulsió oberts (23,0%). Són els més joves en el moment del seu primer ingrés penitenciari (31,4 anys de mitjana) si els comparem amb els dos grups presentats fins ara. En la resta de variables personals i socials, presenten pitjors percentatges (més persones amb menys estudis cursats, amb més problemes de consum de tòxics, amb més dificultats per seguir tractaments psicològics, amb més actituds hostils o valors procriminals en el moment actual, amb més manca de recursos econòmics i amb més manca de suport familiar).

És també el grup amb més percentatge de persones amb antecedents penitenciaris (35,1%) i ordres de protecció a la víctima (16,7%). El delictes principal pel qual compleixen condemna és *contra la propietat* (41,5%), seguit

de *contra les persones* (20,8%). El 58,7% tenen més d'un delictes acumulats a la *pena base*. Els interns amb un temps de condemna inferior als 3 anys és del 49,3%, notablement superior al que es dona en la població penitenciària en general (34,1%).

Pel que fa al compliment penitenciari, destaca molt significativament el fet que el 71% dels subjectes no hagin gaudit encara de permisos penitenciaris ordinaris, tot i que, com hem vist, no tinguessin expedients disciplinaris pendents de cancel·lar en el moment de complir la meitat de la condemna i al voltant del 80% presentin un *risc baix* de noves reincidències o de trencament de condemna. Gairebé la meitat (48,2%) acumula algun incident disciplinari en el compliment de la *pena base*, més de la meitat ha estat en presó preventiva (56,5%) i el temps en aquesta situació ha estat de 422 dies de mitjana, la qual cosa suposa més d'1/4 part de la condemna que finalment se li imposa.

3.3.1 Els interns de 2n grau *filtrat* que no gaudeixen de permisos

El 71% dels subjectes de la nostra mostra de 2n grau *filtrada* (850 subjectes) no gaudeixen de permisos ordinaris. No tenir permisos pot ser el primer indicador de dificultats posteriors per a la progressió de grau i, en bona lògica, per a l'obtenció de la LC. Quins poden ser els motius pels quals aquests interns no gaudeixen de permisos? Hi ha diferències entre les característiques d'aquests i les dels subjectes que sí que en gaudeixen (29%)?

Hem fet tres tipus de proves per trobar aquestes diferències: 1) anàlisi de contingència amb els test khi-quadrat de *Pearson* (χ^2) i *Phi i V de Cramer*, 2) la prova t de *Student* per mesurar la diferència de les mitjanes i l'anàlisi de la variància per mostres independents (ANOVA) i 3) regressió logística binària. A l'annex 9 es recullen les diferències significatives i es poden trobar detallats els resultats que expliquen les diferències trobades entre els interns que no gaudeixen de permisos i aquells que sí que ho fan.

3.3.1.1 Variables personals i socials

Entre els interns que no tenen permisos, destaca el nombre d'estrangers. El fet que les variables corresponents a no entendre cap dels dos idiomes oficials a

Catalunya també siguin variables significatives, ens porta a pensar que es tracta d'estrangers nouvinguts o gens integrats en la societat d'acollida. Estan sobrerrepresentats els subjectes que tenen el domicili fora de Catalunya o no en tenen, així com els homes.

D'altres variables que es troben sobrerrepresentades en el grup *sense permisos* són: el fet de tenir problemes de consum actiu de drogues o alcohol; donar una resposta limitada al tractament psicològic o psiquiàtric; mostrar una actitud hostil o valors procriminals; no disposar de recursos econòmics i, finalment, la manca de suport familiar i social.

3.3.1.2 Variables penals i penitenciàries

Entre els interns que no tenen permisos, estan sobrerrepresentats aquells que tenen antecedents, els que han comès delictes contra la llibertat sexual, els que han rebut Ordres de Protecció a la Víctima, i aquells que, en la valoració RisCanvi, han obtingut una valoració mitja o alta del risc de violència autodirigida o intrainstitucional, de reincidència violenta o de trencament de condemna.

Quant al nombre de valoracions positives del SAM (nivells A i B) són més nombroses en els que tenen permisos, havent-hi diferències estadísticament significatives (3,8 per a cadascun dels dos nivells entre els que tenen permisos davant del 2,8 per a cadascun dels que no tenen permisos).

Un altre factor que pot incidir és el temps de condemna: els interns de 2n grau *filtrat* que no han tingut permisos tenen una mitjana de condemna més curta, de 1.467,3 dies davant dels 1.634,5 dies dels que sí que han gaudit permisos. Tot i que no es tracti d'una diferència estadísticament significativa, aquesta xifra de 167,2 dies de diferència en l'encarcerament (gairebé mig any), sí que marca una tendència.

Mitjançant la tècnica estadística de la regressió logística, el conjunt de variables que millor expliquen que es doni un permís als interns de 2n grau *filtrat* són:

- 1) No tenir expedient d'expulsió obert (sigui quin sigui l'estat de la seva tramitació)
- 2) No haver tingut regressions de grau
- 3) Tenir més temps de condemna
- 4) Disposar de recursos econòmics a l'exterior per a la seva subsistència
- 5) Disposar de suport familiar i social
- 6) No haver comès un delictes *contra la llibertat sexual* com a delictes principal en la *pena base*

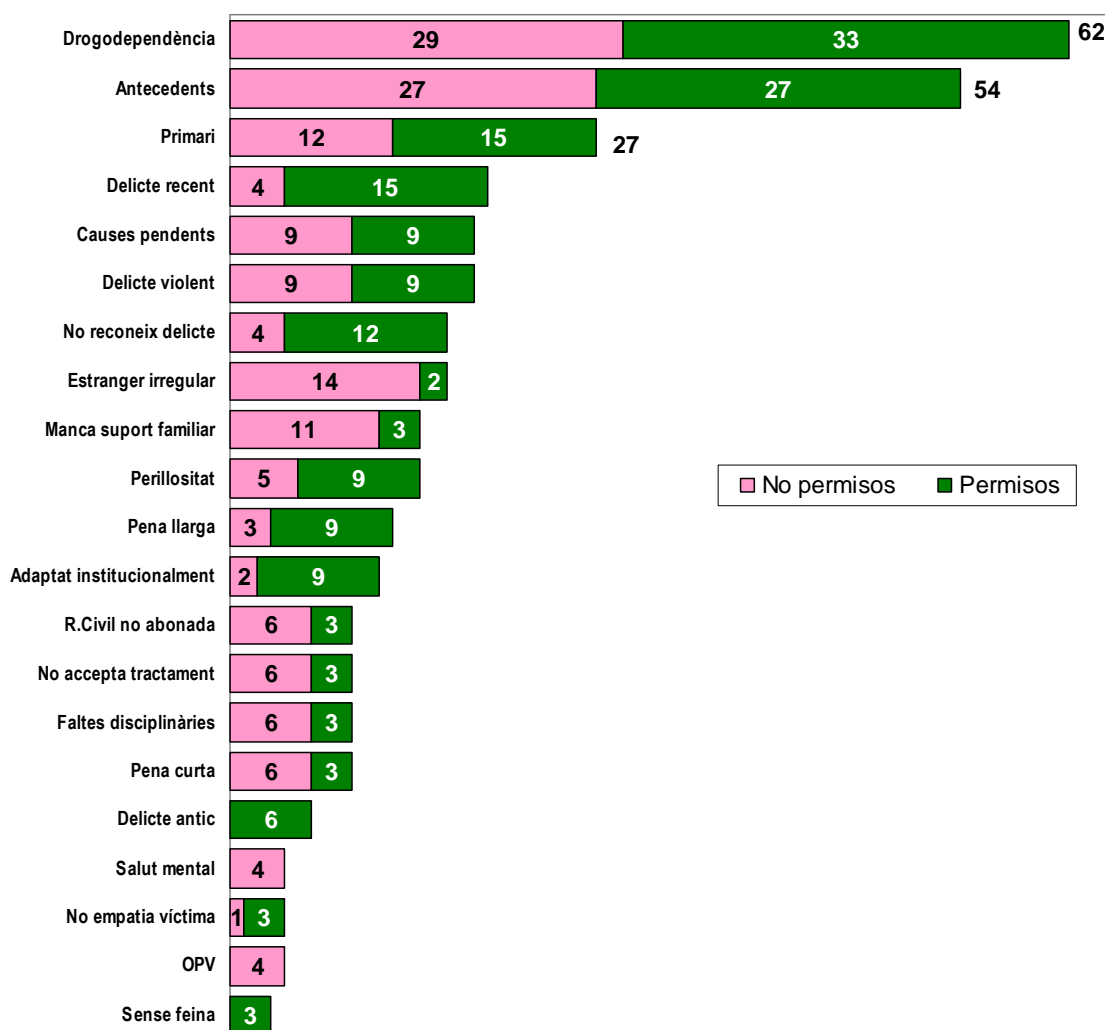
Existeixen altres motius que puguin argumentar el fet de no accedir als permisos ordinaris? Per tal d'esbrinar-ho, hem analitzat altres variables no presents en les dades originals de l'estudi, en una submostra dins del grup dels interns classificats en 2n grau *filtrat*, amb l'objectiu de conèixer altres motius adduïts en les valoracions finals dels membres de la Junta de Tractament, a les reunions de revisió de grau penitenciari. Volíem saber si els arguments que justifiquen la seva permanència en 2n grau són diferents entre els que sí han gaudit de permisos ordinaris i els que no n'han tingut. S'han revisat els informes de la Junta de Tractament, on es recullen els arguments donats per tots els professionals per justificar la classificació en 2n grau, d'aproximadament el 10% dels interns d'aquest grup d'estudi. Aquests informes s'han consultat a la base SIPC, entrant a l'expedient de cadascun dels interns; dins dels programes de rehabilitació (PUC), s'ha seleccionat la valoració corresponent a l'any 2012 de la *pena base* que estem estudiant.

Normalment, a la resolució motivada no s'ofereix un únic argument. N'hi ha diversos; alguns de positius, i la majoria, negatius, que fonamenten la classificació inicial en segon grau o la permanència de sis mesos més en aquest règim de vida, fins a la propera revisió. No s'especifica quin pes té cadascun d'aquests arguments positius i negatius adduïts en la presa de decisions. En trobem amb variables de caràcter estàtic –característiques dels interns que un cop es tenen, ja no es perden–, com ara el fet de tenir antecedents o d'haver comès un delictes violent. Ara bé, la majoria d'arguments són de caràcter dinàmic, que poden variar amb el temps, com la toxicomania

activa, l'absència d'acceptació de la seva responsabilitat en el delictes i del dany ocasionat a la víctima, o la poca motivació en la necessitat de seguir un tractament cognitiu-conductual, per citar alguns exemples. El gràfic 31 recull el rànquing dels criteris utilitzats en la submostra estudiada.

Gràfic 31. Rànquing de motivacions donades per argumentar la classificació en 2n grau i la seva diferència segons tinguin o no permisos

De forma destacada, la toxicomania activa i ser reincident (tenir antecedents penitenciaris) són els dos arguments més presentats. Però han estat utilitzats en la mateixa proporció pels que han obtingut permisos ordinaris en 2n grau i pels que no n'han gaudit. Altres arguments que hem identificat indistintament en els informes d'ambdós grups són: tenir causes pendents de ser jutjades, que el delicte sigui violent o que sigui primari en el seu compliment penitenciar.

Entre els arguments més presents als informes d'aquells que obtenen permisos ordinaris hi ha:

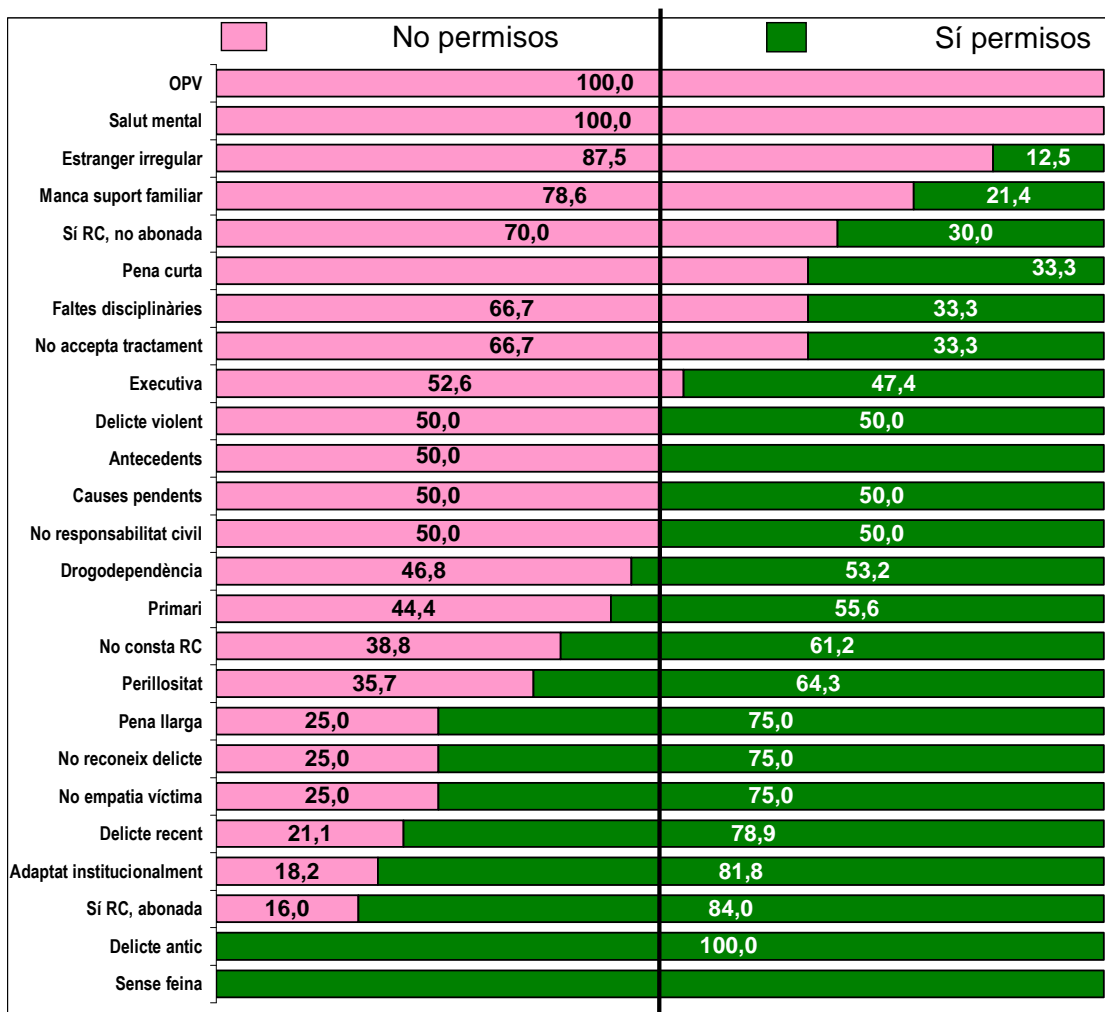
- Que el delictes sigui recent
- Que la pena sigui *llarga*
- No reconèixer el delictes
- Que l'intern presenti perillositat com a tret criminològic qualificat
- Que l'intern es trobi adaptat al funcionament de la institució

Entre els que no obtenen permisos hi ha més nombre d'arguments relacionats amb:

- Ser estranger en situació irregular
- No disposar de suport familiar ni social fora del centre
- No acceptar les pautes de tractament
- Tenir faltes disciplinàries greus o molt greus pendents de cancel·lar
- Complir una pena *curta*
- Patir algun tipus de problemàtica mental
- Tenir activada una ordre de protecció a la víctima
- No haver iniciat el pagament de la responsabilitat civil

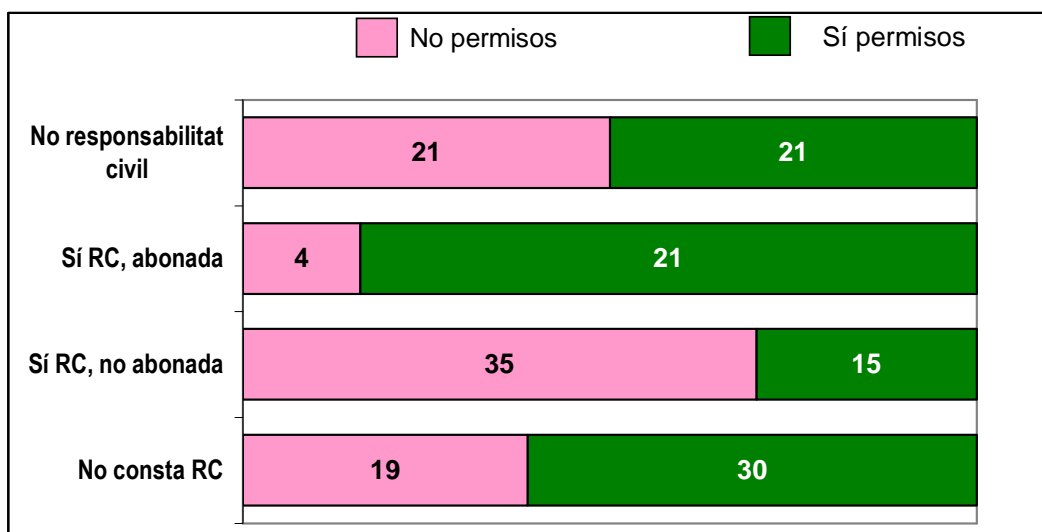
El gràfic 32 recull ordenadament les distribucions percentuals de totes aquestes variables en funció de si han gaudit o no de permisos ordinaris.

Gràfic 32. Interns de 2n grau *filtrat* que han gaudit de permisos i que no. Arguments esgrimits pels professionals i diferències percentuals d'ús d'aquests arguments a cada grup

El tema de la responsabilitat civil es mereix un punt i a part. El gràfic 33 recull les quatre situacions possibles i la manera com s'han distribuït en la nostra submostra. Es tracta d'un argument poc utilitzat per a la justificació de la classificació inicial o pel manteniment del 2n grau, però sí que sembla guiar les actuacions per decidir la concessió de permisos, sense que puguem afirmar que sigui determinant.

Gràfic 33. Relació entre la satisfacció de la responsabilitat civil i el gaudiment de permisos ordinaris en 2n grau

En els casos en què la responsabilitat civil ha estat totalment o parcialment abonada, la major part dels interns ha gaudit de permisos. Així passa també en els casos en què no consta que hi hagi responsabilitat civil.

En canvi, la majoria d'interns que tenen enregistrada l'obligació de satisfer la responsabilitat civil i no l'han abonat o no han iniciat el seu pagament no han gaudit de permisos ordinaris. .

Si la sentència pel delicte comès no ha implicat l'exigència de fer-se càrrec de la responsabilitat civil, els casos es reparteixen de forma equitativa. Això ens indica que estem davant d'una variable particular, que funciona com una condició necessària però no suficient per a l'obtenció de beneficis penitenciaris.

3.4 Principals diferències entre els tres grups

Ja hem vist que els percentatges de les variables que descriuen els components dels tres grups d'interns en LC, 3r grau i 2n grau *filtrat* dibuixen perfils diferents de subjectes. Simplificant molt, podríem dir que els percentatges mostren, en alguns casos, diferències de fins a 10 punts entre els grups. Les variables que descriuen interns amb una tendència pro social més preservada es donen més sovint en els casos de LC, mentre que les que ens acosten a perfils de més risc delictiu es donen en els de 2n grau. La majoria de vegades els interns de 3r grau marquen perfil propi o s'apropen als casos de LC. Com a resposta a la pregunta inicial que formulàvem al començament d'aquest capítol, podem concloure que, efectivament, la classificació penitenciària es correspon a unes característiques que dibuixen perfils diferents d'interns. Com més variables de risc tingui el perfil, més possibilitat de romandre en 2n grau; com més preservat sigui, més possibilitats d'arribar a la LC. Ara bé, aquestes diferències són estadísticament significatives? Hi ha variables que expliquen de manera més clara que d'altres el fet que un intern penitenciari progressi de grau, es mantingui en el règim ordinari o arribi a la LC?

La taula 21 recull la comparació de totes les variables estudiades i les diferències segons el grup d'estudi. L'ombregjat i un asterisc marquen la significació estadística. (s'assenyala amb)

Taula 21. Comparació de les variables categòriques segons el grup d'estudi

Variable	Categoria	Grup d'estudi							
		LC 2012		3r grau		2n grau <i>filtrat</i>		Total	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Variabls personals i socials									
Sexe	Home	893	86,5%	1.000	90,7%	1.151	95,4%**	3.044	91,1%
	Dona	139	13,5%**	102	9,3%	55	4,6%	296	8,9%
Estrangers	Espanyol	633	61,3%**	759	68,9%**	580	48,1%	1.972	59,0%
	Estranger	399	38,7%	343	31,1%	626	51,9%**	1.368	41,0%

Variable	Categoria	Grup d'estudi							
		LC 2012		3r grau		2n grau <i>filtrat</i>		Total	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Àrea geogràfica de procedència	Espanya	633	61,3%**	759	68,9%**	580	48,1%	1.972	59,0%
	UE	42	4,1%	27	2,5%	121	10,0%**	190	5,7%
	Resta Europa	3	,3%	2	,2%	30	2,5%	35	1,0%
	Magrib	117	11,3%	131	11,9%	192	15,9%**	440	13,2%
	Resta Àfrica	42	4,1%	28	2,5%	56	4,6%**	126	3,8%
	Centre i Sud Amèrica	178	17,2%**	144	13,1%	185	15,3%	507	15,2%
	Àsia i resta	17	1,6%	11	1,0%	42	3,5%**	70	2,1%
Expulsió	Sí	20	5,0%	38	11,1%	144	23,0%**	202	14,8%
	No	379	95,0%**	305	88,9%	482	77,0%	1.166	85,2%
Província de residència	Barcelona	793	77,1%**	719	65,2%	810	67,9%	2.322	69,9%
	Girona	57	5,5%	110	10,0%	121	10,1%**	288	8,7%
	Lleida	55	5,3%	124	11,3%**	67	5,6%	246	7,4%
	Tarragona	58	5,6%	111	10,1%**	91	7,6%	260	7,8%
	Sense / Fora Catalunya	66	6,4%	38	3,4%	104	8,7%**	208	6,3%
Idioma castellà	No l'entén	14	1,7%	6	,7%	32	3,1%**	52	1,9%
	L'entén	72	8,8%	66	7,4%	189	18,4%	327	12,0%
	S'expressa	728	89,4%**	817	91,9%**	804	78,4%	2.349	86,1%
Idioma català	No l'entén	193	24,1%	134	15,2%	310	30,8%**	637	23,7%
	L'entén	287	35,9%	303	34,4%	345	34,3%	935	34,8%
	S'expressa	320	40,0%	443	50,3%**	350	34,8%	1.113	41,5%
Estudis	Analfabet	0	,0%	0	,0%	0	,0%	0	,0%
	Estudis primaris	363	38,6%	378	36,5%	586	50,3%**	1.327	42,3%
	ESO / Equivalent	374	39,8%	471	45,5%**	423	36,3%	1.268	40,4%
	Batxillerat / Equivalent	133	14,1%**	133	12,8%	103	8,8%	369	11,8%
	Universitat / Equivalent	70	7,4%**	54	5,2%	52	4,5%	176	5,6%
	Formació no reglada / Altres	0	,0%	0	,0%	0	,0%	0	,0%
Inici de l'activitat delictiva	Abans de 16 anys	37	3,9%	54	5,0%	60	6,1%	151	5,0%
	Més de 16 anys	912	96,1%	1.018	95,0%	919	93,9%	2.849	95,0%
Consta història de violència prèvia?	Sí	281	29,7%	344	32,5%	402	41,7%**	1.027	34,6%
	No	664	70,3%**	716	67,5%**	563	58,3%	1.943	65,4%

Variable	Categoria	Grup d'estudi							
		LC 2012		3r grau		2n grau <i>filtrat</i>		Total	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Problemes de consum d'alcohol i drogues en el darrer any	Sí té problemes toxicològics	49	5,2%	88	8,2%	248	25,2%**	385	12,8%
	Ha empitjorat	31	3,3%	70	6,5%**	31	3,2%	132	4,4%
	Ha millorat	46	4,9%	73	6,8%	92	9,3%**	211	7,0%
	No en té	818	86,7%**	840	78,4%**	613	62,3%	2.271	75,7%
Resposta limitada al tractament psicològic o psiquiàtric rebut en el darrer any	Sí té una resposta limitada	85	9,0%	137	13,0%	376	38,8%**	598	20,2%
	Ha empitjorat	62	6,6%	90	8,6%**	64	6,6%	216	7,3%
	Ha millorat	60	6,4%	102	9,7%**	71	7,3%	233	7,9%
	No hi ha resposta limitada	736	78,0%**	721	68,7%**	458	47,3%	1.915	64,7%
Conductes d'autolesió en qualsevol moment de la seva vida	Sí	78	8,2%	129	12,0%	162	16,5%**	369	12,3%
	No	869	91,8%**	942	88,0%	821	83,5%	2.632	87,7%
Actitud hostil o valors procriminals en el moment actual	Sí, actitud hostil	21	2,2%	37	3,5%	173	17,7%**	231	7,7%
	Ha empitjorat	21	2,2%	32	3,0%	22	2,3%	75	2,5%
	Ha millorat	26	2,7%	37	3,5%	53	5,4%**	116	3,9%
	No té actitud hostil	879	92,8%**	964	90,1%**	728	74,6%	2.571	85,9%
Manca de recursos econòmics durant el darrer any o abans d'ingressar a presó	Sí té manca de recursos	95	10,1%	116	11,0%	340	35,6%**	551	18,6%
	Ha empitjorat	95	10,1%**	86	8,1%**	24	2,5%	205	6,9%
	Ha millorat	75	7,9%	72	6,8%	70	7,3%	217	7,3%
	No té manca de recursos	680	72,0%**	784	74,1%**	520	54,5%	1.984	67,1%
Manca de suport familiar i social durant el darrer any	Sí té manca de suport	53	5,6%	46	4,3%	217	22,7%**	316	10,7%
	Ha empitjorat	30	3,2%	21	2,0%	22	2,3%	73	2,5%
	Ha millorat	27	2,9%	29	2,7%	33	3,4%	89	3,0%
	No té manca de suport	833	88,3%**	968	91,0%**	686	71,6%	2.487	83,9%
Variables penals									
Delicte principal <i>pena base</i>	Contra les persones	143	13,9%	167	15,2%	251	20,8%**	561	16,8%
	Contra la llibertat sexual	25	2,4%	47	4,3%	61	5,1%**	133	4,0%
	Contra la propietat	226	21,9%	326	29,6%	501	41,5%**	1.053	31,5%
	Drogues	460	44,6%**	363	32,9%**	192	15,9%	1.015	30,4%
	Trànsit	57	5,5%	49	4,4%	69	5,7%	175	5,2%
	Altres	121	11,7%	150	13,6%**	132	10,9%	403	12,1%
Violència en el delicte principal	Violent	297	28,8%	397	36,0%	552	45,8%**	1.246	37,3%
	No violent	735	71,2%**	705	64,0%	654	54,2%	2.094	62,7%

Variable	Categoria	Grup d'estudi							
		LC 2012		3r grau		2n grau <i>filtrat</i>		Total	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Ingressos anteriors a presó	Sí	228	22,1%	257	23,3%	423	35,1%**	908	27,2%
	No	804	77,9%**	845	76,7%**	783	64,9%	2.432	72,8%
Té ordre de protecció a la víctima	Sí	63	6,2%	94	8,6%	200	16,7%**	357	10,7%
	No	960	93,8%**	1.005	91,4%**	999	83,3%	2.964	89,3%
Altres delictes acumulats a la <i>pena base</i>	3 o més delictes més	191	18,6%	304	27,6%	382	31,7%**	877	26,3%
	1 o 2 delictes més	280	27,2%	328	29,8%	326	27,0%	934	28,0%
	Delicte únic	558	54,2%**	470	42,6%	498	41,3%	1.526	45,7%
Ha estat en presó preventiva	Sí	631	61,1%	636	57,7%	681	56,5%	1.948	58,3%
	No	401	38,9%	466	42,3%	525	43,5%	1.392	41,7%
Ha sortit en llibertat provisional	No	476	75,7%**	388	61,1%	492	72,2%**	1.356	69,7%
	Sí	153	24,3%	247	38,9%**	189	27,8%	589	30,3%
Temps de condemna acumulada a la <i>pena base</i>	Més de 5 anys	397	38,6%**	458	41,6%**	331	27,4%	1.186	35,5%
	Entre 3 i 5 anys	324	31,5%**	328	29,8%	281	23,3%	933	28,0%
	Fins a 3 anys	308	29,9%	316	28,7%	594	49,3%**	1.218	36,5%
Variables penitenciàries									
Gaudeix de permisos ordinaris	No	45	4,4%	48	4,4%	850	71,0%**	943	28,4%
	Sí	983	95,6%**	1051	95,6%**	348	29,0%	2.382	71,6%
Consten incidents disciplinaris en la <i>pena base</i>	Sí	321	31,3%	393	35,8%	579	48,2%**	1.293	38,9%
	No	704	68,7%**	704	64,2%**	622	51,8%	2.030	61,1%
Incidents molt greus	Sí	125	12,9%	195	17,7%	330	27,6%**	650	19,9%
	No	844	87,1%**	904	82,3%**	864	72,4%	2.612	80,1%
Incidents greus	Sí	255	26,3%	328	29,8%	465	38,9%**	1.048	32,1%
	No	715	73,7%**	771	70,2%**	730	61,1%	2.216	67,9%
Consten problemes de conducta penitenciària al llarg de la seva història	Sí	301	31,7%	382	35,6%	397	40,2%**	1.080	35,9%
	No	648	68,3%**	690	64,4%	590	59,8%	1.928	64,1%
Consten regressions de classificació de grau penitenciari en la <i>pena base</i>	Sí	124	12,0%	257	23,3%**	161	13,3%	542	16,2%
	No	908	88,0%**	845	76,7%	1045	86,7%**	2.798	83,8%

Variable	Categoria	Grup d'estudi							
		LC 2012		3r grau		2n grau <i>filtrat</i>		Total	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Consten evasions, trencaments o incompliments al llarg de la seva història de vida penitenciària	Sí	238	25,1%	306	28,5%	321	32,5%**	865	28,7%
	No	710	74,9%**	767	71,5%	668	67,5%	2145	71,3%
Nombre de presons diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	1 presó	155	15,1%	216	19,6%**	172	14,3%	543	16,3%
	2 presons	306	29,7%	296	26,9%	602	50,0%**	1.204	36,1%
	3 presons	297	28,9%**	232	21,1%	151	12,6%	680	20,4%
	4 o més presons	271	26,3%	357	32,4%**	278	23,1%	906	27,2%
Nombre de mòduls diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	1 a 4 mòduls	122	11,9%	205	18,6%**	209	17,4%	536	16,1%
	5 a 8 mòduls	336	32,7%	343	31,2%	422	35,1%**	1.101	33,0%
	9 a 14 mòduls	334	32,5%**	274	24,9%	302	25,1%	910	27,3%
	15 o més mòduls	236	23,0%	279	25,3%	270	22,4%	785	23,6%
Nombre de cel·les diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	1 a 5 cel·les	232	22,6%	294	26,7%**	166	13,8%	692	20,8%
	6 a 10 cel·les	244	23,8%	284	25,8%	329	27,3%	857	25,7%
	11 a 20 cel·les	329	32,0%**	270	24,5%	393	32,6%**	992	29,8%
	21 o més cel·les	222	21,6%	253	23,0%	316	26,2%**	791	23,7%
Evolució predicció del risc de violència autodirigida (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	13	1,4%	31	2,9%	72	7,3%**	116	3,8%
	Risc Mig - es manté	25	2,6%	42	3,9%	91	9,2%**	158	5,2%
	Risc baix	912	96,0%**	1000	93,2%**	827	83,5%	2.739	90,9%
Evolució predicció del risc de violència institucional (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	18	1,9%	53	4,9%	87	8,8%**	158	5,2%
	Risc Mig - es manté	26	2,7%	41	3,8%	102	10,3%**	169	5,6%
	Risc baix	906	95,4%**	979	91,2%**	801	80,9%	2.686	89,1%
Evolució predicció del risc de reincidència violenta (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	24	2,5%	42	3,9%	94	9,5%**	160	5,3%
	Risc Mig - es manté	37	3,9%	71	6,6%	140	14,1%**	248	8,2%
	Risc baix	889	93,6%**	959	89,5%**	756	76,4%	2.604	86,5%
Evolució predicció del risc de trencament de condemna (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	61	6,4%	75	7,0%	79	8,0%	215	7,1%
	Risc Mig - es manté	34	3,6%	56	5,2%	111	11,2%**	201	6,7%
	Risc baix	855	90,0%**	939	87,8%**	799	80,8%	2.593	86,2%

** Valors amb diferències estadísticament significatives; $p \leq 0,01$.

Taula 22. Comparació de les variables quantitatives segons els grups d'estudi

Variable	Mitjana				
	LC	3r	2n	Total	
Personals	Edat en el primer ingrés	33,8**	32,9	31,4**	32,6
	Edat en el delictes de la <i>pena base</i>	32,1	32,0	32,1	32,1
	Edat en l'inici del compliment de la <i>pena base</i>	36,5**	36,1	35,1**	35,9
	Edat de sortida prevista en llibertat definitiva	40,7**	40,8	38,8**	40,0
Penals	Temps de condemna (en dies)	1.826,8*	1.974,8*	1.516,7*	1763,6
	Temps de condemna (en anys)	4,9*	5,4*	4,2*	4,8
	Temps en presó preventiva (en dies)	862,8*	844,6*	585,8*	760,0
	Nombre d'ingressos previs	0,4**	0,5	1,0**	0,6
Penitenciàries	Nombre de valoracions en nivell SAM A	6,9**	5,1**	3,0**	4,9
	Nombre de valoracions en nivell SAM B	5,8**	5,0**	3,2**	4,6
	Nombre de valoracions en nivell SAM C	1,9**	2,1	1,2**	1,8
	Nombre de valoracions en nivell SAM D	2,5**	2,8	3,1**	2,8
	Temps fins el primer permís (en dies)	489,7	515,3	526,2	506,3
	Nombre de classificacions diferents	1,9**	1,9	1,3**	1,7
	Nombre d'incidents molt greus	0,4*	0,5	0,7*	0,6
	Nombre d'incidents greus	0,9	1,0	1,2	1,0
	Nombre de regressions de grau penitenciari	0,2	0,3**	0,2	0,2
	Nombre de classificacions en primer grau	0,1	0,1	0,1	0,1

* Valors amb diferències estadísticament significatives; $p \leq 0,05$.

** Valors amb diferències estadísticament significatives; $p \leq 0,01$.

Com a primera conclusió de l'observació d'aquestes taules comparatives, podem dir que els interns de 2n grau analitzats en aquest estudi, tot i haver estat seleccionats entre els que complien algunes de les condicions objectives per ser promocionats a 3r grau penitenciari, presenten característiques significativament diferents dels que arriben a la LC. També són diferents les característiques dels interns de 2n grau respecte als interns de 3r grau, pràcticament en totes les variables estudiades, si bé els percentatges i resultats són més moderats. Igualment, existeixen diferències significatives entre les característiques dels interns de 3r grau i les dels que arriben a la LC, si bé cal matisar que això es dona en menys variables que entre LC i 2n grau.

Així doncs, la segona conclusió que s'extreu d'aquestes dades és que existeixen variables que expliquen de manera més clara que d'altres que un intern penitenciari progressi de grau, es mantingui en el règim ordinari o arribi a la LC.

A la taula 23 se sintetitzen les diferències per a cada una de les variables estudiades, assignant les categories al grup o grups de classificació en què es trobin sobrepresentades.

Taula 23. Categories de les variables sobrerepresentades en cadascun dels grups

Variable	Categoria sobrerepresentada en cada grup		
	LC	3r grau	2n grau <i>filtrat</i>
Variables personals i socials			
Gènere	Dona	-	-
Nacionalitat	Espanyol	Espanyol	Estranger
Àrea geogràfica de procedència	Espanyol Centre i Sud Amèrica	Espanyol	Magrib Resta d'Àfrica Àsia i resta del món
Província de residència	-	-	Girona Sense/Fora Catalunya
Domini del idioma (castellà)	S'expressa	S'expressa	No l'entén
Domini del idioma (català)	-	S'expressa	No l'entén
Estudis cursats	Batxillerat/Equivalent Universitat/Equivalent	ESO/Equivalent	Educació primària
Inici de l'activitat delictiva	-	-	-
Consta història de violència prèvia?	No	No	Sí
Problemes de consum d'alcohol i drogues en el darrer any	No en té	No en té Ha empitjorat	Sí té problemes Ha millorat
Resposta limitada al tractament psicològic o psiquiàtric rebut en el darrer any	No té resposta limitada	No Ha empitjorat Ha millorat	Sí té resposta limitada
Conductes d'autolesió en qualsevol moment de la seva vida	No	-	Sí
Actitud hostil o valors procriminals en el moment actual	No té actitud hostil	No té actitud hostil	Sí té actitud hostil Ha millorat
Manca de recursos econòmics durant el darrer any o abans d'ingressar a presó	No te manca recursos Ha empitjorat	No té manca recursos Ha empitjorat	Sí té manca recursos
Manca de suport familiar i social durant el darrer any	No té manca suport	No té manca suport	Sí té manca suport
Té expedient d'expulsió obert? (en el cas d'estrangers irregulars)	No	-	Sí
Variables penals			
Delicte principal de la <i>pena base</i>	Drogues	Drogues Altres	Contra les persones Contra la ll. sexual Contra la propietat
Violència en el delicte principal	No violent	-	Violent
Ingressos penitenciaris anteriors	No	No	Sí
Té ordre de protecció a la víctima	No	No	Sí
Altres delictes acumulats a la <i>pena base</i>	Causa única	-	3 o més causes
Ha estat en presó preventiva	-	-	-
Ha sortit en llibertat provisional	No	Sí	No
Temps de condemna acumulada a la <i>pena base</i>	Més de 5 anys Entre 3 i 5 anys	Més de 5 anys	Fins a 3 anys
Variables penitenciàries			
Gaudeix de permisos penitenciaris ordinaris	Sí	Sí	No
Consten incidents disciplinaris en la <i>pena base</i>	No	No	Sí
Incidents molt greus (art. 108 RP)	-	-	Sí
Incidents greus (art. 109 RP)	-	-	Sí
Consten problemes de conducta penitenciària al llarg de la seva història	No	-	Sí
Consten regressions de classificació de grau penitenciari en la <i>pena base</i>	No	Sí	No

Variable	Categoria sobrerepresentada en cada grup		
	LC	3r grau	2n grau <i>filtrat</i>
Consten evasions, trencaments o incompliments al llarg de la seva història de vida penitenciària	No	-	Sí
Evolució predicció del risc de violència autodirigida (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Baix	Risc Alt- empitjora Risc mig- es manté
Evolució predicció del risc de violència institucional (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Baix	Risc Alt- empitjora Risc mig- es manté
Evolució predicció del risc de reincidència violenta (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Baix	Risc Alt- empitjora Risc mig- es manté
Evolució predicció del risc de trencament de condemna (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Baix	Risc mig- es manté

De totes aquestes variables, quines són les que utilitzen principalment els professionals de tractament dels centres penitenciaris per adjudicar els subjectes a un grup de classificació o a un altre? A l'annex 10 es poden trobar els resultats detallats de les anàlisis de contingència amb els test khi-quadrat de *Pearson* (χ^2) i *Phi i V de Cramer*, la prova t de *Student* per mesurar la diferència de les mitjanes i l'anàlisi de la variància per mostres independents (ANOVA) i de la regressió logística binària. Les variables més rellevants són:

Variabls personals o socials:

Tenir problemes de consum de drogues o alcohol. Mostrar un consum abusiu d'aquestes substàncies en el moment actual és una variable que marca molt l'estada en 2n grau de tractament. En 3r grau i LC tendeix a haver-hi els *no consumidors*, si bé en 3r grau hi ha també aquells que han intentat sotmetre's a control i que han recaigut. Els que *han millorat en el control* solen estar a 2n grau, potser perquè encara se'ls requereix una major estabilització en la reducció i/o control del consum.

Resposta limitada al tractament psicològic o psiquiàtric. Demostrar respostes adequades al que s'espera en el tractament potencia la progressió de grau fins a la LC. Com en el cas anterior, els interns que han patit recaigudes i retrocessos estan sobrerepresentats al grup de 3r grau, la qual cosa posa de manifest que les recaigudes i els retrocessos s'entenen com a part del procés. Els casos en els quals es demostra una voluntat

clara de no canviar o oposició a seguir un tractament es troben majoritàriament en 2n grau.

Actitud hostil o valors procriminals en el moment actual. Les actituds manifestades en aquest sentit estan sobrerepresentades en els interns de 2n grau. En canvi, els casos en què no s'ha detectat aquest comportament es troben a 3r grau i LC.

Manca de recursos econòmics. No disposar de recursos econòmics suficients per afrontar les necessitats bàsiques, com l'alimentació o l'habitatge, tendeix a situar els subjectes en 2n grau, sobretot si aquestes mancances són estructurals, i no són, per tant, fruit de la situació actual de crisi econòmica. Els que sí que tenen recursos s'ubiquen majoritàriament en 3r grau o LC, però també hi estan els que han patit una degradació de la seva situació arran de la crisi econòmica actual.

Manca de suport familiar i social. En la mateixa línia de la variable anterior, els interns amb una manca estructural de xarxa social i de relacions satisfactòries i de suport en el moment actual se situen majoritàriament en 2n grau. Els que sí que disposen d'aquest suport tendeixen a estar en 3r grau i LC.

Variables penals:

Categoria del delicte principal comès a la pena base. És força evident que els professionals responsables de la classificació de l'intern tenen en compte el tipus de fet delictiu comès. Així, trobem molt més representats en 2n grau els interns amb delictes principals *contra la propietat* (41,5%), *contra les persones* (20,8%) i *contra la llibertat sexual* (5,1%)²⁹. Els delictes

---

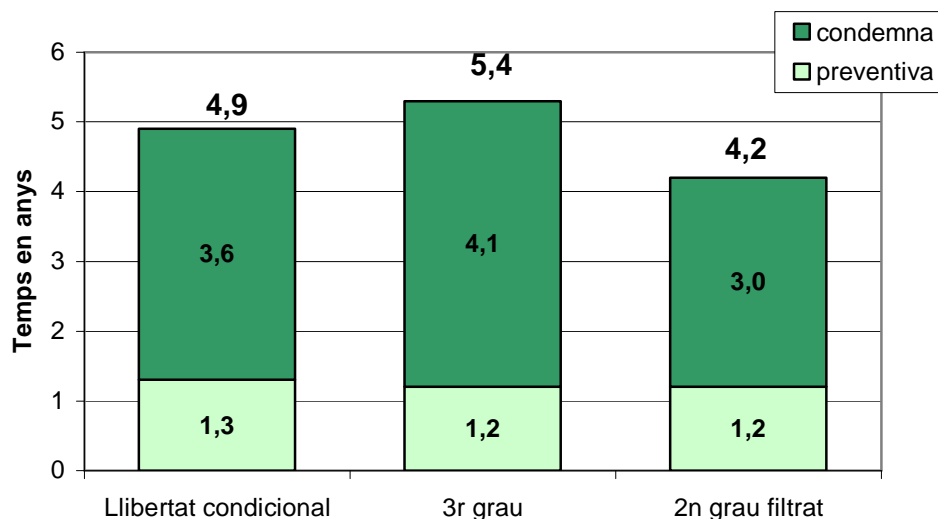
²⁹ En termes de reincidència, no queda justificada la manca de progressió a 3r grau i LC en els delictes *contra les persones* i els delictes *contra la llibertat sexual*, que en tots els estudis específics de taxes de reincidència obtenen valors de reincidència molt per sota de la mitjana. Com a exemple concret i recent, es pot consultar l'estudi de la *Taxa de reincidència penitenciària 2008* de Capdevila i Ferrer (2009). Taxa de reincidència general: 40,3%; taxa de reincidència dels delictes *contra les persones*: 31,0%; taxa de reincidència en delictes *contra la llibertat sexual*: 0% (p. 89 i següents). Ara bé, no es tracta només de considerar la probabilitat de reincidència sinó també la gravetat possible. En aquest sentit és fonamental una bona anàlisi i gestió del risc individual.

relacionats amb el tràfic de *drogues* es troben molt més representats a LC i 3r grau (44,6% i 32,9% respectivament).

Antecedents penitenciaris. Hi ha una sobrerepresentació dels interns amb antecedents a 2n grau i, en canvi, el percentatge d'interns sense antecedents és superior en els grups de 3r grau i LC.

Aquesta mateixa sobrerepresentació estadística es dona en les següents variables: tenir *ordre de protecció a la víctima* (els que sí que en tenen, a 2n grau); *altres delictes acumulats a la pena base* (els que tenen 3 o més causes, es troben en 2n grau, i els que tenen un únic delicte, a LC); *grau de violència* del delicte principal (el delicte *violent* està més representat a 2n grau i el *no violent* ho està a LC); *temps de condemna acumulada en la pena base* (els interns amb condemnes fins a 3 anys estan més representats a 2n grau i aquells amb condemnes superiors, ho estan a 3r i a LC).

Gràfic 34. Temps de condemna segons el grup d'estudi

Variables penitenciaris:

Gaudir de permisos ordinaris. De totes les analitzades, és la variable més potent a nivell estadístic per discriminar les diferències en la pertinença a un grup o altre. Tenir permisos i no presentar incidències durant el seu gaudiment esdevé una condició a complir per poder progressar de grau.

Valoracions de *risc baix* en les variables de valoració global de *violència autodirigida, violència intrainstitucional i reincidència violenta*. Presentar una puntuació baixa en el risc esdevé una condició necessària –però no suficient– per gaudir de la LC i estar classificat en 3r grau. Els riscos mitjos i alts es troben més representats en 2n grau.

Valoracions del SAM. El fet d'obtenir un nombre elevat de valoracions trimestrals amb la categoria A (les millors que es poden donar) i també les de categoria B és més freqüent en els casos que arriben a LC. A 3r grau també hi ha una proporció destacable de subjectes amb valoracions A i B, però aquests, en tenen menys de mitjana, i també n'hi ha que presenten una mitjana més elevada de valoracions C. Els interns classificats en 2n grau tenen una mitjana de valoracions D (les més negatives) molt més elevada que la resta.

Per mitjà de la tècnica estadística de regressió logística binària que hem aplicat analitzant totes les variables recollides, i contrastant les classificacions de LC i de 2n grau *filtrat*, veiem que les variables que millor orienten que la persona es classifiqui en LC son les 6 recollides en la taula següent.

Taula 23. Variables que millor classifiquen les persones en LC (davant dels que estan en 2n grau *filtrat*)

Variable	Orientació cap a la LC	Realitat explicada
Permisos	Haver gaudit de permisos	54,3%
Consum de drogues	No tenir problemes de consum	58,2%
Delicte <i>contra la propietat</i>	No haver comès un delicte d'aquesta tipologia	62,3%
Resposta limitada al tractament	No tenir problemes per donar una resposta adequada al tractament	63,2%
Expulsió	No tenir obert cap expedient d'expulsió	64,0%
Actitud hostil o valors procriminals actualment	No presentar comportaments hostils o valors procriminals	64,3%

El model obtingut ens explica el 64,3% de la realitat i implica al 76,8% dels individus estudiats (LC davant de 2n grau *filtrat*). A l'annex 11 hi ha més detalls sobre el procediment estadístic.

3.5 Els revocats de la llibertat condicional

Dins del grup de LC, hi ha un petit nombre de subjectes (N=70) als quals els ha estat revocada la LC en algun moment de l'any 2012. A continuació se'n presenten també les dades descriptives i es comparen amb els subjectes que han complert sense incidències la LC, per saber si hi ha diferències significatives en les variables estudiades.

Taula 25. Variables categòriques perfil de subjectes revocats de LC

Variable	Categoria	Revocats		% LC complidors
		N	% Vàlid	
Variables personals i socials				
Gènere	Home	67	95,7%*	85,9%
	Dona	3	4,3%	14,1%*
Nacionalitat	Espanyol	40	57,1%	61,6%
	Estranger	30	42,9%	38,4%
Àrea geogràfica de procedència	Espanya	40	57,1%	61,6%
	Unió Europea	3	4,3%	4,1%
	Resta d'Europa	1	1,4%	,2%
	Magrib	12	17,1%	10,9%
	Resta d'Àfrica	4	5,7%	4,0%
	Centre i Sud Amèrica	9	12,9%	17,6%
	Àsia i resta del món	1	1,4%	1,7%
Província de residència	Barcelona	53	75,7%	77,2%
	Girona	5	7,1%	5,4%
	Lleida	6	8,6%	5,1%
	Tarragona	3	4,3%	5,7%
	Sense/Fora Catalunya	3	4,3%	6,6%
Domini del idioma (castellà)	No l'entén	1	1,7%	1,7%
	L'entén	7	11,7%	8,6%
	S'expressa	52	86,7%	89,7%
Domini del idioma (català)	No l'entén	19	32,2%	23,5%
	L'entén	19	32,2%	36,2%
	S'expressa	21	35,6%	40,4%
Estudis cursats	Analfabet	0	,0%	,0%
	Educació primària	35	50,7%*	37,7%
	ESO/Equivalent	27	39,1%	39,8%
	Batxillerat/Equivalent	3	4,3%	14,9%*
	Universitat/Equivalent	4	5,8%	7,6%
Inici de l'activitat delictiva	Abans dels 16 anys	6	10,7%**	3,5%
	Després dels 16 anys	50	89,3%	96,5%**
Consta història de violència prèvia?	Sí	20	35,7%	29,4%
	No	36	64,3%	70,6%
Problemes de consum d'alcohol i drogues en el darrer any	Sí té problemes toxicològics	4	7,0%	5,1%
	Ha empitjorat	3	5,3%	3,2%
	Ha millorat	2	3,5%	5,0%
	No en té	48	84,2%	86,8%
Resposta limitada al tractament psicològic o psiquiàtric rebut en el darrer any	Sí té una resposta limitada	4	7,0%	9,1%
	Ha empitjorat	3	5,3%	6,7%
	Ha millorat	1	1,8%	6,7%
	No hi ha resposta limitada	49	86,0%	77,5%

Variable	Categoria	Revocats		% LC complidors
		N	% Vàlid	
Conductes d'autolesió en qualsevol moment de la seva vida	Sí	5	8,8%	8,2%
	No	52	91,2%	91,8%
Actitud hostil o valors procrimals en el moment actual	Sí, actitud hostil	1	1,8%	2,2%
	Ha empitjorat	1	1,8%	2,2%
	Ha millorat	0	,0%	2,9%
	No té actitud hostil	55	96,5%	92,6%
Manca de recursos econòmics durant el darrer any o abans d'ingressar a presó	Sí té manca de recursos	5	8,8%	10,1%
	Ha empitjorat	6	10,5%	10,0%
	Ha millorat	7	12,3%	7,7%
	No té manca de recursos	39	68,4%	72,2%
Manca de suport familiar i social durant el darrer any	Sí té manca de suport	4	7,0%	5,5%
	Ha empitjorat	2	3,5%	3,2%
	Ha millorat	1	1,8%	2,9%
	No té manca de suport	50	87,7%	88,4%
Té expedient d'expulsió obert? (en el cas d'estrangers irregulars)	Sí	5	16,7%**	4,1%
	No	25	83,3%	95,9%**
Variables penals				
Delicte principal de la <i>pena base</i>	Contra les persones	8	11,4%	14,0%
	Contra la llibertat sexual	1	1,4%	2,5%
	Contra la propietat	28	40,0%**	20,6%
	Drogues	26	37,1%	45,1%
	Trànsit	2	2,9%	5,7%
	Altres	5	7,1%	12,1%
Violència en el delicte principal	Violent	22	31,4%	28,6%
	No violent	48	68,6%	71,4%
Ingressos penitenciaris anteriors	Sí	21	30,0%	21,5%
	No	49	70,0%	78,5%
Té ordre de protecció a la víctima	Sí	5	7,5%	6,1%
	No	62	92,5%	93,9%
Altres delictes acumulats a la <i>pena base</i>	3 o més delictes més	30	44,8%**	16,7%
	1 o 2 delictes més	15	22,4%	27,5%
	Delicte únic	22	32,8%	55,7%**
Ha estat en presó preventiva	Sí	50	71,4%	60,4%
	No	20	28,6%	39,6%
Ha sortit en llibertat provisional	No	40	80,0%	75,3%
	Sí	10	20,0%	24,7%
Temps de condemna acumulada a la <i>pena base</i> ³	Més de 5 anys	42	62,7%**	36,9%
	Entre 3 i 5 anys	17	25,4%	31,9%
	Fins a 3 anys	8	11,9%	31,2%**
Variables penitenciàries				
Gaudeix de permisos penitenciaris ordinaris	No	6	9,0%	4,1%
	Sí	61	91,0%	95,9%
Consten incidents disciplinaris en la <i>pena base</i>	Sí	32	48,5%**	30,1%
	No	34	51,5%	69,9%**
Incidents molt greus (art. 108 RP)	Sí	16	23,9%**	12,1%**
Incidents greus (art. 109 RP)	Sí	27	40,3%**	25,2%**

Variable	Categoria	Revocats		% LC complidors
		N	% Vàlid	
Consten problemes de conducta penitenciària al llarg de la seva història	Sí	25	43,9%*	30,9%
	No	32	56,1%	69,1%*
Consten regressions de classificació de grau penitenciari en la <i>pena base</i>	Sí	13	18,6%	11,5%
	No	57	81,4%	88,5%
Consten evasions, trencaments o incompliments al llarg de la seva història de vida penitenciària	Sí	16	28,1%	24,9%
	No	41	71,9%	75,1%
Nombre de presons diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	1 presó	3	4,5%	15,8%**
	2 presons	11	16,4%	30,7%**
	3 presons	23	34,3%	28,5%
	4 presons o més	30	44,8%**	25,1%
Nombre de mòduls diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	D'1 a 4 mòduls	5	7,6%	12,2%
	De 5 a 8 mòduls	12	18,2%	33,7%**
	De 9 a 14 mòduls	19	28,8%	32,7%
	15 o més mòduls	30	45,5%**	21,4%
Nombre de cel·les diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	D'1 a 5 cel·les	10	14,9%	23,1%
	De 6 a 10 cel·les	13	19,4%	24,1%
	D'11 a 20 cel·les	19	28,4%	32,3%
	21 cel·les o més	25	37,3%*	20,5%
Evolució predicció del risc de violència autodirigida (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	2	3,5%	1,2%
	Risc Mig - es manté	3	5,3%	2,5%
	Risc Baix	52	91,2%	96,3%
Evolució predicció del risc de violència institucional (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	3	5,3%	1,7%
	Risc Mig - es manté	3	5,3%	2,6%
	Risc Baix	51	89,5%	95,7%
Evolució predicció del risc de reincidència violenta (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	3	5,3%	2,4%
	Risc Mig - es manté	4	7,0%	3,7%
	Risc Baix	50	87,7%	94,0%
Evolució predicció del risc de trencament de condemna (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Alt - empitjora	5	8,8%	6,3%
	Risc Mig - es manté	1	1,8%	3,7%
	Risc Baix	51	89,5%	90,0%
Article de concessió de la LC de la <i>pena base</i>	Altres (196.1, 196.2, 197)	5	7,5%	7,1%
	Ordinari (192)	53	79,1%	66,3%
	Avançat (205, 91.2)	9	13,4%	26,6%
Nivell de seguiment de la LC	Intensiu – Quinzenal	17	24,3%**	1,4%
	Ordinari – Mensual	46	65,7%	65,8%
	Avançat 2 – Bimestral	2	2,9%	22,6%**
	Avançat 3 – Trimestral	1	1,4%	3,8%
	Especial – No presentacions	4	5,7%	6,4%
Motiu de la revocació de la LC	Nou delictes	2	2,9	-
	Presumpte nou delictes	4	5,7	-
	Incompliments PIT de la seva LC	64	91,4	-

* Valors amb diferències estadísticament significatives; $p \leq 0,05$.

** Valors amb diferències estadísticament significatives; $p \leq 0,01$.

Taula 26. Variables quantitatives del perfil de subjectes revocats de LC

Variable	Revocats LC		Complidors LC		
	Mitjana	Desviació típica	Mitjana	Desviació típica	
Personals	Edat en el primer ingrés	28,6**	8,2	34,2**	10,7
	Edat en el delictes de la <i>pena base</i>	29,6**	8,6	33,4**	10,5
	Edat en l'inici del compliment de la <i>pena base</i>	32,6**	8,7	36,8**	10,8
	Edat de sortida prevista en llibertat definitiva	37,9*	8,9	40,9*	11,1
Penals	Temps de condemna (en dies)	2.295,4**	1.275,3	1.755,1**	1.356,6
	Temps de condemna (en anys)	6,3**	3,5	4,8**	3,7
	Temps en presó preventiva (en dies)	470,1	346,3	491,1	329,9
	Nombre d'ingressos previs	0,5	1,0	0,4	1,3
Penitenciàries	Nombre de valoracions en nivell SAM A	7,2	5,7	6,9	6,9
	Nombre de valoracions en nivell SAM B	7,5*	6,1	5,7*	6,3
	Nombre de valoracions en nivell SAM C	2,7*	3,2	1,9*	3,1
	Nombre de valoracions en nivell SAM D	3,5*	3,6	2,4*	3,6
	Temps fins el primer permís (en dies)	842,5**	818,8	468,6**	613,2
	Nombre de classificacions diferents	2,2*	1,2	1,9*	1,4
	Nombre d'incidències molt greus	0,9	2,6	0,4	2,9
	Nombre d'incidències greus	1,8*	3,7	0,8*	3,6
	Nombre de regressions de grau penitenciari	0,3	0,6	0,2	0,5
	Nombre de classificacions en primer grau	0,1	0,4	0,1	0,4
	Temps fins a 3r Grau des de l'inici de la condemna (en dies)	1.112,1**	991,6	598,8**	764,6
Temps de tramitació de la LC (en dies)	87,7*	65,3	72,4*	50,0	

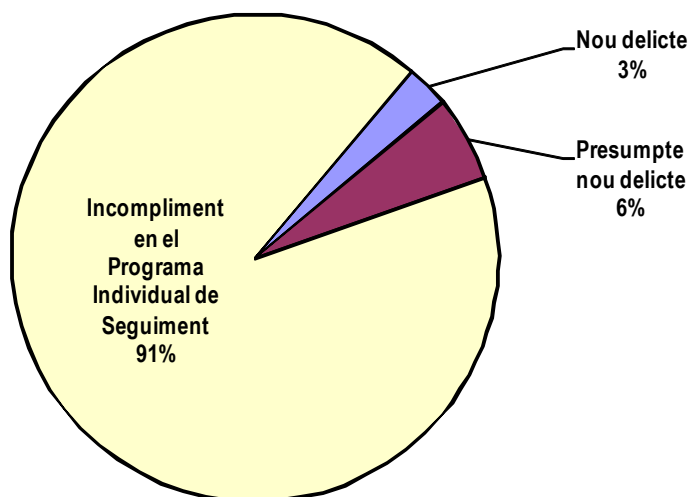
* Valors amb diferències estadísticament significatives; $p \leq 0,05$.

** Valors amb diferències estadísticament significatives; $p \leq 0,01$.

Les diferències que presenten els que han rebut una revocació de la LC respecte aquells que l'han complert sense incidències es troben en les variables següents: gènere (hi ha més homes entre els revocats); estudis cursats (tenen menys estudis); inici de l'activitat delictiva (major percentatge dels que comencen abans dels 16 anys); edat (els revocats són amb més freqüència més joves en el moment del primer ingrés, de la comissió del delictes de la *pena base*, i de l'inici i fi de la condemna); expedients d'expulsió (hi ha un % major d'expedients oberts d'expulsió pels estrangers irregulars); delictes principal de la *pena base* (els revocats cometien més sovint delictes *contra la propietat*); altres delictes acumulats a la *pena base* (tenen 3 o més delictes en major proporció); temps de condemna (temps mitjà de condemna molt més elevat); temps que triguen a obtenir el 1r permís ordinari des de l'inici del compliment (2,3 anys, davant de l'1,3 anys dels que han complert sense incidències); temps que han trigat a arribar al 3r grau (3 anys, davant de l'1,6 anys que triguen els que han complert sense incidències); incidents disciplinaris en la *pena base* (n'acumulen més de *molt greus* i de *greus*, i en un major percentatge); ubicacions en presons, mòduls i cel·les (els revocats tenen més

mobilitat: major percentatge d'interns que acumulen 4 presons o més, 15 o més mòduls, 21 o més cel·les); nivells SAM (major obtenció de nivells d'actitud motivacional baixos); temps que es triga a tramitar la LC (triguen 15 dies més de mitjana) i nivell de seguiment de la LC (major percentatge dels que tenen un seguiment intensiu).

Gràfic 34. Motiu recollit al SIPC per justificar la revocació de la LC

En definitiva, el perfil del revocat de LC s'apropa molt al perfil dels casos de 2n grau del nostre estudi, excepte en les variables de RisCanvi, en què els revocats presenten percentatges lleugerament millors. El perfil del revocat és el d'un intern amb una llarga trajectòria de condemna en la *pena base*, al qual li ha estat difícil progressar de grau, que ha tingut avenços i retrocessos en tot el procés i comportaments força irregulars que li han valgut qualificacions de nivells de tot tipus, però que en algun moment ha respost a les expectatives i condicions que li ha imposat l'equip de tractament del centre penitenciari. El seguiment que ha rebut estant en LC ha estat intensiu, segurament per les dificultats que els mateixos professionals deurien haver observat. El principal motiu per justificar la revocació de la LC que consta al SIPC és l'incompliment d'alguna de les regles de conducta marcades en el seu Programa Individual de Seguiment.

4. Incidència de l'Administració

Fins a aquest moment, hem descrit les característiques dels interns que van arribar a la LC l'any 2012 i les hem comparat amb les dels que es trobaven en 3r grau. També s'han comparat amb un altre grup d'interns que es trobaven en 2n grau i que complien algunes de les condicions objectives per haver progressat, malgrat no haver-ho fet. Finalment, hem vist quines són les característiques dels interns als quals ha estat revocada la LC, així com els motius d'aquesta revocació. Tot plegat ha contribuït a valorar la incidència que té el perfil dels interns en el fet que estiguin classificats en un o altre règim de vida penitenciari que és un dels objectius d'aquest estudi. Les classificacions, progressions de grau i revocacions dels interns penitenciaris catalans estan sotmeses a la intervenció d'un nombre important de professionals de tots els àmbits de la judicatura i de l'execució penal que, en la presa de decisions, han de valorar un conjunt ampli de condicions objectives i subjectives. Alhora, en les decisions d'aquests professionals també hi intervenen un seguit de característiques dels interns, algunes estàtiques (que no poden millorar perquè pertanyen a l'història del subjecte) i d'altres dinàmiques (que poden millorar perquè pertanyen a la realitat actual del subjecte); la rellevància que té cadascuna d'elles en aquesta presa de decisions és discrecional i pot variar d'un territori a un altre, d'un col·lectiu a un altre, o en funció d'un canvi de funcionament normatiu en l'àmbit de l'execució penal.

En aquest capítol, ens interessa esbrinar si aquestes classificacions en LC, 3r grau i 2n grau, així com les revocacions de LC, poden estar influïdes per circumstàncies externes a les condicions i variables estudiades fins ara, pròpies del perfil dels interns, i que estessin directament relacionades amb la incidència de l'Administració, entesa com el conjunt d'òrgans judicials i d'òrgans d'execució penal.

Concretament, ens centrarem a estudiar la influència de 3 aspectes en les classificacions: la incidència de l'Administració segons el territori, el treball de l'Administració amb els estrangers i si és diferent que amb els autòctons i l'efecte de la Circular 2/2012 de la Direcció General de Serveis Penitenciaris, *sobre gestió, execució i seguiment de la llibertat condicional*. Finalment. Com a

quart punt del capítol, analitzarem si els retards en les dates d'accés als possibles beneficis penitenciaris (el primer permís ordinari, el pas a 3r grau i l'accés a la LC) han tingut influència en la classificació en un grup o un altre dels interns penitenciaris estudiats.

4.1 Efecte territori

Una de les hipòtesis de treball de la present recerca és l'existència de *diferències en l'aplicació de la LC segons el treball que fan els professionals en els diferents centres penitenciaris i territoris*.

La primera limitació a què ens sotmet la realitat en la comprovació d'aquesta hipòtesi és que els interns han passat per diferents centres penitenciaris – preventius, de compliment ordinari, centres oberts i Serveis Socials d'Execució Penal (SSAEP a partir d'ara)– al llarg de la seva condemna, de manera que és impossible atribuir un efecte a l'actuació concreta dels professionals d'un sol centre. Això ens ha fet prendre la decisió de limitar l'anàlisi al territori.

Un altre aspecte a tenir en compte en aquesta anàlisi és la distribució dels centres penitenciaris entre els jutges de vigilància penitenciària (JVP a partir d'ara). La distribució no és correspon estrictament al territori, entès com les quatre províncies. Atès que les actuacions de cada JVP marquen de manera substancial la forma de treballar dels centres penitenciaris, hem agrupat les províncies de Tarragona i Lleida en un sol grup, ja que només tenen un JVP (el núm. 3). La província de Barcelona en té diversos, i Girona comparteix el JVP (núm. 1) amb algun recurs de Barcelona. En la mesura en què ha estat possible, hem intentat ajustar al màxim les anàlisis a aquesta realitat.

Finalment, la tercera consideració que cal tenir present és que la distribució dels interns pel territori no és aleatòria. Si bé un dels criteris és la proximitat al seu domicili de residència, circumstàncies com la disponibilitat de places de cada centre penitenciaris o d'altres que poden influir en un moment determinat, provoquen que la distribució no es basi únicament en el lloc de residència dels interns i la distribució deixi, per tant, de ser aleatòria. Per posar només dos exemples, el Centre Penitenciaris Ponent rep molts interns que no tenen domicili a Catalunya ja que, a diferència d'altres interns, no estan afectats pel fet d'estar

lluny de la capital catalana, i el Centre Obert de BCN1 està especialitzat en l'atenció a persones amb problemàtiques de salut mental i rep tots els interns en 3r grau que en tenen.

A la taula 27 recollim la distribució de centres, JVP, i agrupació de territori que finalment hem fet per a les anàlisi d'aquest estudi.

Taula 27. Distribució de centres i JVP segons el territori de classificació en l'estudi

Lloc de compliment en el moment de l'estudi (2012)	N	%	JVP	Territori
CP Dones BCN	69	2,1	JVP 1	Barcelona
CP Joves BCN	39	1,2	JVP 1	
CP Brians 1	381	11,4	JVP 2	
CP Brians 2	376	11,3	JVP 4	
CP Lledoners	173	5,2	JVP 5	
C. Obert 1 BCN	88	2,6	JVP 5	
C. Obert 2 BCN	245	7,3	JVP 5	
CP Homes BCN	140	4,2	JVP 5 (penats)	
CP Quatre Camins	410	12,3	JVP 6	
SSAEP BCN	805	24,1	El mateix del darrer centre	
CP Girona	62	1,9	JVP 1	Girona
CP Figueres	34	1,0	JVP 1	
SSAEP Girona	42	1,3	El mateix del darrer centre	
CP Ponent	168	5,0	JVP 3	Lleida-Tarragona
CP Tarragona	99	3,0	JVP 3	
C. Obert Lleida	111	3,3	JVP 3	
SSAEP Lleida	49	1,5	El mateix del darrer centre	
SSAEP Tarragona	49	1,5	El mateix del darrer centre	
Total interns de l'estudi	3.340	100,0		

Així doncs, hi ha diferències segons el territori en la manera de classificar els tres grups d'interns (LC, 3r i 2n *filtrat*) analitzats en conjunt? I quan analitzem només els interns en LC?

La primera diferència que destaquem és que la proporció de cada grup no és la mateixa segons el territori. Com recull la taula 28, els interns en LC i els de 2n grau *filtrat* es troben sobrerrepresentats a Barcelona, mentre que els de 3r grau ho estan a Girona i a Lleida/Tarragona.

Taula 28. Relació entre territori-JVP i grup d'estudi

Grup d'estudi		Territori - JVP			Total
		Barcelona	Girona	Lleida/Tarr	
LC	Recompte	875	48	109	1.032
	% territori	32,1%	34,8%	22,9%	30,9%
	Residu corregit	3,2	1,0	-4,1	
3r grau	Recompte	798	77	227	1.102
	% territori	29,3%	55,8%	47,7%	33,0%
	Residu corregit	-9,6	5,8	7,4	
2n grau <i>filtrat</i>	Recompte	1.053	13	140	1.206
	% territori	38,6%	9,4%	29,4%	36,1%
	Residu corregit	6,4	-6,7	-3,3	
Total	Recompte	2.726	138	476	3.340
	% territori	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Mesures simètriques			Valor	Sig. aproximada	
V de Cramer			0,131	0,000	

La taula 29 recull la resta de diferències entre els tres grups.

Taula 29. Categories que resulten sobrerrepresentades segons territoris (LC, 3r grau i 2n grau *filtrat*)

Variable	BCN	Girona	Lleida/Tarragona
Variabls personals i socials			
Gènere	Dona	Home	-
Àrea geogràfica de procedència	Centre i Sud Amèrica Àsia i resta del món	-	Unió Europea Magrib Resta d'Àfrica
Província de residència	-	-	Sense/Fora Catalunya
Estudis cursats	Primària Universitat/Equivalent	Batxillerat/Equivalent	ESO/Equivalent
Consta història de violència prèvia?	No		Sí
Problemes de consum d'alcohol i drogues en el darrer any	Sí	Ha empitjorat	-
Resposta limitada al tractament psicològic o psiquiàtric rebut en el darrer any	Sí	-	No
Actitud hostil o valors procriminals en el moment actual	Sí	Ha empitjorat	No
Manca de suport familiar i social durant el darrer any	Sí	-	No
Variabls penals			
Delicte principal de la <i>pena base</i>	Contra la propietat		Trànsit
Ha estat en presó preventiva	Sí	No	No
Variabls penitenciàries			
Gaudeix de permisos penitenciaris ordinaris	No	Sí	Sí
Consten incidents disciplinaris en la <i>pena base</i>	-	No	-
Incidents molt greus (art. 108 RP)	Sí	-	-
Incidents greus (art. 109 RP)	-	-	Sí
Consten evasions, trencaments o incompliments al llarg de la seva història de vida penitenciària	No	Sí	-

A Barcelona, hi ha una major proporció d'encarcerats per delictes *contra la propietat*, que han estat en presó preventiva, que no gaudeixen de permisos i amb incidents molt greus en el compliment de la pena base. També hi ha una major proporció de persones amb problemes de toxicomania, amb una resposta limitada al tractament, que manifesten actualment valors procriminals i que no tenen suport familiar i social. D'entre els estrangers, hi ha un percentatge més gran de llatinoamericans i asiàtics.

A Girona les variables dels interns que fan referència a la manera en què han complert la pena dins del centre penitenciari es manifesten de la mateixa manera que hem descrit per a tots els grups i només destaca que hi ha un percentatge major de casos per als quals el pas per la presó ha fet empitjorar la seva situació respecte a la toxicomania i els valors procriminals.

De Lleida i Tarragona, cal destacar una major proporció d'interns que compleixen condemnes per delictes de trànsit i una menor proporció d'interns amb problemàtica personal en les variables que acabem d'esmentar (toxicomania, resposta al tractament i actitud procriminal). D'entre els estrangers, hi ha una presència rellevant de magribins, subsaharians i europeus comunitaris.

Taula 30. Variables de l'estudi que no presenten diferències segons el territori (LC, 3r grau i 2n grau *filtrat*)

Variables personals i socials	Variables penals	Variables penitenciàries
Nacionalitat	Violència en el delictes principal	Consten problemes de conducta penitenciària al llarg de la seva història
Inici de l'activitat delictiva	Ingressos penitenciaris anteriors	Consten regressions de classificació de grau penitenciari en la <i>pena base</i>
Conductes d'autolesió en qualsevol moment de la seva vida	Té ordre de protecció a la víctima	Evolució predicció del risc de violència autodirigida (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>
Manca de recursos econòmics durant el darrer any o abans d'ingressar a presó	Altres delictes acumulats a la <i>pena base</i>	Evolució predicció del risc de violència institucional (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>
Té expedient d'expulsió obert? (en el cas d'estrangers irregulars)	Ha sortit en llibertat provisional	Evolució predicció del risc de reincidència violenta (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>
Edat del primer ingrés	Temps de condemna acumulada a la <i>pena base</i>	Evolució predicció del risc de trencament de condemna (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>
Edat en el delictes de la <i>pena base</i>	Temps de condemna (en dies)	Nombre de classificacions diferents
Edat en l'inici del compliment de la <i>pena base</i>	Temps de presó preventiva	Nombre d'incidentes greus
Edat de sortida prevista en llibertat definitiva		Nombre de regressions de grau
		Nombre de classificacions en 1r grau

Pel que fa a la resta de variables controlades en aquest estudi, no hi ha diferències entre territoris.

Si ens fixem ara només en els casos de LC, les diferències encara són menors:

A Barcelona, hi ha una major proporció de dones, de llatinoamericans i d'asiàtics respecte a la resta de territoris. Respecte al seguiment de la LC, hi ha un major pes dels que el duen a terme amb una freqüència bimestral i trimestral.

A Girona, hi ha una major proporció d'homes i d'uropeus (comunitaris i de la resta d'Europa). També és on hi ha una presència més destacable d'interns estrangers amb expedients oberts per una possible expulsió, així com d'interns amb condemnes de menys de 3 anys. Respecte al seguiment de la LC, hi ha una major proporció dels que el fan amb freqüència mensual.

A Lleida/Tarragona hi ha una major proporció d'homes i de subsaharians. Respecte al seguiment de la LC, tenen un major pes els que el duen a terme amb una freqüència mensual.

Tots els territoris tenen percentatges similars de casos en els diferents tipus de LC (avançada, ordinària i altres), així com d'interns revocats.

A Barcelona, la Circular 2/2012 va tenir més impacte en els sis mesos previs a la seva entrada en vigor; en canvi, a la resta de territoris, l'efecte va ser més important durant el segon semestre de 2012, quan ja estava en vigor.

Els resultats detallats es poden consultar a l'annex 8.

Així doncs, dels resultats extrets podem concloure que:

1. Els professionals dels diferents territoris apliquen de forma diferent la LC (a Barcelona hi ha una major proporció d'interns en LC).
2. A la resta de territoris apliquen més el 3r grau.
3. A Barcelona també hi ha més proporció de persones en 2n grau *filtrat*. El perfil dels subjectes sembla coincidir amb un seguit de variables que ho

podrien explicar (problemes de toxicomania activa, resposta limitada al tractament, actitud hostil i valors procriminals, manca de suport familiar i social fora). Això condiciona que no tinguin permisos ordinaris i ja hem vist que aquesta variable per sí sola explica notablement la pertinença a aquest grup.

4. No hi ha diferències respecte a la resta de variables entre els grups de 3r grau i de LC, per la qual cosa podem concloure que els perfils d'aquests interns són molt similars. Així doncs, les diferències territorials en l'aplicació de la LC i el 3r grau s'han d'explicar, o bé per la incidència dels territoris en la gestió de la progressió penitenciària, o bé per altres factors que no hem controlat en aquesta part quantitativa de l'estudi (com l'abonament de la responsabilitat civil, el fet que el delicte sigui considerat *antic* o *recent*, o el pes del concepte de *perillositat* que apareix en algunes justificacions dels informes de classificació).

4.2 L'efecte Circular 2/2012

Una altra de les hipòtesis de la recerca plantejades és que *trobaríem un augment de l'aplicació de la LC en totes les seves modalitats després de l'entrada en vigor de la Circular 2/2012*.

La Circular 2/2012 sobre la *gestió, execució i seguiment de la llibertat condicional*³⁰ va entrar en vigor l'1 de juliol de 2012, tot i que la seva difusió va començar força mesos abans.

Discriminant els casos que pertanyen a cadascun dels grups d'estudi, descobrim una dada interessant (veure taula 31). Ja abans de la data d'obligat compliment, els equips dels serveis de rehabilitació dels centres penitenciaris van prioritzar el pas dels interns a la LC, de manera que en els primers sis mesos del 2012 el flux va ser major que durant el segon semestre. En canvi en els casos de progressió a 3r grau no hi ha la mateixa tendència; al contrari, les dades apunten a un cert estancament en les propostes de 2n grau cap a 3r.

---

³⁰ Direcció General de Serveis Penitenciaris. *Circular 2/2012 sobre la gestió, execució i seguiment de la llibertat condicional*. http://www.ub.edu/dpenal/Circular_llibertat_condicional.pdf

Això vol dir que s'ha prioritzat en un punt concret del procés la LC, però s'ha deixat de banda el foment del 3r grau. Aquesta tendència pot dificultar en un futur immediat que la LC segueixi creixent, ja que no hi haurà prou interns en 3r grau (requisit d'accés a la LC) que ho possibilitin.

Taula 31. Relació entre l'entrada en vigor de la Circular i els percentatges d'interns en els grups d'estudi

Efecte entrada en vigor Circular		LC	Grups d'estudi		Total
			3r grau	2n grau <i>filtrat</i>	
Abans (gener-juny 2012)	Recompte	761	651	568	1.980
	% grup d'estudi	74,1%	60,2%	47,1%	59,7%
	Residu corregit	11,3	0,4	-11,2	
Després (juliol-desembre 2012)	Recompte	266	430	638	1.334
	% grup d'estudi	25,9%	39,8%	52,9%	40,3%
	Residu corregit	-11,3	0,4	11,2	
Total	Recompte	1.027	1.081	1.206	3.314
	% grup d'estudi	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%
Mesures simètriques			Valor	Sig. aproximada	
V de Cramer			0,225	0,000	

A la taula 32 i al gràfic 35 es pot veure l'evolució del percentatge d'aplicació del 3r grau i de la LC en els darrers 5 anys. Per a l'any 2012, es presenten les dades encara més desagregades per tal d'observar la tendència abans i després del juliol de 2012, moment en què entra en vigor la Circular. Es pot veure com la LC ha anat augmentant molt lentament, excepte en el període immediatament anterior i posterior a juliol 2012, moments en què hi ha un repunt més perceptible. Així mateix, també s'observa que en el cas del 3r grau la tendència ha estat la contrària: s'ha produït un decrement de pràcticament la mateixa proporció. Si des de desembre de 2009 fins a octubre de 2013 el percentatge d'interns en LC ha augmentat en un 3,3%, en el mateix període el percentatge d'interns en 3r grau ha patit una disminució del 3,5%.

Taula 32 i gràfic 35. Evolució del percentatge de LC i 3r grau en els darrers 5 anys

	mes any				Entrada en vigor Circular 2/2012				mes any			
	12 2009	12 2010	12 2011	1 2012	4 2012	7 2012	12 2012	1 2013	4 2013	7 2013	10 2013	
% 3r grau ¹	24,1 ^a	24,7 ^a	23,2 ^a	25,2 ^a	24,5 ^a	23,9 ^a	23,2 ^a	22,7 ^a	22,6 ^a	22,0 ^a	20,6 ^c	
% LC ²	8,4 ^b	9,0 ^b	9,6 ^b	9,6 ^c	9,7 ^c	10,5 ^c	11,2 ^c	11,4 ^c	11,3 ^c	11,6 ^c	11,7 ^c	

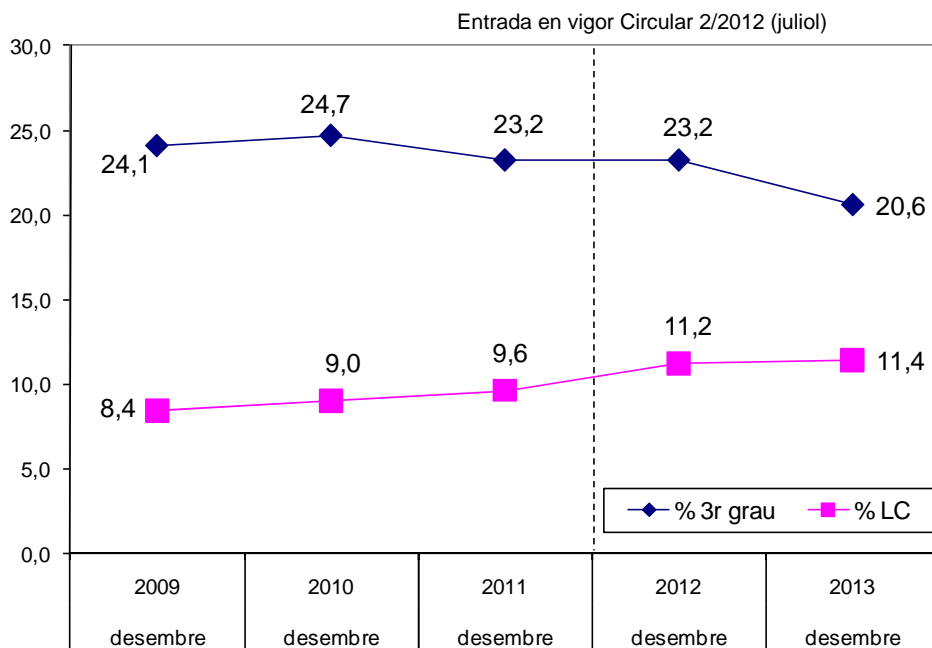
¹ Respecte el total de penats classificats.

² Respecte el total de penats (suma dels penats encarcerats i dels interns en llibertat condicional).

Font: ^a *Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació* (Direcció General de Serveis Penitenciaris, Departament de Justícia).

^b Elaboració pròpia a partir de les dades de *Descriptors estadístics de serveis penitenciaris i rehabilitació* (Direcció General de Serveis Penitenciaris, Departament de Justícia).

° Butlletins d'Execució penal a Catalunya, dades setmanals de l'Àrea de Planificació i Projectes Estratègics (Direcció General de Serveis Penitenciaris, Departament de Justícia).

Caldria estar atent a aquesta evolució, i introduir elements correctors en la dinàmica de promoció del 2n al 3r grau de tractament per tal d'evitar que continuï el descens del percentatge de persones en 3r grau, una tendència que contrarestarà els esforços de la Circular.

Dit això, cal plantejar-se la següent pregunta: la Circular ha modificat els criteris de selecció dels interns (pel que fa a les variables estudiades) per a la classificació en 3r grau o LC?

No. Quan menys en el període estudiat (6 mesos abans de l'aplicació i 6 mesos després de l'aplicació) Trobem molt poques diferències i la majoria es donen a 3r grau. Segurament, el temps de seguiment posterior a l'entrada en vigor de la Circular (el segon semestre de 2012) és un període massa breu per poder extreure conclusions. La taula 33 recull aquestes diferències.

Taula 33. Relació entre l'efecte Circular i major representativitat en les categories de variables, segons el grup d'estudi

Variable	Efecte Circular 2/2012 (6 mesos abans i 6 després)		
	LC	3r grau	2n grau <i>filtrat</i>
Variabls personals i socials			
Problemes de consum d'alcohol i drogues en el darrer any	-	Sí, (després)	-
Resposta limitada al tractament psicològic o psiquiàtric rebut en el darrer any	-	Sí, (després)	-
Actitud hostil o valors procriminals en el moment actual	-	No, (després)	-
Manca de recursos econòmics durant el darrer any o abans d'ingressar a presó	-	Sí, (abans) No, (després)	-
Té expedient d'expulsió obert? (en el cas d'estrangers irregulars)	No, (abans) Sí, (després)	-	-
Variabls penals			
Delicte principal de la <i>pena base</i>	-	C.llib.sexual, (abans) Drogues, (abans) Trànsit, (després)	-
Temps de condemna acumulada a la <i>pena base</i>	Més de 5 anys, (abans) Fins a 3 anys, (després)	Més de 5 anys, (abans) Entre 3 i 5 anys, (abans) Fins a 3 anys, (després)	-
Variabls penitenciàries			
Gaudeix de permisos penitenciaris ordinaris	-	No, (després) Sí, (abans)	No, (després) Sí, (abans)
Consten incidents disciplinaris en la <i>pena base</i>	Sí, abans No, després	Sí, (abans) No, (després)	Sí, abans No, (després)
Consten problemes de conducta penitenciària al llarg de la seva història	-	Sí, (abans) No, (després)	-
Consten regressions de classificació de grau penitenciar en la <i>pena base</i>	Sí, (abans) No, (després)	Sí, (abans) No, (després)	Sí, (abans) No, (després)
Evolució predicció del risc de violència autodirigida (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	-	Risc alt, (abans) Risc baix, (després)	-
Evolució predicció del risc de violència institucional (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	-	Risc alt, (abans) Risc baix, (després)	-
Evolució predicció del risc de reincidència violenta (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	-	Risc alt, (abans) Risc baix, (després)	-
Evolució predicció del risc de trencament de condemna (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	-	Risc alt, (abans) Risc mig, (després) Risc baix, (després)	-
Revocats	Sí, (abans) No, (després)		
Tipus LC	Altres, (abans) Avançada, (després)		
Tipus seguiment LC	Quinzenal, (abans) Mensual, (després) Bimestral, (abans) Trimestral, (abans)		

Aparentment, després de l'entrada en vigor de la Circular, el grup que presenta més diferències és el de 3r grau. Arriben en més proporció condemnes curtes inferiors als 3 anys i també en més proporció per delictes relacionats amb el

trànsit. En aquest mateix grup de 3r grau han disminuït els incidents, les regressions de classificació, els problemes de conducta i l'actitud hostil o amb valors pro-criminals, però curiosament també han disminuït la concessió dels permisos ordinaris. També ha millorat la percepció general del risc, que en totes les modalitats es valora més baixa després de l'aplicació de la Circular. En negatiu, després de l'entrada en vigor de la Circular, hi ha un major nombre d'interns detectats amb problemes de consum de drogues i de respostes limitades al tractament.

Respecte a les variables específiques de LC, hi ha un nombre menor de revocats després de l'entrada en vigor de la Circular (1,9% del total després de la Circular, davant del 8,0% d'abans) i ha augmentat l'aplicació de la modalitat avançada (si abans de l'aplicació de la Circular suposava el 23,4% del total de LC aplicades, després representava ja el 32,5%).

Les variables destacades en negreta s'assenyalen perquè amb elles s'obté una *V de Cramer* que indica una alta significació. A l'annex 9, es recullen tots aquests resultats detallats. No obstant, i com ja hem comentat, cal anar amb compte amb la interpretació d'aquestes dades, perquè el seguiment posterior a l'aplicació de la Circular ha estat molt breu i això pot esbiaixar la seva interpretació.

4.3 Incidència dels professionals pel que fa a les propostes de LC per als estrangers i l'aplicació de l'art. 197 RP

4.3.1 Estrangers i expedients d'expulsió oberts

On es troben majoritàriament els estrangers que tenen un expedient d'expulsió obert?

Majoritàriament a 2n grau (71,3%). La taula 34 descriu la seva distribució.

Taula 34. Relació entre grup d'estudi (estrangers) i expedient d'expulsió obert

Grup d'estudi		Expedient d'expulsió obert		Total
		Sí	No	
LC	Recompte	20	379	399
	% grup d'expulsió	9,9%	32,5%	29,2%
	Residu corregit	-6,5	6,5	
3r grau	Recompte	38	305	343
	% grup d'expulsió	18,8%	26,2%	25,1%
	Residu corregit	-2,2	2,2	
2n grau <i>filtrat</i>	Recompte	144	482	626
	% grup d'expulsió	71,3%	41,3%	45,8%
	Residu corregit	7,9	-7,9	
Total	Recompte	202	1.166	1.368
	% grup d'expulsió	100,0%	100,0%	100,0%
Mesures simètriques		Valor	Sig. aproximada	
V de Cramer		0,222	0,000	

La Circular 1/2011 *sobre estrangeria als centres penitenciaris de Catalunya*³¹, en el seu apartat 7.1 sobre *la classificació*, determina que les persones internes estrangeres, en relació amb les quals consti una resolució judicial i/o administrativa d'expulsió del territori nacional, seran classificades en 2n grau com a criteri general. I així ho mostren les dades anteriors.

Taula 35. Relació entre àrea geogràfica de procedència de l'estranger i expedient d'expulsió obert

Grup d'estudi		Expedient d'expulsió obert		Total
		Sí	No	
Unió Europea	Recompte	8	182	190
	% grup d'expulsió	4,0	15,6%	13,9%
	Residu corregit	-4,4	4,4	
Resta d'Europa	Recompte	14	21	35
	% grup d'expulsió	6,9%	1,8%	2,6%
	Residu corregit	4,3	-4,3	
Magrib	Recompte	72	368	440
	% grup d'expulsió	35,6%	31,6%	32,2%
	Residu corregit	1,1	-1,1	
Resta d'Àfrica	Recompte	21	105	126
	% grup d'expulsió	10,4%	9,0%	9,2%
	Residu corregit	0,6	-0,6	
Centre i Sud Amèrica	Recompte	72	435	507
	% grup d'expulsió	35,6%	37,3%	37,1%
	Residu corregit	-0,5	0,5	
Àsia i Resta del món	Recompte	15	55	70
	% grup d'expulsió	7,4%	4,7%	5,1%
	Residu corregit	1,6	-1,6	
Total	Recompte	202	1.166	1.368
	% grup d'expulsió	100,0%	100,0%	100,0%
Mesures simètriques		Valor	Sig. aproximada	
V de Cramer		0,167	0,000	

³¹ Direcció General de Serveis Penitenciaris. Circular 1/2011 sobre estrangeria als centres penitenciaris de Catalunya. http://www.ub.edu/dpenal/Circular_estrangeria%20cat.pdf

Dins del conjunt d'interns que tenen obert un expedient d'expulsió, destaquen els interns del Magrib (35,6%) i del Centre i Sud Amèrica (35,6%), però són els interns de l'Europa extracomunitària els qui estan sobrerrepresentats en aquest grup. En canvi, els de la Unió Europea estan infrarepresentats.

Quines son les variables més representades en els interns als quals s'ha obert un expedient d'expulsió?

El primer a destacar és que hi ha més proporció d'expedients oberts després de l'entrada en vigor de la Circular. Pel que fa a les variables personals, hi ha una sobrerrepresentació dels que tenen estudis primaris, consum actiu de drogues, resposta limitada al tractament psicològic, manca de recursos econòmics a l'exterior, manca de suport familiar i social i actitud hostil o valors procriminals. Quant a les variables penals, estan sobrerrepresentats els que tenen ingressos penitenciaris anteriors i condemnes inferiors als 3 anys. Respecte a les variables penitenciàries, ho estan els que no tenen permisos ordinaris, han protagonitzat incidents molt greus i han obtingut puntuacions de risc mig en els ítems de violència institucional i trencament de condemna a les valoracions RisCanvi. A l'annex 10 es recullen els detalls dels resultats.

4.3.2 L'aplicació de l'art.197 RP

Recordem que l'art. 89 CP i l'art. 197 RP parlen de l'aplicació de la LC, ja sigui a les 2/3 parts o a les 3/4 parts de la condemna, per a aquells estrangers en *situació administrativa irregular* al territori espanyol que acceptin l'expulsió a canvi de tornar al seu país i complir allà la LC. L'any 2012, això s'ha aplicat a 46 subjectes, que suposen un 4,6% del total de LC concedides.

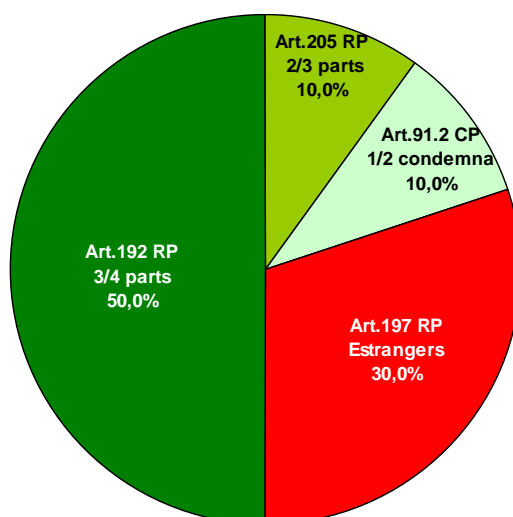
Cal destacar que, dels 46 subjectes a qui s'ha aplicat l'art.197 RP, només el 13,3% tenia un expedient obert d'expulsió.

Igualment, cal assenyalar que, d'aquestes 46 persones, 3 han tingut una revocació de la LC; això vol dir que finalment no es va a dur a terme l'expulsió o l'intern va incomplir les condicions de la mesura i va reingressar a presó per continuar complint el període de condemna que li restava. Hem revisat l'expedient de la resta de subjectes de l'art.197 RP, a data de 9/10/2013, per

saber si algun altre havia reingressat en un centre penitenciari. En cap altre cas s'ha donat aquesta circumstància.

Se'ls aplica altres tipus de LC als estrangers que tenen un expedient d'expulsió obert? Sí. Del total de 20 persones que tenien un procediment d'expulsió obert i se'ls ha aplicat la LC, a 10 (50,0%) se'ls ha aplicat l'art.192 RP (3/4 parts), a 2 (10%) se'ls ha aplicat l'art. 205 RP (2/3 parts) i a altres 2 (10%) se'ls ha aplicat l'art.91.2 CP d'avançament cap a la meitat de la condemna. Cap estranger amb expedient d'expulsió obert ha sortit per edat (septuagenaris) o per malaltia greu.

Gràfic 36. Percentatge de tipus de LC del grup d'estrangers que han tingut expedient d'expulsió obert

Atès que l'intern ha d'acceptar passar a complir en LC per l'article 197 perquè la LC pugui ser aplicada, ens preguntem si les característiques d'aquests estrangers són diferents a les de la resta. La taula 36 il·lustra les diferències existents i l'annex 11 en recull els detalls.

Les variables que millor expliquen la pertinença al grup al qual s'ha aplicat l'art.197 RP i els diferencia de la resta d'estrangers són: no tenir suport familiar i social al territori, no tenir permisos ordinaris i complir condemnes *molt llargues* (superiors als 5 anys).

Taula 36. Diferències entre els estrangers a qui s'ha aplicat l'art. 197 RP i la resta, en totes les variables estudiades

Variable	Categoria sobrerepresentada en cada grup	
	LC art.197 RP	Altres estrangers
Variables personals i socials		
Àrea geogràfica de procedència	Centre i Sud Amèrica Àsia i la resta del món	Magrib
Estudis cursats	ESO o equivalent	Primaris
Té expedient d'expulsió obert? (en el cas d'estrangers irregulars)	Sí	No
Manca de suport familiar i social durant el darrer any	Sí	No
Variables penals		
Delicte principal de la <i>pena base</i>	Drogues	C. les persones
Violència en el delicte principal	No violent	Violent
Altres delictes acumulats a la <i>pena base</i>	Delicte únic	1 o 2 delictes més
Ha estat en presó preventiva	Sí	No
Temps de condemna acumulada a la <i>pena base</i>	Més de 5 anys	Menys de 3 anys
Variables penitenciàries		
Gaudeix de permisos penitenciaris ordinaris	No	Sí

4.4 L'efecte dels retards en la concessió dels beneficis penitenciaris

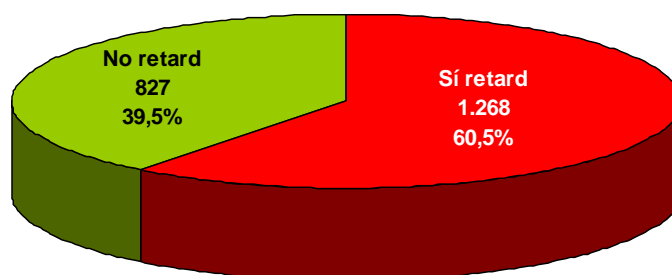
Al capítol 6, recollim el seguiment exhaustiu de 15 interns al llarg de tota la condemna a nivell qualitatiu. Aquest seguiment ha permès exemplificar molt bé els motius dels endarreriments en la concessió dels beneficis penitenciaris (permisos ordinaris, 3r grau i LC), quan aquests es donen. Però en aquest capítol expliquem, a nivell quantitatiu i per a tota la població estudiada (3.340 subjectes), quines són les variables que millor discriminen el fet d'arribar amb retard a un permís o a l'obtenció de la LC. Com que la concessió del 3r grau està sotmesa a una enorme variabilitat pel que fa al temps i moment de la concessió, els resultats són molt dispersos i poc justificatius de la realitat que pot estar explicant aquests retards, de manera que ens hem estimat més no tenir-los en compte en aquest apartat.

4.4.1 El retard en la concessió dels permisos

Hem suprimit d'aquest apartat els 850 subjectes de 2n grau *filtrat* que no havien gaudit de cap permís en el moment de la realització del treball de camp d'aquest estudi. Respecte a la resta de població estudiada, el 60,5% dels que

sí que havien tingut permisos ho havien fet amb retard respecte la possibilitat d'obtenir-los a la 1/4 part de la condemna.

Gràfic 37. Percentatge de retard en la concessió de permisos

Ara bé, aquest retard queda justificat per unes característiques diferenciades dels 1.268 interns d'aquest grup, en relació amb els 827 que han gaudit de permisos des del mateix moment en què era possible? Sembla que sí que existeixen aquestes diferències. Es troben reflectides a la taula 37, i a l'annex 12 es recullen amb major detall.

Taula 37. Diferències entre els interns que han tingut retard en la concessió dels permisos i els que no han tingut retard

Variable	Categoria sobrerepresentada en cada grup	
	No retard permisos	Sí retard permisos
Variabls personals i socials		
Nacionalitat	Espanyol	Estranger
Àrea geogràfica de procedència		Unió Europea Centre i Sud Amèrica
Domini de l'idioma (castellà)	-	No l'entén
Domini de l'idioma (català)	S'expressa	L'entén
Inici de l'activitat delictiva	Després dels 16 anys	Abans dels 16 anys
Consta història de violència prèvia?	No	Sí
Problemes de consum d'alcohol i drogues en el darrer any	Sí	Sí, però ha millorat
Resposta limitada al tractament rebut en el darrer any	Sí	Sí, i ha empitjorat Sí, però ha millorat
Conductes d'autolesió en qualsevol moment de la seva vida	No	Sí
Actitud hostil o valors procrimals en el moment actuals	Sí No	Sí, però ha millorat
Manca de recursos econòmics durant el darrer any o abans d'ingressar a presó	No	Sí, i ha empitjorat
Manca de suport familiar i social durant el darrer any	No	Sí, i ha empitjorat
Edat del primer ingrés	Són més grans (34,3)	Són més joves (32,3)
Variabls penals		
Delicte principal de la <i>pena base</i>	Contra les persones Trànsit Altres	C. la llibertat sexual C. la propietat Drogues
Violència en el delicte principal	No violent	Violent
Ingressos penitenciaris anteriors	No	Sí

Variable	Categoria sobrerrepresentada en cada grup	
	No retard permisos	Sí retard permisos
N ingressos anteriors	Menys ingressos (0,3)	Més ingressos (0,6)
Té ordre de protecció a la víctima?	No	Sí
Altres delictes acumulats a la <i>pena base</i>	1 o 2 delictes més	3 o més delictes
Ha estat en presó preventiva	No	Sí
Ha sortit en llibertat provisional	Sí	No
Temps de condemna acumulada a la <i>pena base</i>	Fins a 3 anys	Més de 5 anys
Temps de condemna (en anys)	3,3 anys	6,0
Variables penitenciàries		
Consten incidents disciplinaris en la <i>pena base</i>	No	Sí
Incidents molt greus (art. 108 RP)		Sí
Incidents greus (art. 109 RP)		Sí
Consten problemes de conducta penitenciària al llarg de la seva història	No	Sí
Consten regressions de classificació de grau penitenciari en la <i>pena base</i>	Sí	No
Nombre de regressions	Tenen més regressions (0,3)	Tenen menys regressions (0,2)
Nombre de classificacions en 1r grau	Tenen menys classificacions (0,04)	Tenen més classificacions (0,07)
Consten evasions, trencaments o incompliments al llarg de la seva història de vida penitenciària	Sí	No
Nombre de cel·les diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	D'1 a 10 cel·les	D'11 cel·les o més
Evolució predicció del risc de violència autodirigida (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Mig- es manté
Evolució predicció del risc de violència institucional (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Mig- es manté
Evolució predicció del risc de reincidència violenta (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Alt- empitjora Risc Mig- es manté
Tipus de LC	Avançada	Ordinària
Grup d'estudi	3r grau	2n grau <i>filtrat</i>

Ni la Circular, ni el territori, ni el fet d'haver patit una revocació de la LC són factors que donen lloc a diferències significatives entre els que no han sofert retards en l'obtenció de permisos i els que sí.

Amb la tècnica estadística de regressió logística binària ($R^2 = 0,361$, veure annex 13), les variables que millor expliquen que una persona arribi amb retard als permisos són:

- Els problemes econòmics durant el darrer any
- La manca de suport familiar i social durant el darrer any
- Una valoració alta/mitja en el RisCanvi per trencament de condemna
- La comissió d'un delicte sexual
- El fet d'haver estat intern com a preventiu

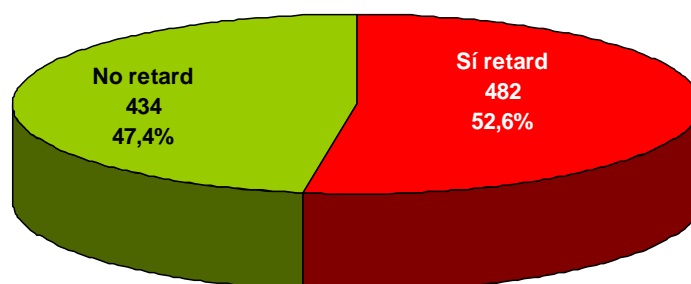
- Tenir una condemna *llarga o molt llarga*
- La mobilitat de cel·les (com major sigui, major probabilitat de tenir retard en la concessió de permisos)

4.4.2 El retard en la concessió de la LC

Per avaluar el retard en la concessió de la LC, lògicament només s'ha analitzat, d'entre tots els interns que han arribat a la LC (1.032 subjectes), aquells que ho han fet per mitjà de l'art. 192 RP o de l'art. 205 RP. Es considera retard si en la modalitat ordinària s'ha concedit més tard de la data de les 3/4 parts de la condemna o si, per l'art. 205 RP, la LC s'ha concedit posteriorment a la data en què l'intern complia les 2/3 de la seva condemna.

El 52,6% han arribat amb retard a la concessió de la LC.

Gràfic 38. Percentatge de retard en la concessió de la LC

Com en l'apartat anterior, hem volgut saber si també el perfil dels que arriben amb retard a la LC és diferent respecte dels que ho fan a temps. Efectivament, hi ha diferències, i bàsicament tenen a veure amb variables penals i penitenciàries. La taula 38 il·lustra aquestes diferències i l'annex 14 n'explica els detalls.

Taula 38. Diferències entre els que han tingut retard en la concessió de la LC i els que no han tingut retard

Variable	Categoria sobrerrepresentada en cada grup	
	No retard LC	Sí retard LC
Variabls personals i socials		
Domini de l'idioma (català)	No l'entén	S'expressa
Actitud hostil o valors procriminals en el moment actuals	No	Sí, però ha millorat

Variable	Categoria sobrerepresentada en cada grup	
	No retard LC	Sí retard LC
Edat del primer ingrés	Són més grans (34,6)	Són més joves (32,8)
Variabls penals		
Delicte principal de la <i>pena base</i>	Drogues	C. la propietat
Ingressos penitenciaris anteriors	No	Sí
N ingressos anteriors	Menys ingressos (0,4)	Més ingressos (0,6)
Altres delictes acumulats a la <i>pena base</i>	Delicte únic	3 o més delictes
Ha estat en presó preventiva	No	Sí
Temps de condemna acumulada a la <i>pena base</i>	Fins a 3 anys	Més de 5 anys
Temps de condemna (en anys)	4,4 anys	5,5 anys
Variabls penitenciàries		
Consten incidents disciplinaris en la <i>pena base</i>	No	Sí
Incidents molt greus (art. 108 RP)		Sí
Incidents greus (art. 109 RP)		Sí
Consten problemes de conducta penitenciària al llarg de la seva història	No	Sí
Consten regressions de classificació de grau penitenciar en la <i>pena base</i>	No	Sí
Nombre de regressions	Tenen menys regressions (0,1)	Tenen més regressions (0,2)
Nombre de cel·les diferents on s'ha ubicat durant la <i>pena base</i>	D'1 a 10 cel·les	21 cel·les o més
Evolució predicció del risc de violència autodirigida (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Mig- es manté
Evolució predicció del risc de violència institucional (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Mig- es manté
Evolució predicció del risc de reincidència violenta (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Mig- es manté
Evolució predicció del risc de trencament de condemna (RisCanvi 1-2) <i>pena base</i>	Risc Baix	Risc Alt- empitjora
Tipus de LC	Avançada	Ordinària

Ni la Circular, ni el territori, ni el fet d'haver patit una revocació de la LC són factors que donin lloc a diferències significatives entre els que no han tingut retards en la concessió de la LC i aquells que sí que els han tingut.

Tot i haver variables que marquen diferències significatives entre els dos grups no hi ha cap variable o grup de variables que expliquin de manera clara els motius pels quals es produeix el retard en la concessió de la LC.

5. La classificació dels interns segons les característiques dels subjectes

Una altra de les hipòtesis de la recerca era que s'esperava trobar subjectes classificats en 3r grau que podrien estar en LC, i d'altres que ho estan en 2n grau *filtrat* i que podrien estar en 3r grau, o fins i tot en LC, per les característiques similars que presenten amb els que efectivament arriben a LC. La finalitat que persegueix la comprovació d'aquesta hipòtesi és proposar una classificació dels subjectes més favorable globalment de la que actualment tenen, sense que això suposi cap augment en el risc de reincidència, violència o trencament de condemna respecte el que hi ha actualment.

Per poder demostrar la validesa d'aquesta hipòtesi, hem dut a terme el procediment metodològic següent:

1. Analitzar el conjunt dels subjectes de l'estudi (N = 3.340) mitjançant l'anàlisi de conglomerats (bietàpica amb tractament de valors atípics).
2. Definir les característiques dels grups trobats i comparar aquests grups amb els reals, que ja hem explicat al capítol 3 (LC, 3r grau i 2n grau *filtrat*).
3. Definir aquells subgrups existents dins dels nous grups que poden ser objecte de propostes de progressió, perquè presenten característiques més similars a les dels grups d'interns amb una classificació superior. Això s'ha fet per mitjà d'anàlisis de contingència entre les variables directament recollides en l'estudi amb el factor de *cluster* obtingut a l'anàlisi de conglomerats.

Cadascun d'aquests passos es desenvoluparà en el contingut dels apartats d'aquest capítol.

5.1 Els grups sorgits de l'anàlisi de conglomerats

L'anàlisi del conjunt de tots els subjectes estudiats (N = 3.340) deixa fora 778 subjectes dels quals no hi ha prou informació en el conjunt de variables. De la resta, 2.562 subjectes, l'anàlisi de conglomerats ha identificat 4 grups amb un total de 2.036 subjectes i un cinquè grup amb valors atípics³² de 526 subjectes. La taula 39 recull el resum de la distribució.

Taula 39. Distribució de casos segons l'anàlisi de conglomerats

Grup de <i>cluster</i>	Nombre	%
Grup 1	373	14,6%
Grup 2	660	25,8%
Grup 3	334	13,0%
Grup 4	669	26,1%
Valors atípics	526	20,5%
Total	2.562	100,0%
Casos no analitzats per manca de dades	778	
Total	3.340	

Els *clusters* que sorgeixen de l'anàlisi tenen subjectes dels diferents grups d'estudi? Efectivament. La taula 40 en recull el nombre i la proporció.

Taula 40. Distribució de casos segons el grup d'estudi i el grup de *cluster*

Grup de <i>cluster</i>		LC		3r grau		2n grau <i>filtrat</i>		Total	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Grup 1	% grup <i>cluster</i>	165	44,2%	145	38,9%	63	16,9%	373	100,0%
	% grup d'estudi		20,3%		15,5%		7,7%		14,6%
Grup 2	% grup <i>cluster</i>	230	34,8%	271	41,1%	159	24,1%	660	100,0%
	% grup d'estudi		28,3%		28,9%		19,6%		25,8%
Grup 3	% grup <i>cluster</i>	135	40,4%	164	49,1%	35	10,5%	334	100,0%
	% grup d'estudi		16,6%		17,5%		4,3%		13,0%
Grup 4	% grup <i>cluster</i>	196	29,3%	213	31,8%	260	38,9%	669	100,0%
	% grup d'estudi		24,1%		22,7%		32,0%		26,1%
Valors atípics	% grup <i>cluster</i>	86	16,3%	144	27,4%	296	56,3%	526	100,0%
	% grup d'estudi		10,6%		15,4%		36,4%		20,5%
Total		812	100,0%	937	100,0%	813	100,0%	2.562	100,0%
Mesures simètriques					Valor	Sig. aproximada			
V de Cramer					0,242	0,000			

De la interpretació de la taula en podem extreure les següents conclusions:

³² Un valor atípic és una observació d'un valor que no sembla correspondre amb la resta de valors que es troben en un grup de dades. També se'ls anomena incongruents o inconsistents, i la principal problemàtica que presenten és el fet de valorar si realment ho són (si no corresponen a una realitat molt específica) i si es poden eliminar de l'anàlisi sense tenir-los en compte. En el nostre estudi hem pres aquesta decisió, atès que els casos implicats presenten resultats força incongruents i extrems, que difuminarien els perfils que es dibuixen en els altres grups. D'altra banda, al capítol 6 es presenta una anàlisi qualitativa que inclou els casos atípics i per mitjà de la qual queda coberta, amb escreix, la seva explicació.

Si ens fixem en els percentatges per columna, veiem que els subjectes de LC es troben repartits entre tots els grups, i es troben significativament més representats en el grup 2. També hi ha més casos de LC dins dels grups 1 i 3. L'ombregat indica que els percentatges presenten diferències significatives respecte el que els correspondria, en cas que el repartiment fos proporcional. També els subjectes de LC es caracteritzen per ser el grup d'estudi amb menys casos atípics (només el 10,6%).

Els subjectes de 3r grau repeteixen l'esquema dels subjectes de LC. Tot i això, hi ha algunes diferències entre ambdós grups: el percentatge de subjectes del grup 1 en 3r grau és menor que el de LC; per contra, el percentatge de casos atípics en 3r grau és superior.

Els subjectes de 2n grau *filtrat*, en canvi, són els que major diferències presenten respecte la resta. En destaca la proporció d'aquests que pertany al grup 4 i el nombre de casos atípics.

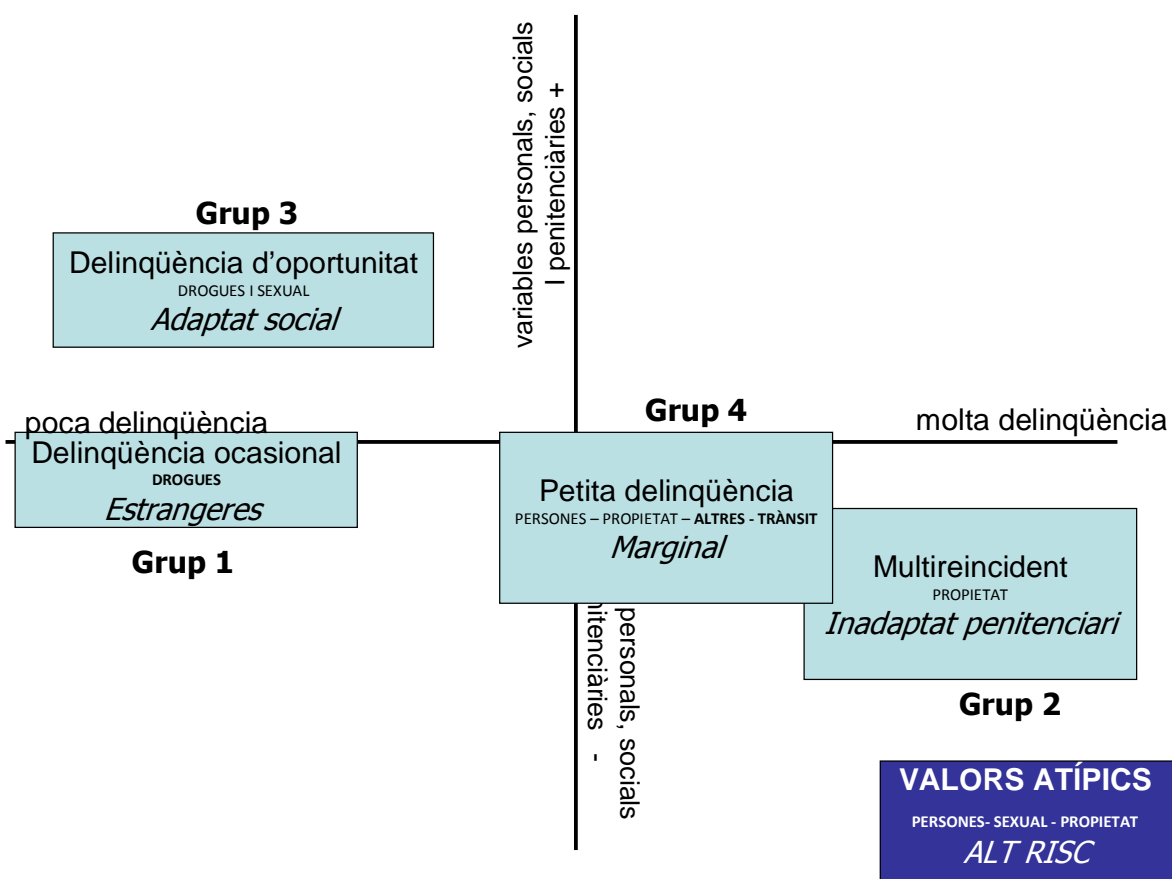
Si ens fixem ara en el percentatge de fila, és a dir, en les característiques dels grups sorgits de l'anàlisi de conglomerats, veiem que els grups 1 i 3 estan majoritàriament formats per subjectes de LC i 3r grau. El grup 2 també té subjectes de 3r grau i de LC principalment, tot i tenir una distribució més equitativa. El grup 4 té el repartiment més equilibrat entre els tres grups. Tot plegat reflecteix que l'anàlisi de conglomerats identifica similituds en diverses variables que reuneixen a interns de les diferents classificacions penitenciàries en uns mateixos grups que, per tant, no coincideixen amb els conjunts formats segons el grau de tractament.

En canvi, els casos atípics estan compostos majoritàriament per casos de 2n grau *filtrat* (56,3%). Això significa que les característiques de les variables dels casos que els agrupen són tan heterogènies i extremes que, per mitjà de l'anàlisi estadística, es troben poques similituds amb la resta d'interns que sí que han estat classificats en algun dels altres grups.

Els grups sorgits de l'anàlisi de conglomerats es poden anomenar sota algun concepte que els defineixi? Això és el que presentem a continuació.

El gràfic 39 recull la principal generalització que es pot fer de cada grup i els situa espacialment a tots ells en un eix de coordenades, en què la línia horitzontal representa la intensitat de la carrera delictiva (poca a l'esquerra, molta a la dreta) i, la línia vertical, el conjunt de variables personals, socials i penitenciàries (positives a la part superior, negatives a la part inferior). Els resultats detallats variable a variable i de cada grup es poden consultar a l'annex 15.

Gràfic 39. Grups sorgits de l'anàlisi de conglomerats

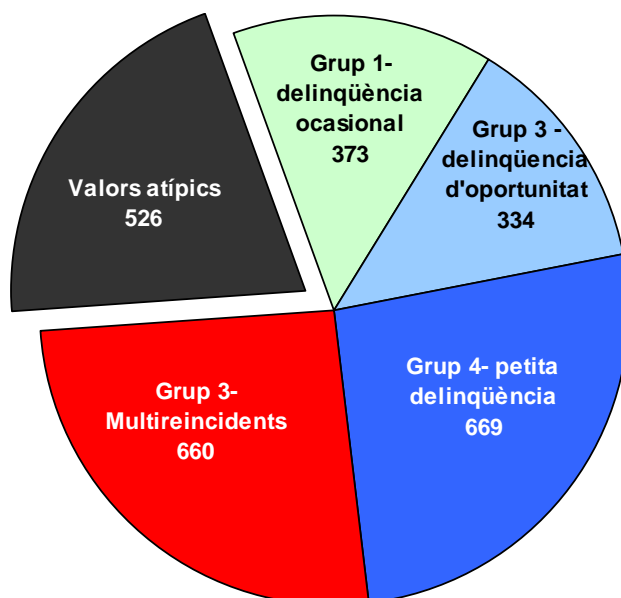

Com es pot veure al gràfic, hi ha dos grups (l'1 i el 3) que s'ubiquen en els quadrants corresponents a poca activitat delictiva. Allò que diferencia l'un de l'altre és: a) la procedència geogràfica (al grup 1, la majoria són estrangers amb poc o nul arrelament al territori; al grup 3, en canvi, són espanyols que presenten més variables relacionades amb un risc baix que la resta de grups) i b) el tipus de delinqüència (*ocasional* en el grup 1, per obtenir ràpidament beneficis econòmics en un moment de necessitat, o d'*oportunitat* en el grup 3, més centrat en la possibilitat i facilitat de cometre el fet delictiu).

En el quart quadrant es situen els altres dos grups (el 2 i el 4). Es diferencien bàsicament en què els interns del grup 2 tenen una problemàtica personal, penal i penitenciària força greu i compleixen un període llarg de condemna per la suma de diverses penes acumulades. Al grup 4, en canvi, trobem interns amb condemes *curtes* per delictes molt diversos i amb més problemàtiques de toxicomania i de respostes limitades al tractament.

Finalment, com ja hem explicat, trobem un conjunt de subjectes amb molta variabilitat en la seva composició (valors atípics); de tota manera, en aquest conjunt s'agrupen els casos més extrems quant al nivell de risc i/o de perillositat.

Gràfic 40. Percentatge de casos segons els grups de *cluster*

A continuació, presentem les característiques més destacades de cadascun dels grups.

5.1.1 Grup 1: Delinqüència ocasional. Estranger

Taula 41. Variables destacades del grup 1

Grup 1. Delinqüència ocasional Estranger	14,6% del GRUP TOTAL	LC 44,2% 3r grau 38,9% 2n grau 16,9%
Variables personals	La majoria són estrangers (85,0%). Destaquen llatinoamericans, del Magrib i de resta d'Àfrica i UE Major proporció de dones que a la resta de grups (15,0%) Estudis primaris (55,0%) No hi ha problemàtica de consum drogues. No hi ha problemàtica personal, de conducta ni familiar. No hi ha residència a Espanya. Detinguts/des a l'aeroport/frontera i trasllat al centre penitenciari	
Variables penals	Delicte únic - No consten antecedents Mitjana: 4,5 anys pena Delicte principal: relacionat amb el tràfic de drogues (91,7%)	
Variables penitenciàries	No incidents – Sí permisos – RisCanvi Baix	
Modalitats LC	Avançada (art. 205 RP) - Estrangers (art.197 RP) - Percentatge LC 25%	

L'anàlisi de conglomerats agrupa en aquest *cluster* els subjectes que majoritàriament han vingut d'altres països fent de correus de drogues. Han estat detinguts a la frontera i portats directament a la presó, per la qual cosa no tenen suport familiar a Catalunya, ni capital social en el qual recolzar-se. És el grup on hi ha una major proporció de dones (15,0%). El 10,7% dels interns tenen obert algun tipus d'expedient d'expulsió i és el grup on trobem més casos d'aplicació de la LC per l'art. 197 RP (LC a canvi d'acceptar l'expulsió del territori). S'ha donat en 23 casos, la qual cosa representa el 50% del total de persones expulsades per mitjà d'aquest article l'any 2012.

No obstant això, com que presenten molt poca problemàtica personal, penal i penitenciària, a aquells casos que compten amb suport familiar i social al territori se'ls ha proposat en una major proporció la LC avançada per l'art. 205 RP (2/3 parts).

5.1.2 Grup 2: Multireincident. Inadaptat penitenciari

L'anàlisi de conglomerats agrupa en aquest *cluster* els subjectes que porten molts anys a la presó, que han entrat diverses vegades a centres penitenciaris, acumulen diverses causes. El seu comportament dins del centre respon molt al patró de subcultura carcerària. De manera que, en aquest grup, trobarem persones amb incidents i faltes disciplinàries per faltes molt greus i greus, regressions de grau, antecedents de violència, d'autolesions i problemes de

conducta. Malgrat això, ha degut haver-hi una evolució positiva perquè el nivell de risc en el RisCanvi és baix en les quatre valoracions globals. Hi prevalen els espanyols (55,6%), els llatinoamericans (18,2%) i els magribins (15,0%), que es troben sobrerrepresentats respecte el seu pes percentual (12,7%). El 41,1% d'aquest grup es trobaven classificats en 3r grau l'any 2012 i un 34,8% va arribar a la LC. En aquests casos, el tipus de LC que preval és l'ordinària (art. 192 RP a les 3/4 parts) i el seguiment és mensual. En percentatge, són els que menys temps han passat en LC dels 4 grups de *cluster* (20,8%) i també és el grup on trobarem més revocats (s'ha donat en 23 casos, el 43,4% del total de revocacions).

Taula 42. Variables destacades del grup 2

Grup 2. Multireincident Inadaptat penitenciari	25,8% del GRUP TOTAL	LC 34,8% 3r grau 41,1% 2n grau 24,1%
Variables personals	Més joves en el seu primer ingrés penitenciari (28,9 anys) Espanyol – Estranger (Magrib) No hi problemàtica de consum drogues. Sí història de violència prèvia. Intents d'autolesió (11,1%) Resposta limitada al tractament (28,3%). No té problemes de recursos familiars ni socials ni econòmics	
Variables penals	Molts delictes acumulats. Més proporció amb antecedents (30,3%) Mitjana de pena acumulada: 7,1 anys. Delicte més comú: contra la propietat (45,2%) - Major proporció de delicte violent (43,5%)	
Variables penitenciàries	Sí incidents greus (74,2%) i molt greus (41,9%) – Sí permisos – Problemes de conducta penitenciària (88,5%). Regressió de grau (26,4%). Valoració en tots els risc globals de RisCanvi: Baix	
Modalitats LC	Ordinària – Seguiment mensual – Revocats – Percentatge LC 20,8%	

5.1.3 Grup 3: Delinqüència d'oportunitat. Adaptat social

Taula 43. Variables destacades del grup 3

Grup 3. Delinqüència d'oportunitat Adaptat social	13,0% del GRUP TOTAL	LC 40,4% 3r grau 49,1% 2n grau 10,5%
Variables personals	Espanyols (96,4%) – Estudis – Més grans en el primer delicte (37,7 anys). Major proporció de catalanoparlants (66,3%) No hi ha problemàtica de consum drogues. No hi ha una problemàtica personal destacada ni problemes de recursos econòmics. Tampoc hi ha falta de capital familiar o social	
Variables penals	Delicte únic Mitjana de pena: 5,4 anys Delicte de tràfic de drogues (51,2%) – Delicte sexual (9,9%, davant de la mitjana de 4,0%)	
Variables penitenciàries	No incidents – Sí permisos – Valoració en tots els riscos globals de RisCanvi: Baix	
Modalitats LC	Avançada (art. 205 RP; art. 91.2 CP) - Percentatge LC 27,84%	

L'anàlisi de conglomerats agrupa en aquest *cluster* els subjectes més *normalitzats* pel que fa a la seva adaptació social. Respecte el tipus de delictes, destaca per ser el grup on hi ha més proporció d'interns amb un delictes principal de tipus *sexual* (9,9%). El comportament dins de la presó és correcte i els interns gaudeixen de permisos. La meitat del grup es troba en 3r grau al 2012 (49,1%) i un altre 40,4% arribarà a la LC. D'aquests últims, serà el grup que major percentatge de temps de condemna compleixi en LC, el 27,84%. Hi arribaran en més proporció a les 2/3 parts i també és el grup on hi ha major proporció de casos en què s'aplica l'art. 91.2 CP (avançament cap a la meitat de la condemna, 90 dies per cada any de presó efectiva). Quant al seguiment dels que arriben en LC, el bimestral està sobrerrepresentat (33,8%) i es produeixen molt poques revocacions: el 97% d'aquest grup no ha estat revocat (només s'ha donat en 4 subjectes).

5.1.4 Grup 4: Petita delinqüència. Marginat social

Taula 44. Variables destacades del grup 4

Grup 4. Petit delinqüent Marginal- PENA CURTA		26,1% del GRUP TOTAL 29,3%	LC 3r grau 31,8% 2n grau 38,9%
Variabls personals	Epanyols (61,6%) i estrangers (38,4%). Hi ha un percentatge important d'estrangers (17,5%) que tenen expedient obert expulsió Hi ha una part del grup que té problemes de toxicomanies (20,6%) També aquesta part del grup presenta respostes limitades al tractament (20,5%) i manca de recursos econòmics (24,1%)		
Variabls penals	Tenen ingressos anteriors a la presó, tot i que menys que el grup 2. Mitjana de condemna: 1,8 anys Delictes més representats: Contra la propietat - persones – altres - trànsit No violent (68,2%) Delicte únic (49,9%)		
Variabls penitenciàries	No incidents – Major proporció de no permisos (31,5%) Valoració en tots els risc globals de RisCanvi: Baix		
Modalitats LC	Ordinària (art.192 RP) - Seguiment mensual – Percentatge LC 23%		

L'anàlisi de conglomerats agrupa en aquest *cluster* els subjectes amb les penes més curtes (1,8 anys de mitjana). En general són persones amb pocs estudis (primaris, 46,9%), i hi ha una major proporció de persones que tenen problemes de consum de drogues i pocs recursos econòmics, així com un moderat suport familiar i social. El tipus de delictes és de poca consideració i molt diversificat. Una part important no haurà gaudit de permisos, segurament pel fet de complir condemnes *curtes*. És el grup de *cluster* amb major presència

de persones de 2n grau *filtrat* (38,9%). Els casos de 3r grau suposen el 31,8% i els que arriben a la LC representen el 29,3%. D'aquests, la majoria (73,0%) ho ha fet a les 3/4 parts, amb un seguiment mensual.

5.1.5 Valors atípics

Taula 45. Variables destacades del grup dels valors atípics

Grup ATÍPICS ALT RISC	20,5% del GRUP TOTAL	LC 16,3% 3r grau 27,4% 2n grau 56,3%
Variables personals	Més espanyols – més estudis primaris – Han començat abans activitat delictiva – Història de violència Consum de drogues – resposta limitada al tractament – autolesions – actituds hostils – manca recursos econòmics – manca de suport familiar Major proporció de casos d'expulsió	
Variables penals	Més de 3 delictes acumulats Mitjana de condemna: 5,1 anys (però amb molta variabilitat) Delictes més representats: C. les persones – sexual – propietat. Delicte violent (58,6%). És el grup amb més proporció d'ordres de protecció a la víctima (25,1%) Antecedents penitenciaris	
Variables penitenciàries	No permisos (41,4%) Sí incidents – molt greus (35,8%) greus (52,2%) – regressions grau (28,1%) RisCanvi Alt - mig (al voltant del 22% en les 4 tipus de valoracions)	
Modalitats LC	Ordinària – (83,5%) – art. 196.2 RP (5,9%) – Percentatge LC 17,8%	

L'anàlisi de conglomerats deixa fora dels grups un 20,5% dels subjectes analitzats perquè els resultats que presenten, tot i ser els més negatius en pràcticament totes les variables, tenen molta dispersió de dades i són inconsistents.

En aquest grup es concentren tots els casos de risc alt o mig en les variables de predicció de risc global del RisCanvi. Pel que fa als delictes, preval que siguin delictes violents (58,6%), principalment *contra les persones* (28,1%) – amb més casos d'homicidi i lesions greus–, *contra la llibertat sexual* (7,2%) – sobrerrepresentats respecte el seu pes global i amb més casos d'agressió sexual i abús sexual– i *contra la propietat* (39,9%) –amb més casos de robatori amb violència i/o intimidació.

En aquest grup hi ha més de la meitat dels casos de 2n grau *filtrat* (56,3%) i només un 16,3% de LC.

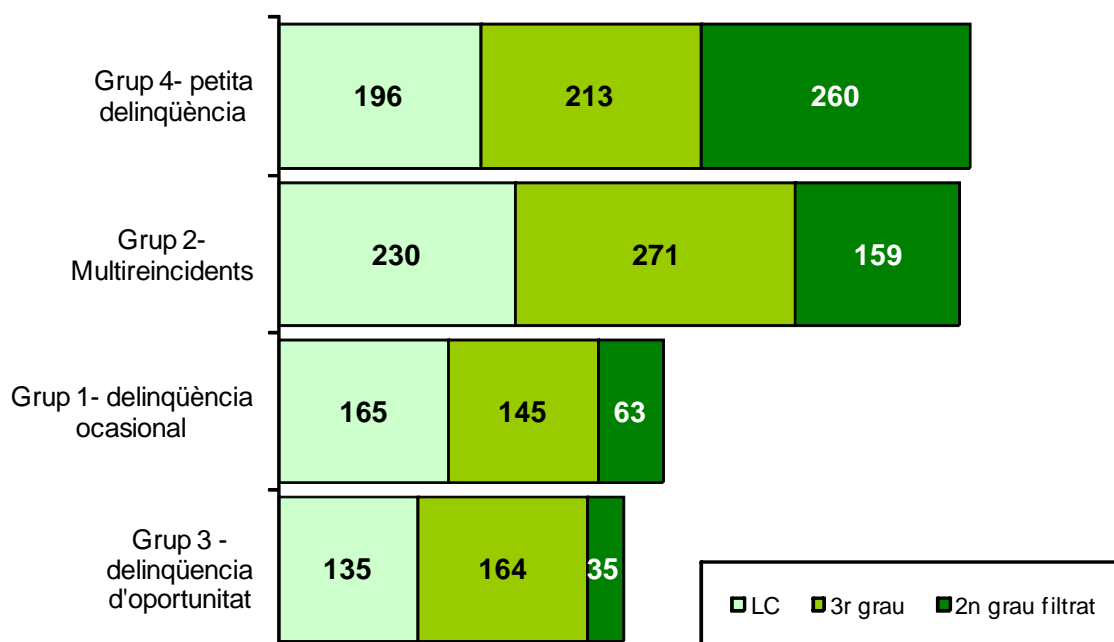

Obviarem qualsevol anàlisi d'aquest grup de casos, atesos els resultats inconsistents que donen en tots els creuaments i relacions de variables que hem fet, tal i com ja hem comentat.

5.2 Les noves propostes de classificació de grau

Recordem que l'objectiu d'aquest capítol és saber si podríem fer una classificació dels subjectes que globalment fos més favorable de la que actualment tenen. Per tant, la pretensió és identificar grups de persones que realment estan classificats en 2n grau *filtrat* o 3r grau i que tenen perfils i característiques similars als dels interns en LC. Si això es donés, podríem plantejar als equips de tractament que els subjectes amb aquelles característiques fossin progressats de grau automàticament, sense que això suposés cap augment del risc de reincidència, ni de trencament de condemna ni de violència.

Gràfic 41. Distribució de persones classificades segons el grup de *cluster*

La següent anàlisi estadística que hem realitzat ha estat l'anàlisi de contingència amb els test khi-quadrat de *Pearson* (χ^2) i *Phi* i *V de Cramer*, considerant com a variable dependent els grups de *cluster*. També s'han fet regressions logístiques binàries per trobar quines eren les variables més

explicatives dels possibles canvis. A continuació presentem el resum dels resultats que el lector podrà trobar detallat a l'annex 16.

5.2.1 Grup 1: Delinqüència ocasional. Estranger

Taula 46. Diferències entre els 3 grups classificats (grup 1)

Grup 1. Delinqüència ocasional Estranger		14,6% del GRUP TOTAL	LC 44,2% 3r grau 38,9% 2n grau 16,9%
	LC (165 casos)	3r grau (145 casos)	2n grau (63 casos)
Variables personals	Dona – No expulsió		Estranger (UE, Àsia) Expulsió Resposta limitada tractament Manca recursos econòmics Manca suport familiar
Variables penals	Delicte únic		Delicte violent
Variables penitenciàries	Sí permisos No regressions	Sí permisos Sí regressions	No permisos

Les úniques diferències entre els tres grups en totes les variables estudiades són les que es recullen a la taula 46. Com es pot veure, les diferències són mínimes entre els classificats en LC i els classificats en 3r grau. A través de la regressió logística, s'ha obtingut que la millor variable per explicar la pertinença a LC/3r grau o a 2n grau *filtrat* és gaudir de permisos.

CONCLUSIÓ SOBRE EL GRUP DE DELINQUÈNCIA OCASIONAL:

- 1) Es podria passar tots els casos de 3r grau a LC (145 casos = 38,9%), atès que pràcticament no hi ha diferències en les variables.
- 2) Es podria passar els casos de 2n grau a LC millorant el fet de tenir permisos i altres variables personals. A alguns d'ells segurament se'ls podria aplicar l'art.197 RP en el moment de la LC.

5.2.2 Grup 3: Delinqüència d'oportunitat. Adaptat social

Com en el grup anterior, les diferències entre els tres grups considerant totes les variables estudiades són mínimes. També passa, en aquest cas, que la regressió logística discrimina com a la millor variable per explicar la pertinença a LC/3r grau o a 2n grau *filtrat* el fet de gaudir de permisos.

Taula 47. Diferències entre els 3 grups classificats (grup 3)

Grup 3. Delinqüència d'oportunitat Adaptat social		13,0% del GRUP TOTAL	LC 40,4% 3r grau 49,1% 2n grau 10,5%
	LC (135 casos)	3r grau (164 casos)	2n grau (35 casos)
Variables personals			Estrangers (latins) Inici precoç activitat delictiva
Variables penals	Drogues No OPV		Contra les persones Delicte violent OPV
Variables penitenciàries		Sí permisos	No permisos

CONCLUSIÓ SOBRE EL GRUP DE DELINQUÈNCIA D'OPORTUNITAT:

- 1) Es podria passar tots els casos de 3r grau a LC (164 casos = 49,1%), atès que no hi ha diferències en les variables.
- 2) Es podria passar els casos de 2n grau a LC millorant que tinguin permisos. A més, caldria assegurar que els programes de tractament relacionats amb la violència i els relacionats amb l'empatia cap a la víctima tinguessin bons resultats.

5.2.3 Grup 4: Petita delinqüència. Marginat social

Taula 48. Diferències entre els 3 grups classificats (grup 4)

Grup 4. Petita delinqüència Marginat social		26,1% del GRUP TOTAL	LC 29,3% 3r grau 31,8% 2n grau 38,9%
	LC (196 casos)	3r grau (213 casos)	2n grau (260 casos)
Variables personals	Espanyol No expulsió No consum drogues No resposta limitada tractament No actitud hostil No manca recursos econòmics No manca suport social	Espanyol No expulsió ESO-Batxillerat No respost limitada tractament No actitud hostil No manca recursos econòmics No manca suport social	Estranger (UE, Resta EU, Àsia) Expulsió Primaris Consum drogues Resposta limitada tractament Actitud hostil Manca recursos econòmics Manca suport social
Variables penals	Contra les persones	Altres No ingressos anteriors	Propietat Sí ingressos anteriors
Variables penitenciàries	Sí permisos No regressió grau	Sí permisos No regressió grau	No permisos Regressió grau

En aquest cas, veiem que el grup de LC i el de 3r grau coincideixen en pràcticament totes les variables, mentre que el grup de 2n grau *filtrat* presenta força diferències i més marcades respecte el grup de LC. En la regressió logística, les variables que millor expliquen les diferències entre LC i 2n grau *filtrat* són: tenir permisos, no tenir expedient d'expulsió obert, tenir suport familiar i social i haver comès un delicte *contra les persones* (de poca gravetat).

CONCLUSIÓ SOBRE EL GRUP DE PETITA DELINQUÈNCIA:

- 1) Es podria passar tots els casos de 3r grau a LC (213 casos = 31,8%), atès que no hi ha diferències en les variables. S'hauria de classificar aquestes persones ja inicialment en 3r grau i caldria traspasar de manera automàtica la proposta de LC al compliment de terminis, atès el poc temps de condemna i la necessitat de treballar la reincorporació progressiva a la societat.
- 2) No és recomanable passar els subjectes de 2n grau *filtrat* a 3r grau, sense un treball intensiu en el PIT de l'intern que treballi les variables on presenten carències.

5.2.4 Grup 2: Multireincident. Inadaptat penitenciari

Taula 49. Diferències entre els 3 grups classificats (grup 2)

Grup 2. Multireincident Inadaptat penitenciari	25,8% del GRUP TOTAL		LC 34,8% 3r grau 41,1% 2n grau 24,1%
	LC (230casos)	3r grau (271 casos)	2n grau (159 casos)
Variabls personals	No expulsió No consum drogues No resposta limitada tractament		Estranger (UE, Resta EU, Magrib) Expulsió Resposta limitada tractament Manca recursos econòmics Manca suport familiar
Variabls penals	Drogues No violent Delicte únic	Persones – sexual 3 o més delictes Condemna <i>molt llarga</i>	Propietat Violent Condemna <i>llarga - curta</i>
Variabls penitenciàries	No regressió de grau Sí permisos	Regressió de grau Sí permisos	No permisos

Pel que fa a aquest grup, no veiem factible l'aplicació automàtica de traspàs del subgrup de 3r grau a LC ja que, tot i no haver-hi moltes diferències, les que hi ha semblen marcar processos qualitius a tenir en compte. Així mateix, el grup de 2n grau *filtrat* necessita un treball des del PIT que abordi les variables on hi ha carències. En la regressió logística, les variables que millor expliquen la ubicació dels interns en 2n grau *filtrat* en relació amb la LC són: no gaudir de permisos, tenir una resposta limitada al tractament i haver comès un delicte *contra la propietat*.

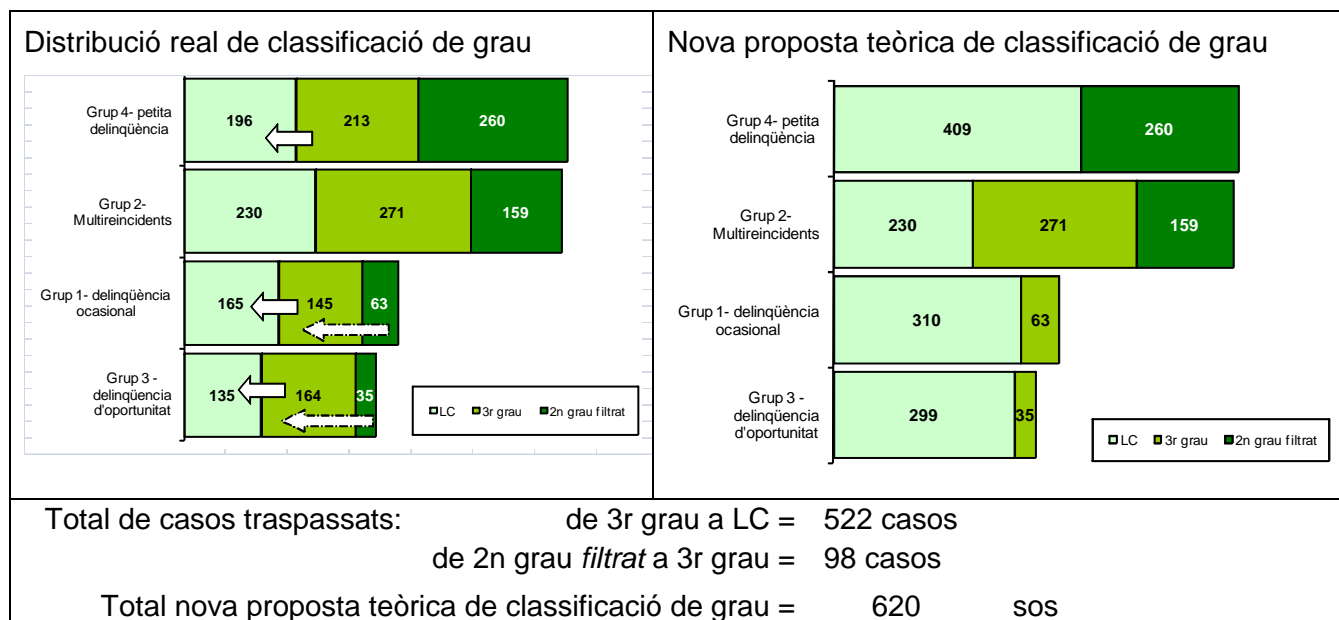
CONCLUSIÓ SOBRE EL GRUP DE MULTIREINCIDÈNCIA:

- 1) No es pot aplicar un criteri automàtic en el traspàs de cap dels grups. Cal mantenir un criteri discrecional basat en el treball des del PIT que abordi les variables on hi ha mancances.
- 2) Atès que és el grup on es concentra la meitat dels revocats de la LC, convindria plantejar-se estratègies de seguiment més intensives de les plantejades fins ara (seguiment quinzenal i major intervenció professional interdisciplinària durant la LC).

5.2.5 Redistribució final teòrica dels nous grups de classificació

Amb la proposta de reclassificació automàtica dels casos reals que acabem de presentar, es podria classificar de forma més favorable pels interns –i, de retruc, pel funcionament de l'organització penitenciària– un total de 620 casos. Insistim que aquest nou model teòric de classificació no suposa cap assumpció nova de risc respecte a les variables controlades en l'estudi, sinó l'aplicació automàtica d'un canvi en aquells casos en què no hi ha diferències significatives en aquestes variables.

Gràfic 42. Distribució real i nova proposta teòrica de classificació de grau

5.3. Relació entre nova classificació i taxa de reincidència

Com ja hem comentat al capítol 2, un dels objectius d'aquesta recerca implica la recollida, d'aquí a un temps, de la reincidència penitenciària dels subjectes inclosos en la mostra d'aquest estudi. Aquesta segona part requereix deixar passar un temps de seguiment; de tota manera, això no ens ha d'impedir fer una reflexió teòrica sobre si el fet d'incrementar el nombre de persones en medi obert pot ser bo per la finalitat i els objectius del sistema penitenciari català i espanyol.

Ja hem vist al capítol 1.4, referit als estudis de la LC, que hi ha un gran consens en afirmar que el retorn gradual a la societat a partir de mesures de semilibertat com el 3r grau penitenciari i la LC dóna millors resultats per a la reinserció social. Entre d'altres implicacions, un retorn gradual a la comunitat és més eficaç a l'hora de reduir la reincidència en el delictes, al mateix temps que contribueix a retardar-la, en cas que efectivament es produeixi una reincidència.

5.3.1 Trencant tòpics: aplicar beneficis penitenciaris millora la taxa de reincidència

Recuperem les taxes de reincidència de dos estudis amb metodologies i temps de seguiment semblants, en què es comparen els interns que han sortit directament en llibertat definitiva (LD a partir d'ara) amb els que han sortit en LC.

Els resultats d'aquests dos estudis ens mostren clarament que les persones que surten en LC reincideixen molt menys que les persones que han sortit en LD.

Òbviament, la selecció prèvia dels perfils dels subjectes és un fort condicionant: els que surten en LD tenen un perfil de més risc que els que surten en LC. Ara bé, amb l'exercici que acabem de fer a l'apartat anterior, hem demostrat que un col·lectiu important d'interns que no va accedir a la LC complia les característiques de perfil de menys risc que li hauria d'haver permès passar directament a LC. Així, teòricament, aplicar la mesura a aquests interns no ha de fer augmentar la taxa de reincidència. De tota manera, això no treu que al

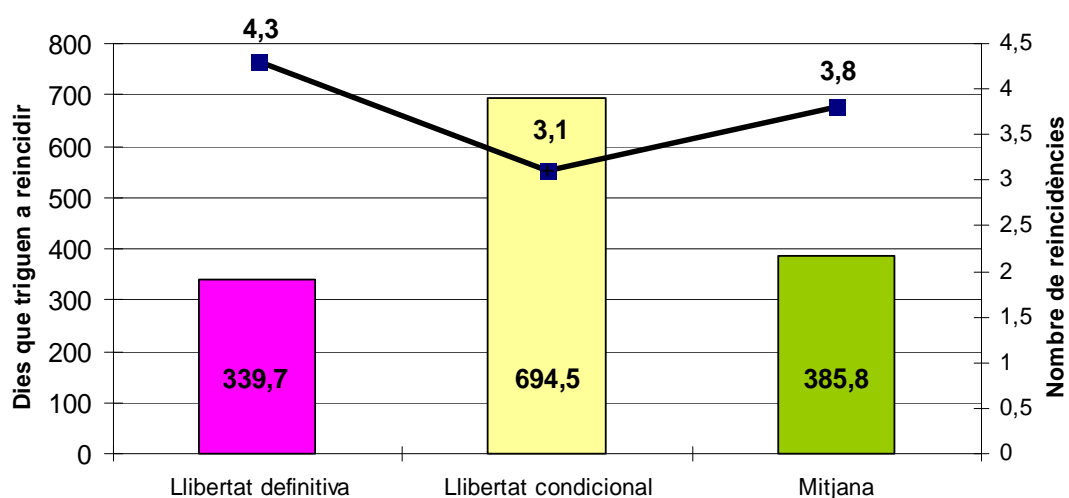
mateix temps es treballi per millorar el model de supervisió i/o tractament per fer més efectiva la mesura de LC.

Taula 50. Diferències entre les taxes de reincidència de LD i LC

Estudi i país	Població i mostra	Indicador reincidència	% Reincidència		Seguiment
			LD	LC	
Capdevila i Ferrer (2009) Catalunya	N = 2.406 n = 1.230	Reingrés a presó	51,3%	15,7%	5 anys
Kensey i Benaouda (2011) França	N = 8.419 n = 6.910	Nova condemna de presó	56%	30% ³³	5 anys

Respecte el temps que es triga a reincidir i el nombre de reincidències, també hi ha diferències entre les persones que surten en LD respecte les que surten en LC. Aquestes últimes triguen el doble de temps en reincidir que les que surten en LD i cometen un nombre menor de reincidències (Capdevila i Ferrer, 2009: 93).

Gràfic 43. Nombre de dies que triguen a reincidir i nombre de reincidències

Una altra dada que dóna arguments respecte el fet que els beneficis penitenciaris, treballats com a eina de rehabilitació, donen millors resultats que el compliment íntegre de les penes en règim ordinari, la trobem a la recerca

³³ Tot i semblar que la taxa francesa en LC és molt més negativa que la catalana, cal tenir en compte que a França es concedeix la LC abans i a més persones: la LC s'inicia a la meitat de la condemna com a norma i amb menys requisits que a l'Estat espanyol. A França, només es demana com a requisit un *bon pronòstic*, mentre que a Catalunya i a Espanya, a més d'aquest, s'exigeix *bona conducta al centre, haver satisfet la responsabilitat civil i trobar-se en 3r grau penitenciari*.

sobre els interns classificats inicialment en règim obert (Capdevila et al., 2006). L'estudi es va fer amb una mostra d'interns (n=304) que havien estat classificats inicialment en qualsevol de les modalitats de 3r grau l'any 2001 i que es van seguir fins a l'octubre de 2005 per saber si havien tornat a ingressar a presó. Paral·lelament, es va fer un grup de comparació (n=307) d'interns en 2n grau per poder observar les diferències quant a les seves característiques.

Taula 51. Tipus d'excarceració de la pena base

Tipus d'excarceració	2n grau	3r grau
	% vàlid	% vàlid
Llibertat condicional	18,5	45,3
Llibertat definitiva	73,5	47,7
Altres (suspensió execució pena, extradició, expulsió, etc.)	9,0	7,0

Gairebé la meitat dels classificats inicialment en 3r grau van finalitzar la condemna en LC; per contra, només el 18,5% dels que van ser classificats inicialment en 2n grau havien sortit en LC. La recerca va demostrar que les característiques d'uns i altres eren diferents pel que fa al perfil de risc.

I què es pot dir respecte a la taxa de reincidència?

Taula 52. Comparativa taxa de reincidència classificats inicialment en règim obert i taxa de reincidència general 2008

Taxa de reincidència	2001 fins octubre 2005	Desinternats 2002 i seguits fins desembre 2007
	Classificats inicialment en règim obert	Població general
General	9,2%	40,3%
Segons el tipus de classificació inicial feta		
Art. 82 RP (obert restringit)	7,7%	
Art. 83 RP (obert comú)	8,9%	
Art.182 RP (deshabitució)	0%	
Art. 104.4 RP (malaltia greu)	-	
Aplicació de l'art. 86.4 RP		
Sí	0%	
No	11,2%	

Les persones classificades inicialment en 3r grau tenen una taxa 4 vegades inferior a la general. Però encara hi ha més: cap de les persones que s'havia derivat a centres de desintoxicació per una problemàtica de drogues havia tornat a ingressar en un centre penitenciari per la comissió d'un nou delictes. De la mateixa manera, cap de les persones a qui s'havia aplicat l'art. 86.4 RP (control telemàtic sense necessitat d'anar a dormir a la presó) havia tornat a

reincidir. Insistent en la premissa que això es deu, en part, a una selecció prèvia dels interns, tots els estudis consultats ens diuen que aquesta selecció és efectiva respecte als resultats de reincidència, i que cal continuar aplicant-la i ampliant-la sempre que sigui possible.

5.3.2 Trencant tòpics: els delictes amb més condemna no són els que presenten més taxa de reincidència

Un dels tòpics més difícils de trencar entre l'opinió pública –però també en el conjunt de professionals lligats a l'execució penal que gestionen l'aplicació d'aquestes mesures penals i penitenciàries– és la falsa relació que s'estableix entre la gravetat del delicte i quantia de la pena, d'una banda, i la probabilitat de reincidència en el delicte, de l'altra.

Aquest mite és especialment significatiu en la percepció dels delictes *contra la llibertat sexual*³⁴, però també en els delictes *contra les persones*.

A la taula següent comparem les taxes de reincidència de les diferents agrupacions de delictes comesos, obtingudes en tres estudis duts a terme amb la mateixa metodologia.

Com es pot veure, els delictes *contra la llibertat sexual* són els que representen el percentatge més baix respecte el total de delictes, i també són dels que tenen una taxa de reincidència més baixa; fins i tot hi ha estudis en què no s'ha donat cap cas de reincidència en la mostra estudiada.

De la mateixa manera, els delictes *contra les persones* també es mouen sempre per sota de la mitjana de la taxa general de reincidència penitenciària.

---

³⁴ Dins d'aquesta agrupació, trobem delictes com: agressió sexual, abús sexual, assetjament sexual, exhibicionisme i provocació sexual, inducció a la prostitució i corrupció de menors.

Taula 53. Relació entre tipus de delictes principals comès i taxa de reincidència recollida en diferents estudis

Agrupació de delictes	% respecte el total de delictes (2012)	% Taxa de reincidència 2008	% Taxa de reincidència 2002	% Taxa reincidència classificats inicialment en règim obert (2006)
C. persones	19,9	31,0	17,6	3,4
C. llibertat sexual	6,8	0,0	22,2	0,0
C. propietat	41,2	50,1	36,6	11,7
Drogues	22,3	16,0	16,6	5,7
Altres	9,7	39,6	-	15,1
Taxa General	-	40,3	37,9	9,2

La introducció d'eines d'avaluació i diagnòstic com el RisCanvi ha permès situar la ponderació del risc de reincidència en un estadi de major validesa científica. És per mitjà de la combinació del delictes amb d'altres factors ja explicats que s'obté una ajustada projecció del risc de noves situacions de reincidència violenta (veure annex 2 sobre el RisCanvi). Tot i així, es manté la tendència mediàtica a simplificar enormement la realitat i a donar així una visió distorsionada de les possibilitats de rehabilitació de les persones que han comès aquests tipus de delictes. Qualsevol benefici penitenciari que es pugui proposar a aquestes persones és viscut de manera molt negativa pel conjunt de la societat. El més preocupant, però, no és que aquesta distorsió es produeixi en un conjunt de la població que no és experta en l'àmbit criminològic, sinó el fet que siguin molts els professionals del món jurídic i de l'execució penal els que prenguin decisions sobre el futur d'aquestes persones sense tenir en compte les evidències científiques.

6. Anàlisi de casos: aprofundiment de 15 casos penitenciaris

6.1 Objectius i metodologia

La finalitat última d'aquest capítol és poder entendre quines han estat les causes que han portat els casos seleccionats a accedir a la LC o a no fer-ho. Es tracta de comprendre els motius dels endarreriments i identificar els aspectes clau que expliquen les peculiaritats de cada cas.

Per fer-ho, ens calia aprofundir en els següents objectius per mitjà d'una anàlisi qualitativa:

- Conèixer si els tres grups d'estudi presenten circumstàncies diferents durant la condemna que expliquin l'aplaçament o el no gaudiment de permisos ordinaris, del 3r grau i de la LC
- Esbrinar si les persones revocades de la LC presenten circumstàncies diferents durant la condemna respecte els que no han estat revocats
- Saber si la Circular 2/2012 ha produït canvis en la concessió de la LC
- Conèixer si hi ha diferències en la concessió de la LC en funció del temps de condemna i del delictes principal

Per tal de dur a terme aquests objectius, s'han seleccionat 15 casos per mostreig teòric intencional dels 3.340 subjectes de l'estudi (9 del grup de LC, 3 de 3r grau i 3 de 2n grau). Els casos seleccionats són casos extrems (no usuals, respecte la majoria), casos típics (aquells que esdevenen regularitats normatives) i casos que donen la màxima heterogeneïtat a la mostra.

El primer filtre de la selecció es va fer durant el treball de camp: en cas d'identificar excepcionalitats o situacions singulars, es van anotar els casos corresponents com a possibles candidats. La selecció final s'ha fet tenint en compte les variables de grup d'estudi, gènere, edat, nacionalitat, antecedents, tipus de delictes, temps de condemna, expedients disciplinaris, classificacions,

nivell SAM, valoracions RisCanvi, tractaments específics, tipus de LC concedida, seguiment de la LC, revocacions i aplaçaments en l'obtenció de beneficis penitenciaris (permisos ordinaris, classificació en 3r grau i tramitació de la LC).

Taula 54. Característiques principals de la mostra seleccionada

Cas	Situació demogràfica a inici condemna	Delicte principal	Temps de condemna	Situació 2012
1	Home espanyol (48 anys)	Trànsit	<i>Curta</i> (2,7 mesos)	LC 3/4
2	Home espanyol (29 anys)	Contra les persones	<i>Curta</i> (2 anys)	LC 2/3
3	Dona espanyola (29 anys)	Drogues	<i>Molt llarga</i> (6,7 anys)	LC 3/4
4	Home espanyol (55 anys)	Contra la llibertat sexual	<i>Llarga</i> (5 anys)	LC 3/4
5	Home estranger (38 anys)	Drogues	<i>Molt llarga</i> (6 anys)	LC 2/3
6	Home espanyol (20 anys)	Contra la propietat	<i>Molt llarga</i> (19,7 anys)	LC 3/4
7	Home espanyol (25 anys)	Contra la propietat	<i>Molt llarga</i> (5,9 anys)	LC 2/3
8	Home estranger (33 anys)	Contra la propietat	<i>Molt llarga</i> (11,5 anys)	LC 3/4
9	Home espanyol (20 anys)	Contra la propietat	<i>Molt llarga</i> (5,2 anys)	LC 3/4
10	Dona espanyola (52 anys)	Trànsit	<i>Curta</i> (7,6 mesos)	3r grau
11	Home espanyol (62 anys)	Altres	<i>Molt llarga</i> (7 anys)	3r grau
12	Home espanyol (75 anys)	Drogues	<i>Molt llarga</i> (8 anys)	3r grau
13	Home espanyol (37 anys)	Contra la propietat	<i>Curta</i> (6 mesos)	2n grau
14	Home espanyol (69 anys)	Contra la llibertat sexual	<i>Molt llarga</i> (9 anys)	2n grau
15	Dona estrangera (25 anys)	Drogues	<i>Molt llarga</i> (6 anys)	2n grau

D'aquests 15 casos s'ha consultat tota la informació disponible a través de les bases de dades del Departament de Justícia (SIPC i SIJJ) i se n'ha elaborat un informe individual (disponibles a l'annex 17) estructurat segons la situació penal de l'intern, el capital social, la situació penitenciària i la LC en els casos que l'han obtinguda.

Per poder treballar i analitzar aquesta informació s'ha codificat i simplificat les dades. D'aquesta manera, s'han identificat les dificultats que cada cas ha presentat durant el compliment de la pena. Per una millor organització i presentació dels resultats, hem agrupat les dades en funció del tipus de dificultat detectada per l'accés als beneficis penitenciaris i del moment de la condemna en què s'ha presentat aquesta dificultat.

S'han identificat tres tipus de dificultats: les alienes a l'intern, les relacionades amb la seva conducta i les relacionades amb la reinserció social.

Taula 55. Dificultats presentades durant el compliment de la condemna per l'accés als beneficis penitenciaris segons la seva tipologia

Dificultats alienes a l'intern	Problemes de conducta	Dificultats de reinserció social
En preventiva	SAM (nivells C/D)	RisCanvi Mig/Alt
No classificat (condemna <i>curta</i>)	Incompliment tractament específic	Problemàtica alcohol
Trasllat de centre penitenciarí fora de Catalunya	Incompliment/evasió permís	Dubtes sobre resposta al tractament
No inici/final tractament específic	Expedients disciplinaris	No responsabilització del delictes
Retard tramitació expedient LC	Regressions de grau	Manca suport familiar/social
	Nous delictes	Manca recursos econòmics/personals
		Situació administrativa irregular
		Responsabilitat civil no satisfeta
		Ordre de protecció a la víctima (OPV)
		No gaudir de permisos
		Poc temps o no estar en 3r grau

Per altra banda, per tal de tenir una visió dinàmica de com han afectat aquestes dificultats en el compliment de la pena i en la concessió de la LC, han estat analitzades en cinc moments de la condemna:

- La 1/4 part de la condemna, moment en què, si no hi ha cap impediment, l'intern pot començar a gaudir de permisos ordinaris.
- La 1/2 de la condemna, moment en el qual, si no hi ha cap impediment, l'intern pot progressar a 3r grau.
- Les 2/3 parts de la condemna, moment en què, en cas de complir els requisits, l'intern pot accedir a la LC avançada.
- Les 3/4 parts de la condemna, moment en el qual, si compleix els requisits, l'intern pot accedir a la LC ordinària.
- Sortida en LC o data final del seguiment de l'estudi (31 de desembre de 2012) en els casos que no l'han obtinguda.

6.2 Dificultats i endarreriments durant la condemna segons els grups d'estudi

En aquest apartat es descriuen i comparen les dificultats que han presentat, al llarg de la condemna, els subjectes de cada grup d'estudi. Amb l'objectiu d'aprofundir més en la forma en què s'accedeix a la LC i la seva revocació hem dividit l'anàlisi del grup de LC en tres subgrups: els que l'han obtinguda en modalitat avançada (a les 2/3 parts), els que ho han fet en modalitat ordinària (a les 3/4 parts) i els que han estat revocats.

Per cada grup estudiat, s'han destacat les seves peculiaritats i s'ha exemplificat amb un cas que representa aquella realitat.

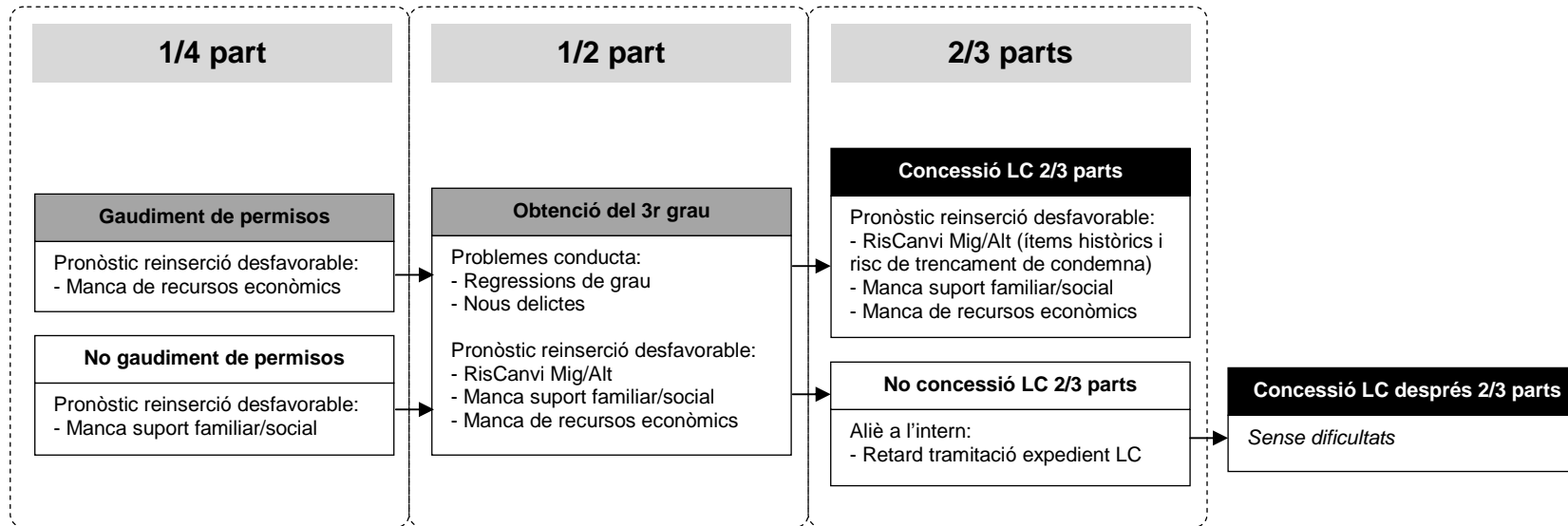
6.2.1 Modalitat de LC avançada

En primer lloc, hem volgut analitzar els subjectes que han obtingut la LC en modalitat avançada per tal d'esbrinar si presenten diferències respecte els que l'han obtingut en modalitat ordinària.

En el gràfic 44 podem observar les dificultats que han presentat al llarg de la condemna els alliberats condicionals a les 2/3 parts (es mostren patrons de comportament, no casos concrets). Tal i com hem descrit a la introducció del capítol, aquestes tipologies estan dividides segons el tipus de dificultat per accedir al benefici penitenciari i la fase de la condemna en què s'han presentat.

Hem vist anteriorment que, de mitjana, els casos als quals s'ha concedit la LC avançada obtenen el primer permís abans que aquells a qui s'ha concedit en modalitat ordinària. Tanmateix, els casos analitzats que han gaudit de permisos més tard del que la llei permet presentaven dificultats que no han afectat a les posteriors progressions en el compliment. De fet, observem que, tot i mostrar problemes de conducta i de reinserció social, tots els casos estaven classificats en 3r grau a la meitat de la condemna.

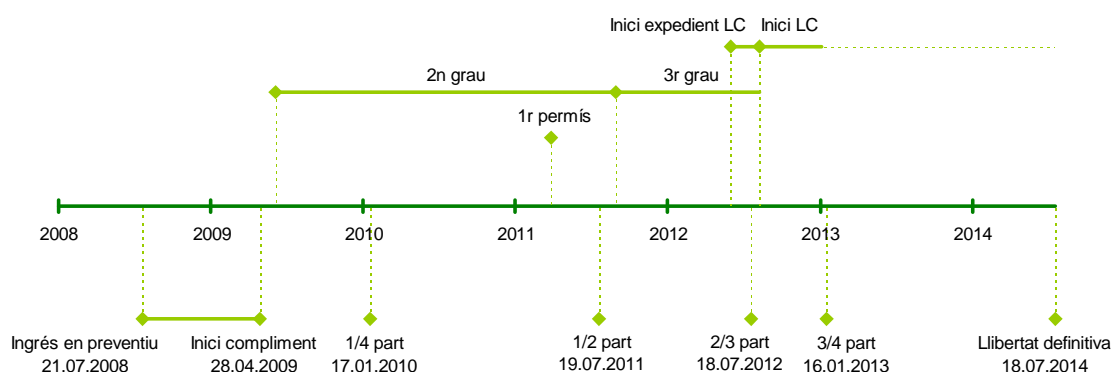
Gràfic 44. Dificultats i endarreriments durant la condemna de les persones a qui es concedeix la LC avançada

- Concessió de la llibertat condicional
- Obtenció de beneficis penitenciaris (permisos ordinaris o 3r grau)
- Sense canvis en la situació penitenciària

Aquesta ha estat la situació del cas 5, un home búlgar amb una condemna de 6 anys per un delictes de drogues i que presenta dificultats en l'àrea de la reinserció social, concretament per manca de suport familiar i recursos econòmics. Aquestes mancances s'expliquen pel fet que és detingut directament a l'aeroport, sense haver viscut mai a Espanya. La seva família, incloses la seva dona i la seva filla, viuen al país d'origen, tot i que aquí refereix tenir una parella que coneix mentre està a presó i que l'ha ajudat puntualment.

Gràfic 45. Situació penitenciària al llarg de la condemna (cas 5)

Després de ser detingut, ingressa en presó preventiva, i hi està un període de 9 mesos. En aquell moment, la condemna és ferma i inicia el compliment. La seva primera classificació és en 2n grau. Poc abans de la meitat de la condemna comença a gaudir de permisos, per tant, més tard del temps permès legalment. Les mancances referides a la reinserció social poden haver influït en el retard en l'inici dels permisos ordinaris. Obté el 3r grau pocs dies després d'haver complert la meitat de la condemna.

Pel que fa als recursos personals i econòmics, disposa de formació superior i una història laboral continuada. Durant el compliment ha treballat als tallers del centre, però una vegada en 3r grau sobreviu dels pocs estalvis que li queden i de les ajudes puntuals per desplaçaments i alimentació que se li ofereix des del centre obert. Per aquesta raó, en l'última avaluació del RisCanvi s'ha considerat present l'ítem de *manca de recursos econòmics*.

No ha presentat problemes de conducta, consum de tòxics o salut mental durant el compliment, no se li ha imposat responsabilitat civil i ha realitzat activitats en àmbits diversos.

A les 2/3 parts complides se li concedeix la LC en modalitat avançada, quedant-li un període de quasi 2 anys de compliment en LC fins a la llibertat definitiva.

Si ens tornem a fixar en el conjunt dels casos, en el moment de la concessió de la LC, l'única àrea que presentava dificultats era la de la reinserció social (avaluació de risc mig o alt del RisCanvi, manca de suport familiar i/o social i manca de recursos econòmics i/o personals). Per tant, el requisit de la LC de tenir un pronòstic de reinserció social favorable és l'únic que presenta criteris discrecionals. Aquest fet està d'acord amb les directrius de la Circular 2/2012 ja que deixa a discrecionalitat dels professionals la valoració del conjunt de factors de risc i de protecció de què disposa l'intern per afrontar la situació de LC.

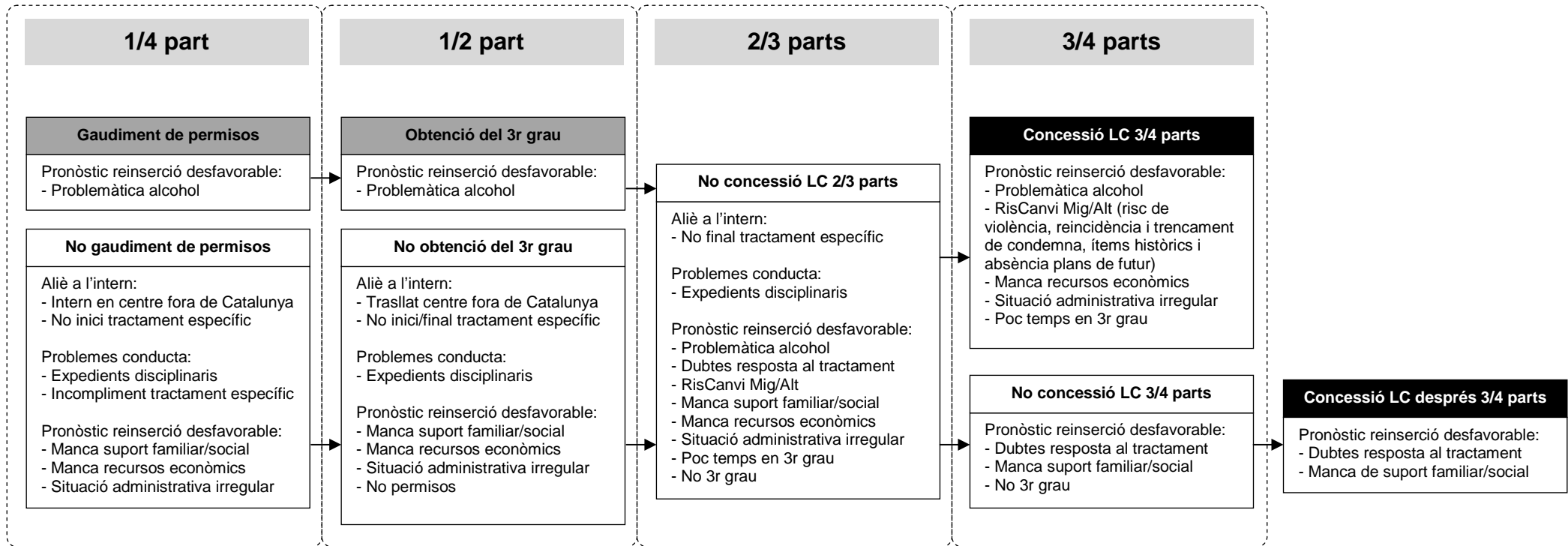
Per últim, la manca de temps en condemnes *curtes* és una altra de les dificultats que hem identificat per obtenir la LC en el temps previst per la llei. Així, ens trobem casos que, tot i no presentar dificultats de cap tipus, han obtingut la LC en modalitat avançada després de les 3/4 parts, gaudint un 10% menys en LC del previst. La tramitació de l'expedient de LC en aquests casos no s'ha iniciat amb el temps suficient o ha portat un temps excessiu.

6.2.2 Modalitat de LC ordinària (sense revocacions)

En aquest apartat analitzarem els casos que han obtingut la LC a les 3/4 parts, però excloent aquells que a final d'estudi han tingut alguna revocació, ja que s'analitzaran i es compararan en un apartat específic.

En el gràfic 46 podem observar els patrons de comportament que es concreten en els subjectes que arriben a la modalitat de la LC ordinària: veiem que acumulen més varietat de dificultats i en més fases del compliment que els de la modalitat avançada.

Gràfic 46. Dificultats i endarreriments durant la condemna de les persones a qui es concedeix la LC ordinària (sense revocacions)

- Concessió de la llibertat condicional
- Obtenció de beneficis penitenciaris (permisos ordinaris o 3r grau)
- Sense canvis en la situació penitenciària

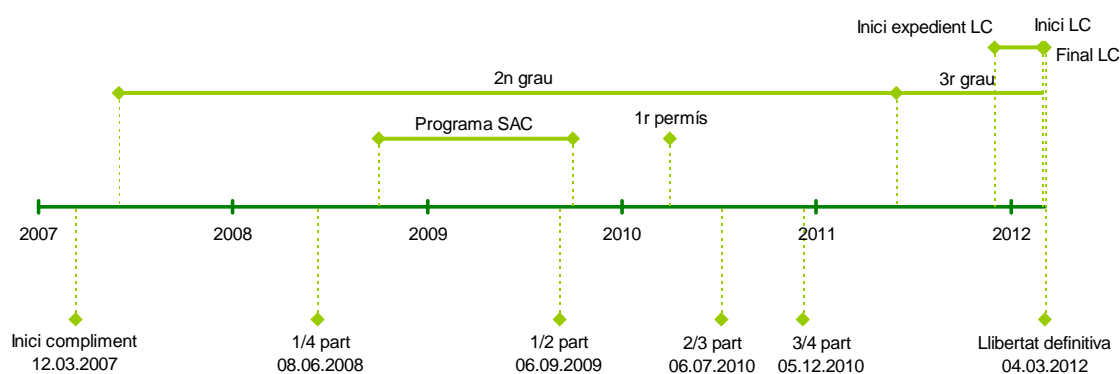
En primer lloc, observem que els que han obtingut permisos i el 3r grau en els temps permessos legalment han presentat una problemàtica concreta relacionada amb el consum abusiu d'alcohol. El fet de no haver realitzat les activitats que es requereix per obtenir la LC a les 2/3 parts ha comportat que s'hagi endarrerit fins a les 3/4 parts.

En canvi, aquells que han tardat més en obtenir permisos i el 3r grau han presentat tant dificultats alienes a l'intern (trasllats des de centres de fora Catalunya i no inici o final de tractament específic), com de conducta (expedients disciplinaris i incompliment del tractament específic) i de reinserció social (manca de suport familiar i/o social, manca de recursos econòmics i situació administrativa irregular d'estrangers). Les mateixes dificultats també han impedit obtenir la LC avançada a les 2/3 parts, ja que tots ells complien el requisit d'haver realitzat activitats laborals, culturals o ocupacionals.

Els dubtes sobre la resposta al tractament és la dificultat que diferencia el patró de comportament d'aquells que han obtingut la LC més enllà del temps permès legalment.

Aquesta ha estat la situació del cas 4, un home espanyol amb una condemna de 5 anys per un delictes d'abusos sexuals.

Gràfic 47. Situació penitenciària al llarg de la condemna (cas 4)

La família de l'intern viu fora de Catalunya i, tot i que el seu germà s'ha compromès a venir per passar els primers permisos amb ell, no es considera que sigui un suport familiar suficient. De tota manera, disposa de recursos

econòmics i personals, amb uns hàbits laborals consolidats, formació universitària i projectes de futur realistes per continuar amb la feina que té.

No presenta consum de tòxics ni problemàtiques de salut mental, tot i que en els informes dels professionals es refereixen a ell com una persona solitària, amb dificultats d'expressió emocional que a vegades *“es mostra aïllat, deambulant en moltes ocasions tot sol”*.

No ha complert presó preventiva. Entra directament a complir la condemna i se'l classifica inicialment en 2n grau. No presenta problemes de conducta durant el compliment i ha satisfet la responsabilitat civil imposada. La manca de suport familiar i el fet de no haver realitzat el programa de tractament específic SAC (per a delinqüents sexuals) són les dificultats que presentava fins passada la meitat de la condemna i que poden explicar que s'ajornés la concessió de permisos.

Tanmateix, a les 3/4 parts, moment en què ja ha realitzat el programa SAC, encara no ha progressat a 3r grau. Les dificultats que trobem explicitades al seu expedient que ho poden justificar són la manca de suport familiar i els dubtes sobre l'aprofitament del programa que ha fet vers el desistiment en el delicte. En concret, en l'última avaluació de RisCanvi consta com evidència que *“tot i que el procés SAC sembla correctament consolidat, no consta cap explicació al voltant dels aspectes etiològics de la conducta”*.

La progressió a medi obert es fa quan ja ha superat amb escreix les 3/4 parts de la condemna. Es proposa per l'obtenció de la LC sense que apareguin en l'informe circumstàncies modificatives de millora en la seva situació. Obté la LC quan només li queda un mes per la llibertat definitiva.

Cal destacar, de la mateixa manera que hem vist en els casos de la LC avançada, que aquells elements relacionats amb la reinserció social també ens apareixen com criteris discrecionals a l'hora de concedir la LC ordinària. D'aquesta manera, una problemàtica d'alcohol, la manca de recursos econòmics, la situació administrativa irregular, portar poc temps en 3r grau i una avaluació del risc mig/alt del RisCanvi degut a variables històriques no han

justificat per si sols un pronòstic de reinserció desfavorable i han permès obtenir la LC a les 3/4 parts.

6.2.3 Els casos de 3r grau

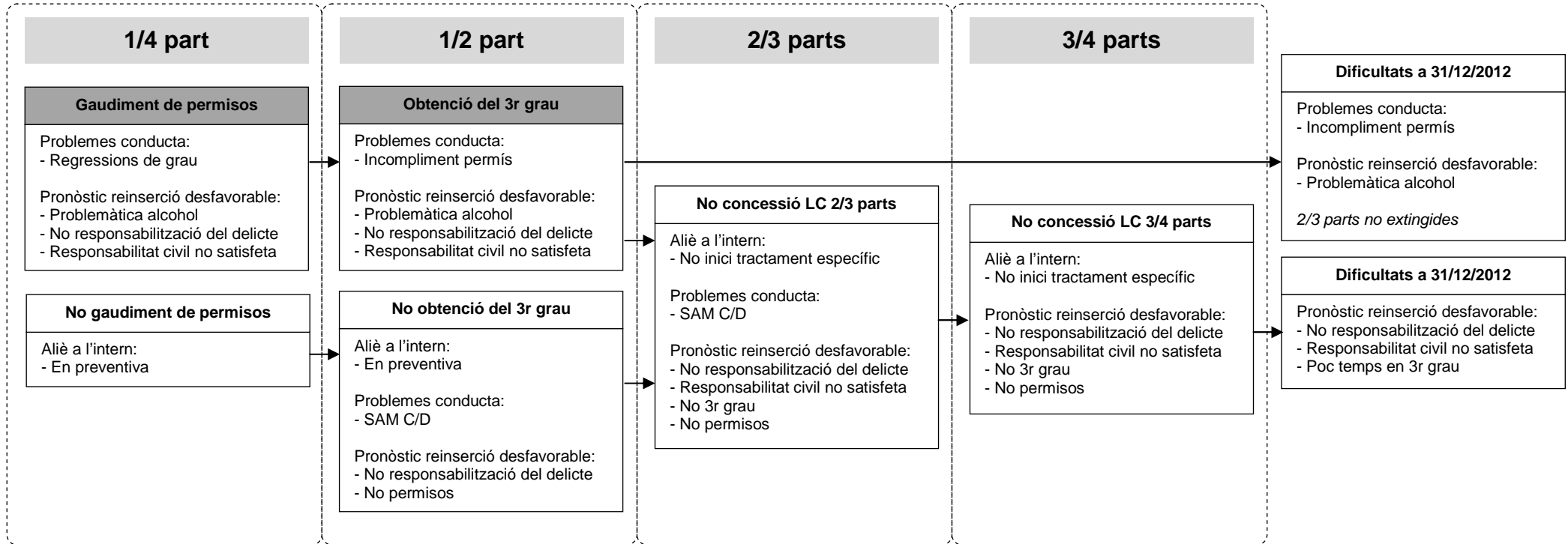
Igual que en el grup dels que han obtingut la LC en la modalitat ordinària, els de 3r grau mostren dos patrons de comportament respecte el moment d'obtenir beneficis penitenciaris. O bé obtenen permisos i el 3r grau en els temps permesos legalment, tot i les dificultats que puguin presentar, o bé se'ls ajorna la concessió d'aquests beneficis mostrant problemàtiques que s'arrosseguen des de les fases inicials del compliment fins passades les 3/4 parts.

El primer que es pot destacar del gràfic 48 és que els casos de 3r grau presenten algunes dificultats que no presentaven els de LC, tant en la modalitat avançada com la modalitat ordinària. Per tant, podrien explicar la no concessió de la LC. Aquestes dificultats són la no satisfacció de la responsabilitat civil, la no responsabilització del delictes i un compliment penitenciari com a preventiu molt llarg.

La satisfacció de la responsabilitat civil és un requisit que la llei demana explícitament i en alguns casos aquest ha estat l'element clau en la no concessió de la LC. Tanmateix, cal remarcar que aquesta circumstància no ha impedit el gaudiment de permisos i la progressió a 3r grau.

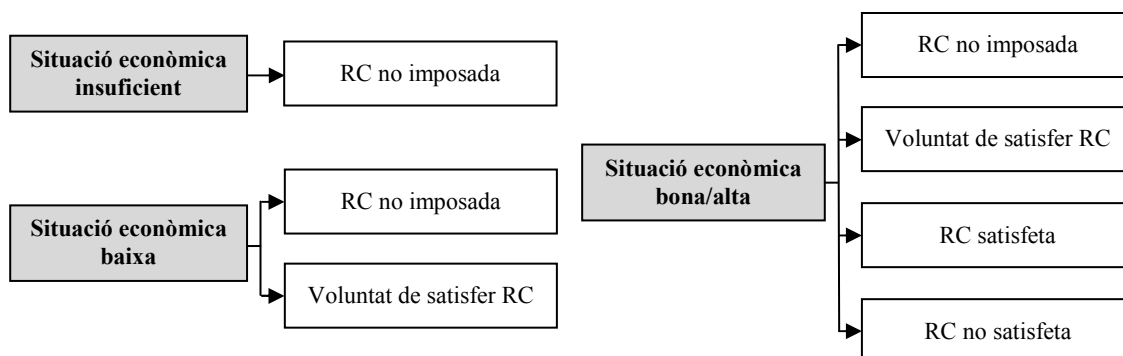
Hem volgut saber en quina mesura la situació econòmica de l'intern pot condicionar la satisfacció de la responsabilitat civil com a requisit de la LC. És a dir, si les dificultats de reinserció social són les que de fet estan comprometent la LC o bé existeixen altres circumstàncies que expliquin el pagament o no de la responsabilitat civil.

Gràfic 48. Dificultats i endarreriments durant la condemna de les persones que progressen a 3r grau

- Concessió de la llibertat condicional
- Obtenció de beneficis penitenciaris (permisos ordinaris o 3r grau)
- Sense canvis en la situació penitenciària

Gràfic 49. Imposició i situació de satisfacció de la responsabilitat civil (RC) segons la situació econòmica de l'intern

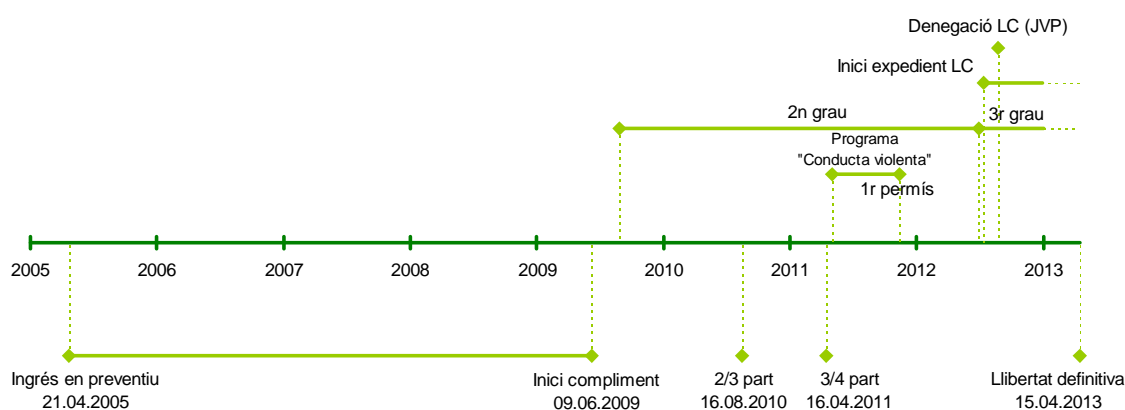
En aquest sentit, trobem que, en el cas d'una situació econòmica insuficient, el patró de comportament més comú és la no imposició de responsabilitat civil o la imposició acompanyada d'una declaració d'insolvència de l'intern per part del jutge. La situació econòmica influeix de forma indirecta en aquests casos, ja que han estat les decisions judicials les que han tingut un paper decisiu en la situació de l'intern respecte a la responsabilitat civil.

També cal destacar que, en els casos en què no s'ha satisfet la responsabilitat civil, els interns que formen part d'aquest patró de comportament compten amb una situació econòmica bona o alta. Tenir una bona situació econòmica, doncs, no determina el compliment d'aquest requisit, sinó que és la voluntat del propi intern.

En conseqüència, podem afirmar que, en els patrons de comportament que hem trobat, la situació econòmica de l'intern no afecta de forma directa a la satisfacció de la responsabilitat civil, sinó que són elements clau els criteris judicials respecte la valoració d'aquest element i la pròpia voluntat de l'intern.

Com a exemple del grup de 3r grau, presentem el cas 12, un home espanyol amb una condemna de 8 anys per un delictes de drogues.

Gràfic 50. Situació penitenciària al llarg de la condemna (cas 12)

Com destacàvem en la part descriptiva de l'estudi, el compliment de presó preventiva pot sobrepassar la 1/4 part del compliment quan la persona ja ha estat condemnada. En aquest cas, tot i tenir una condemna *molt llarga*, la liquidació d'una preventiva de 4 anys ha comportat que el compliment i la intervenció com a penat s'hagin iniciat després de la meitat de la condemna. Forçosament, el gaudiment de permisos i l'obtenció del 3r grau s'han ajornat fins després d'aquest moment.

L'intern, que té 70 anys en el moment del delictes, acumula fins a sis ingressos anteriors a presó per altres delictes de drogues, vinculats al negoci familiar de transport en el qual treballava. Té una bona situació econòmica i un suport familiar i recursos personals forts. És per aquesta raó que les dificultats que presenta durant el compliment estan relacionades amb la no responsabilització del delictes.

A les 3/4 parts es manté en 2n grau i el fet d'haver puntuat nivells C i D (els més baixos) al SAM per no realitzar activitats i la no responsabilització del delictes porta a l'equip de tractament a dissenyar un nou PIT (programa individualitzat de treball). En aquest nou pla de treball, s'inclou la recomanació de realitzar el programa específic sobre "*Conducta delictiva*" per tal d'incidir en la minimització que fa del fets delictius i les seves conseqüències.

Un cop realitzat aquest programa, l'intern gaudeix del primer permís ordinari. Es proposa la seva classificació en 3r grau i quasi al mateix temps s'inicia l'expedient per LC, que és denegat pel JVP. En els informes s'afirma que ja

mostra “*reconeixement del delict i penediment del mateix*”. Finalment inicia la LC a menys d'un mes del compliment per llibertat definitiva. No tenia imposada cap responsabilitat civil.

La combinació d'una preventiva llarga i el fet de no haver realitzat un tractament específic per inferir en els factors de risc ha comportat que l'intern hagi gaudit només 1% de la condemna en LC.

6.2.4 Els casos de 2n grau

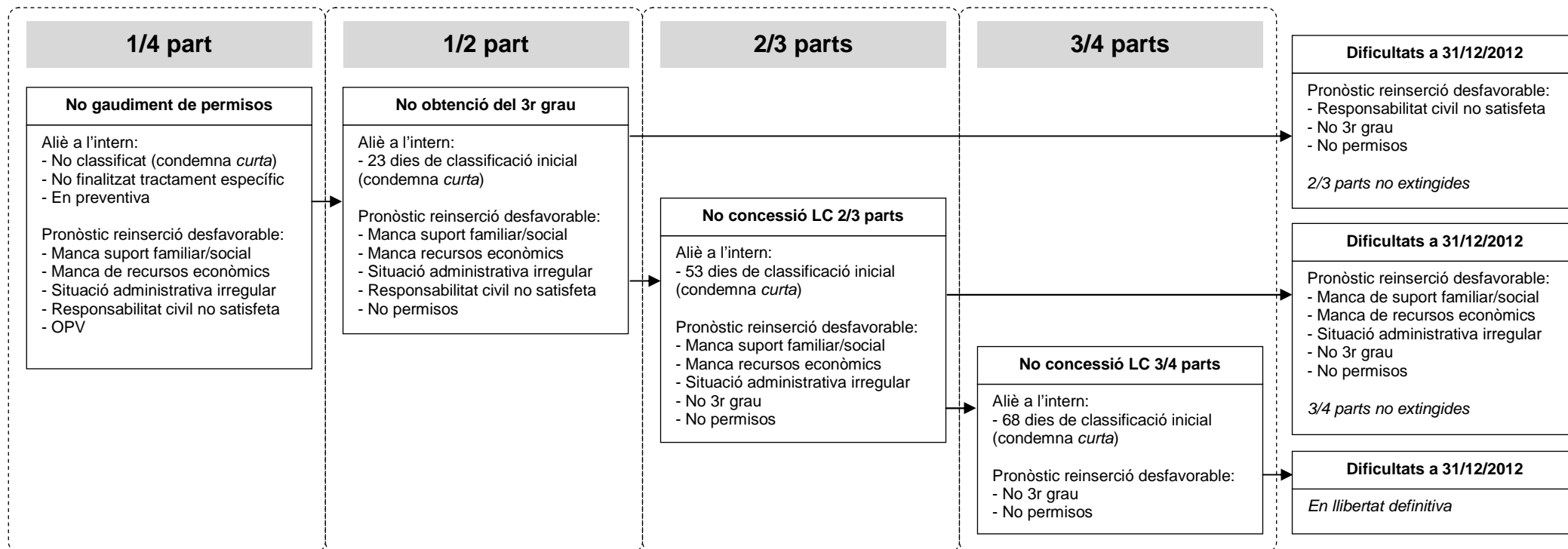
Recordem que el 70% dels subjectes que estaven en 2n grau (*filtrat*) a final de l'estudi no havien gaudit de permisos i que aquesta variable és la que marca més diferència entre els grups d'estudi. En el gràfic 51, observem que tots els casos que hem analitzat de 2n grau han obtingut els permisos més tard del que la llei permet o a data de finalització d'estudi encara no n'havien tingut.

En aquest grup, tornem a trobar que el compliment de presó preventiva pot sobrepassar la 1/4 part del compliment quan la persona ja ha estat condemnada, i endarrerir la concessió de beneficis penitenciaris. Tenir una OPV o haver estat classificat inicialment en un temps ajustat en condemnes *curtes* són les altres dificultats que poden haver ajornat el gaudiment de permisos i que no han presentat els casos dels altres grups.

Pel que fa a la responsabilitat civil, cal remarcar que es mostra com un criteri discrecional tant a l'hora de concedir permisos com de proposar la progressió a 3r grau. En aquest grup, i al contrari del que hem vist anteriorment, aquesta circumstància sí que ha impedit el gaudiment d'aquests beneficis.

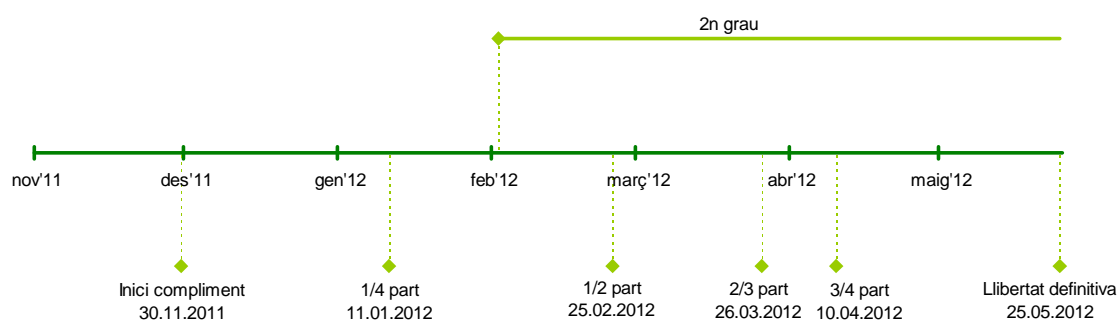
En condemnes *curtes*, una classificació inicial tardana pot comportar l'ajornament dels beneficis penitenciaris i que l'intern arribi a la llibertat definitiva amb el compliment íntegre de la pena. Com en el cas 13, un home espanyol amb una pena de 6 mesos per un robatori amb força en grau de temptativa.

Gràfic 51. Dificultats i endarreriments durant la condemna de les persones que es mantenen a 2n grau

- Concessió de la llibertat condicional
- Obtenció de beneficis penitenciaris (permisos ordinaris o 3r grau)
- Sense canvis en la situació penitenciària

Gràfic 52. Situació penitenciària al llarg de la condemna (cas 13)

L'intern està separat i té un fill d'aquella relació. Actualment, té una nova parella amb la qual té el projecte d'anar a viure fora de Catalunya, d'on és la família d'ella. En el passat ha fet un consum abusiu de cocaïna, però ja fa dotze anys que es manté abstinent. Té una bona experiència laboral, però a partir d'un accident de cotxe fa quatre anys està a l'atur i en una situació econòmica justa. Així, des del centre penitenciari consta que abans de l'entrada a presó vivia amb l'actual parella en un habitatge ocupat i que els únics ingressos provenien de la recollida de ferralla.

Aquestes circumstàncies s'han descrit en els informes dels professionals de tractament, però en l'avaluació del RisCanvi la variable *manca de recursos econòmics* puntua amb un risc baix.

És la primera vegada que ingressa a presó tot i que té pendents de complir mesures d'execució penal a la comunitat. En l'actual condemna, es proposa la classificació inicial en 2n grau dos mesos després de l'inici del compliment, exhaurint així el termini màxim permès per realitzar-la. Hem de tenir en compte que aquest temps compta a partir de la recepció del testimoni de sentència, data que no hem pogut obtenir en aquest cas.

Durant la resta de la condemna es manté en 2n grau sense altres problemàtiques i finalment surt en llibertat definitiva havent completat íntegrament la pena.

La combinació de: 1) la manca de temps d'observació, 2) una pena de presó excessivament curta i 3) els dubtes respecte els recursos econòmics i

personals del subjecte són els elements que semblen haver impedit el gaudiment de permisos i/o la classificació inicial en 3r grau.

També hem de destacar, per últim, que la discrecionalitat respecte el pronòstic de reinserció social comporta que subjectes amb les mateixes dificultats, en algunes ocasions obtinguin la LC i, en altres ocasions, no. Les dificultats a les quals ens referim són les relacionades amb la manca de suport familiar o social, la manca de recursos econòmics i una situació administrativa irregular en estrangers. Com vèiem en els primers apartats, aquestes dificultats no han impedit que es concedís la LC; en canvi, en el grup estudiat de 2n grau, subjectes en situacions similars no l'han obtinguda. Aquest fet, no només afecta la concessió de la LC, sinó també al gaudiment de permisos i la progressió a 3r grau.

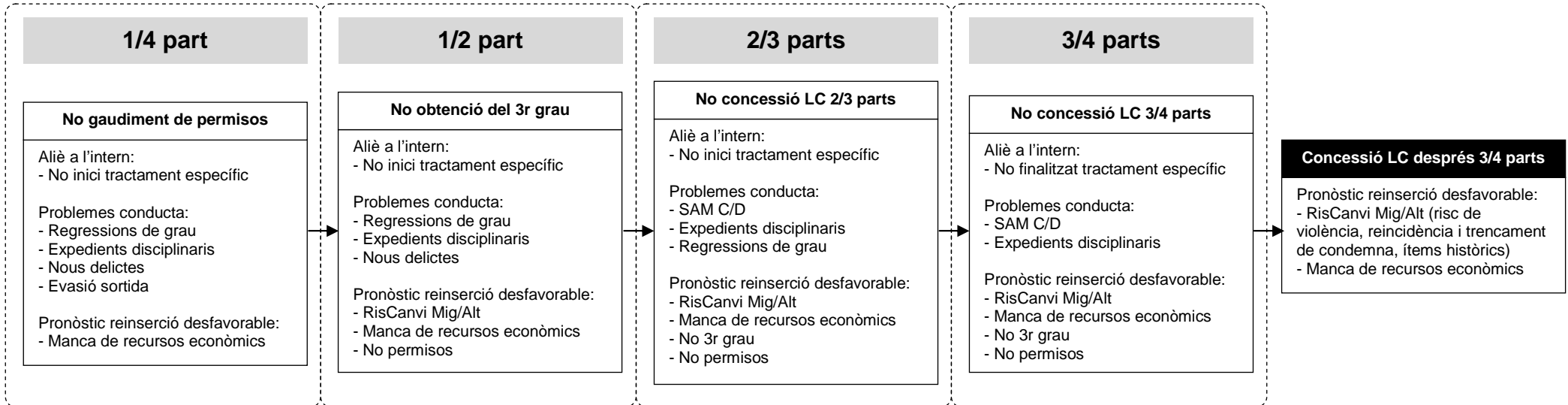
6.2.5 Els casos de revocació de la llibertat condicional

En la part descriptiva hem vist que els revocats trigaven el doble en gaudir de permisos i obtenir el 3r grau que la resta de LC. En el gràfic 53 observem que cap cas d'entre els revocats ha obtingut aquests beneficis en el temps previst legalment. De fet, veiem que a les 3/4 parts encara hi havia interns que no havien gaudit de permisos. Aquest patró de comportament és semblant als casos de 2n grau analitzats anteriorment. Tanmateix, presenten uns altres tipus de dificultats.

El que destaca d'aquest grup és que les dificultats que han presentat des de fases inicials de la condemna s'han arrossegat fins passades les 3/4 parts. Les principals dificultats que s'han hagut de solucionar per aconseguir la LC han estat el fet de finalitzar el tractament específic i minimitzar els problemes de conducta de l'intern. Els problemes de conducta, a més, són més variats que en els no revocats.

Aquestes circumstàncies s'ajusten al perfil que hem descrit dels revocats en altres capítols, és a dir, que es tracta d'interns als quals ha costat progressar i que han presentat comportaments irregulars durant la condemna.

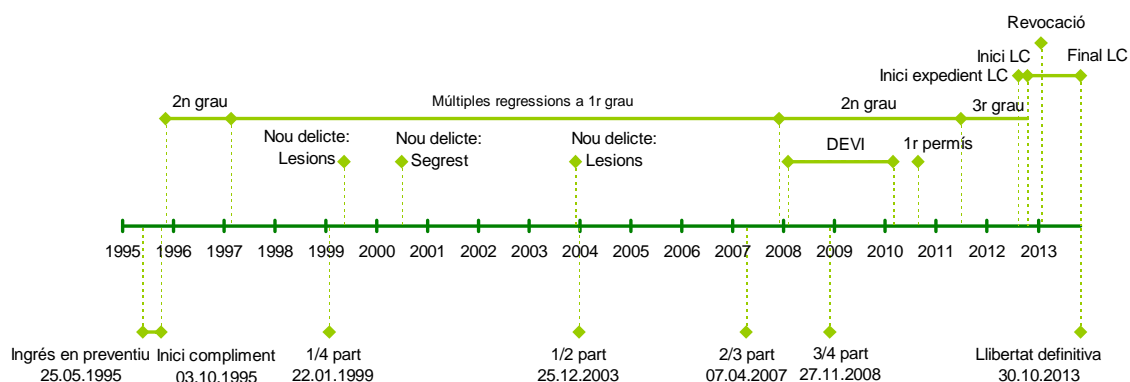
Gràfic 53. Dificultats i endarreriments durant la condemna de les persones a qui ha estat revocada la LC

- Concessió de la llibertat condicional
- Obtenció de beneficis penitenciaris (permisos ordinaris o 3r grau)
- Sense canvis en la situació penitenciària

Aquesta és la situació del cas 6, un home espanyol amb una condemna de més de 19 anys per un delictes de propietat violent i altres d'acumulats contra les persones.

Gràfic 54. Situació penitenciària al llarg de la condemna (cas 6)

Entra a presó amb 20 anys i acumula antecedents a justícia juvenil des que als 14 anys va marxar de casa. En l'adolescència ja presentava problemàtiques de politoxicomania. En les primeres fases de la condemna, els professionals el descriuen en els informes com un noi que se sent atret per les conductes de risc, amb habilitats socials limitades i amb trets de trastorn límit de la personalitat.

Fins passades les 2/3 parts de la condemna té freqüents incidents disciplinaris, conflictes violents, regressions a 1r grau i comet nous delictes dins la presó. És en aquest moment que comença a mostrar canvis conductuals positius i que realitza el programa de tractament específic DEVI (per delictes violents).

En els últims anys de presó, tot i patir els efectes d'una llarga presonització³⁵, es manté abstinent de tot consum i mostra millores en l'autocontrol i la conducta. El propi intern manifesta que haver aconseguit mantenir la relació actual de parella i haver tingut un fill és el que l'ha ajudat a canviar.

La situació econòmica de l'intern és una de les dificultats que els professionals comencen a valorar cap al final de la seva condemna. No té ingressos i el seu

³⁵ És un terme acceptat dins del vocabulari penal i penitenciari i es refereix a l'adopció per part del interns dels valors de la subcultura carcerària, els usos, hàbits i costums de la presó, amb un argot propi, unes conductes específiques i un codi no escrit que ha de seguir l'intern/a si vol (sobre) viure dins d'aquest entorn. No tenen res a veure amb patrons de conducta esperables en un entorn social comunitari.

historial laboral és breu, basat en els tallers de presó. La seva parella està a l'atur, tot i que rep ajuda econòmica de la seva família.

Quasi dos anys després de complir les 3/4 parts comença a gaudir de permisos i, uns mesos més tard, del 3r grau. Quan se li concedeix la LC li queda un any per la llibertat definitiva i les dificultats que presenta són la manca de recursos econòmics i una valoració del RisCanvi de risc mig/alt per variables històriques relacionades amb la conducta i l'historial delictiu violent.

Poc després de sortir en LC és revocat i regressat a 2n grau, però només ingressa un dia a presó, ja que a partir d'un recurs presentat per ell mateix li és retornada la situació de LC. En total, ha gaudit d'un 5,3% de la condemna en LC.

6.3 Dificultats i endarreriments durant la condemna segons alguns atributs

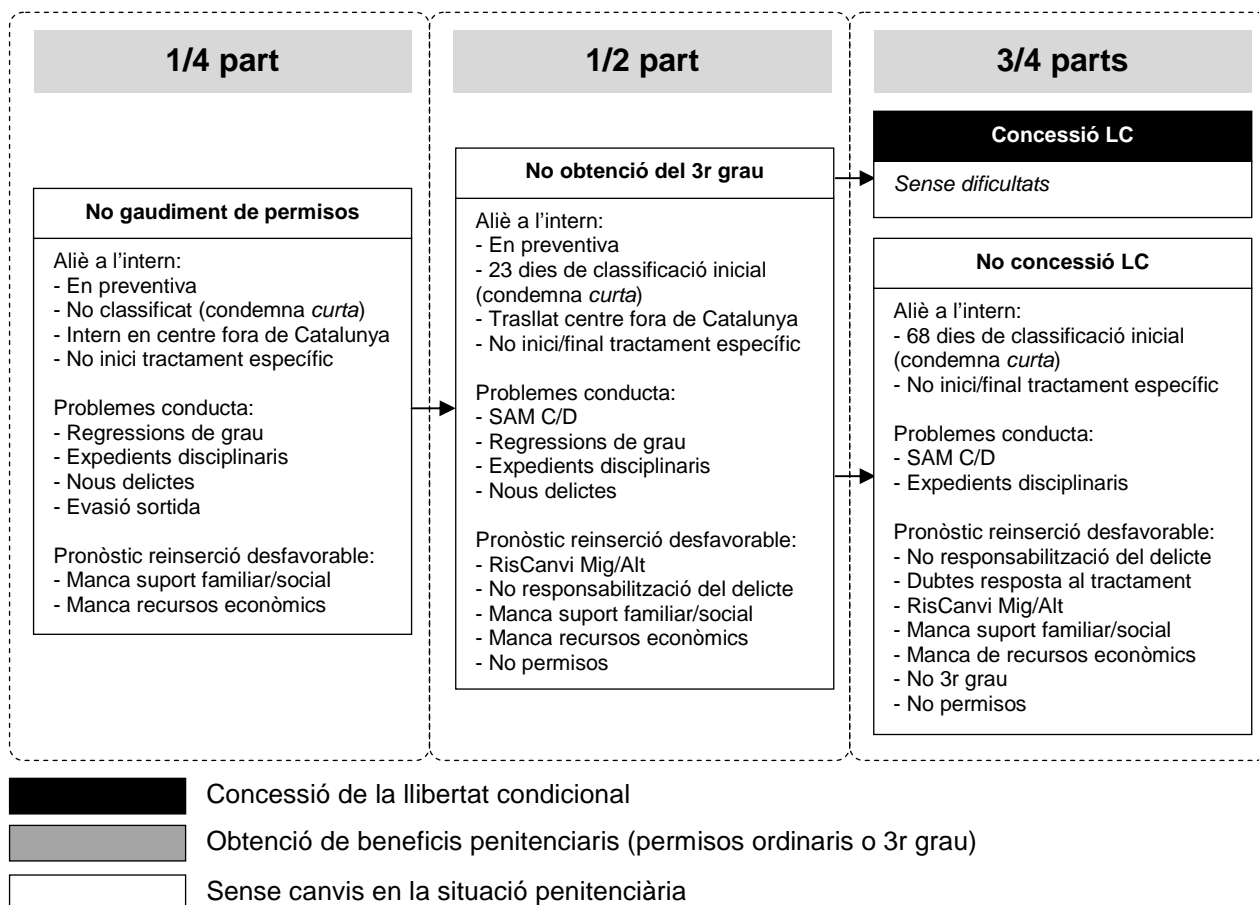
6.3.1 Circular 2/2012

En aquest punt analitzarem l'efecte que ha tingut la Circular 2/2012 de la Direcció General de Serveis Penitenciaris, *sobre la gestió, execució i seguiment de la llibertat condicional*, en la concessió de la LC i la gestió de les dificultats mostrades durant la condemna dels interns. En aquest sentit compararem les diferències entre els que van extingir les 3/4 parts abans que es publicqués la Circular i els que les van extingir després.

Els casos estudiats d'abans de la Circular acumulen endarreriments en l'obtenció de beneficis penitenciaris; cap va aconseguir permisos o el 3r grau en els temps previstos per la llei.

Aquest fet vol dir que els casos als quals es va concedir la LC a les 3/4 parts van estar poc temps en medi obert abans de ser alliberats. Cal destacar també que aquests casos no presentaven cap tipus de problemàtica, al contrari dels que també van obtenir la LC però més enllà de les 3/4 parts.

Gràfic 55. Dificultats i endarreriments durant la condemna de les persones que van extingir les 3/4 parts abans d'entrar en vigor la Circular 2/2012

Pel que fa a les dificultats presentades durant la condemna, veiem que moltes d'elles s'han arrossegat des de l'inici fins a fases avançades de la pena. Així, veiem que a les 3/4 parts encara apareixen problemàtiques relacionades amb la conducta de l'intern i la seva reinserció social, però també de gestió del cas per part de l'Administració.

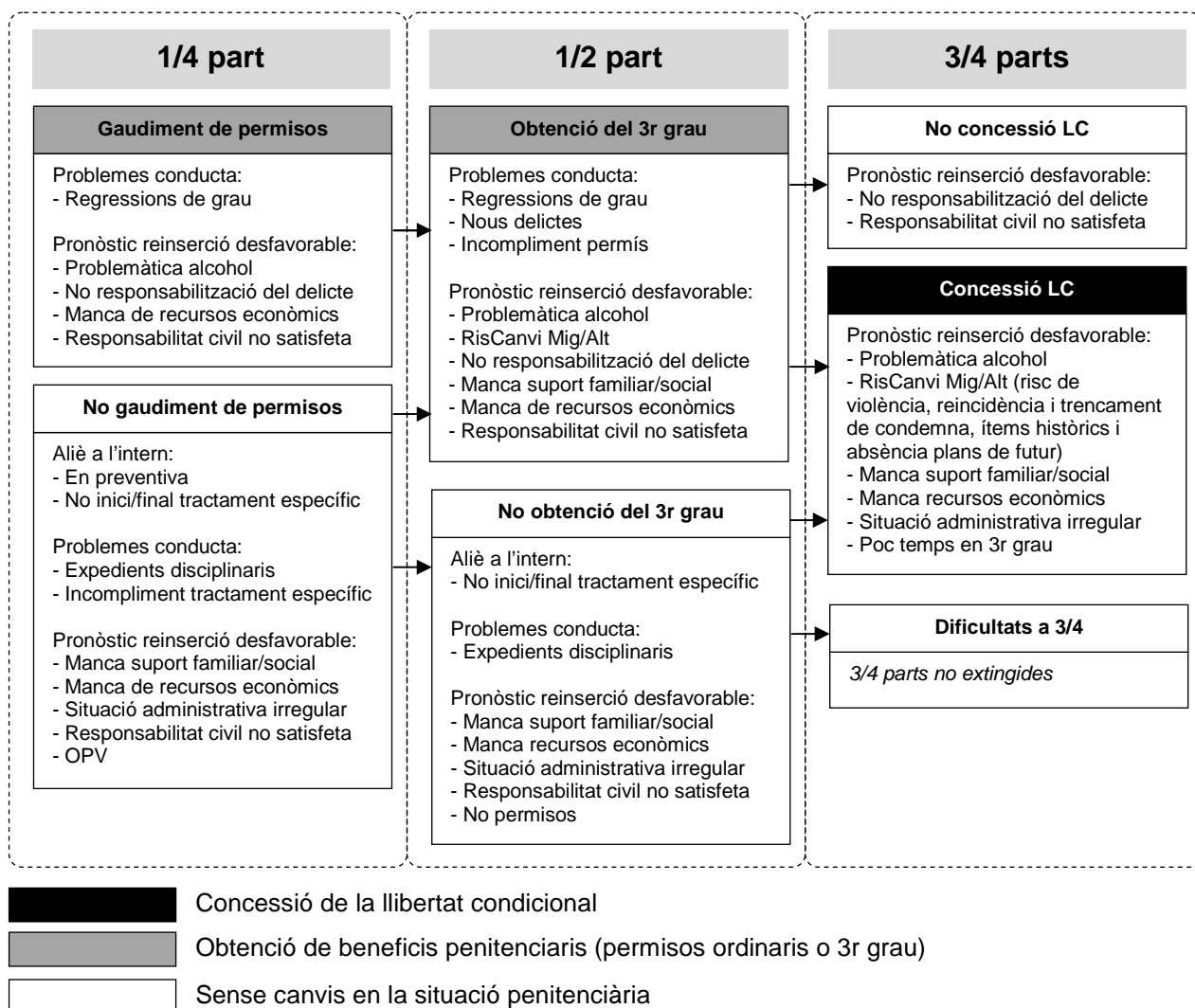
Observem algunes diferències en el procés de compliment després de l'entrada en vigor de la Circular 2/2012.

En primer lloc, veiem més heterogeneïtat pel que fa a l'obtenció de beneficis i la concessió de la LC. Alguns casos mostren un patró de comportament, pel que fa als endarreriments, semblant als casos d'abans de la Circular. Però, per altra banda, també observem casos que van gaudir de permisos, del 3r grau i/o de la LC sense endarreriments. Les dificultats presentades durant la condemna no

sempre han condicionat els beneficis penitenciaris i, si han aparegut problemàtiques relacionades amb la conducta de l'intern o alienes a ell, a les 3/4 parts ja s'han resolt, i només apareixen problemàtiques relacionades amb la reinserció social.

Gràfic 56. Dificultats i endarreriments durant la condemna de les persones que van extingir les 3/4 parts després d'entrar en vigor la Circular 2/2012

Tenint en compte els casos estudiats, després de la Circular s'observa més discrecionalitat pel que fa al pronòstic de reinserció social de l'intern. Com a requisits legals, no haver extingit les 3/4 parts o no haver satisfet la responsabilitat civil són les dificultats que han impedit la concessió de la LC en els temps previstos. En canvi, les altres problemàtiques de reinserció social no l'han impedita, tant en la modalitat avançada com ordinària.

Si comparem aquelles dificultats que abans de la Circular van comportar un endarreriment de la LC i després no ho van fer, cal destacar la manca de suport familiar i/o social, de recursos econòmics i/o personals i una valoració del risc mig/alt al RisCanvi degut a variables estàtiques.

Hem de recordar que els 15 casos analitzats no són estadísticament representatius i, per tant, no podem treure conclusions globals d'un efecte de la Circular sobre els beneficiaris penitenciaris i la LC. Tanmateix, cal destacar que aquests resultats dibuixen una tendència semblant a l'observada en el capítol dedicat a la incidència de l'Administració pel que fa a una suavització dels criteris i de la percepció de risc davant d'algunes problemàtiques.

6.3.2 Temps de condemna

Pel que fa al temps de condemna, només hem identificat dificultats particulars en els casos amb un temps de compliment, o bé molt curt, o bé molt llarg.

Així, en condemnes *molt curtes*, de menys d'un any, observem circumstàncies diferents a la resta de casos. Per una banda, la manca de temps en la gestió de l'expedient ha comportat endarreriments durant tota la condemna per raons alienes a l'intern. Una classificació inicial o l'inici de l'expedient de LC de forma tardana pot comprometre l'obtenció de permisos, del 3r grau i/o de la LC en condemnes *molt curtes*, tot i que es facin dins dels terminis màxims establerts per la llei o les directrius internes.

També s'identifiquen, en condemnes *curtes* per delictes contra la seguretat viària, problemàtiques relacionades amb el consum d'alcohol. El poc temps de compliment, junt amb una manca de reconeixement de la problemàtica per part de l'intern ha dificultat la realització d'un tractament específic dins el centre penitenciar. Els professionals, en aquesta situació, han optat per vincular l'intern al CAS (Centre d'Atenció i Seguiment de drogodependències) de la seva comunitat o bé fer un seguiment de la seva vinculació anterior a l'internament.

Per altra banda, en condemnes *molt llargues*, superiors a 5 anys, també apareixen dificultats concretes. Hem de tenir en compte, de la mateixa forma

que hem vist en les penes *molt curtes*, que el temps de condemna està relacionat amb el delicte comès, però també amb el perfil de l'intern. Aquest fet comporta que en condemnes *molt llargues* hi trobem interns amb un perfil de risc i que han arrossegat problemes de conducta durant gran part del compliment. També hi trobem més varietat de dificultats de reinserció social, tot i que destaquen els problemes derivats de no haver satisfet la responsabilitat civil.

Per últim, en aquest tipus de condemna, observem dificultats alienes a l'intern específiques, com un temps llarg en presó preventiva o els trasllats de centre.

6.3.3 Delicte principal

Respecte a la relació entre el delicte principal i les dificultats presentades durant el compliment de la pena, són poques les diferències que hem pogut trobar.

Tal i com ja hem senyalat durant el capítol, podem destacar aquelles problemàtiques relacionades amb el consum d'alcohol en delictes de trànsit i els dubtes respecte la resposta al tractament en delictes contra la llibertat sexual.

7. L'opinió dels professionals sobre el funcionament de la llibertat condicional i la nova circular

7.1 Metodologia emprada

Hem emprat els grups focals i les entrevistes en profunditat per assolir l'objectiu d'identificar els factors organitzatius rellevants i criteris professionals que expliquin el fet que subjectes que estan en 2n grau i 3r grau no estiguin en LC, malgrat complir els requisits formals per accedir-hi (hipòtesis 6 i 9). Aquestes tècniques s'han utilitzat amb els diversos agents implicats en el sistema penitenciari i experts que ens han volgut donar la seva opinió sobre aquesta qüestió.

S'han dut a terme tres grups focals, d'entre 8 i 11 participants cadascun, amb professionals dels centres penitenciaris: dos es van realitzar el mes de juny i un el mes de setembre del 2013. El guió d'aquests grups focals es pot consultar a l'annex 18. A banda de servir-nos per assolir l'objectiu específic que acabem de comentar, els grups focals han tingut també un paper important en el disseny i l'anàlisi de la tècnica *Delphi*, destinada a captar l'opinió dels professionals del sistema penitenciari sobre la LC i la Circular 2/2012 de manera més àmplia (veure capítol 8). Així, els grups focals que van tenir lloc el mes de juny del 2013 van servir per recollir informació rellevant per dissenyar el qüestionari de la primera ronda del *Delphi*. Posteriorment, el grup focal del mes de setembre va ser una oportunitat perquè els assistents valoressin alguns dels resultats obtinguts en aquesta primera ronda, la qual cosa va permetre situar i contrastar aquestes dades, i contribuir en el disseny del qüestionari de la segona ronda.

En paral·lel, s'han realitzat entrevistes semi-estructurades a 14 informants clau, entre el desembre de 2012 i l'octubre de 2013. Aquestes entrevistes, fetes al llarg d'un període força llarg de temps, han tingut diverses orientacions i funcions afegides segons el moment en què s'han dut a terme: aquelles que van tenir lloc en les etapes inicials de la recerca tenien una orientació més exploratòria i alhora oferien claus per al disseny específic d'altres parts de la investigació, mentre que, a mesura que s'han anat obtenint resultats parcials,

aquests han estat introduïts en les entrevistes successives com a font de discussió.

7.2 Perfil dels participants

7.2.1 Grups focals

A continuació es detalla la composició dels tres grups focals segons el càrrec dels professionals participants (taula 56) i segons el centre o centres on treballen (taula 57). Hi ha professionals que estan vinculats a més d'un centre i que, per tant, estan comptabilitzats dues vegades a la taula 57.

Taula 56. Participants dels tres grups focals segons el seu càrrec

---

6 juristes	2 coordinadors d'Equip Multidisciplinari de Centre Obert
6 treballadors/es socials	2 caps de programes de Treball Social de SSAP/SSAEP
6 educadors/es socials	1 cap de programes d'Educació de Centre Tancat
3 psicòlegs/psicòlogues	1 persona del Servei de Medi Obert i Serveis Socials
1 pedagoga	

Taula 57. Participants dels tres grups focals segons el(s) centre(s) on treballen

---

CP Ponent (3)	C. Obert 1 BCN (4)
CP Dones (3)	C. Obert 2 BCN (2)
CP Lledoners (2)	C. Obert 1 Lleida (1)
CP Brians 1 (2)	SSAEP Girona (1)
CP Homes BCN (2)	SSAEP Tarragona (1)
CP Quatre Camins (2)	SSAEP Lleida (3)
CP Tarragona (1)	SSAP Barcelona (4)

7.2.2 Entrevistes

La taula 58 recull el perfil professional dels informants entrevistats:

Taula 58. Perfil professional dels informants clau entrevistats

---

1 Subdirector/a d'un Centre Obert
1 Director/a d'un Centre Obert
5 informants clau de la Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat
2 Judges de Vigilància Penitenciària
1 Fiscal coordinador delegat de Vigilància Penitenciària
3 Fiscals de Vigilància Penitenciària
2 professors universitaris experts en la llibertat condicional

---

7.3 Què pensen els experts respecte l'accés al 3r grau i la llibertat condicional?

Els experts tenen opinions diverses sobre quin és el rol que la LC ha de tenir en la rehabilitació dels interns. Per a alguns, tots aquells interns que arriben a 3r grau de tractament i s'estan adaptant amb èxit haurien d'accedir a la LC. Per a d'altres, en canvi, hi ha situacions en què és millor acabar la condemna en 3r grau o, encara per a alguns altres, la LC només ha de ser concedida en cas que l'intern tingui un futur proper encarrilat i si la seva concessió ha de conduir a una millor situació per a l'intern respecte la que té estant en 3r grau.

La possibilitat de garantir l'accés a la LC –i fins i tot al 3r grau– per als interns amb condemnes *curtes* és posada en dubte per part d'un sector dels professionals, fins i tot per a alguns d'aquells més favorables a l'accés al medi obert. En aquest sentit, bona part dels experts no creuen que es pugui incrementar l'accés al medi obert dels interns amb condemnes *curtes* canviant la pràctica professional, ja que creuen que o bé el perfil dels interns o bé la burocràcia són els factors que ho impediran.

Cal comprendre les opinions sobre la LC considerant el contingut d'execució que té aquesta mesura, així com la percepció que tenen els diversos operadors jurídics d'aquesta execució. Això és rellevant, tenint en compte que aquells informants que expressen més reserves sobre la necessitat o la pertinència que els interns acabin la condemna en LC manifesten que, en cas que la LC anés acompanyada de més suport, més interns estarien preparats per gaudir-ne. Per altra banda, per entendre les reserves respecte l'accés al medi obert dels interns amb penes *curtes* s'han de considerar també les queixes dels professionals de la manca de recursos per realitzar tractament en medi obert.

Ara bé, alguns experts vinculats a la DGSP tenen una perspectiva diferent i són partidaris d'un model automàtic de concessió de la LC per a penes *curtes* (que es combinaria amb un model discrecional per a penes més llargues i que, per tant, constituïria un model mixt). Per a aquests informants, això desencadenaria un canvi de plantejament dels professionals de tractament en la gestió dels casos: suposaria una pressió per intensificar el treball amb l'intern, ja que la

perspectiva que a una determinada data l'intern sortís en LC funcionaria com a motor de canvi.

Per últim, hi ha un aspecte en el que sí que sembla haver-hi un acord general: es tracta del principi de progressivitat, en el sentit que el procés rehabilitador ha de ser gradual i que, per tant, la LC ha de venir precedida d'un cert temps en 3r grau de tractament. L'aplicació de la Circular 2/2012 ha donat lloc a una situació en què, per complir amb els terminis en les propostes de concessió de LC, hi ha interns que surten en LC havent estat un temps molt curt en 3r grau. La major part d'informants són crítics amb aquesta nova tendència.

7.4 Els temes clau per a la progressió de grau

7.4.1 La responsabilitat civil

Els experts estan d'acord en què la no satisfacció de la responsabilitat civil constitueix un obstacle per a la progressió de grau. Cal tenir en compte, però, que es tracta d'un tema complex i que, de fet, és identificat com una de les principals àrees de millora en la gestió dels casos.

Primerament, cal dir que ningú qüestiona que l'impagament voluntari de la responsabilitat civil sigui condició excloent per a la progressió a 3r grau en aquells casos en què l'intern no té voluntat de pagar la quantitat que se li ha imposat:

“També podem elevar desfavorable [l'informe proposta de LC], perquè de vegades l'intern et diu que no pensa pagar i que prefereix més presó” (*Grup focal 2, P2*).

En canvi, sí que hi ha una preocupació general per aquelles situacions en què, si bé l'intern mostra disposició a fer front al pagament o a desenvolupar alguna altra conducta restaurativa, la responsabilitat civil acaba sent un obstacle en la progressió de grau per altres raons. Tot seguit desgranarem els diversos motius pels quals la responsabilitat civil pot entorpir, a opinió dels experts, la progressió de grau.

Una primera dificultat que s'ha fet evident és que la quantitat imposada en concepte de responsabilitat civil no sempre és fixada pel jutge en la sentència, sinó que és establerta a posteriori. Això suposa que l'intern o l'equip de tractament han de posar-se en contacte amb el jutge sentenciador durant el compliment de la condemna per tal d'esbrinar a quina quantitat de responsabilitat civil cal fer front, així com per arribar a un acord sobre la manera de fer efectiu aquest pagament.

“Si no surt en sentència nosaltres els hi recomanem que a la primera sortida que tinguin [es refereix als interns] se'n vagin a veure al jutge sentenciador, perquè els hi aclareixi exactament la quantitat que hauran de pagar.” (Grup focal 1, P4)

L'acord entre l'intern i el jutge sentenciador quant a la satisfacció de la responsabilitat civil és percebuda per alguns professionals dels equips de tractament com una primera garantia de la posterior acceptació de l'*esforç reparador* per part del JVP. Tot i això, la majoria d'informants clau estan d'acord en l'existència d'una gran diversitat de criteris entre els JVP, quelcom que alguns professionals dels equips de tractament veuen com un problema.

En segon lloc, i en relació amb el que acabem de comentar, fiscals i JVP estan considerant, a l'hora d'acceptar les propostes de progressió dels equips de tractament, que l'*esforç reparador* sigui suficient quan es considera que no és viable la satisfacció completa de la responsabilitat civil. Això es presta a nombroses interpretacions, ja que aquest *esforç reparador* s'ha de basar en l'equilibri entre allò que s'ingressa i la part que s'ha pagat en concepte de responsabilitat civil, tenint en compte també la quantitat total imposada i, sobretot, el tipus de delictes comès. Se li dóna més importància a la responsabilitat civil en els delictes econòmics, però també dins d'aquests, l'*esforç reparador* és valorat de manera molt diferent:

“No es lo mismo el robo con intimidación, el señor en la prisión gana 80 euros al mes y está pagando 20, que el estafador. Diferenciamos el tipo de delito” (Informant 11).

“El problema son los ladrones que quizá tienen 30.000 euros de responsabilidad civil y nunca ha visto más de 200 juntos, y que lo que robaban se lo gastaban en droga, o que son daños, y que no tienen medios. No lo podrán pagar nunca, pero tienen que hacer un esfuerzo” (Informant 9).

Ara bé, els professionals dels equips de tractament posen de manifest que alguns JVP quantifiquen aquest *esforç reparador*, i demanen haver satisfet un percentatge concret de la responsabilitat civil: hi ha qui demana haver-ne pagat 20-25%, altres un 50%.

Diversos informants insisteixen en què la declaració d'insolvència no és un xec en blanc per no assumir cap compromís en el pagament de la responsabilitat, ja que la situació d'insolvència és temporal. Tampoc és suficient el compromís signat amb el jutge sentenciador segons el qual l'intern farà pagaments de la responsabilitat civil quan tingui recursos. Per a la progressió, cal haver iniciat el pagament. Malgrat tot, tant els professionals dels centres com alguns informants clau de la DGSP, argumenten que això no és tan senzill d'aconseguir, ja que no tots els interns treballen dins el centre penitenciari i, d'entre els que ho fan, no tots estan en condicions de prioritzar el pagament de la responsabilitat civil per sobre d'altres responsabilitats o necessitats, com les derivades d'atendre a la família pròpia.

En relació amb això, aquests mateixos informants, reclamen una millora en l'elaboració dels informes que ajudi a donar suport a les propostes de progressió de grau d'interns, tot aportant la informació necessària per argumentar l'adequació i el sentit de les propostes. Es retroben així amb les demandes de fiscals i JVP, que sovint troben a faltar informació sobre els ingressos dels interns, la qual cosa els dificulta l'avaluació de l'*esforç reparador*. Alguns professionals dels centres indiquen que han assumit els criteris i requeriments del JVP que els correspon, i elaboren els informes en funció d'aquests, la qual cosa, afirmen, ha contribuït en un augment de l'acceptació de les propostes presentades.

Alguns informants també expressen, però, que des dels centres penitenciaris es triga molt a abordar aquesta qüestió dins el tractament de l'intern. L'acreditació de l'*esforç reparador* no sempre ha estat un requisit per a la progressió a 3r grau i la dinàmica de treball establerta entre els equips de tractament fins a l'entrada en vigor de la Circular 2/2012 era començar a abordar el pagament de la responsabilitat civil just en el moment de proposar la progressió a 3r grau, o fins i tot, un cop estant en medi obert. Actualment

encara es manté aquesta dinàmica de funcionament, com a mínim, en alguns centres, la qual cosa provoca recursos per part de la FVP.

“Tenim moltes regressions de tercer grau a segon per no complir la responsabilitat civil, i els arguments de la fiscalia són que no paguen suficient, no consideren que hi ha hagut *esforç reparador*. Ara hem demanat que el pagament es comenci a treballar des d'interior, amb diners que guanyin a tallers, així més endavant consta que ha estat pagant i fiscalia no té tants arguments. Perquè molts regressen per això...” (*Grup focal 2, P9*).

“Ara imagina't un intern proposat per tercer grau: si fa cinc anys que cobra un peculi de 300 o 400 euros al mes, i no és fins que se'l proposa per tercer grau que comença a fer pagaments de 20 euros al mes... Doncs, clar, com justifico, jo, això? Se li hauria hagut de dir el primer dia, quan va entrar a tallers: 'escolti, ara vostè ja pot començar a pagar una quantitat que sigui proporcional'” (*Informant 13*).

La Circular 2/2012 ha servit, segons els experts, per avançar una mica aquest procés, però reconeixen que la responsabilitat civil és una qüestió que cal abordar des del començament de la condemna i que actualment no es tracta suficientment des del règim ordinari:

“La idea del centre és: '*ja treballarem l'esforç reparador i la responsabilitat civil quan veiem que el progressem de grau*'. No, no; s'hauria de començar a treballar en el moment que classifiquem, ja. Des d'aquell moment, dir-li [a l'intern]: '*segons la sentència has de pagar X; com ho faràs, això?*'” (*Informant 13*).

A més, si bé ni el RP ni la Circular 2/2012 no contenen cap condició relativa a la responsabilitat civil necessària per a l'obtenció de permisos, diversos informants apunten que la responsabilitat civil pot arribar a ser un impediment per a la seva concessió.

D'altra banda, hi ha un acord generalitzat en la necessitat de treballar altres aspectes de la responsabilitat civil, a part de la mera dimensió econòmica, com la conscienciació i la responsabilització de les conseqüències del delictes. Diversos informants apunten que caldria desenvolupar vies de satisfacció de la responsabilitat civil alternatives a la compensació econòmica: altres formes de mediació o reparació a la víctima i la participació en activitats de voluntariat en vinculació amb el delictes comès. Segons aquests experts, aquestes alternatives tindrien la doble funció de contribuir en la rehabilitació dels interns i de

proporcionar possibilitats més realistes de satisfacció de la responsabilitat civil per a alguns tipus d'infractors, amb quanties acumulades de responsabilitat civil molt elevades i pocs recursos econòmics, tot facilitant el compliment d'aquesta condició per accedir al 3r grau de tractament i a la LC. Alguns experts insisteixen en què aquestes alternatives haurien de conduir a desenvolupar una conducta clarament restaurativa envers la víctima.

7.4.2 Els permisos penitenciaris

El principi de progressivitat que rau en l'organització del sistema penitenciari fa que haver gaudit de permisos sigui vist, gairebé sempre, com un requisit necessari per l'accés a 3r grau. Si bé no és un requisit legal, sí que es considera molt recomanable perquè l'intern es trobi en disposició de complir una part de la condemna en medi obert i, posteriorment, per sortir en LC. Els experts assenyalen el retard en l'inici de la *cadena permissiva* com una de les majors dificultats a l'hora de progressar a 3r grau i d'accedir a la LC, i de fer-ho en els temps marcats pel reglament.

Però aquest element no queda explicat per si mateix, sinó que hi ha tot un conjunt de factors que intervenen en la no concessió de permisos als interns, factors que tornen a tenir un paper rellevant en la progressió de grau i que, per tant, reprendrem més avall. Un d'aquests factors és el programa de tractament específic, ja que la pràctica actual vincula l'inici o fins i tot, en alguns casos, la finalització del programa de tractament específic amb les possibilitats d'obtenir permisos.

“Hi ha persones que diuen: ‘no, és que és una recompensa, el permís’. No: el permís és una de les eines relacionades amb el tractament, per comprovar que el tractament funciona [...] Hi ha endarreriment [en les classificacions i els permisos]. El problema és que es comença a treballar tard amb els interns, en relació amb les condicions [que es demanen] per obtenir el permís. Es comença tard a treballar amb els programes que han de servir de base per la concessió del permís. [Per exemple,] un intern condemnat per delictes contra la llibertat sexual, amb condemna de dotze anys. Si no comences a treballar amb ell quan en porta dos, quan en porti tres, que serà la quarta part [de la seva condemna] no haurà acabat el seu programa. Si no l'ha acabat, no tindrà el permís. Si no es treballa abans, no hi haurà permís, si no n'hi ha, tot s'endarrereix” (Informant 13).

Així doncs, i com veurem amb més profunditat en l'apartat dedicat a les dificultats degudes a l'Organització, tots aquells problemes que provoquin un retard en l'inici del programa de tractament específic estan generant també un retard en l'obtenció de permisos.

El tipus de delictes comès també pot influir en el moment en què l'intern inicia la *cadena permissiva*. Part dels informants denuncia que alguns operadors jurídics donen massa importància al tipus de delictes a l'hora de valorar l'accés als beneficis penitenciaris; d'altres, admeten que es converteix en condició d'endarreriment o de no concessió. Es pot donar el cas que un intern amb la mitja condemna complerta, bona conducta, amb els programes finalitzats i recursos a l'exterior adequats, vegi retardada la seva sortida a l'exterior pel fet d'estar condemnat a delictes molt greus.

7.4.3 Estrangers en situació d'irregularitat

La situació administrativa irregular (anomenada en l'argot intern SAI) és una de les principals argumentacions que fonamenten molts dels acords desfavorables de permís, sense que consti expulsió i com a motiu principal de l'acord denegatori de permís.

Si el SAI pot ser un argument general per a la no concessió de permisos, en l'altre extrem, algun informant clau esmenta la progressió de persones estrangeres a 3r grau sense sortides de cap mena per a fer activitats durant el dia, però que tenen recursos econòmics i capital social fora del centre. Aquesta praxis es considera un greuge comparatiu pel que fa als interns espanyols penats pels mateixos delictes i a penes anàlogues.

En general, els professionals dels centres penitenciaris han assenyalat que existeix una contradicció entre la Circular 2/2012 i la Circular 1/2011 *sobre estrangeria als centres penitenciaris*, pel que fa a l'accés al medi obert dels interns estrangers en situació irregular. Expliquen que l'aplicació de la Circular 1/2011 dóna lloc a que els interns amb aquest perfil arribin en menor mesura a obtenir beneficis penitenciaris, si bé hi ha una opinió general crítica amb les

indicacions d'aquesta Circular. Aquest punt de vista és compartit per alguns altres experts³⁶.

Tanmateix, les entrevistes i grups focals han posat de manifest que les directrius de la Circular 1/2011 són interpretades i aplicades de diverses maneres per part dels professionals dels centres:

“No s’han de fer propostes de tercer grau si l’estranger ha perdut els papers pel delictes”
(*Grup focal 1, P2*).

“Sí que s’han de fer les propostes si han estat regularitzats algun cop. Només no s’han de fer si mai han tingut papers” (*Grup focal 1, P5*).

“Tots els que tenen possibilitats els intentem progressar, però els que han vingut amb l’avió, o una *mula*... és impossible. Si hi ha alguna possibilitat de regularitzar-los, els tirem endavant; als que no, res. A més, tenint antecedents no els hi renovaran els papers” (*Grup focal 2, P9*).

“Quan hi ha un arrelament aquí, hi ha la família... Per exemple, la població jove que té tota la família aquí, el plantejament és que aquesta persona s’acabi establint aquí [...] Si es pot demostrar que hi ha arrelament aquí, no hi ha limitació per poder sortir. Després hi ha altres supòsits en què no hi ha una vinculació aquí, que potser hi ha un cosí, però els pares estan al país d’origen, en aquests casos sí que hi ha la limitació de la Circular d’estrangeria [...] Per coses que sentis... Una mateixa situació té diferents solucions. La norma està plena de seccions [...] Acaben trobant vies diferents de regularització, o de sortida. Això no ajuda tampoc a la hora de prendre decisions. Treballant el cas de forma molt individualitzada per veure quines possibilitats hi ha (*Informant 12*).

Els JVP i FVP consideren, en línia amb aquesta última opinió, que si es demostra l’arrelament de l’intern no hi ha cap obstacle perquè aquest accedeixi a permisos, al 3r grau i a la LC. Admeten que l’aplicació de la Circular 1/2011 està posant traves fins i tot a l’accés a medi obert d’interns amb aquest perfil. Tot plegat dóna lloc a que, quan els interns afectats presenten un recurs, els

---

³⁶ Al llarg del desenvolupament de la recerca, s’ha dictat la Circular 1/2013, *de modificació de la Circular 1/2011, sobre estrangeria als centres penitenciaris de Catalunya*, de 5 d’abril de 2013 i que va entrar en vigor el 15 del mateix mes. Les darreres reformes del Codi penal i diferents resolucions del Tribunal Constitucional han motivat al Departament de Justícia a actualitzar els procediments d’intervenció. Aquestes resolucions del Tribunal Constitucional estan referides a casos en què hi havia implicades persones penades estrangeres que es trobaven mancades de les degudes garanties constitucionals. Ni en el moment de les entrevistes ni dels grups de discussió es va fer esment a les implicacions que comporta aquesta Circular. Probablement la seva implementació és massa recent perquè els professionals en poguessin valorar els canvis que suposa.

fiscals i jutges de vigilància penitenciària els donin la raó, argumentant que ells no estan subjectes a la Circular d'estrangeria. Algun informant apunta que l'Audiència no segueix aquest mateix criteri i denega els recursos.

Ara bé, sí que hi ha un acord general en què el que suposa un problema per a concedir sortides del centre –i per tant, la progressió de grau– són els decrets administratius d'expulsió. Quan a l'intern se li ha decretat l'expulsió, s'entén que hi ha risc de fuga i, en conseqüència, no se li atorguen permisos.

Des d'alguns centres penitenciaris, es potencia l'aplicació de l'art.197 RP, segons el qual es pot complir la LC al país d'origen. Tot i això, ara és més difícil aplicar aquesta modalitat de LC, perquè les despeses van a càrrec de l'intern. Això fa que, al cap i a la fi, des del punt de vista de l'intern acabi resultant millor no acceptar la proposta voluntària i esperar a que es confirmi l'expulsió (que si es concreta, assumeix l'Administració central). D'altra banda, hi ha divisió d'opinions entre els professionals dels centres sobre si efectivament els interns acaben marxant o no al seu país d'origen quan se'ls concedeix una LC segons l'art.197 RP.

7.4.4 Altres motius per la no progressió de grau

Com ja havíem avançat, alguns informants assenyalen que el tipus de delictes comès per l'intern està determinant la progressió de grau. Així, observen que els delinqüents sexuals i altres interns que han comès delictes violents no estan arribant a 3r grau en la mateixa proporció que d'altres perquè els diversos operadors jurídics no valoren amb el mateix criteri l'evolució de l'intern.

D'altra banda, alguns experts assenyalen que una regressió de 3r a 2n grau és un fre per a futures progressions:

“En medi obert, hauríem de tenir eines per poder regressar de forma àgil durant un temps, i que després poguessin tornar a sortir. Si l'intern falta a un curs, si arriba tard... s'hauria de fer una regressió ràpida, àgil. Però veiem que és molt difícil, que si es regressen es queden allí” (*Grup focal 1, P6*).

Segons indiquen alguns experts, els tràmits administratius que es requereixen quan hi ha una regressió de grau prolonguen el temps que l'intern queda fora

de les possibilitats d'accedir de nou al 3r grau. Per aquest motiu, alguns informants assenyalen que cal utilitzar les opcions intermèdies entre 2n i 3r grau quan es considera que fa falta un canvi de règim de vida, amb la qual cosa s'evitaria la penalització que suposa una regressió.

De la mateixa manera, el fet de tenir expedients disciplinaris per incidents greus o molt greus, malgrat la sanció ja hagi caducat, pot funcionar com a obstacle segons alguns professionals dels centres. Altres informants assenyalen fins i tot que el fet de tenir aquests expedients pot seguir penalitzant els interns durant tot el temps que compleixin condemna. Això es vincula a l'existència d'un cert conservadorisme entre els professionals dels centres, tema que tractarem amb més profunditat en el proper punt.

7.4.5 Dificultats observades degudes a l'Organització

7.4.5.1 Els programes de tractament específic

D'entre les dificultats degudes a l'Organització que els informants identifiquen com a obstacles per a la progressió de grau, les lligades a la realització del programa de tractament específic han centrat una part important del discurs. Com dèiem més amunt, l'obtenció o no de permisos també s'està vinculant a la realització del programa de tractament. Les directrius de la DGSP imposen que aquells interns que necessiten fer un programa de tractament puguin obtenir un permís de sortida quan l'hagin iniciat, tot i que alguns informants manifesten que sovint s'espera a la finalització del tractament per concedir-los.

Així doncs, els professionals que van participar als grups focals van expressar una total unanimitat a l'hora de considerar la no realització d'un programa de tractament com a causa que el 71% dels interns de 2n grau *filtrat* de la recerca no hagin gaudit de permisos (veure capítol 3).

“Si es donen aquestes tres condicions [estar a la meitat de la condemna, tenir un RisCanvi baix i cap expedient disciplinari vigent] i estan en segon grau, vol dir que estan esperant a fer un programa. És això, segur” (*Grup focal 2, P10*).

“Tenim un embut, hauríem de començar abans els programes” (*Grup focal 2, P9*).

Entre els professionals dels centres i els informants de la DGSP hi ha un acord general en què un dels motius del retard a l'hora de realitzar el tractament és la força que les dinàmiques de treball pròpies dels centres i professionals, així com les anteriors directrius de funcionament, tenen encara en la manera de fer dels professionals. Per exemple, anteriorment estava establert que, en les condemnes *llargues*, els permisos fossin donats quan faltaven dos anys per als tres quarts de condemna i, tenint aquesta referència, es plantejava realitzar el programa de tractament específic poc temps abans. Alguns informants expliquen que aquesta tendència a esperar un temps per fer el tractament i concedir permisos es va estendre també a la gestió de les condemnes *curtes*, i que encara no estan acostumats a plantejar el tractament més aviat.

“Això canviarà, però ara mateix quan veuen a un que li queden cinc anys, l'equip es porta les mans al cap: *'tranquil·la, encara li queda temps!*'. Ningú s'atreveix. Tenim aquesta por, o dinàmica. És molt de temps treballant així. Hem de canviar la nostra inèrcia de pensar que no poden fer programes fins més endavant” (*Grup focal 2, P2*).

Un altre canvi que ha tingut lloc en els darrers anys fa referència a la concepció dels programes de tractament, que ja no estan pensats com un “tot”, sinó com un “itinerari” compost de diversos mòduls que es poden dur a terme en moments diferents de la condemna, i en diversos règims de vida. Per tant, es posa l'èmfasi en què determinades intervencions es poden dur a terme perfectament en medi obert i que, per tant, no cal esperar a la finalització del tractament per proposar la progressió de grau o la concessió de LC. Alguns informants asseguren que aquests canvis no han estat interioritzats pels professionals dels centres penitenciaris.

Malgrat això, i en referència a la realització de tractament en medi obert, com a mínim una part dels professionals dels centres no identifica un problema d'assumpció dels nous criteris per part dels professionals, sinó més aviat una manca de recursos per dur a terme aquests programes fora dels centres. Els professionals dels equips de tractament posen de manifest que arran de la Circular 2/2012, ha augmentat la pressió de la DGSP perquè es dugui a terme més intervenció en medi obert, però en canvi no disposen dels mitjans necessaris per assolir aquest transvasament de la intervenció; al contrari, les subvencions per a les entitats socials que ofereixen aquesta mena de suport

fora dels centres s'han vist afectades per les retallades pressupostàries. Hi ha divergència d'opinions entre els informants de la DGSP, que creuen que els propis professionals de medi obert tenen recursos per dur a terme ells mateixos el tractament i els professionals encarregats de dur-ho a terme, que pensen que ara hi ha menys personal i menys possibilitats per tractar algunes necessitats criminògenes. En aquest aspecte, els professionals identifiquen, a més, notables diferències entre els territoris.

Un altre problema identificat en relació al tractament és la manca d'individualització. D'una banda, alguns experts sostenen que no tots els interns necessiten dur a terme un programa específic, o que no tots necessiten una intervenció gaire intensiva. A la pràctica, però, sovint es creu que tothom ha de dur a terme un tractament i per culpa d'això molts interns veuen retardat el seu accés a permisos i al 3r grau. Per altra banda, es denuncia que no hi hagi programes específics per a totes les tipologies delictives. Així, per exemple, algun informant comenta que no hi ha cap programa que abordi les necessitats criminògenes dels grans delinqüents econòmics, que aparentment solen estar "adaptats" i, en conseqüència, sovint obtenen els diversos beneficis penitenciaris sense haver resolt necessàriament allò que els va conduir a la comissió del delicte.

En aquest sentit, alguns experts afirmen que allò important no és tant la realització del programa específic com la demostració d'un canvi real de conducta, i denuncien que en el sistema penitenciar es prengui allò que tan sols és un mitjà –seguir un programa de tractament– com un objectiu en si mateix. Molts professionals assenyalen, però, que és l'accés al medi obert el que possibilita demostrar els canvis de conducta i que, per tant, s'hi ha d'accedir tan aviat com sigui possible.

7.4.5.2 *Les condemnes curtes*

Els professionals dels centres penitenciaris troben moltes dificultats en la gestió de les condemnes *curtes* pel que fa a la concessió del 3r grau i de la LC en els terminis establerts per la llei. Segons expliquen, els interns amb condemnes *curtes* són els més penalitzats per la manca de recursos per dur a terme

programes de tractament en medi obert, ja que la realització de qualsevol programa en règim ordinari suposarà molt probablement un retràs en el moment d'accedir al 3r grau o, en el pitjor dels casos, la finalització de la condemna en 2n grau.

“El tema estrella són les condemnes curtes. S'han de treure els interns d'interior cap a fora i promoure el tractament en medi obert (sempre amb flexibilitat de fer un pas enrere, si cal) perquè la gent a Interior està vivint en una realitat virtual” (*Grup focal 1, P6*).

Algun professional de la judicatura ha suggerit que caldrien uns protocols específics a aplicar de manera homogènia en tots els centres penitenciaris i no deixar-ho al tarannà de cada centre.

Un problema afegit és que els interns depenen de la planificació temporal que s'hagi fet dels diversos programes dins el centre penitenciar i, per tant, es poden trobar amb què s'hagin d'esperar uns mesos a iniciar el programa, la qual cosa també contribueix al retràs o a la impossibilitat d'accés al 3r grau per als interns amb condemnes *curtes*.

Trigar dos mesos –el màxim permès– a classificar un intern també constitueix un important factor de retràs per a les condemnes *curtes*. Davant d'això, alguns professionals proposen establir un sistema de classificació exprés –que en alguns centres ja funciona– per tenir classificat l'intern en dues o tres setmanes i agilitzar l'accés al medi obert. Els professionals partidaris d'aquest sistema de classificació exprés es mostren també a favor que els interns amb condemnes *curtes* compleixin, per regla general, la seva condemna en 3r grau. Però altres discrepen en aquest punt, argumentant que els interns que ingressen a presó per condemnes *curtes* solen tenir necessitats criminògenes destacables i que, per tant, classificar en poc temps i directament en 3r grau els sembla inadequat.

“Caldria un informe base per a condemnes curtes per aquells casos que ja veus que són de llibertat condicional. Hi hauria d'haver equip de classificació ràpida que en tres setmanes ho tingui llest. Ho veus per la condemna: per sis mesos, és perfil de medi obert. S'hauria de classificar en tercer grau i proposar la llibertat condicional directament” (*Grup focal 1, P6*).

“Pensa que per menys de dos anys una persona no entra a presó; per tant, si amb condemna curta entren a un centre penitenciari, és que ja tenen un perfil determinat. És possible que els hi baixin més condemnes” (*Grup focal 2, P1*).

“Trobo que la classificació en menys de quinze dies no s’hauria de fer, perquè s’ha d’estudiar el cas. Si arriba amb condemna curta a presó, és per alguna cosa... O bé és reincident, o entra per un [delicte de] trànsit i al final té antecedents de violència domèstica...” (*Grup focal 1, P4*).

7.4.5.3 Ideologia i criteris professionals

Quelcom que diversos experts assenyalen com a problema és la concepció parcel·lada del sistema penitenciari que té part dels professionals que treballen en els diversos règims de vida o graus penitenciaris. Es denuncia una visió finalista de cada grau penitenciari, en el sentit que hi ha una certa tendència a exigir que totes les problemàtiques de l’intern estiguin resoltes abans de progressar a 3r grau o d’accedir a la LC, o en els casos més extrems, d’obtenir permisos. Hi ha qui ho atribueix al desconeixement dels professionals d’allò que succeeix en les altres etapes del sistema penitenciari.

“Si veiem que l’intern té algun problema, ens costa enviar-lo a medi obert. De vegades els equips no tenim clar si donar condicionals perquè es demana que els interns adquireixin unes capacitats o habilitats. El que és clau és veure el grau de perillositat, el risc de reincidència, i llavors passar-lo a medi obert per treballar les problemàtiques a fora. Potser cal oblidar-se de les dates de la condemna, i preguntar-se si l’intern podria estar a fora. No s’ha de solucionar tot a dins, hi ha problemàtiques que es poden tractar a fora” (*Grup focal 1, P6*).

“El que em preocupa és que els equips de vegades desconeixem la realitat de la resta de companys. La gent d’interior té una visió de medi obert molt distorsionada. Hi seguim treballant [amb l’intern], en medi obert, i el grau d’exigència és alt. Des d’interior es desconeix el que es fa en medi obert, a mi em passava quan hi era” (*Grup focal 3, P9*).

D’altra banda, diversos informants indiquen que el conservadorisme d’una part dels professionals de tractament explica que es produeixin alguns dels obstacles per a la progressió de grau comentats fins ara: el retràs en la concessió de permisos i en la programació del tractament, la vinculació de la

concessió de permisos amb la finalització del programa de tractament, la importància conferida al tipus de delictes comès, etc.

Segons aquests informants, en les darreres dècades hi ha hagut un canvi en l'esperit dels professionals dels centres penitenciaris: des d'una forta confiança en les possibilitats de la rehabilitació cap a una concepció més punitiva de les penes de presó; des d'una forta implicació cap a una manca d'implicació en la tasca rehabilitadora. Els professionals vinculen aquest canvi amb la promoció a l'àrea de tractament de professionals de seguretat dels centres penitenciaris amb un perfil poc format en competències necessàries per treballar la rehabilitació.

En paral·lel, es considera també el conservadorisme d'alguns jutges i fiscals:

“Des de [nom del centre penitenciar] a vegades volem enviar interns a centres oberts perquè treballen a Barcelona, per exemple, però no ens els accepten perquè no han arribat encara a les tres quartes parts” (*Grup focal 2, P1*).

“Fixeu-vos que els fiscals interposen recurs sempre que nosaltres fem una classificació en tercer grau abans del quart de condemna. I l'argument és sempre: '*están vaciando la pena de contenido*'. Es compleix tant condemna en primer grau com en tercer grau, el nostre sistema penitenciari ho permet. Però per ells ha de ser la presó en règim ordinari o en règim tancat. Ha de ser una presó pura i dura, tancada en un centre, i de tant en tant sortir de permís però ja està” (*Informant 13*).

En qualsevol cas, hi ha un acord força general –també entre els propis implicats– en què els criteris de JVP, FVP i de les Audiències Provincials divergeixen. Els professionals ho viuen com un problema i reclamen la unificació de criteris dins de cada col·lectiu, així com entre els diversos operadors jurídics.

7.4.5.4 Ràtio interns-professionals

Finalment, algun informant en particular afegeix que el retràs en l'accés a 3r grau pot venir donat per una ràtio interns-professionals massa elevada, especialment en alguns centres, que dona lloc a un desconeixement dels casos dels interns per part dels professionals dels equips de tractament. Això generaria que els tècnics dels equips de tractament, davant la manca

d'informació, es mostressin cauts, i no fessin la proposta de progressió en els casos que es realment es podria.

7.5 Condicions d'accés i obstacles de la llibertat condicional

7.5.1 Aspectes i dificultats organitzatives

Les dificultats per progressar a 3r grau comentades a l'apartat anterior són, segons els experts, una de les principals causes del retard en l'accés a la LC. Els informants apunten que la Circular 2/2012 ha incidit en la manera de treballar dels equips, en el sentit que ha imposat un plantejament sistemàtic de la concessió de la LC per a tots els interns a un determinat moment de la condemna, però posen de manifest que l'evolució prèvia que ha seguit l'intern dins el sistema penitenciari no és sempre l'adequada perquè efectivament es trobi en condicions de sortir en LC. En aquest sentit, la majoria d'informants són crítics amb les sortides de LC amb un temps molt curt en 3r grau.

“S'ha de reforçar el segon grau perquè triguen molt a passar-los a tercer, i llavors és a nosaltres [professionals de medi obert] a qui ens toca córrer. Això també perjudica als interns perquè han de sortir i necessiten un temps d'adaptació al medi obert, anar fent permisos amb calma. Segurament han de tenir permisos més d'hora. Ens arriben gairebé tots els interns a tercer grau quan ja han complert les tres quartes parts, i llavors hem de córrer nosaltres, quan s'hauria d'haver fet abans” (*Grup focal 1, P4*).

“Quan faig el pla treball de la llibertat condicional, un dels ítems [que tinc en compte] és quant de temps porta treballant, però no saps com l'intern reaccionarà a fora perquè no ha passat per medi obert, només ha tingut dos o tres permisos i ja has de proposar la condicional. Llavors, les possibilitats d'èxit son escasses perquè potser necessiten el procés d'estar en medi obert, i en medi tancat això no es pot fer. De vegades fas el pla i dius '*buf, no ho tinc clar...*'” (*Grup focal 2, P5*).

Atès que bona part dels obstacles que influeixen en la progressió de grau tenen un paper en l'accés a la LC, a continuació es comenten els aspectes problemàtics que estan lligats a la LC i que no tenen tant a veure amb les progressions a 3r grau.

7.5.1.1 L'increment burocràtic de la tramitació de la llibertat condicional

Els professionals dels centres penitenciaris estan d'acord en afirmar que l'obligatorietat d'iniciar els tràmits de la LC a tots els interns els ha suposat un increment de les tasques burocràtiques, que molts jutgen innecessàries. Afirmen que, per a les condemnes *curtes* –que han augmentat molt darrerament– es fa molt difícil arribar a complir els terminis per culpa de la gran quantitat de tràmits burocràtics.

“Els interns arriben sovint amb una condemna curta i no hi ha temps de tramitar-la, o implica massa burocràcia per només dos mesos de llibertat condicional” (*Grup focal 2, P3*).

S'argumenta que el temps invertit en aquests tràmits podria dedicar-se a treballar de manera més directa amb els interns. Alguns suggereixen establir un temps de condemna mínim, per sota del qual no sigui obligatori obrir l'expedient de LC.

D'altra banda, l'eliminació de la figura de l'ajornament i l'obligatorietat d'elevat propostes de LC també quan són desfavorables, genera divisió d'opinions entre els informants. Per a una part dels informants, que inclou professionals dels centres penitenciaris, càrrecs directius d'aquests i algun JVP, això representa una càrrega de treball excessiva i innecessària. De nou, s'argumenta que les càrregues de treball ja són prou grans com per afegir-hi tramitacions que “*no porten enlloc*” i que es podria invertir aquest temps treballant amb els interns. Com a solució, hi ha qui proposa crear una modalitat exprés per a les propostes de LC “clarament desfavorables”, que permeti evitar de fer tots els tràmits habituals. Per contra, hi ha un altre grup d'experts, que inclou els informants clau de la DGSP, membres de la judicatura i fiscalia i part dels professionals dels centres penitenciaris, que considera que el fet que es garanteixi a l'intern el plantejament de la LC és una novetat positiva: representa complir amb la llei i donar la possibilitat de recurs a l'intern si no està d'acord amb la resolució.

7.5.1.2 Els trasllats de centre

Els professionals i càrrecs directius dels centres penitenciaris afirmen que el trasllat del centre tancat al centre obert ocasiona, de vegades, un cert fre en el pas de l'intern pel sistema penitenciari. El desconeixement de l'intern per part del nou equip de tractament és compensat sovint amb més temps per observar l'evolució de l'intern en medi obert, la qual cosa contribueix a retardar el plantejament de la concessió de la LC. Això és vist com un problema per a alguns dels propis professionals. A més, els trasllats de centre també provoquen dificultats a nivell burocràtic, de tractament de la informació i de gestió dels expedients.

7.5.1.3 Els informes de proposta de llibertat condicional

Com ja hem esmentat anteriorment, els informants de la DGSP i els de la judicatura creuen que la qualitat dels informes de proposta de LC és millorable. En general, la crítica és que els informes estan poc argumentats: es donen poques proves que els interns compleixen o no compleixen els requisits. També s'explica que sovint són incoherents internament; per exemple, es fan propostes de LC quan en el mateix informe es posen en coneixement dificultats que en podrien entorpir el compliment. En altres casos, el problema sembla ser que els diversos informes relatius a un mateix intern poden ser contradictoris entre si; així, per exemple, una proposta desfavorable de LC argumentada de manera molt contundent va seguida d'una proposta favorable al cap de tant poc temps que no la fa creïble.

Els FVP assenyalen que és en les propostes de concessió de LC avançada (art. 91.2 CP i art. 205 RP) on les deficiències dels informes són més importants. Reclamen que s'especifiquin una a una les condicions que compleix l'intern i que teòricament li donen accés a obtenir la LC avançada, en funció dels requisits establerts pel reglament.

7.5.1.4 La manca d'un retorn d'informació

Alguns professionals dels centres penitenciaris expressen la demanda de tenir un retorn d'informació sobre aquells interns pels quals hagin proposat una LC.

Creuen que saber si els interns estan progressant o no amb èxit, a banda de funcionar com una avaluació del treball dut a terme pels propis professionals i una referència per al treball amb futurs interns, els podria servir també per ser més realistes a l'hora de presentar propostes de progressió de grau i LC.

7.5.2 Aspectes relacionats amb els interns

Alguns professionals creuen que no tots els interns estan preparats per sortir en LC, com a mínim, tal i com està plantejada actualment. Argumenten que hi ha perfils d'interns, com aquells que han passat una part molt important de la seva vida a la presó, o aquells que no tenen suport a fora, que tenen dificultats per complir amb les condicions de la LC. Aquests experts proposen buscar alternatives: o bé mantenir-los en 3r grau, o bé que surtin amb LC amb més suport.

“Al meu mòdul, hi ha més interns dels que hauria d'haver en llibertat condicional perquè la Circular ho dictamina pels terminis. Però no sempre és bo: sovint els interns no tenen els recursos suficients (no tenen una vida social estructurada, les toxicomanies no es tracten, no tenen feina...) i ens trobem amb revocacions perquè posem la persona al carrer de cop. Pensem que és obligat acabar la condemna amb una llibertat condicional, però no té per què ser així. Potser en alguns casos haurien d'acabar en medi obert per temes de consum, situacions socials complicades, estrangers... A més, quan surten, molts interns perden la sensació que la llibertat condicional forma part de la seva condemna i no es prenen *en serio* les condicions” (*Grup focal 2, P1*).

7.5.3 Sistemes de seguiment i control

En general, el sistema de seguiment i control actual de la LC a Catalunya és força qüestionat. De fet, aquells informants que mostren més reserves amb l'estratègia d'impuls general de la LC argumenten que, si aquesta s'acompanyés de més seguiment i suport, més interns podrien gaudir-ne. Sostenen que amb la situació actual això no és possible, ja que el control existent del compliment de les condicions és força escàs. Per contra, altres informants valoren positivament el seguiment dut a terme als interns en LC a Catalunya, comparant-lo amb el de la resta de l'Estat, on sembla ser que encara és menys intensiu.

Aquesta era una de les qüestions en què es va demanar als experts que fessin propostes de millora. En aquest sentit, molts reclamen que sigui un equip multidisciplinari, i no només un treballador social, qui faci el seguiment. Una part dels que ho proposen incideix en el fet que hauria de ser el mateix equip multidisciplinari que porta els casos de 3r grau el qui faci el seguiment, de manera que es pugui continuar la tasca engegada als centres oberts. Una variació d'aquesta proposta és que hi hagi un *gestor de cas* que lideri el seguiment de l'intern en LC (i que pugui tenir formació d'educador social, psicòleg, treballador social, etc.), i que treballi en col·laboració amb els membres de l'equip multidisciplinari del centre obert. Per altra banda, també una part dels informants assenyalen que els treballadors socials haurien de dependre orgànicament del centre penitenciari igual que la resta de professionals de tractament, per tal de facilitar la unificació de criteris i les dinàmiques de treball conjuntes.

Alguns informants puntuals han fet altres propostes: descentralitzar els serveis i territorialitzar els equips de LC, copiant el model de Justícia Juvenil, i aplicar el RisCanvi, continuant així l'avaluació del risc que es duu a terme als centres tancats i oberts.

7.5.4 Revocacions de la llibertat condicional

Els professionals de seguiment creuen que un incompliment no sempre ha de conduir a una revocació:

“I si una persona té el suport necessari, etc., com argumentes una revocació? Perquè l'intern t'argumentarà que no vol fer les pràctiques, et donarà explicacions per justificar-ho. Només revoquem si comet un nou delictes, si el senyor no apareix, si veiem que se li ha anat de les mans algun tema d'addicció o alguna cosa important. Però tot lo altre queda molt... pf!” (*Grup focal 2, P8*).

“Sempre hem de pensar en tot el procés de recuperació, no ser restrictius: una caiguda en toxicomanies no ha d'invalidar l'atorgament d'una llibertat condicional, però ens costa; potser hauríem de tenir moltes altres coses en compte” (*Grup focal 2, P11*).

De tota manera, els criteris dels JVP i els dels professionals dels centres respecte si determinats incompliments del PIT haurien de conduir a una

revocació no sempre són coincidents, la qual cosa genera malestar entre els professionals.

Els informants indiquen que també es produeixen revocacions de la LC per impagament de la responsabilitat civil. Alguns experts denuncien el fet que aquestes revocacions es produeixin tan tard, fins i tot quan l'intern ja ha passat uns quants mesos en LC.

“Hem tingut revocacions de llibertat condicional dels jutges de vigilància penitenciària per impagament de la responsabilitat civil, i cada cop més. Amb el compromís, els jutges no en tenen prou, i de vegades, ni pagant, els sembla suficient. Pot dir: *‘aquest home ha estat cobrant tant i només ha pagat això de responsabilitat civil, així que li revoco la llibertat condicional’*. Però no tots els jutges la tenen en compte” (Grup focal 1, P5).

Una qüestió que ha pres força importància tant en les entrevistes com en els grups focals i que té a veure tant amb les revocacions com amb el seguiment de la LC és la possibilitat d'establir regressions més graduals de llibertat o de trobar altres estratègies, a banda de la revocació, per actuar davant d'un incompliment de condicions. Alguns professionals troben a faltar estratègies per actuar davant de determinats incompliments en la LC. Expliquen que hi ha alguns incompliments que no són suficients per generar una revocació de la LC, però que acaben quedant-se sense resposta, perquè els professionals senten que no tenen altres mitjans per potenciar el compliment i penalitzar l'incompliment.

“És que no és tan fàcil controlar com funciona la persona en llibertat condicional. Primer, no es detecta d'una manera tan acurada com funciona el senyor, i segon, el nivell d'exigència: si no vol complir, no es pot fer res. Una persona en medi obert pot tenir unes pèrdues més grans que si està en llibertat condicional. Per exemple, a algú que està fent una llibertat condicional i s'ha compromès a fer unes pràctiques i no les fa, no li revocaré la llibertat condicional, però si estigués a medi obert sí que li faria canvi de nivell, més restriccions (horaris...). Amb una llibertat condicional l'únic que pots fer és citar-lo més sovint” (Grup focal 2, P8).

D'altres defensen que les persones a qui es revoca la LC haurien de retornar tan aviat com sigui possible a medi obert. Atès que la llei imposa el retorn a 2n

grau, s'apunta la necessitat de buscar fórmules perquè aquest retorn no sigui definitiu, sempre tenint en compte, això sí, els motius de la revocació.

“Una revocació de la llibertat condicional ha de suposar una nova classificació, que dependrà de les circumstàncies per les quals s'ha revocat la llibertat condicional. Perfectament es podria donar un cas de classificació en tercer grau. O aplicar el sistema flexible de segon grau en 100.2. Cada cas s'ha de veure com és, el perquè d'aquesta revocació” (*Informant 13*).

7.6 Valoració sobre la Circular 2/2012

Els experts fan una valoració ambivalent de la Circular 2/2012. D'una banda, alguns valoren positivament que hagi contribuït a canviar les dinàmiques dels professionals i a avançar alguns processos, com la concessió de permisos. De l'altra, hi ha qui creu que s'està donant massa importància a les dates de compliment de condemna i poc al procés rehabilitador, i que s'estan forçant alguns casos cap a la LC.

Alguns informants ens recorden que la Circular pretén canviar la manera de plantejar el procés rehabilitador, per intentar que tan bon punt l'intern compleixi els requisits temporals marcats pel reglament per accedir als permisos, 3r grau i LC, ja estigui en condicions de fer-ho, però que no s'ha sabut transmetre el sentit de la Circular als professionals que l'han de dur a la pràctica. En aquest sentit, conviden a llegir la Circular com una estratègia, no per “treure gent de les presons”, sinó per treballar millor els casos.

En relació amb això, hi ha un acord general en què l'aplicació de la Circular 2/2012 ha estat parcial i s'ha concentrat en allò estrictament relacionat amb la concessió de LC, però que, en canvi, no s'han produït canvis en tot allò que succeeix prèviament (inici de la *cadena permissiva*, progressió a 3r grau). Així doncs, els efectes de l'aplicació de la Circular s'han començat a notar “pel final” i els diversos operadors jurídics, especialment aquells que treballen als centres oberts o que són responsables d'interns en LC, alerten dels problemes que representa que els principis de la Circular no es duguin a la pràctica en allò que té a veure amb les primeres etapes de la condemna. Els professionals també assenyalen que una de les àrees de millora quant a la LC són les modalitats

avançades i reconeixen que es tracta de modalitats poc incorporades en la dinàmica de treball dels professionals dels centres. A més, els efectes que la Circular 2/2012 pugui tenir en la potenciació de les LC avançades seran més aviat el producte del treball fet en les primeres etapes de la condemna i, per tant, caldrà esperar un cert temps per avaluar-los. De tota manera, hi ha professionals que manifesten que els requisits per atorgar aquest tipus de LC són molt estrictes i que els jutges i fiscals deneguen la gran majoria de propostes que ells els fan arribar.

De fet, els professionals dels centres penitenciaris semblen estar d'acord en la percepció que, en general, la Circular suposa una pressió per part de la Direcció General que va en la direcció contrària a la dels JVP.

“Que es posin d'acord jutges i direcció seria ideal. Hi ha desgast [entre els professionals] perquè et pressionen perquè proposis llibertats condicionals i després [els jutges] t'ho tomben” (*Grup focal 3, P9*).

D'altra banda, els professionals expressen que han vist augmentar la seva càrrega de treball arran de la Circular en un context de retallades, i tenen la percepció que per dur-la a la pràctica caldrien més recursos:

“La Circular es fa per millorar el funcionament dels centres. Ve amb papers però no ve amb res més, falten recursos, mitjans (econòmics i humans), potser reestructurar... es vol canviar però sense canviar res. Ni més personal ni més mitjans. Tothom us ha dit que estem desbordats de feina...” (*Grup focal 3, P5*).

FVP i JVP es fixen en la pertinència de les propostes de progressió de grau i LC, així com en la qualitat dels informes elaborats pels equips de tractament, i respecte això expressen opinions diverses. Per a alguns, la Circular 2/2012 ha desencadenat una millora, si bé discreta, en els informes elaborats pels equips de tractament, que han guanyat en argumentació; per d'altres en canvi, no hi ha hagut millores significatives en aquest sentit.

8. L'opinió dels experts sobre la llibertat condicional

Aquest capítol forma part de l'apropament qualitatiu a l'objecte d'estudi de la recerca. Per mitjà de la tècnica *Delphi*, s'ha recollit l'opinió d'una mostra d'experts en relació a la LC a Catalunya. L'objectiu d'aquest capítol consisteix en aportar la riquesa d'opinions i propostes que poden oferir els professionals respecte a l'objecte d'estudi de la recerca. En primer lloc, trobarem una descripció del perfil dels participants i un recull dels posicionaments dels professionals respecte la LC. A continuació, es pregunta sobre les qüestions que, tant en els grups focals com en les entrevistes individuals als informants clau, s'han revelat controvertides, i que aquí presentem agrupades en tres blocs: 1) quines són les dificultats associades a la progressió de grau, 2) quines són les condicions i els obstacles d'accés a la LC, tant les referides a l'intern com a l'organització, i 3) quina és la valoració de la implementació de la Circular 2/2012.

8.1 La tècnica *Delphi* utilitzada en aquesta recerca

Per acostar-se al plantejament que fan els professionals de la LC, en aquesta recerca s'ha utilitzat la tècnica *Delphi*. Aquesta és una tècnica utilitzada en la investigació social per analitzar l'opinió dels experts sobre un tema i buscar-ne els graus d'acord o consens al respecte en successives aproximacions al fenomen. Es tracta d'una tècnica que proporciona un intercanvi d'informació científica que complementa allò que pot aportar la bibliografia específica sobre una temàtica.

La població de professionals a la qual s'ha dirigit la tècnica *Delphi* ha estat seleccionada per la seva implicació professional amb alguna de les qüestions relacionades amb l'objecte d'estudi, tant des de l'àmbit de l'organització institucional com des de les entitats externes que donen suport a la DGSP. S'ha dirigit la demanda a 695 professionals en total, dels quals 153 (21,9%) han contestat en la primera ronda i 104 (14,9%) en la segona.

L'aproximació als professionals s'ha realitzat per diferents mitjans i en successives trameses d'informació. La via principal ha estat el correu

electrònic, però no l'única. En tot moment s'han personalitzat els missatges i s'ha intentat motivar la participació per diferents mitjans.

Hem preguntat als participants quines creuen que són les causes de la baixa participació obtinguda. El 66,3% creuen que és degut a tenir una excessiva càrrega de feina i poc temps per emplenar el qüestionari. Les altres dues respostes amb un major consens són: l'existència d'un malestar professional degut al context de retallades (47,1%) i la desmotivació professional (45,2%). Els participants podien donar més d'una resposta, d'aquí que els percentatges superin el 100%.

En el cas del present estudi, s'han elaborat dos qüestionaris que han estat enviats als participants en dues rondes. Per a la primera ronda s'ha emprat un qüestionari de 30 preguntes (veure annex 19). El qüestionari de la segona ronda (veure annex 20), consta de 15 preguntes d'aprofundiment, o que cerquen la matisació o la confirmació de les respostes obtingudes en el primer qüestionari. Així doncs, s'ha seguit la lògica de la tècnica *Delphi*, segons la qual, en el primer qüestionari, les preguntes són més obertes i descriptives, mentre que en el segon es busca més aviat la jerarquitització de les respostes, el grau d'acord o les propostes de solució als problemes plantejats en la primera ronda.

El qüestionari *Delphi* consta de preguntes on es demana un posicionament ideològic i de percepció subjectiva als professionals respecte preguntes genèriques sobre els models de treball relacionats amb la LC (bloc 1), la progressió de grau (bloc 2), l'accés a la LC (bloc 3) i les revocacions (bloc 4). Un dels primers temes que hem avaluat és la fiabilitat en les respostes dels professionals. La manera de comprovar-ho ha estat analitzar si les respostes a unes preguntes concretes, que estaven relacionades directament entre elles, tenien una coherència de resposta en el mateix sentit lògic, o bé en negatiu, o bé en positiu. El 74% dels participants de la primera ronda ha contestat el qüestionari amb una alta o moderada fiabilitat, és a dir, amb una idoneïtat i coherència que permet analitzar els resultats obtinguts. Hem eliminat de les anàlisis aquelles respostes on s'ha detectat una baixa fiabilitat.

8.2 Perfil dels participants

Quines són les característiques dels participants del *Delphi*? La taula 59 presenta agregades les dades específiques que s'han recollit dels que han participat en la primera ronda.

Taula 59. El perfil dels experts participants en el *Delphi*

Variable	Categoria	% (vàlid)
Gènere	Home	37,3
	Dona	62,7
Edat	Fins a 39 anys	26,1
	De 40 a 50 anys	41,8
	Més de 50 anys	31,4
Professió	Treballador/a social (N=18%)	22,2
	Educador/a social (N=35,4%)	19,0
	Psicòleg/a (N=17,1%)	24,8
	Jurista (N=12,7%)	16,3
	Delegat/da d'Execució de Mesures (N=2,3%)	6,5
	Pedagog/a (N=1,9%)	2,6
Lloc de treball	Altres (N=12,7%)	8,5
	Centre penitenciari	62,1
	Centre obert	6,5
	SSAP/SSAEP	15,7
Anys d'experiència en l'àmbit penitenciari	DG, tercer sector i altres	15,7
	Menys de 5 anys	7,2
	Entre 5 i 10 anys	28,1
	Més de 10 anys	64,7
Àmbit de treball anterior a l'actual	Presons - rehabilitació	21,6
	Presons - seguretat	14,4
	Mesures Penals Alternatives	4,6
	Justícia Juvenil	9,2
	Entitats del tercer sector	14,4
	Altres	35,9

No podem saber si l'opinió manifestada pels experts i professionals consultats representa la de tot el col·lectiu. La mostra no és aleatòria i, per tant, caldrà valorar tots els resultats tenint en compte aquest condicionant. Respecte a la professió, sí que podem comparar les dades mostrals amb les del conjunt de professionals als quals es va enviar el qüestionari (marcat en la taula amb la N de percentatge de població potencial d'aquella categoria professional). Gairebé tots els grups professionals representen percentatges més alts del que els correspondria; només els educadors socials han participat en una proporció menor a la del seu pes poblacional.

Pel que fa a la resta de característiques, hi ha una major proporció de dones, de persones entre els 40 i 50 anys i amb una experiència de més de 10 anys d'experiència en l'àmbit penitenciari. Anteriorment a aquesta feina que actualment desenvolupen, el grup més nombrós era el que no treballava en el món de l'execució penal (35,9%).

Una de les hipòtesis de la recerca és que el criteri dels professionals relacionats amb el món penitenciari té una influència en algunes de les decisions que es prenen i en determinats aspectes del procediment, que poden avançar, endarrerir o paralitzar algunes trajectòries. Volíem saber si es poden descriure perfils ideològics diferents i, en cas afirmatiu, com es posicionen aquests perfils respecte els diversos temes tractats en aquesta recerca. Per identificar aquest "*perfil*" s'ha creat un constructe amb tres categories: *perfil de seguretat*, *perfil ambivalent* i *perfil rehabilitador*. A l'annex 21 es recullen les preguntes del qüestionari que han servit per construir aquestes categories. A partir d'aquí, el constructe *perfil* s'ha creuat amb la resta de respostes del *Delphi* per saber-ne si havia diferències en la forma de procedir.

El *perfil de seguretat* representa el 11,1% de la mostra, el *perfil ambivalent* és el 56,9%, i el *perfil rehabilitador*, el 32,0%.

Si situem els perfils en una línia contínua, el *perfil de seguretat* s'identifica amb el professional més restrictiu en l'acceptació de la LC: no creu que s'hagi de potenciar i li costa de veure els aspectes positius dels beneficis penitenciaris com a mesures que ajuden a la reinserció social i al desistiment en el delictes; creu que els interns han de demostrar amb canvis de conducta evidents que mereixen la confiança dels operadors jurídics per accedir als beneficis penitenciaris (no es concep com un dret de l'intern) i és el més reticent a tornar a plantejar una progressió de grau després d'una regressió i especialment després d'una revocació de LC.

Per la seva banda, el professional del *perfil rehabilitador* creu que sortir en LC és, per a tots els interns, una bona manera de sortir de presó i reingressar en la societat; és favorable a la posada en marxa de totes les mesures que ho fomentin i a la promoció de les modalitats d'accés avançades; creu que la LC

hauria de ser un dret de l'intern i, per tant, és partidari d'un accés automàtic si no hi ha informes que avalin el contrari; percep que la regressió de grau i la revocació de la LC formen part del tractament i que, per tant, s'hauria de limitar el període fins a la propera proposta de progressió o de concessió de LC al temps estrictament necessari per complir els objectius del PIT que avalin les garanties mínimes en la sortida pel que fa al desistiment del delictes i les possibilitats de reinserció.

El posicionament del *perfil ambivalent* es troba més proper a un perfil o a l'altre segons depenent de la qüestió.

Pel que fa al creuament dels perfils amb les variables personals recollides, cal destacar que no hi ha una relació directa entre els perfils i l'àmbit laboral dels professionals que han contestat. Només l'edat marca diferències entre els perfils: s'identifiquen subjectes més joves en el *perfil de seguretat*.

Resultats a les qüestions plantejades

8.3 Què pensen els experts respecte l'accés a la llibertat condicional?

La LC està àmpliament acceptada pels professionals com una bona manera de reingressar a la societat (94,7%). Tot i així, hi ha matisos per part dels professionals que perfilen la seva forma d'entendre com hauria de ser aplicada.

El 51,0% creu que la LC hauria de ser un dret de l'intern i que, per tant, caldria aplicar-se de manera automàtica si no hi ha quelcom en contra. El 21,5%, creu que hauria de ser un dret només en alguns casos, i el 27,5%, pensa que no ho hauria de ser mai i que, en conseqüència, cal que l'intern es guanyi l'accés com qualsevol altre benefici penitenciari.

El 69,9% creu que no tothom hi hauria d'accedir i que hi ha supòsits que haurien d'impedir arribar-hi. Hi ha molta dispersió en la definició d'aquests

supòsits, i el que per alguns és un impediment total, per altres seria una condició prèvia a complir per accedir a la LC.

El 59,3% creu que la concessió de la LC hauria d'augmentar, però un altre 38,6% creu que el nombre de casos és l'adient. Només el 2,1% creu que és excessiu.

El 38,9% creu que la política de LC hauria d'estar orientada a facilitar la seva aplicació i a avançar-la per llei a la meitat de la condemna, en la línia de la majoria de països europeus. No obstant això, la majoria dels professionals (49,0%) són partidaris de modificacions com les proposades a la Circular 2/2012 sense anar més enllà. El 12,1% mantindrien la regulació de la LC sense els canvis proposats a la Circular, o fins i tot enduririen les condicions d'accés.

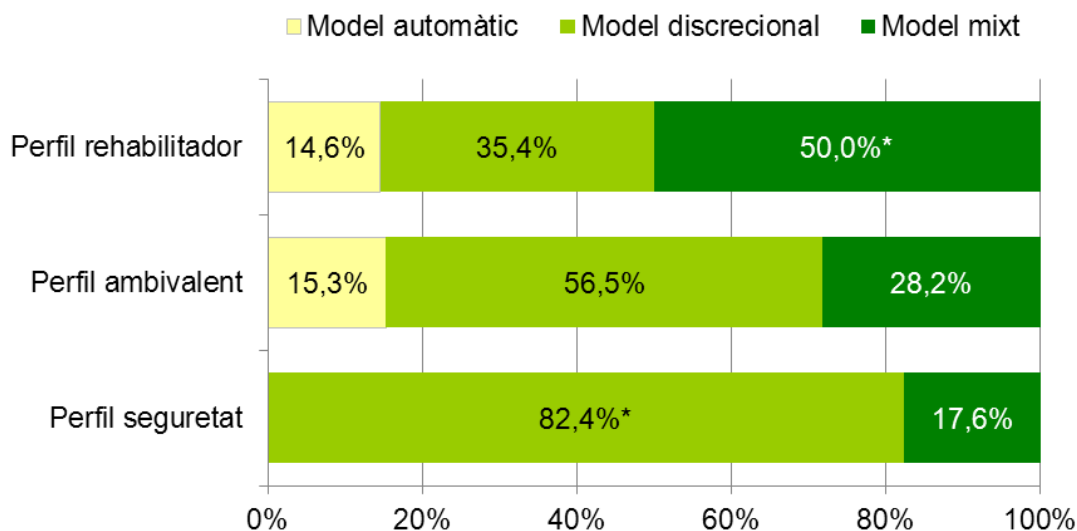
Respecte al temps que l'intern hauria d'estar en LC, la majoria (71,3%) creu que hauria de ser "*tot el temps que li correspongui*". Si això fos així a la realitat, els interns del nostre estudi haurien d'estar una mitjana de 437 dies en LC (1 any i 2,5 mesos) si s'apliqués a les 3/4 parts. En realitat, el temps de mitjana és d'1 any.

El model actual a Catalunya –i també a Espanya– per seleccionar qui accedeix a la LC es regeix per un model discrecional, que consisteix en seleccionar els interns segons característiques personals i criminològiques i a partir d'una valoració dels equips multidisciplinaris. Tanmateix, tal com s'ha considerat al capítol 1, existeixen altres models de funcionament i a Europa s'apliquen 3 models (l'automàtic, el discrecional i el mixt). El model automàtic implica que la LC es concedeix automàticament quan passa un temps, i només es pot denegar en cas que el pronòstic de l'intern sigui clarament desfavorable. El model mixt, en canvi, aplica l'automàtic per a les penes *curtes* i el discrecional a les condemnes *llargues*.

Preguntats sobre aquesta qüestió, els professionals que han contestat se situen més favorables al model discrecional (52,7%) i, en menor proporció, al mixt (34,0%). El model automàtic és el que té menor acceptació entre els professionals (13,3%). Ara bé, si creuem els resultats d'aquesta pregunta segons el perfil de professional que hem definit en la recerca, els resultats

varien substancialment i de forma estadísticament significativa (veure gràfic 57).

Gràfic 57. Relació entre models d'aplicació de la LC i perfils ideològics dels professionals

S'observa que els professionals amb perfil de seguretat es senten majoritàriament més còmodes amb el model discrecional. En canvi, els professionals amb perfil rehabilitador accepten en major mesura el model mixt.

8.4 Les dificultats observades per a la progressió de grau

Les diferents exploracions prèvies (anàlisi quantitativa, entrevistes a informants clau i grups focals) ens han permès identificar unes dificultats en la progressió de grau que afecten l'accés a la LC. Hem preguntat als professionals la seva opinió a l'entorn de com intervenen aquests elements en les progressions de grau i sobre quins són els factors que més hi incideixen.

8.4.1 Els permisos penitenciaris

Els permisos penitenciaris són el primer indicador al voltant del qual s'inicia la *cadena permissiva* i la valoració d'evolució positiva de l'intern. N'hi ha d'altres, i de més específics, però un bon pronòstic en les sortides ordinàries i sense incidències és un garant que els operadors jurídics tindran molt en compte a l'hora de proposar altres mesures de progrés. Els permisos marquen els

tempos de la condemna. Com s'ha vist al capítol 3, els permisos es concedeixen tard, fet que suposa un endarreriment en la progressió de grau i, per tant, un inconvenient per a l'intern per accedir a la LC.

Segons els professionals, els principals motius pels quals s'endarrereix la concessió dels permisos són: el no compliment dels objectius del PIT per part de l'intern, i que aquest no hagi iniciat el tractament que se li ha recomanat seguir. Sobre la problemàtica del que impliquen els programes de tractament se'n parlarà en el punt del capítol corresponent.

A banda d'aquests dos motius, els professionals enumeren altres circumstàncies, com la detecció d'actitud hostil i/o valors procriminals en l'intern o que l'intern no ha iniciat o no ha satisfet el pagament de la responsabilitat civil. En aquest punt cal subratllar que, malgrat el pagament de la responsabilitat civil no és un requisit legal, els professionals remarquen el pes que arriba a tenir la *voluntat de pagament* en l'accés als permisos.

La condició d'estranger en situació irregular és assenyalada pels professionals com un dels factors que influeix en l'endarreriment o la manca de concessió de permisos. Es detecten punts de conflicte entre la interpretació que fan els professionals de les directrius de la Circular 1/2011 d'estrangers i la Circular 2/2012 de LC. En cap moment es parla de la nova Circular 1/2013 d'estrangeria que modifica aquesta última. Segurament és massa aviat perquè els professionals l'hagin integrat en el seu quefer quotidià.

Altres motius relacionats amb les característiques de l'intern, en relació als quals no hi ha tant de consens com en les que acabem d'esmentar, però que han estat igualment indicats pels professionals són: a) tenir causes pendents de complir, b) tenir antecedents d'incompliments o trencaments de condemna i c) haver comès un delictes greu.

Entre les explicacions que tenen a veure amb endarreriments atribuïbles a l'administració, els professionals assenyalen majoritàriament com a motiu l'impacte de les retallades en la gestió professional i dels centres, que es tradueix, segons ells, en menys personal, reduccions dels horaris d'atenció,

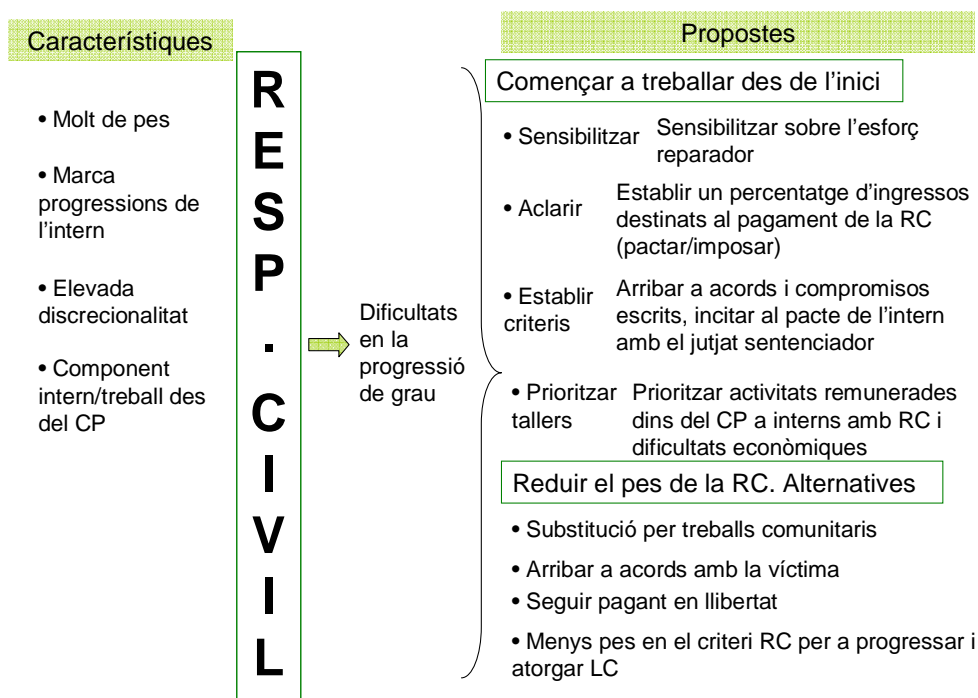
disminució dels recursos econòmics disponibles i una massificació en els centres penitenciaris.

8.4.2 La responsabilitat civil

La responsabilitat civil és un requisit per l'accés a la LC i, com ja hem dit, també juga un paper important en la progressió de grau.

Hem preguntat als professionals què implica la imposició de la responsabilitat civil i la seva satisfacció al llarg de tot el procés i quines propostes i alternatives veurien factibles de posar en pràctica. El mapa conceptual presentat a continuació recull de forma esquemàtica l'opinió manifestada al respecte pels professionals que han contestat el *Delphi* en ambdues rondes.

Gràfic 58. La problemàtica amb el pagament de la responsabilitat civil (RC) i les propostes dels professionals

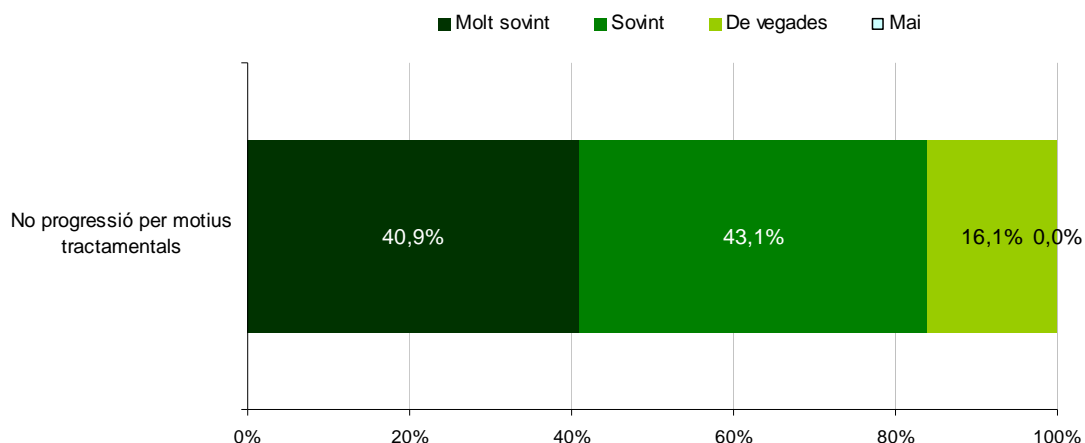
Els professionals assenyalen que el seu pes és prou determinant com per marcar les progressions de l'intern, alhora que la valoració respecte al compliment va acompanyada d'una elevada discrecionalitat. El pagament de la responsabilitat civil implica a tots els aspectes de l'organització, la qual cosa comporta certa complexitat que en qüestiona les possibilitats d'èxit. Davant

d'aquestes dificultats, els professionals han orientat les seves propostes en dues grans categories: per una banda, proposen abordar el treball sobre aquesta responsabilitat de l'intern des de l'inici de la condemna i, per l'altra, orienten les solucions amb alternatives a la concepció actual de la responsabilitat civil. D'una banda, hi ha professionals que es decanten per substituir la sanció econòmica de l'intern amb altres formes de restitució a les víctimes. D'altra banda, també es proposa una reducció de la importància que actualment se li atorga a la responsabilitat civil i flexibilitzar el període que l'intern pot pagar aquesta quantitat imposada.

8.4.3 El tractament específic

Com ja hem comentat abans, un dels obstacles per a la progressió de grau que ha estat més consensuat pels professionals (84%) és no haver fet el tractament específic relacionat amb la tipologia delictiva per la qual l'intern està complint pena. En la majoria dels casos, el pas de règim ordinari a règim obert implica haver superat el programa de tractament específic establert en el PIT de l'intern. En si, això no hauria de ser un problema. Sí que ho és, en canvi, el fet que en alguns casos hi hagi llistes d'espera per poder accedir-hi. En d'altres ocasions, el programa està pensat per una temporalitat de penes concretes i, quan aquestes són més llargues, s'opta per fer esperar a l'intern i endarrerir l'inici del programa, enlloc de modificar el format i adaptar-lo a la situació de l'intern que l'ha de seguir. Un darrer obstacle també atribuïble a l'administració és que no es permet la promoció de l'intern o l'accés als beneficis penitenciaris fins que ha completat totalment i amb èxit el programa, com si aquest fos un recurs finalista. En alguns casos això és atribuïble a la inexistència de programes en medi obert, però en d'altres, cal atribuir-ho al fet que els programes no han estat dissenyats des de la transversalitat del compliment de la pena.

Gràfic 59. Freqüència per la qual els professionals identifiquen els motius tractamentals com un obstacle per a la progressió de grau

Els professionals, doncs, són conscients d'aquesta dificultat. A més, quasi la meitat d'ells (47,6%) identifiquen bastantes o moltes dificultats per aplicar el tractament específic en règim obert. Com a propostes de millora, alguns professionals aposten incrementar els programes o augmentar els professionals destinats als programes. Altres aposten per una major explotació dels recursos comunitaris.

8.4.4 Altres motius per la no progressió de grau

Altres motius que podrien explicar la no progressió de grau i no formen part de les categories anteriors tenen a veure amb circumstàncies que ja no es poden modificar però que acompanyen la història de l'intern. Per exemple, ser multireincident: el 62,5% dels professionals creuen que tenir ingressos anteriors a presó és una variable amb molt de pes en la decisió de no facilitar el progrés de l'intern. Així mateix, tenir causes pendents per complir –tot i no haver rebut encara la condemna– i tenir antecedents d'incompliments o trencaments de condemna són altres factors d'aquest tipus esmentats pels professionals.

També hi ha força consens (61,6%) en afirmar que la naturalesa del delictes comès, principalment pel que fa als delictes greus –entesos com els que provoquen alarma social, tenen ressò mediàtic o una llarga condemna– penalitza les possibilitats de progressió dels interns.

Prenent en consideració el territori, s'observa que Girona és l'única província on més professionals senyalen que un obstacle per la progressió de l'intern són les condemnes *curtes*, ja que pensen que no hi ha temps suficient per fer-ne una bona avaluació. En la resta d'àmbits territorials, no és una variable significativa. Tampoc hi ha cap altra variable que s'hagi mostrat qualificada segons el territori.

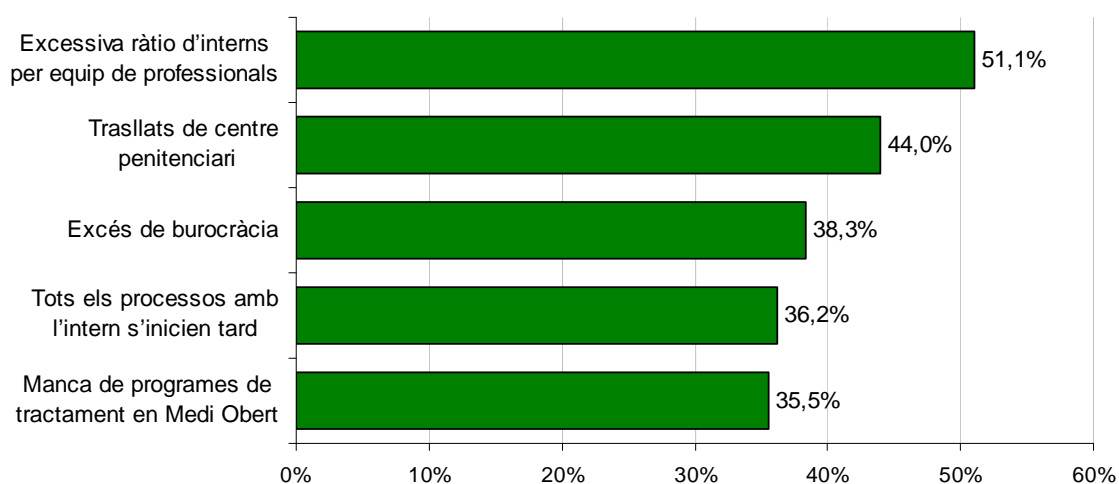
8.5 Condicions d'accés i obstacles de la llibertat condicional

Quines són les dificultats apreciades pels professionals per accedir a la LC? Les presentem tot seguint segons la font de la qual deriven aquests obstacles: 1) l'organització, 2) l'intern i 3) els sistemes de seguiment i control.

8.5.1 Aspectes i dificultats organitzatives

Els professionals han identificat cinc dificultats organitzatives a la primera ronda del *Delphi*. A la segona, els hem demanat que aportin possibles solucions.

Gràfic 60. Principals obstacles organitzatius per progressar a LC

L'obstacle més esmentat és la ràtio d'interns per equip de professionals, que es tradueix en una sobrecàrrega de feina per a aquests. Situen les raons d'aquesta càrrega en el fet de disposar d'una plantilla de treballadors massa curta, però també identifiquen una mala planificació dels recursos humans. Hem agrupat les propostes de solució que han fet en la segona ronda del *Delphi* en grans conceptes i a continuació els presentem en gràfics. La

grandària dels cercles i de la lletra ens assenyala el grau de consens que genera la proposta. Així, com més gran sigui el cercle, més esmentada ha estat la proposta. Les interseccions entre cercles ens mostren discursos que enllacen les propostes relacionades.

Gràfic 61. Propostes dels professionals davant la ràtio interns/equip

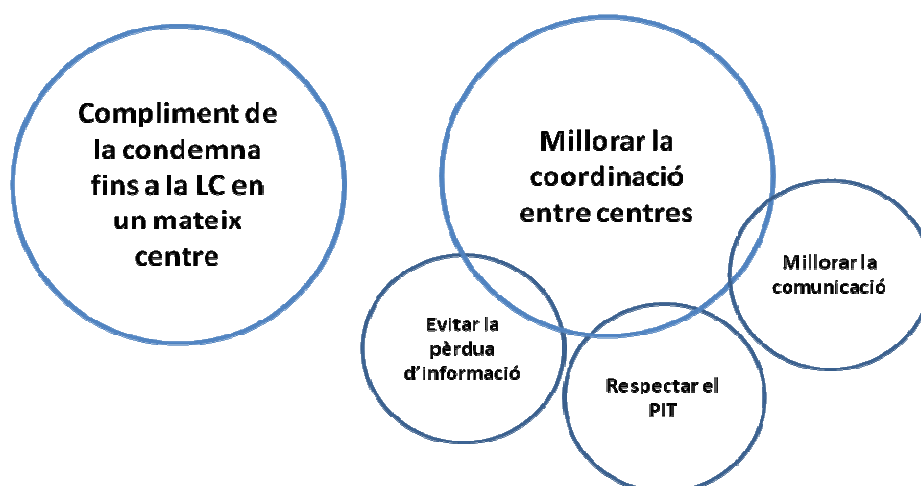
El retorn a les condicions prèvies a les retallades és una de les principals propostes dels professionals, que han viscut de manera molt negativa els canvis recents. Un altre discurs és el que demana millores en l'organització, concretament, reubicacions del personal i una gestió logística dels llocs de treball, argumentant que és necessària una distribució més racional dels recursos humans. Algunes d'aquestes millores proposades són enllaçades amb la proposta d'un augment de personal, d'aquí que, al gràfic, una part dels cercles es trobin. També hi ha una proposta específica segons la qual els treballadors socials haurien d'actuar fora del centre penitenciari, amb l'argument que la seva tasca ha d'estar orientada a les famílies dels interns.

Un segon obstacle molt destacat pels professionals són els trasllats de centre penitenciari. Per als professionals que l'assenyalen com a problema, els trasllats comporten dificultats en dos sentits diferents. D'una banda, el trasllat de l'expedient de l'intern fa que certa informació del centre emissor no pugui ser visualitzada al SIPC per part de l'equip receptor; de l'altra, els criteris i plans de treball del PIT realitzats pels professionals del centre emissor no són assumits plenament pels professionals del centre receptor, la qual cosa implica

noves reavaluacions i endarreriments en la presa de decisions. Algunes vegades la queixa prové del centre receptor, que es pot trobar amb una manca de concreció en els plans de treball i els PIT dels interns.

Les propostes de solució en relació amb això van en dues línies. Una part dels professionals són partidaris de reduir el nombre de trasllats al mínim possible, promovent el compliment de la condemna fins al 3r grau en el mateix centre penitenciari i evitant els trasllats sobretot quan l'expedient de LC està obert. Una altra part dels professionals aposta per millorar la coordinació entre els centres, tot respectant tres principis: evitar que es perdi informació en el trasllat, respectar els PIT elaborat al centre penitenciari de procedència i millorar la comunicació entre els professionals dels diversos centres.

Gràfic 62. Propostes dels professionals en relació als trasllats de centre

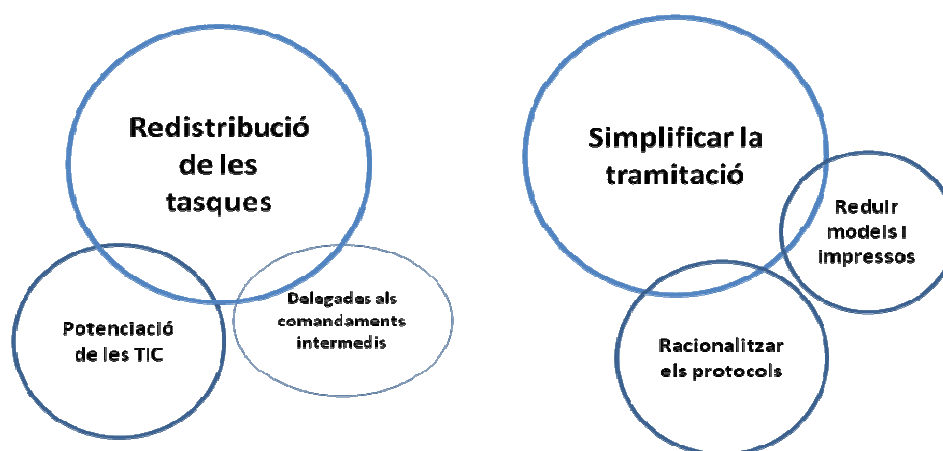

El tercer obstacle organitzatiu identificat en relació a la progressió a LC és l'excés de burocràcia. Els professionals inverteixen un temps en la tramitació de la LC que perceben com a innecessari i que redueix la seva disponibilitat per ocupar-se d'altres tasques. Sostenen que es podrien utilitzar eines que facilitessin la tramitació dels casos.

Les propostes de solució van orientades cap a dues opcions. La primera no va orientada a una reducció dels tràmits, sinó a una redistribució de les tasques, acompanyada d'una potenciació de les TIC. Alguns proposen que siguin els comandaments intermedis els que s'ocupin de les tasques de coordinació i

tramitació. En canvi, la segona via de propostes parteix de la percepció que les tasques derivades de la tramitació de la LC s'han sobredimensionat i planteja la seva simplificació. Un exemple de mala praxi assenyalat pels professionals és la duplicació de tràmits: la introducció de dades al SIPC i la generació d'informes per escrit amb la mateixa informació. La proposta és, per tant, que caldria racionalitzar la documentació i prescindir de la innecessària, agilitzar la tramesa d'informació sistematitzant les tasques i homogeneïtzar i simplificant els models.

Gràfic 63. Propostes dels professionals davant l'excés de burocràcia

El quart obstacle identificat en importància és l'inici tardà de la *cadena permissiva*. En la part quantitativa de la recerca ja s'han identificat procediments que afecten la progressió de l'intern i que pateixen endarreriments. Els professionals en són conscients i les propostes fetes incideixen en l'organització i en la seva pròpia feina, sense que hi hagi una separació dels discursos. Algunes de les propostes ja s'han comentat en els apartats anteriors i també són útils per resoldre aquest problema.

Així, per millorar l'organització proposen simplificar la burocràcia, augmentar el personal i unificar criteris, i iniciar la tramitació de la *cadena permissiva* abans. Una part dels professionals aposta per superar el retard automatitzant els procediments per a condemes *curtes* o bé amb més classificacions inicials en 3r grau. Respecte dels professionals, parlen d'iniciar el PIT tant bon punt

l'intern sigui condemnat, proposta que es pot considerar que està englobada en la mesura proposada a nivell de l'organització que acabem d'esmentar.

Gràfic 64. Propostes dels professionals davant de l'endarreriment en l'inici dels processos

El darrer obstacle assenyalat per un percentatge destacable de professionals és la manca de programes en medi obert. Es poden agrupar les propostes fetes pels professionals en dos grans blocs: les relacionades amb les millores dels professionals i les referides als programes.

En relació amb els professionals, la proposta més esmentada és que convindria incrementar el personal que fa aquests programes i augmentar la seva especialització. Alguns parlen de crear equips específics per a programes de tractament. D'altres creuen que els equips haurien d'estar més vinculats amb l'exterior i amb l'aplicabilitat en l'entorn comunitari.

Pel que fa a les propostes relatives als programes, una part dels professionals expressa que caldria garantir-ne la continuïtat i la transversalitat al llarg de tota la condemna, i millorar-ne la gestió en medi obert per tal de garantir-ne el seguiment. Alguns incideixen en la conveniència de desvincular el tipus de delicte comès de l'obligació de fer el programa de tractament en relació amb aquell delicte en particular, en cas que no sigui necessari perquè l'intern no presenti la problemàtica associada a les necessitats treballades en el programa. D'altres –molt pocs–, proposen que l'intern es costegi el tractament.

Gràfic 65. Propostes dels professionals davant la manca de programes en medi obert

8.5.2 Aspectes relacionats amb els interns

L'accés a la LC implica complir un seguit de requisits i condicions legals que ja hem comentat extensament en el capítol 1 de la recerca. D'altra banda, també hem vist que un nombre important d'interns que complien algunes de les condicions objectives per accedir a 3r grau i LC no han progressat, suposadament, perquè no compleixen alguns dels criteris subjectius vinculats amb la seva conducta. Al capítol 3 hem vist quines eren les principals variables que diferenciaven aquests interns dels que sí que arriben a la LC. En aquest apartat hem volgut preguntar als professionals quines característiques de la conducta pensen que poden ajudar o dificultar la concessió de la LC.

Taula 60. Característiques generals relacionades amb l'intern que dificulten la concessió de la LC

Aspectes de bona conducta de l'intern en la proposta de LC	% vàlid
Haver assolit els objectius mínims del seu PIT	79,2
Haver realitzat el tractament específic relacionat amb el delictes comès	73,2
Acceptar el seguiment i control de problemàtica toxicològica	64,4
Acceptar complir la regla de conducta imposada durant LC	63,1
Haver gaudit de permisos ordinaris sense incidències	60,4
RisCanvi amb valoració de risc baix en els 4 ítems de valoració del risc	42,3
L'absència de faltes disciplinàries molt greus o greus vigents en l'expedient	40,3
No haver estat valorat amb el nivell D del SAM en els tres mesos previs	27,5
Haver treballat dins del centre penitenciari	6,7
Haver entrat voluntàriament a la presó	6,0
No haver tingut regressions a 1r grau	2,0

Els professionals valoren les conductes dels interns en dues dimensions. La primera correspon a la bona conducta dins del centre i als comportaments esperats respecte les pautes de tractament (realitzar tractament específic, absència de faltes disciplinàries, assoliment objectius del PIT, etc.). La segona dimensió té a veure amb el compliment dels compromisos relacionats amb la vida en llibertat (gaudir de permisos sense incidències, acceptar les regles de conducta, acceptar el seguiment i control de la toxicomania, etc.).

En l'altre extrem, els professionals identifiquen els obstacles que dificulten la concessió de la LC. Els quatre primers coincideixen amb elements que, segons els professionals, també dificulten la progressió de 2n grau a 3r grau i que ja hem comentat anteriorment. A partir d'aquí, la resta podríem atribuir-les a percepcions interioritzades sobre el funcionament penitenciari que no tenen una fonamentació empírica al darrere que justifiqui la seva existència. Que *la condemna sigui llarga* en cap cas justifica que s'hagi de fer passar més temps al penat sense accés a la LC del que està previst per llei. En el mateix ordre de fonamentació, la pròpia Circular 2/2012 recomana que no es descarti la concessió de la LC per motius de *manca de recursos de l'intern o d'habitatge*.

Taula 61. Característiques generals relacionades amb l'intern que dificulten la concessió de la LC

Característiques generals de l'intern	% vàlid
No haver satisfet la responsabilitat civil	70,0
Ser estranger irregular	68,7
La manca de suport social	64,0
No haver gaudit de permisos	50,0
Complir una <i>condemna llarga</i> i mancar-li molt de temps per acabar-la	40,7
Complir una <i>condemna curta</i> i no haver-hi prou temps	38,0
La manca de recursos econòmics de l'intern	35,3
Haver comès un delictes violent greu	34,7
Ser reincident	25,3
Haver comès un delictes amb ressò mediàtic	20,0
Problemes de salut mental	14,0
Altres	5,3
Passar poc temps en 3r grau	2,0

Caldrà partir de la formació permanent, la correcció quotidiana de l'ús d'aquests criteris i la difusió de bones pràctiques per anar canviant aquests prejudicis sostinguts en els argumentaris penitenciaris.

8.5.3 Sistemes de seguiment i control

Actualment, els sistemes de seguiment i control de la LC estan regulats pel ROFSEPC (Reglament d'Organització i Funcionament dels Serveis d'Execució Penal a Catalunya) i consten de dos equips multidisciplinaris (un a interior i un altre equip a 3r grau). El treballador social de l'equip de medi obert és el que després, en solitari, farà el seguiment i control de la LC, tot i que, cada vegada més, els equips hi incorporen figures de reforç que no fan un seguiment tant individualitzat. En el *Delphi* hem preguntat als professionals quin és, al seu parer, el model de seguiment més adequat.

Taula 62. Els sistemes de seguiment i control proposats als professionals

Sistemes de seguiment i control de la LC	% vàlid
Un equip a l'interior i un mateix equip de medi obert i en LC	41,1
Un equip a l'interior, un equip de medi obert i un equip diferent en LC	40,4
Un equip a l'interior, un equip de medi obert i un treballador social en LC	7,9
Un mateix professional com a referent durant tot el compliment	6,6
Altres	4,0

A la taula anterior s'observa que el model de seguiment actual presenta poc suport entre els professionals (7,9%). Tot al contrari, els professionals es decanten, bàsicament, per disposar de dos o de tres equips multidisciplinaris.

Els professionals que aposten per un seguiment de l'intern basat en dos equips –un a l'interior i un altre que porti règim obert i LC– troben els següents arguments favorables a aquesta proposta:

1. Afavoriria l'estabilitat en el seguiment de l'intern, de manera que el pas de 3r grau a LC sembla més natural i part del procés. Aporta continuïtat i elimina els inconvenients del traspàs de casos i coordinacions dels equips. Pel que fa al treball dels professionals, aquests tenen un temps d'observació més ampli i, per tant, un millor coneixement del cas.
2. Generaria un estalvi de temps i d'esforços professionals.
3. Permetria un esglaonament de les condicions de pas i fins i tot plantejar el mateix en les regressions de LC a 3r grau, que el marc legal impossibilita actualment.

Els professionals que aposten per un seguiment de l'intern basat en tres equips –un a l'interior, un altre pel 3r grau i un altre a LC– troben els següents arguments favorables a la proposta:

1. Permetria l'especialització dels equips, atès que cadascun treballaria en exclusiva en el seu àmbit d'actuació i no es desequilibrarien les intervencions. Els professionals de la LC es podrien desvincular de l'intervenció penitenciària i es treballaria més intensament per evitar revocacions.
2. Es treballaria per nivells de llibertat i l'intern interioritzaria la progressió que significa el pas de 3r grau a LC.
3. Es reduirien els esforços professionals i s'estalviaria temps perquè s'agilitzaria la feina dels professionals i es milloraria la coordinació.

On sembla haver-hi més consens és en incloure la figura de l'insertor laboral en el seguiment de la LC.

Finalment, el seguiment dels professionals durant la LC ha d'anar acompanyat d'un suport extern. Els professionals han recollit com els suports externs més eficaços:

1. Que l'intern tingui feina (66% d'acord)
2. Seguiment del tractament o un tractament individualitzat de les possibles patologies de l'intern (54,7% d'acord)
3. Control eficaç de la LC (53,3% d'acord)
4. Suport extern de la família (50,7% d'acord)

8.6 Revocacions de la LC

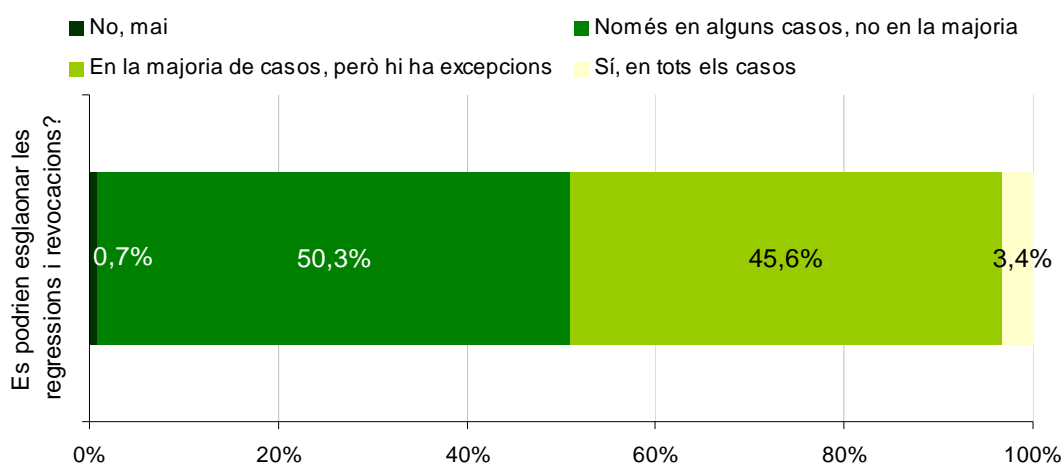
Els professionals reconeixen que les persones que han tingut una revocació tenen una molt baixa probabilitat de tornar a obtenir la LC. Respecte al temps que ha de passar entre la revocació i una nova concessió de permisos o el progrés a 3r grau, les opinions són heterogènies: aproximadament el 60% s'ho

plantejaria de manera discrecional segons l'evolució. L'altre 40%, que acceptaria criteris automàtics, esperaria fins a 6 mesos (aproximadament un 25%) i, en menor mesura, ho allargaria entre els 6 mesos i els 2 anys (l'altre 15%).

Un dels debats oberts respecte les revocacions és si seria una bona proposta esglaonar les passes per evitar el pas directe a 2n grau³⁷. Preguntats els professionals per la seva opinió respecte l'esglaonament, aquests el veurien factible, si bé hi ha divergències en quina hauria de ser la proporció d'aplicació. El 50,3% creu que es podria aplicar en la majoria de casos, amb alguna excepció; per la seva banda, el 45,6% creu que només s'hauria d'aplicar en alguns casos, no en la majoria. La resta es reparteixen els extrems entre el sí i el no categòric.

Gràfic 66. Opinió dels professionals respecte la possibilitat d'esglaonar les revocacions de LC

Respecte les mesures que els professionals veuen més factibles per a l'esglaonament, la taula 63 recull les propostes i el grau de consens assolit en cadascuna.

³⁷ Ara això no és possible per llei: cal tornar a interior per ser novament classificat, si bé es podria fer una nova classificació en 3r grau i tornar a plantejar l'expedient de LC.

Taula 63. Mesures possibles per esglaonar les revocacions de la LC

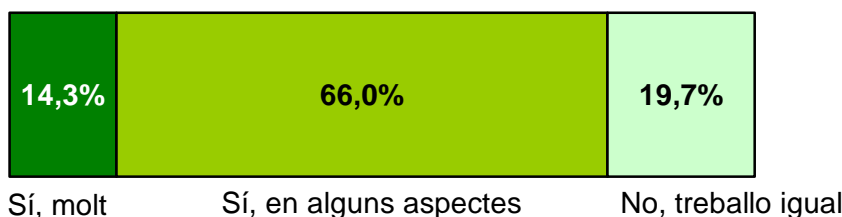
Mesures per esglaonar les revocacions	% vàlid
Continuar en LC intensificant el nivell de seguiment i presentacions de l'intern	67,0
Regressió a l'aplicació de l'art. 86.4 RP amb control telemàtic o sense	60,4
Regressió al 3r grau, règim obert art. 83 RP	80,6
Regressió al 3r grau, règim obert restringit art. 82 RP	80,4
Aplicació de l'art. 100.2 RP (programa específic de tractament que combini graus)	68,0
Altres	6,7

Nota: la categoria *altres* està composta de tres mesures, que són: primerament, no regressar a l'intern, sinó afegir nous programes complementaris de tractament, intensificar el seguiment extern i la coordinació amb els recursos de la xarxa comunitària; en segon lloc, es proposa la regressió en 3r grau art. 182 RP educatiu, i/o l'aplicació de l'art. 117 RP; finalment, es proposa que l'intern torni al règim de vida i article del CP que estigués en el moment anterior a la concessió de la LC.

8.7. Valoració sobre la Circular 2/2012 i previsions de futur

L'entrada en vigor de la Circular ha suposat per a la majoria de professionals un canvi en la seva manera de treballar.

Gràfic 67. Ha suposat la Circular canvis en la manera de treballar?

Aquells que diuen que ha canviat molt la seva forma de treball són els que valoren els canvis de forma positiva. En aquest grup també trobem el major percentatge dels que responen a un perfil de *seguretat*. Si sumem aquells que diuen que han canviat *molt* i *en alguns aspectes* la seva forma de treballar, el 80,3% reconeix l'impacte que ha tingut la Circular en la seva feina.

També hem preguntat als professionals la seva opinió respecte els punts forts i els punts febles de la Circular. El que més valoren com a punts forts és que millora la tramitació de la LC i fa que la valoració sigui més homogènia (65,4%). Així mateix, creuen que ajuda a augmentar el nombre d'interns que accedeixen a la LC i a avançar-ne la concessió (20,5%). El que més critiquen de la Circular és que els criteris prioritzen la burocràcia i l'estadística (59,2%), així com el fet que no s'ajusta a la realitat de les retallades i a la manca de recursos existents

actualment o a les imposicions legals que contradiuen les indicacions de la Circular (30,8%).

Taula 64. Opinió dels professionals respecte els punts forts i els punts febles de la Circular 2/2012

Variable	Categories	% vàlid
Punts forts	Millores en la tramitació de la LC i la valoració homogènia dels casos	65,4
	Millora en la proposta de nous casos i augment de les modalitats avançades	20,5
	Millora la reintegració dels interns en la comunitat	5,5
	Millores en la tasca dels professionals	3,9
	Millorar les possibilitats d'evolucionar després d'una regressió o revocació	1,6
	Facilita compliment LC dels estrangers al seu país d'origen	0,8
	No en té	2,4
Punts febles	Priorització dels criteris burocràtics, estadístics i de retallades	59,2
	Poc ajustament a la realitat	30,8
	Manca de coordinació inter/intra professional i de motivació dels professionals	10,0

Un dels objectius fonamentals de la Circular és l'increment d'interns en règim obert i l'augment de les propostes de concessió de la LC. Hem preguntat als professionals quina és la seva previsió de l'evolució –ascendent o descendent– dels percentatges d'ambdós tipus de propostes. La pregunta s'ha realitzat en les dues rondes del *Delphi* per ajustar els percentatges i els rangs de dispersió. Oferim el resultat obtingut final.

Taula 65. Estimacions de futur sobre el percentatge d'interns en 3r grau i LC

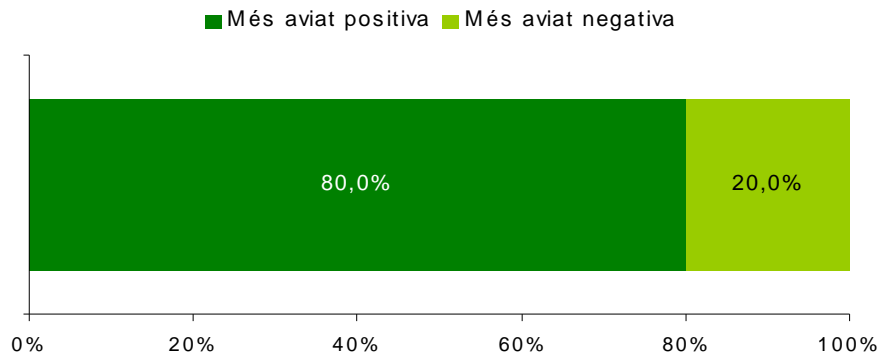
	3r grau	LC	LC 2/3 parts
	$\bar{x}$	$\bar{x}$	$\bar{x}$
Dades reals a 30.6.2011	22,0%	9,5%	
Dades reals a 30.6.2012	21,1%	11,4%	21,1%
Dades reals a 30.6.2013	22,0%	11,5%	
Projecció per a 30.6.2014 (Delphi)	24,8%	15,2%	25,5%

Tant pel que fa al 3r grau, com a la LC en general i, dins d'aquesta, a la modalitat avançada a les 2/3 parts, l'estimació dels professionals sobre un escenari de futur és a l'alça, amb uns percentatges molt optimistes si atenem a l'evolució real que hem vist fins ara. Els que han contestat que augmentarà representen el 79,2% dels professionals participants en el *Delphi*.

Per perfils dels professionals, hi ha diferències significatives. El perfil de professional que hem anomenat de *seguretat* creu que l'augment en la LC serà, de mitjana, molt més elevat (19,6%), mentre que el perfil que hem anomenat *rehabilitador* s'ajusta molt més al que ha passat en realitat i dona un percentatge mitjà del 13,8%. En tots els casos, com hem dit, sempre a l'alça.

A la segona ronda del *Delphi*, es va preguntar com a conclusió d'aquest apartat quina era la valoració general que feien els professionals de la Circular 2/2012. Per al 80,0%, la valoració era més aviat positiva.

Gràfic 68. Considerant tots els aspectes positius i negatius, la teva valoració general de la Circular 2/2102 i la seva aplicació és:

9. Discussió de resultats

Aquest capítol té l'interès de ser una síntesi integradora de tots els resultats treballats en els capítols anteriors amb diferents metodologies quantitatives i qualitatives. Partint del marc teòric explicat al capítol 1, a continuació es presenten cinc preguntes mitjançant les quals es vol donar resposta als objectius i hipòtesis plantejades en la recerca. Alhora, es comparen les dades recollides en els capítols compresos entre el 3 i el 8 d'aquest informe, per tal de fixar els principals resultats obtinguts i la seva solidesa, en contrastar les diverses fonts de dades utilitzades i comparar si el resultat és unívoc o presenta matisos o contradiccions. En el cas dels resultats unívocs, el capítol de conclusions les presentarà ordenades segons la seva importància i consens. En el cas dels resultats ambivalents o contradictoris es faran constar els dubtes que sorgeixen i s'apuntaran línies de recerca per a nous estudis d'aprofundiment sobre aquestes temàtiques més controvertides.

9.1 Pregunta 1: característiques dels subjectes i classificació

Les característiques dels subjectes estudiats justifiquen la classificació en què es troben o podrien estar en un millor grau penitenciari?

Dues preguntes derivades d'aquesta i que també respondrem en aquest capítol són:

- Es poden identificar uns perfils de risc que expliquen els casos que no progressaran de grau?
- El perfil dels revocats i les circumstàncies en què s'ha produït la revocació justifiquen que la majoria d'aquests interns no tornin a progressar de grau?

En una primera aproximació a la resposta de la pregunta general, hem de dir que sí. S'han trobat diferències entre els tres grups estudiats (LC, 3r grau i 2n

grau *filtrat*³⁸) que justifiquen la classificació en la qual es troben. Aquestes diferències són més acusades en la comparació dels interns en 2n grau amb la resta de grups. Així doncs, s'ha comprovat la hipòtesi 1 (*Esperàvem trobar, en una anàlisi global de tots els subjectes de l'estudi, perfils diferenciats de major a menor risc, segons les variables estudiades. Dins d'aquests perfils trobarem subjectes que estaran classificats en LC, 3r grau i 2n grau filtrat, en proporcions diferents*).

Els interns que arriben a la LC presenten un perfil de menys risc, amb percentatges més alts en les variables protectores i més baixos en les variables de risc, amb fins a 10 punts de diferència en els percentatges respecte a la resta. Com ja hem vist en els estudis sobre la LC, la selecció prèvia ja condiona aquests perfils diferents: a LC hi arriben en més proporció les dones i aquells subjectes que tenen menys detencions, menys ingressos a la presó, menys delictes violents i els que han comès delictes relacionats amb el tràfic de drogues.

El 3r grau és un perfil d'evolució. Els interns parteixen d'unes característiques semblants a les dels interns de 2n grau i presenten una evolució positiva de les variables al llarg de la condemna.

El 2n grau *filtrat* és un perfil de més risc. Sembla que hi hagi un cert estancament pel que fa a la seva evolució. Les variables més destacades en aquest grup d'interns i que millor expliquen els motius per no progressar de grau són: 1) no gaudir de permisos ordinaris (71% dels interns de la nostra mostra); 2) tenir una toxicomania activa; 3) donar una resposta limitada al tractament; 4) manifestar una actitud hostil o presentar valors procriminals; 5) haver comès un delicte *contra la propietat* com a delicte principal en la *pena base* i 6) tenir un expedient d'expulsió obert, en el cas de ser estranger en situació irregular (el 71,3% dels que tenen un expedient d'expulsió obert estan a 2n grau *filtrat*).

---

³⁸ Recordem que els hem anomenat 2n grau *filtrat*, per diferenciar-los de la població ordinària de 2n grau. Els interns d'aquest grup havien de complir 3 condicions objectives prèvies, per ser seleccionats com a subjectes d'estudi: 1) haver arribat ja a la meitat de la condemna en el moment del treball de camp (febrer 2013), 2) no tenir expedients disciplinaris pendents de cancel·lar en els sis mesos previs a la meitat de la condemna i 3) presentar en l'avaluació del RisCanvi una valoració de risc global de nivell baix.

El no gaudiment de permisos ordinaris explica per si sol la no progressió de 54,3% dels casos d'aquest perfil de risc. A banda de les esmentades en el paràgraf anterior, hi ha quatre variables que apareixen més sovint entre els interns de 2n grau que no gaudeixen permisos respecte als que sí que n'han obtingut: 1) haver tingut regressions de grau en el compliment de la condemna; 2) no disposar de recursos econòmics fora del centre penitenciari; 3) no tenir ni suport familiar ni social i 4) haver comès un delictes *sexual* com a delictes principal en la *pena base*.

Els professionals consultats en les tècniques qualitatives (grups focals, entrevistes individuals, *Delphi*) tenen molt identificat el nombre de permisos com una variable clau a partir de la qual s'inicia el que ells anomenen la *cadena permissiva*. Obtenir altres beneficis penitenciaris com el 3r grau o plantejar-se la possibilitat posterior de concedir la LC passa per haver gaudit de permisos amb anterioritat i demostrar que no es produeixen incidències en un raonable interval de temps.

Hem vist que el delictes comès, especialment si és d'unes característiques concretes (*contra les persones, sexual*), té influència en la concessió de permisos. Així ho recull el creuament de variables, però també ho afirmen els professionals al *Delphi*, en què aproximadament el 62% estaria d'acord en acceptar que influeix en la progressió de l'intern de 2n a 3r grau. En canvi, al llarg de l'informe hem fet referència a diferents estudis que posen en entredit la relació del delictes comès i el risc de reincidència, especialment en el cas dels delictes sexuals.

Les condemnes *curtes* (inferiors als 3 anys) també correlacionen amb la classificació de grau: en trobem molta més proporció entre els classificats en 2n grau *filtrat*. El 49,3% d'aquest grup tenen condemnes *curtes*, mentre que entre els de LC són el 30% i a 3r grau són el 28,7%. Els professionals admeten ser reticents a una presa ràpida de decisions sobre classificacions inicials en 3r grau i progressions ràpides de grau en el cas dels condemnats a penes *curtes*, perquè la seva experiència els diu que a alguns d'aquests interns segurament

els arribaran noves condemnes³⁹ que allargaran la seva estada al centre i que lògicament variaran les dates inicials d'accés als beneficis penitenciaris. Malgrat això, atès que no es pot saber a qui poden afectar aquestes noves condemnes, tampoc queda clar quant de temps cal esperar a la presa de decisions ni com això afecta al procés que ha de seguir l'intern, de manera que aquest no sabrà quan podrà sortir de permís, quan podrà ser classificat en 3r grau o proposat en LC ni quins criteris se li exigiran per fer-ho efectiu. Això genera una desconfiança mútua que pot provocar distorsions amb el treball de tractament amb l'intern. En aquest, la desconfiança pot néixer de la incertesa del seu futur. En el professional, perquè pensa que l'intern no col·labora suficientment, no reconeix el delicte o no manifesta una voluntat clara de desistiment de delinquir. Qualsevol d'aquests arguments fomenta en els professionals una actitud conservadora en el moment de fer propostes de millora de classificació i d'accés a beneficis penitenciaris, alhora que en els interns genera una desmotivació per participar en el tractament que l'ha d'ajudar a preparar la sortida amb garanties de reinserció.

En una segona aproximació a la pregunta general, respecte a si els condemnats podrien estar classificats en millor grau penitenciari, les anàlisis de conglomerats o *clusters* troben agrupacions naturals de variables que conformen grups de subjectes amb característiques comunes. Hem trobat un total de 620 persones que podrien estar millor classificades del que realment ho estan, mantenint el mateix perfil d'intern i per tant sense augmentar teòricament el risc de cometre noves reincidències, delictes violents o agressions dins de la institució. El percentatge que correspon a aquestes persones representa un 24,2% de la mostra estudiada.

Els interns dels quals es podria millorar la classificació corresponen als grups de persones que hem anomenat en aquesta recerca com *delinqüència ocasional* (grup 1), *delinqüència d'oportunitat* (grup 3) o *petita delinqüència* (grup 4). Tots tres grups es caracteritzen per tenir pocs ingressos penitenciaris acumulats al seu historial i una escassa conflictivitat criminològica (pocs

---

³⁹ Els professionals desconeixen la situació processal dels interns més enllà del que figuri a l'expedient de l'oficina de règim, de manera que si no és el mateix intern el que informa –i en molts casos ni ells mateixos són conscients de les causes pendents que tenen– el tècnic ha de prendre decisions sense tenir-ne tota la informació.

expedients disciplinaris, nivells A i B en el SAM, nivells baixos de risc a les variables del RisCanvi, etc). Com a característiques pròpies de cada *cluster*, al grup 1 (*delinqüència ocasional*) prevalen els estrangers detinguts per delictes relacionats amb el tràfic de drogues; al grup 3 (*delinqüència d'oportunitat*), persones de nacionalitat espanyola amb acceptable adaptació social al nostre territori; i al grup 4 (*petita delinqüència*) són també espanyols però amb poca adaptació social, adaptació que cal reconstituir per garantir-ne la reinserció.

Aquesta nova classificació proposada per l'anàlisi de conglomerats trenca amb dos tòpics molt arrelats en la nostra societat. El primer és que els infractors condemnats per delictes amb més condemna són els que presenten més taxa de reincidència; no és així, sinó tot al contrari, com demostra que els delictes *contra la llibertat sexual* i *contra la salut pública* (drogues) tenen condemnes més llargues de mitjana i, en canvi, els infractors que han complert pena per aquests delictes són els que menys taxa de reincidència tenen. El segon tòpic és que aplicar beneficis penitenciaris als interns fa augmentar la taxa de reincidència; tot al contrari, la fa disminuir, és a dir, es triga més temps a reincidir i es cometen un menor nombre de reincidències. Així doncs, cal atorgar aquests beneficis penitenciaris a aquells casos que han disminuït el seu nivell de risc de reincidir (RisCanvi), independentment d'altres factors, com el delicte comès o els antecedents.

Respecte les hipòtesis de la recerca, es confirmen la hipòtesi 2 (*esperàvem trobar en les anàlisis específiques de cadascun dels grups d'interns classificats, variables que comparteixen tots els grups i d'altres variables que discriminen millor la pertinença a un grup o altre*) i la hipòtesi 3 (*esperava trobar subjectes classificats en 2n grau filtrat i 3r grau susceptibles d'estar classificats en una situació més favorable de la que tenen en el moment de l'anàlisi*).

La resta d'interns classificats analitzats en aquesta mostra (75,8%) es troben correctament classificats, segons els criteris estadístics, amb l'actual procediment discrecional.

Pel que fa als interns als quals se'ls ha revocat la LC, aquests són el 6,8% dels casos en LC, dins la població objecte d'estudi per a l'any 2012.

Respecte al perfil del revocat, teníem la hipòtesi 4 (*s'esperava trobar entre els revocats de LC subjectes amb un perfil de major risc*) i es confirma que les característiques del revocat coincideixen força amb les d'un intern de 2n grau *filtrat*. Les diferències respecte aquest és la seva evolució amb daltabaixos al centre penitenciari (dades quantitatives). El problema segons els professionals (grups focals, entrevistes individuals, *Delphi*) és que en aquests casos convindria un seguiment del subjecte en LC molt més intensiu.

La literatura internacional alerta sobre aquest aspecte i demana que no s'entengui com a èxit i com a bona praxi el fet que s'hagin produït moltes trobades entre l'intern i el tècnic responsable del seguiment, o el fet que, gràcies a aquest control, es detectin incompliments. Els estudis internacionals recomanen millorar la qualitat dels contactes entre el delegat judicial i l'intern i proposen que s'utilitzi la LC com a eina de tractament i s'apliquin les mesures següents: a) implicar l'intern en el disseny del PIT i en la seva revisió; b) garantir la continuïtat d'un mateix tècnic en el contacte amb l'intern, evitant canvis de professional per poder assolir un vincle de confiança; c) evitar la divisió de tasques entre tècnics, ja que no ajuda al manteniment del compromís de l'intern en LC, i d) prioritzar els reforços positius per damunt dels negatius, la qual cosa es pot traduir en la reducció de requeriments del PIT, la supressió d'alguna condició, el permís per aplaçar pagaments, cites o altres requeriments, o fins i tot reduir el temps de supervisió quan s'assoleixin determinats objectius, com ara obtenir i conservar un lloc de treball, mantenir l'abstinència o complir correctament amb el tractament.

La recerca internacional respecte a les revocacions ens indica que retornar a la presó els interns en LC arran d'un incompliment de les condicions no condueix a una disminució de la reincidència. La legislació penal espanyola actual no permet donar respostes proporcionades i graduals als incompliments i, en aquesta situació, cal revocar la LC retornant el condemnat al centre penitenciari, classificant-lo en 2n grau i deixant-lo pendent d'una nova classificació. Els professionals consultats es situarien en aquesta línia marcada pels estudis internacionals i reclamarien un canvi legislatiu que permetés

graduar la regressió de les mesures tal i com es pot fer en sentit contrarien la progressió a medi obert.

La darrera hipòtesi relacionada amb les característiques dels subjectes és la número 5 (*esperàvem trobar un grup de subjectes amb variables de menys risc entre els interns que arribin a la LC avançada (art. 91.2 CP o art. 205 RP)*). Es confirma amb matisacions, ja que en el grup que ha obtingut la LC avançada (25,7% del total) destaca l'obtenció de valoracions A en el SAM (les millors) i no tenir-ne de nivell D (les pitjors), així com disposar de recursos econòmics per afrontar la sortida en LC. D'altra banda, en les anàlisis estadístiques apareixen com a atributs rellevants el fet de ser espanyol, no haver comès un delictes *contra la llibertat sexual* o un delictes relacionat amb el *trànsit* que tenen a veure amb un perfil de menys risc, si més no com a variables directes. La resta de variables introduïdes en les anàlisis quantitatives no ens han permès diferenciar un perfil clarament definit respecte la resta de casos de LC.

9.2 Pregunta 2: endarreriments en la concessió dels beneficis penitenciaris

Quan hi ha hagut endarreriments en la concessió dels beneficis penitenciaris, han quedat clarament identificats els que han estat deguts al funcionament de l'Administració?

La recerca ens ha permès identificar que el retard en la concessió del primer permís ordinari respecte del moment que li correspondria per llei, a la 1/4 de la condemna, afecta el 60,5% del conjunt de la nostra mostra.

La majoria de les variables que expliquen aquest retard estan relacionades amb les característiques del subjecte. Les més explicatives són: tenir problemes de recursos econòmics a l'exterior, tenir una manca de suport familiar i social, obtenir una valoració de risc alta o mitja en el RisCanvi o haver presentat una alta mobilitat i canvi de cel·les (indicativa d'una conducta i d'una relació deficientes del subjecte amb els companys de cel·la).

Les variables que resulten ser més explicatives del retard i que tenen a veure amb la incidència de l'Administració són: 1) la comissió d'un delictes *contra la llibertat sexual*, per la qual cosa s'endarrereix la concessió de permisos, 2) haver estat com a preventiu (algunes vegades el temps com a preventiu supera la 1/4 part de la condemna en el moment en què aquesta ha estat imposada), 3) el compliment de condemnes *llargues* (de 3 a 5 anys) o *molt llargues* (més de 5 anys). Els professionals ens diuen en els grups focals que encara hi ha tècnics que apliquen una antiga directriu orientada a no donar permisos a interns amb condemnes *llargues* fins molt avançat el compliment, per tal d'evitar el risc de trencament de condemna.

Respecte a l'accés a la LC, la recerca ens ha permès identificar un 52,6% de casos que arriben amb retard a la modalitat de LC proposada finalment. Des de la part quantitativa de la recerca, no hem identificat variables que ho expliquin. Des de la part qualitativa, els professionals sí que identifiquen les incidències imputables a l'Administració en aquests retards:

- Traslats de centres, sobretot si provenen de fora de Catalunya, però també en trasllats interiors de centres penitenciaris. Els professionals que identifiquen aquesta incidència ens indiquen (a les entrevistes, grups focals i *Delphi*) que hi ha una deficient coordinació entre centres i entre professionals; no es respecten els PIT acordats al centre emissor i no hi ha massa confiança en continuar en el punt del tractament en què l'intern va quedar-se al centre anterior. El desconeixement que té el centre receptor de l'intern fa que hi hagi força cautela a l'hora d'acceptar les propostes del centre emissor o a l'hora de fer-ne de noves de forma immediata. Sense que el trasllat impliqui que l'intern hagi de començar de zero, sí que hi ha una tendència a diagnosticar i reavaluar algunes qüestions i exigir una certa adaptació prèvia al nou entorn penitenciar, la qual cosa endarrereix tot el procés.
- Mala gestió del PIT. Els professionals consideren que aquest es comença tard, incideix amb poca eficàcia en la gestió del pagament de la responsabilitat civil i es vincula en excés al compliment íntegre del programa de tractament. Això genera la paradoxa que alguns interns no

poden progressar de grau o accedir a la LC perquè no han dut a terme el programa (estan en llista d'espera) o no l'han acabat (es tracta el programa com un recurs finalista que s'ha de complir sense continuïtat entre interior i medi obert) o s'esperen a completar-lo perquè no existeix la possibilitat de prosseguir en medi obert (no està previst, no hi ha recursos, no està interioritzat com una tasca de medi obert). Com a alternatives, plantegen fer un sistema de planificació que faci iniciar el PIT més aviat; automatitzar la concessió dels beneficis penitenciaris en les condemnes *curtes* i reconsiderar el paper dels programes i els seguiments en medi obert.

- La satisfacció de la responsabilitat civil i les diferents consideracions discrecionals que tots els operadors jurídics fan per donar per bo el seu compliment. Es triga massa en abordar la qüestió i seria necessari treballar-ho més aviat, des d'interior. Els professionals assenyalen la gestió de la responsabilitat civil com un punt molt controvertit, de manera que el tractarem més a fons en la propera pregunta.
- Excés de burocràcia. Hi ha la percepció que es podrien simplificar molt les tramitacions. Els professionals creuen que molt del seu temps invertit en gestions administratives i burocràtiques els treu temps de la intervenció directa i de la gestió del cas. El SIPC és considerada una eina amb molt de potencial, però que, en canvi, està poc aprofitada. Com a exemple, s'explica que de vegades les gestions es fan repetides, primer en paper i després a l'ordinador, o primer per resoldre una demanda tal i com han fet sempre i, després, amb el procediment que es demana "*des de dalt*".
- Manca de programes en medi obert. Es parla de crear itineraris, amb continuïtat i flexibilitat dels programes de tractament; per exemple, un programa DEVI (delictes violents) més intensiu dins d'interior i més suau en medi obert. Els professionals expressen que aquest plantejament ja existeix, però que a la pràctica no s'aplica. En part, els professionals en responsabilitzen les inèrcies del funcionament penitenciari que tendeixen a retornar als sistemes de funcionament anteriors. Com a propostes, es

parla d'incrementar el nombre d'equips específics de medi obert que treballin amb programes aplicats a l'exterior o introduir figures professionals especialistes, com els dissenyadors de programes.

- Manca de programes específics per a noves tipologies delictives. Davant de nous perfils de delinqüents (que han comès delictes econòmics, trànsit o altres), l'atenció específica de la seva problemàtica –o més aviat, la seva desatenció– és vista amb preocupació per un sector de la judicatura, que qüestiona la concessió de la LC en els casos en què no s'ha treballat de manera específica la problemàtica que hi ha al darrere de l'ingrés penitenciari.

Aquests resultats ens permeten donar resposta a dues de les hipòtesis plantejades inicialment.

La primera d'elles és la hipòtesi 6 de la recerca, *segons la qual s'esperava trobar alguns factors organitzatius rellevants que expliquessin que subjectes que estan en 2n grau i 3r grau no estiguin en LC, malgrat complir els requisits formals per accedir-hi. Aquests factors pensàvem que podien ser: 6a) retard en l'inici i/o seguiment del procés per motius diversos (participació en programes, revocacions anteriors, durada de la pena, trasllats de l'intern de centre penitenciari o mòdul...); 6b) evitar que el temps real d'estada en LC no fos en total massa llarg (més de 12 mesos).*

Pel que fa a la primera part de la hipòtesi (6a), considerem que a la recerca s'ha donat un contrast suficient entre les dades quantitatives i les dades qualitatives que ha ajudat a validar-la i que ja hem explicat. En canvi, pel que fa a la segona part de la hipòtesi (6b), no hem trobat dades contrastades que ens permetin concloure que efectivament s'intenti, ja sigui des de l'organització o per part dels professionals, no allargar massa la durada real d'estada en LC més enllà de la mitjana per evitar riscos de fracàs.

També podem lligar aquest punt a la hipòtesi 10: *l'Administració de tota l'execució penal planifica l'accés a la LC de manera diferent en funció de la llargada de la pena.*

Aquesta hipòtesi queda parcialment comprovada. A l'apartat 3.1.1.3 hem vist la distribució diferenciada del temps segons la llargada de la condemna i com aquesta dibuixava una trajectòria diferent en cada cas. També hem constatat

que entre els interns amb condemnes *curtes* (fins a 3 anys) preval el compliment en 2n grau; entre aquells amb condemnes *molt llargues* (més de 5 anys), el 3r grau i la LC; i en el cas dels penats amb condemnes *llargues* (entre 3 i 5 anys), ho fa la LC.

Les modalitats aplicades de LC també semblen tenir una preferència. Així, les LC avançades (art. 91.2 CP i art. 205 RP) són concedides en una percentatge major als interns amb condemnes *llargues* (entre 3 i 5 anys) que no han patit endarreriments. En canvi, la modalitat ordinària a les 3/4 parts (art. 192 RP) s'ha aplicat més als interns amb condemnes *llargues* que sí que han tingut endarreriments en les dates de concessió dels beneficis penitenciaris, de la mateixa manera que als interns amb condemnes *curtes* (fins a 3 anys). En els interns amb condemnes *molt llargues* (més de 5 anys) preval la modalitat ordinària, però és sobretot en aquests casos en què apareix el compliment de la LC en les altres modalitats: art. 197 RP (expulsió d'estrangers), art. 196.1 RP (septuagenaris) i art. 196.2 RP (malaltia greu).

Contràriament al que es podria pensar, el retard en la concessió de la LC no es produeix en les condemnes *curtes*, sinó en les condemnes *molt llargues* (mitjana 5,5 anys), confirmant així el que ja havia identificat la Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat en un document inèdit de juliol de 2011 i que hem recollit al capítol 1.5.

Ni el factor territorial, ni el fet d'haver tramitat la LC amb anterioritat o amb posterioritat a l'aprovació de la Circular, ni tampoc el fet d'haver patit una revocació ha tingut cap efecte en les diferències que es puguin trobar entre els interns que han patit un retard en la concessió de la LC i aquells que no l'han tingut.

Des de l'aproximació qualitativa, s'han vinculat els motius dels retards amb antigues directrius i pràctiques fortament assumides pels professionals. Com ja hem dit, les sinergies de treball dels professionals i dels centres penitenciaris semblen trobar un millor encaix amb les condemnes entre 3 i 5 anys, ja que els permet, amb l'estructura i amb la discrecionalitat en les propostes, adaptar millor els programes de tractament a les fases d'evolució de grau penitenciari.

Farien falta, però, dades més acurades i un consens més elevat per part dels professionals en les argumentacions que acabem de donar.

9.3 Pregunta 3: posicionament dels operadors jurídics

Trobem discursos diferents pel que fa a l'ús de la LC segons les posicions que ocupen els operadors jurídics (judicatura, centre directiu, equips de tractament penitenciaris, equips de suport) dins del sistema d'execució penal?

Com que el mostreig en les entrevistes individuals, els grups focals, el *Delphi* i el seguiment dels casos singulars no ha estat *aleatori*, sinó *intencional* (buscàvem obtenir el màxim d'heterogeneïtat en tots els col·lectius), no podem extrapolar els resultats obtinguts a allò que pensa i fa el conjunt dels operadors jurídics de Catalunya. La nostra mostra serveix com a primera aproximació als discursos per tal d'entendre l'enorme complexitat de la qüestió.

- El primer que hem de dir respecte a la pregunta és que el posicionament ideològic de cadascú respecte l'aplicació de la LC transcendeix els requisits objectius i legals que s'han de tenir en compte. Així, trobem discursos en els quals s'identifica la LC com el 4t grau de compliment penitenciar i d'altres en què aquesta es presenta com un benefici penitenciar que l'intern s'ha de guanyar i al qual no tothom ha d'arribar necessàriament. En alguns discursos, es presenta la LC com un dret de l'intern, la qual cosa implica una forta justificació per negar-ne l'accés i, en d'altres, la LC s'entén que hauria de ser excepcional i només per a casos molt específics (interns primaris en el delictes, integrats socialment, que acumulin actuacions altruistes i de participació desinteressada en activitats en benefici de la comunitat).

Aquest contrast ideològic el trobem en tots els col·lectius. Només en el *Delphi*, pel nombre d'enquestats (n=153) hem cregut interessant crear un constructe de perfils ideològics a partir de la resposta que han donat a determinades preguntes, la construcció del qual ja hem explicat detalladament al capítol 8.

Així, els que responen més al *perfil rehabilitador* (31,8%) creuen que en tots els casos és bo sortir en LC, pensen que en l'actualitat s'aplica de manera

insuficient i no veuen cap supòsit que impedeixi la seva concessió. Voldrien que les condicions d'aplicació se suavitzessin i que en la majoria dels casos de revocació s'optés per una regressió gradual sense que per tant hi hagués una rescissió total de la LC.

En l'altre extrem, el *perfil de seguretat* (11,3%) creu que només haurien de sortir en LC alguns interns i que actualment aquesta mesura s'aplica de manera excessiva. Els que pensen que s'haurien d'endurir les condicions d'aplicació pertanyen a aquest grup. Són partidaris de concretar algunes característiques penals i criminològiques que han d'impedir sempre l'accés a la LC i pensen que només en alguns casos de revocació es podria optar per una regressió gradual.

El *perfil ambivalent* (57,0%) creu que la majoria dels interns haurien de sortir en LC, però veu alguna característica criminològica molt específica per la qual no s'hauria de concedir la LC. Aquests consideren que no cal ni endurir ni suavitzar el sistema penal de compliment i s'estimarien més continuar com fins ara, sense canvis.

- El segon punt que volem destacar és el posicionament dels professionals respecte els tres models principals d'aplicació de la LC a Europa: el model automàtic, el model discrecional i el model mixt⁴⁰. El 52,7% opta pel model discrecional, el 34% pel model mixt i només el 13,3% pel model automàtic.

Si mirem els percentatges en funció dels perfils que acabem d'esmentar, el *perfil de seguretat* està a favor del model discrecional en el 82,4% dels casos, mentre que el *perfil rehabilitador* aposta pel model mixt en el 50% dels casos. La interiorització del model discrecional és molt alta entre els professionals de centres penitenciaris i l'acord que aquests mostren no varia en funció de la durada de les condemnes ni de la tipologia delictiva. Hom podria esperar que, si més no en els moments de càrrega de treball excessiva, el model mixt fos una opció de selecció per optimitzar la feina, però sembla no haver-hi

---

⁴⁰ Recordem que el model automàtic es basa en què la LC es concedeix automàticament quan passa un temps determinat i només es pot denegar en cas que el pronòstic de l'intern sigui clarament desfavorable.

El model discrecional es basa en la selecció dels interns segons les seves característiques personals i criminològiques i també segons el criteri del professional.

El model mixt que nosaltres vam proposar al qüestionari *Delphi* consisteix en aplicar el sistema automàtic per a penes *curtes* i la discrecionalitat a les condemnes *llargues*.

unanimitat entre els professionals en el fet que això sigui efectivament una bona pràctica.

- El tercer punt de divergència és la satisfacció de la responsabilitat civil. Hi ha certa unanimitat respecte a la voluntat que ha de manifestar l'intern per satisfer-la, tot i que els professionals afirmen que hi ha casos en què el condemnat comença el compliment de la pena sense que encara no sàpiga la quantitat a la qual aquest ha de fer front. En aquesta qüestió concreta no hi ha massa divergències i tothom va en el mateix sentit. Tots els operadors jurídics coincideixen en identificar problemes de funcionament per part de l'Administració en la seva aplicació.

Les primeres dissensions apareixen en la valoració de si el pagament d'una quantitat de diners és l'única solució per restaurar a la víctima física o jurídica o si es podrien establir altres mecanismes que no fossin discriminatoris amb la capacitat adquisitiva dels condemnats. Tot i així, les veus de la judicatura manifesten tenir molt en compte aquests principis i valorar el tipus de delictes comès, la capacitat econòmica del subjecte i la seva trajectòria criminal per saber si pot o no fer-se càrrec de la plena satisfacció de la responsabilitat civil. El gruix de les divergències es fa palès en allò que s'entén per *esforç reparador*, és a dir, aquells indicadors que han de donar per realitzats els objectius de satisfacció de la responsabilitat civil malgrat no s'hagi completat el cent per cent de la suma de diners imposada pel jutjat sentenciador o de les condicions pactades. El criteri respecte a l'avaluació de la suficiència d'aquest *esforç reparador* per concedir beneficis penitenciaris és molt ambigu i la recerca mostra diferències en els criteris dels professionals, els criteris del centre directiu, la fiscalia de vigilància penitenciària o els propis JVP. Hi ha una elevada discrecionalitat en l'ús de la responsabilitat civil que, d'altra banda, no és del tot mal vista pels professionals com a eina de control o incentiu de canvis que es volen demanar en la conducta de l'intern.

Hi ha cert consens en acceptar que es triga massa a tractar aquesta qüestió dins del centre penitenciar. Sovint s'espera que l'intern estigui a prop del període de possibilitat d'accés al 3r grau, seguint antigues dinàmiques de treball.

També hi ha certa uniformitat en considerar que els informes dels professionals són poc clars en demostrar que s'ha fet l'*esforç reparador*. De vegades, perquè no se'n donen els arguments i, d'altres, perquè s'amaga la poca atenció que se li ha donat a aquest punt dins del PIT fet amb l'intern. En aquest punt, el lector de l'informe –ja sigui el centre directiu, la FVP o el JVP– sol estar d'acord amb aquesta afirmació, mentre que els emissors dels informes es mostren ambivalents i demanen criteris més clars respecte les exigències en la valoració de l'esforç reparador, així com alternatives que redueixin el pes específic que té aquest requisit dins del procediment de proposta de 3r grau i de LC.

El quart punt de divergència entre els operadors jurídics és l'actuació que cal dur a terme respecte els estrangers en situació irregular que podrien accedir a 3r grau i a la LC. No tots els professionals dels centres penitenciaris estan d'acord amb els criteris que han d'aplicar seguint la Circular d'estrangeria i comenten contradiccions entre aquesta i la Circular 2/2012 de la llibertat condicional, ja que impedeix atorgar permisos, 3r grau i LC a estrangers indocumentats sense arrelament. A més, els jutges i fiscals coincideixen en afirmar que, en cas que un intern presentés un recurs per no accedir el 3r grau o la LC i aquesta denegació tingués a veure amb la seva situació d'irregularitat administrativa, fallaran al seu favor amb tota seguretat, ja que les circulars no tenen rang de norma legislativa i, per tant, ells no estan sotmesos al seu compliment. Una dada interessant que hem vist en la part quantitativa de la recerca és que, l'any 2012, l'art. 197 RP (aplicació de la LC a aquells estrangers que acceptin l'expulsió a canvi de tornar al seu país a complir-la) ha estat aplicat a 46 subjectes, un 4,6% del total de la LC. D'aquests 46 subjectes, només un 13,3% tenien expedient obert d'expulsió i la resta, el 86,7%, no.

La hipòtesi 9 de la recerca recollia la idea que el criteri individual dels professionals penitenciaris en relació amb la LC no està prou unificat i jugava un paper rellevant en el fet que un intern arribi o no a la LC. En concret definíem que: *trobaríem criteris professionals diversos i no unificats que explicarien el fet que determinats subjectes que estan en 2n o 3r grau i són susceptibles d'estar respectivament en 3r grau o LC no ho estiguin, criteris que tindran a veure amb el seu posicionament teòric i ideològic respecte a la LC i amb la seva trajectòria professional.*

Tot i que les dades que acabem d'aportar apunten en aquesta direcció, el cert és que no tenim informació suficientment contrastada per acceptar aquesta primera part de la hipòtesi i, per tant, caldrà aprofundir en el futur en aquesta línia de recerca.

La segona part de la hipòtesi es proposava *trobar interpretacions diferents dels professionals respecte a alguns aspectes del procediment (evolució personal de l'intern, situació del seu entorn social, satisfacció de la responsabilitat civil, aplicació de la circular d'estrangeria) que poden avançar, endarrerir o paraitzar algunes sol·licituds de progressió a LC.*

Els grups focals i el *Delphi* han aportat força dades al respecte. A més, el seguiment de casos singulars que hem explicat al capítol 6 d'aquest informe il·lustra clarament que aquestes actuacions discrecionals i diferenciades dels professionals es corresponen amb resultats també diferents respecte a la concessió o no de la LC i respecte al moment d'assolir-la.

- El darrer punt en què incidirem en aquesta pregunta fa referència als criteris de revocació. La literatura internacional sobre aquest tema aconsella aplicar criteris de proporcionalitat, així com donar respostes que tinguin a veure amb l'incompliment de les pautes de conducta. Ara bé, la llei espanyola no ho contempla en cap cas. Pels professionals participants en la part qualitativa de l'estudi, les diferències en els criteris dels JVP són molt àmplies i, en funció del territori, fins i tot molt limitadores. Una part important dels informants ho assenjala com un problema destacat.

A la hipòtesi 7 de la recerca plantejàvem que *esperàvem trobar diferències en l'aplicació de la LC segons el centre penitenciari i el territori.*

Aquesta hipòtesi s'ha pogut contrastar molt parcialment. Tot i que acabem de veure que els professionals perceben moltes diferències en l'aplicació dels criteris de revocació segons el territori, aquesta percepció no queda demostrada amb les dades quantitatives. És cert que trobem un volum de casos de 3r grau proporcionalment major a Tarragona, Lleida i Girona, i una major proporció de casos de LC i de 2n grau a Barcelona. Quan hem comparat les característiques dels condemnats de 3r grau i LC dels diferents territoris

hem trobat molt poques diferències entre ells. Aquest fet ens porta a fer la següent argumentació: si als interns d'un determinat territori se'ls concedeix en major mesura el 3r grau, i els d'un altre arriben més a LC, o bé interpretem que els territoris donen respostes diferents a la seva gestió de la progressió de grau, o bé que hi ha altres variables no controlades en l'estudi quantitatiu que tenen una importància crucial en la presa de decisions d'accés a la LC. L'abonament de la responsabilitat civil, el fet que el delicte sigui considerat *antic* o *recent*, o el pes del concepte de *perillositat* que apareix en algunes justificacions de la junta de classificació penitenciària en serien alguns exemples. Ens inclinem més aviat a pensar que els territoris gestionen de forma diferent les mesures de medi obert davant dels mateixos perfils d'interns, seguint, per tant, el model discrecional.

En les dades estadístiques del capítol 1 ja hem vist un exemple similar d'aquest fenomen en comparar els percentatges de població penada en medi obert de Catalunya i de la resta de l'Estat espanyol. La suma total de persones que estan en medi obert és molt similar (27,8% per a Catalunya, 27,9% per a la resta d'Espanya). En canvi, la distribució interior és molt diferent (16,6% de 3r grau i 11,2% de LC per a Catalunya, davant del 13,1% de 3r grau i 14,8% de LC per a la resta d'Espanya). Sense poder ser categòrics en l'afirmació, sembla que l'aplicació d'aquestes mesures es fa de forma discrecional per part dels Serveis Penitenciaris de cada territori en funció de les seves disponibilitats organitzatives i de gestió.

D'altra banda, en aquesta recerca no s'ha pogut esbrinar res respecte a l'aplicació de la LC per centres penitenciaris, atès que el subjecte d'estudi era l'intern i aquest ha passat per diversos centres. És impossible determinar el pes i influència que han tingut cadascun d'aquests centres en el treball de tractament i evolució del penat, quina part correspon al propi intern i quina part correspon a la tasca d'acompanyament de l'Administració. Caldrà un altre tipus d'estudi comparatiu de centres i amb una metodologia diferent per analitzar l'impacte i l'eficàcia dels programes d'intervenció i tractament en la posterior concessió de mesures de tercer grau i LC.

9.4 Pregunta 4: l'efecte de la Circular per l'accés a medi obert

La pregunta a la qual volem donar resposta en aquest apartat és si la Circular 2/2012, de la Direcció General de Serveis Penitenciaris sobre la gestió, execució i seguiment de la llibertat condicional ha ajudat a millorar l'accés a medi obert.

L'entrada en vigor de la Circular va ser l'1 de juliol de 2012; tot i això, un temps abans ja es va començar a tractar aquest tema i, per tant, la Circular va començar a tenir una incidència molt abans que es concretés l'obligació de seguir-la. Al capítol 4 hem explicat que des del desembre de 2009 fins a l'octubre de 2013 el creixement del nombre d'interns en LC ha estat de 3,3 punts. Ara bé, el descens de persones en 3r grau ha estat pràcticament de la mateixa proporció, 3,5 punts; així, els resultats mostren que s'ha produït un traspàs de població dins de medi obert, sense que aquesta hagi augmentat en el seu conjunt⁴¹. No ha crescut el nombre de propostes de progressió a 3r grau i sembla que el canvi de mentalitat que propugna la Circular encara necessitarà un temps per consolidar-se i requerirà una feina important de sensibilització. A través de les entrevistes específiques a informants clau i dels grups focals, hem constatat que aquesta situació és detectada pels professionals i per l'organització i que ja s'estan fent passes per corregir-la. Malauradament, la recerca no ha tingut temps per identificar l'impacte que han desencadenat les mesures correctores. Caldrà avaluar-lo posteriorment, en un nou estudi.

Per tant, podríem concloure que, fins a l'actualitat, la Circular sí que ha ajudat a millorar l'accés a la LC, però no ha contribuït a millorar, en canvi, l'accés global a medi obert.

Tot i això, el 66% dels professionals que han participat en el *Delphi* reconeixen que la Circular ha canviat la seva forma de treballar. I fan una valoració més aviat positiva (80%) de la seva aplicació.

La tendència estadística i la percepció dels professionals és que aquest canvi ha reportat **millores** en el funcionament pel que fa als següents aspectes:

---

⁴¹ El percentatge de LC està calculat sobre el total de penats i el percentatge de 3r grau ho està sobre el total de penats classificats.

- S'apliquen més beneficis penitenciaris a les penes *curtes*.
- Es percep que s'ha incrementat l'aplicació de la LC avançada (tot i que aquesta afirmació no quadra amb les dades estadístiques).
- La Circular ha ajudat a iniciar el procediment de pagament de la responsabilitat civil abans, perquè obliga a plantejar-ho. Aquesta obligació és viscuda pels professionals com quelcom positiu (grups focals).
- Es parla d'una millora de la qualitat dels informes. És una percepció més homogènia entre els professionals dels centres (*Delphi*) que entre els membres de la judicatura i del centre directiu i els directors de centres (entrevistes individuals), entre els quals hi ha opinions més heterogènies en aquest punt. En els grups focals, l'opinió dels professionals respecte als canvis en els informes no s'han vinculat amb la Circular, sinó amb la necessitat d'adaptar-se a les demandes dels JVP que els correspon a l'hora d'elaborar els informes, per aconseguir que aquells resolguin favorablement les propostes dels tècnics.
- Hi ha una suavització en la percepció general dels riscos (RisCanvi): s'ha produït un augment del nombre de valoracions de risc baix després de l'entrada en vigor de la Circular, com si hi hagués una predisposició dels professionals a veure l'intern de manera més positiva i amb més possibilitats d'evolucionar.

Al costat d'aquestes dades, també hi ha aspectes en relació als quals els professionals tenen una percepció **dubtosa** respecte l'efectivitat de la Circular per abordar-los.

- Es planteja un cert qüestionament (grups focals, *Delphi*) respecte aquesta *predisposició obligada* a mirar-se els casos amb bons ulls i fer propostes de millora i de sortida dels interns. Les propostes de treball que fa la Circular són jutjades positivament per part dels entrevistats, però pensen que en la pràctica quotidiana disposen de poques eines per poder-les tirar endavant. El desencís prové de la manca de reconeixement d'aquesta dificultat que creuen veure en les respostes que reben dels seus caps o, fins i tot, en la manca de resposta. Així mateix, perceben que el centre directiu interpreta aquestes inquietuds com una queixa o reivindicació laboral i les ignora per aquest motiu.

- L'obligació de tramitar al JVP els expedients de tots els interns que arribin a les 3/4 parts de la seva condemna, malgrat que les mateixes propostes siguin desfavorables a la concessió de la LC, genera força controvèrsia. Es sosté que el bé jurídic a protegir –el dret de l'intern a recórrer una decisió que li és adversa– no compensa la quantitat de recursos humans, materials i de temps que cal esmerçar per fer complir la norma. Alguns professionals manifesten que el malestar també ha arribat als jutges, que no accepten que se'ls traspassi demandes negatives. També en les entrevistes a la judicatura l'opinió és ambivalent, tot i que té més força la postura partidària de la tramitació de l'informe desfavorable que doni dret a l'intern a la presentació d'un recurs.

- Una altra situació recollida a les entrevistes i que genera dubtes entre els professionals és el canvi de perfil dels professionals de tractament. La prioritització de la promoció interna dels funcionaris de seguretat per a les places de tractament ha generat un canvi ideològic i, sobretot, metodològic en les formes de fer i de plantejar el treball de rehabilitació amb l'intern. Molts dels hàbits de treball i competències necessàries com a personal de seguretat i tècnics especialistes de presons s'han traspassat i incorporat en el quefer diari de la tasca de tractament, la qual cosa dificulta i endureix les possibilitats dels interns d'accedir als beneficis penitenciaris. Aquest fenomen és viscut amb ambivalència pels professionals, que entenen els drets legítims de tothom per promocionar, però que qüestionen els canvis en la forma de treballar i, alhora, les directrius de la Circular. Es traspua cert malestar envers els comandaments intermedis, als quals es responsabilitza de no corregir aquestes desviacions i de no vetllar pel compliment de les directrius de la Circular. Aquesta no és una opinió generalitzada a tot el col·lectiu, tot i que aquells que identifiquen aquesta qüestió com un problema ho expressen de forma contundent

Els aspectes en relació als quals els professionals perceben **empitjoraments** en el funcionament del treball penitenciar deguts a la Circular són els següents:

- Ha implicat una major burocratització, molt centrada en l'exigència d'informar per escrit de totes les actuacions. El principal malestar ve de l'obligació d'elevat les propostes desfavorables de la LC –qüestió que ja hem abordat–, però també de l'obligació de tramitar la LC en les condemnes *curtes*, que no tindran

temps de gaudir d'una part de la seva condemna en LC o el temps que ho faran serà molt breu. Es sosté que aquest increment de la gestió administrativa debilita encara més uns equips de medi obert i unes oficines de règim que ja es trobaven sobresaturades de treball i escapçades de personal per les retallades pressupostàries.

- La pressió sobre els professionals per part del centre directiu per fer propostes de LC és viscuda amb tensió, sobretot quan hi ha la sospita que l'elevació de la proposta serà mal rebuda pel JVP. Els professionals tampoc no estan d'acord amb la demanda d'argumentació escrita per les propostes desfavorables, ja que, com acabem de comentar, veuen un increment problemàtic de les tasques a fer.

- Els professionals creuen que hi ha un forçament de sortida de casos que no han *consolidat* suficientment la seva adaptació a un medi semiobert com per funcionar després en medi obert. Aquesta *consolidació* forma part d'uns criteris discrecionals que varien segons el centre i, fins i tot, segons l'equip.

- En tot el discurs subjacent, plana la percepció que la Circular s'ha implementat en un moment de retallades de recursos, horaris i sous i que respon més aviat a aquesta necessitat d'estalvi de costos que a una política real d'aposta per la reinserció social de l'intern. A això, cal afegir-hi el fet que el foment del canvi que propugna la Circular ha fet augmentar les càrregues de treball dels professionals en un moment en què, en general, la motivació laboral ha disminuït ateses les dificultats del context.

Amb aquests resultats podem validar la hipòtesi 8 de la recerca, segons la qual *s'esperava trobar que després de l'entrada en vigor de la Circular 2/2012 sobre la LC augmentés l'aplicació de la LC en totes les seves modalitats.*

Els resultats es confirmen amb algunes matisacions.

En primer lloc, ja hem comentat que els canvis ja es van començar a notar molt abans, quan la Subdirecció General de Programes de Rehabilitació i Sanitat en va començar a parlar amb els seus centres.

En segon lloc, es confirma que la LC ha augmentat en nombres absoluts i en percentatge respecte el total de penats (recuperant el pes percentual que tenia l'any 2000).

En tercer lloc, cal matisar que aquest augment s'hagi produït en totes les modalitats. Comparant-ho amb les dades de 2006, les LC per edat (art. 196.1 RP) o per malaltia greu (art. 196.2 RP) s'han mantingut o les diferències no són significatives (Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, 2009). Sí que ha augmentat, en canvi, l'aplicació de l'art. 197 RP als estrangers (de 7 casos a 47, amb una diferència en el percentatge que va del 3,0% al 4,5%) i també en les modalitats ordinàries (art. 192 RP) i avançada (art. 205 RP i art. 91.2 CP). Cal comentar, però, que la modalitat ordinària té ara un major pes percentual que abans (any 2006: 60,9%, any 2012: 67,2%) en detriment de la modalitat avançada (any 2006: 32,6%, any 2012: 25,7%).

La projecció que fan els professionals al *Delphi* respecte els percentatges d'interns en 3r grau i en LC a 30 de juny de 2014 és optimista i assenyala un augment. La predicció mitjana del percentatge d'interns en 3r grau és del 24,8% (a 30 de juny de 2013 la dada real era del 22,0%). La predicció mitjana d'interns en LC és del 15,2% (a 30 de juny de 2013, la dada real era del 11,5%). A més, creuen que la modalitat de LC avançada a les 2/3 parts arribarà a ser el 25,5% del total de LC concedides (l'any 2012, representava el 21,1% del total).

9.5 Pregunta 5: resum dels problemes detectats en l'aplicació de la LC

La recerca ha identificat els principals problemes **atribuïbles a l'execució penal i penitenciària de les condemnes** que dificulten les propostes de sortida dels interns en LC. Aquests són:

- La *cadena permissiva* comença tard. Els permisos s'han de donar abans (en el moment que toca, seguint allò que estableix la norma).
- Es triga massa temps en iniciar els programes de tractament.

- No tots els interns tenen les mateixes necessitats de tractament i, per tant, caldria desvincular el tipus de delicte de l'obligació de fer un programa concret relacionat amb la tipologia delictiva.
- Els programes de tractament no són transversals a tots els moments de la condemna. Cada centre penitenciari o unitat de treball funciona de forma independent, iniciant i acabant el programa com si fos un recurs finalista, la qual cosa allarga el procés i disminueix l'eficiència i l'eficàcia, ja que implica començar de nou cada vegada que l'intern canvia de centre.
- En medi obert no hi ha continuïtat en els programes de tractament, els quals són necessaris per garantir l'èxit en el desistiment i la reinserció.
- Els professionals encara treballen amb molts prejudicis i creences poc contrastades amb la realitat empírica, la qual cosa els porta a funcionar amb inèrcies anteriors. Un cop passada l'onada d'una novetat proposada o imposada, la tendència de l'organització és el retorn a les velles pràctiques conegudes. En alguns professionals es detecta una deficient capacitat de Gestió del Canvi.
- En condemnes *curtes* (menys de 3 anys), la burocràcia es torna un obstacle per poder complir els terminis de temps de la *cadena permissiva*.
- En condemnes *molt llargues* (més de 5 anys), els prejudicis i el conservadorisme són obstacles perquè els permisos i altres beneficis s'iniciïn quan realment cal fer-ho.
- Els operadors jurídics (judicatura, centre directiu i equips de tractament penitenciaris) perceben que els processos de treball i de presa de decisions de l'organització respecte la *cadena permissiva* no estan optimitzats.
- Tot el que envolta la satisfacció de la responsabilitat civil i, més en concret, la valoració de l'*esforç reparador* està sotmès a una discrecionalitat tan gran que es converteix en un obstacle feixuc per a la majoria dels operadors jurídics i desorienta al propi intern que l'hauria d'assumir i complir.

- L'actuació davant els interns estrangers en situació administrativa irregular al nostre país no és uniforme ni està consensuada entre els professionals. Alhora, aquests detecten contradiccions entre les interpretacions que es fan de les dues circulars (estrangeria i LC).
- Respecte la Circular d'estrangeria, l'estament judicial no es veu compromès – tolera però no comparteix els criteris- amb algunes de les decisions preses respecte les interpretacions en la restricció de drets dels interns que s'identifiquen com a potencialment expulsables (si fan recurs hi ha unanimitat que els hi donen la raó). Això afecta de retruc en tot el procés de beneficis penitenciaris, accés al medi obert i probabilitat de sortida d'aquest col·lectiu.
- La discrecionalitat en la concessió de la LC esdevé un problema de credibilitat en el sistema. i dificulta i endarrereix les capacitats de resolucions dels equips pels dubtes que es generen.
- El seguiment i el control de la LC no són valorats de manera òptima i no donen confiança als professionals. Davant la manca de garanties i els dubtes que genera, els professionals opten per ser cautelosos i reservar la seva concessió per aquells interns amb molt poc risc.
- Hi ha pocs recursos per penalitzar de manera proporcionada els incompliments en LC, sense que aquests hagin de suposar una revocació completa.
- **La gran conclusió de tot plegat és que la LC no s'està aplicant a qui caldria; s'està aplicant només a perfils de risc baix, un perfil d'interns pels quals la supervisió es pot considerar innecessària perquè sense ella molt probablement tampoc reincidirien.**
- **La LC perd potencialitat si només s'aplica com una estratègia de supervisió. Si s'aposta per incorporar-la també com a mesura de tractament per als perfils de risc mig i alt recupera el seu sentit.**

10. Conclusions i propostes

10.1 Conclusions

Respecte al recorregut de la LC al nostre país i les seves potencialitats

1. Quant a les polítiques penitenciàries, molts dels indicadors recollits ens situen en l'extrem més negatiu de les diferents praxis europees –major taxa de població penitenciària, taxa de densitat penitenciària, mitjana de temps de compliment efectiu de les condemnes, per citar-ne alguns indicadors–, a l'alçada dels països de l'Europa de l'Est, històricament els menys desenvolupats en les polítiques penals i penitenciàries.
2. Pel que fa als beneficis penitenciaris i, concretament, a la LC, Catalunya i Espanya també surten perdent en la comparativa amb la resta d'Europa: som els que triguem més a poder-la proposar dins el període de condemna i els que més requisits addicionals demanem per a la seva concessió. Tot plegat fa que el percentatge d'interns que finalitza la seva condemna en LC sigui dels més baixos d'Europa.

Respecte a la classificació dels subjectes

3. Els subjectes dels tres grups estudiats que es trobaven l'any 2012 en LC, 3r grau de tractament o 2n grau de tractament⁴², presenten diferències significatives com a grups que els identifiquen clarament amb un perfil concret a cadascun d'ells.
  - 3.1. Els interns que arriben a la LC presenten un perfil més adaptat socialment. Ja des que arriben al centre penitenciar tenen els percentatges més alts en els indicadors de protecció de les variables personals i socials. Alhora, també presenten valors més baixos en les variables de risc de violència i de reincidència en el delictes.

---

⁴² Però que compleixen algunes condicions objectives per estar en 3r grau, a saber: han arribat a la meitat de la condemna, no tenen expedients disciplinaris pendents de cancel·lar en els darrers sis mesos i són avaluats amb risc baix en la valoració del RisCanvi feta pels professionals.

3.2. Els interns de 3r grau de tractament tenen un perfil intermedi i presenten una evolució durant el compliment de la condemna, des d'unes característiques similars a les que presenten els subjectes que es troben en 2n grau cap a les característiques que presenten els subjectes que han arribat a la LC.

3.3. Els interns que es mantenen en 2n grau, malgrat complir algunes condicions objectives que els podrien fer estar en 3r grau i/o LC, són els que presenten un perfil més difícil. Els motius que millor expliquen la no progressió de grau són:

- a) No gaudir de permisos ordinaris
- b) Tenir una toxicomania activa
- c) No respondre correctament al tractament o fer-ho amb limitacions
- d) Manifestar una actitud hostil o presentar valors procriminals
- e) Haver comès un delictes *contra la propietat* com a delictes principal
- f) En el cas de ser estranger en situació administrativa irregular, tenir un expedient d'expulsió obert.

Acabem de veure que no gaudir de permisos ordinaris és el principal indicador per a no progressar de grau (aquesta variable per si sola explica el 54,3% dels casos). Els principals motius pels quals no s'inicia la *cadena permissiva* són:

- a) No disposar de recursos econòmics fora del centre penitenciari
- b) No tenir suport familiar ni social fora del centre penitenciari
- c) Haver tingut regressions de grau durant el compliment de la condemna
- d) Haver comès un delictes *contra la llibertat sexual* com a delictes principal.

4. El sistema de classificació de grau de tractament actual funciona segons el model discrecional, basat únicament en el criteri del professional per seleccionar els interns segons les seves característiques personals i criminològiques. D'acord amb l'anàlisi estadística del total de la mostra estudiada (3.340 subjectes), el 75,8% es trobaria classificat segons els criteris que hem explicat a les conclusions de l'apartat 3. Però en la recerca s'ha detectat que el 24,2% d'interns (620 persones) podrien estar millor

classificats del que realment ho estan, sense augmentar el risc de cometre reincidències en el delictes o agressions dins de la institució.

5. La duració de les condemnes influeix en el procés de classificació i progressió de grau. Així, els interns amb condemnes *curtes* (inferiors als 3 anys) solen trobar-se en 2n grau de tractament amb molta més proporció que la resta de grups estudiats. Els professionals admeten ser reticents a la presa ràpida de decisions pel que fa a les classificacions inicials en 3r grau i a les progressions ràpides de grau amb els condemnats a penes *curtes*.
6. En el procés de classificació i concessió de permisos també hi influeix el delictes principal comès en la *pena base*, especialment si es tracta d'un delictes *contra les persones* o *contra la llibertat sexual*. En aquests casos, es tendeix, per norma, a endarrerir l'inici de la *cadena permissiva*, sense que aquest endarreriment tingui necessàriament una relació amb el grau de risc avaluat en el RisCanvi, les valoracions fetes al SAM o el grau de compliment del PIT.
7. La gran conclusió d'aquest apartat és que la LC s'està aplicant a perfils de risc baix amb una escassa probabilitat de reincidència, pels quals no seria necessari un seguiment o supervisió especialment intensiu.

Respecte als endarreriments en la concessió dels beneficis penitenciaris

8. El 60,5% de la mostra estudiada ha iniciat la *cadena permissiva* més tard del que li correspondria per llei (és a dir, el compliment de la quarta part de la condemna). La majoria de les variables que expliquen aquest retard estan relacionades amb les característiques del subjecte i ja s'han referit en el punt anterior. Quant a les variables relacionades amb la incidència de l'Administració més explicatives del retard en la concessió dels permisos ordinaris, són les següents:
  - a) Haver comès un delictes *contra la llibertat sexual* en la pena base com a delictes principal

b) Haver ingressat com a preventiu⁴³

c) Quan la condemna és *llarga* (de 3 a 5 anys) o *molt llarga* (més de 5 anys) hi ha la tendència de trigar a donar els permisos fins molt avançat el compliment, per tal d'evitar el risc potencial de trencament de condemna per un no retorn.

9. Respecte l'accés a la LC, la recerca ens ha permès identificar un 52,6% de casos en què l'expedient s'inicia amb retard en relació amb els terminis establerts per la modalitat de LC proposada finalment. Entre les incidències imputables a l'Administració, els propis professionals identifiquen les següents:

a) *Trasllats de centres.* Cada cop que hi ha un trasllat es tornen a diagnosticar casos i a avaluar alguns aspectes, i s'exigeix una certa adaptació temporal del penat al nou entorn penitenciari perquè *consolidi* els processos de tractament. No es demostra massa predisposició en continuar el treball amb l'intern en el punt on es va deixar al centre anterior, la qual cosa endarrereix tot el procés. Tampoc hi ajuda que l'aplicatiu informàtic de gestió dels expedients dels interns (SIPC) estigui dissenyat per ocultar o substituir part de la informació existent quan es canvia de centre o unitat de treball i s'hagi de reiniciar cada vegada la gestió de l'expedient de LC.

b) *Excés de burocràcia.* Hi ha la percepció que es podrien simplificar molt més les tramitacions.

c) *Mala gestió del PIT.* Es comença a elaborar tard, incideix amb poca eficàcia en la gestió del pagament de la responsabilitat civil i es vincula en excés al compliment íntegre del programa de tractament.

d) *Satisfacció de la responsabilitat civil.* Es triga massa en abordar la qüestió i seria necessari treballar-ho des del primer moment del compliment de la condemna.

e) *Desajustos en els programes de tractament.* Els principals desajustos són: 1) els programes s'inicien tard dins del període de la condemna; 2) no caldria que tots els interns fessin obligatòriament el programa de tractament vinculat amb el tipus de delicte que han comès, si no tenen les mancances que es treballen en el programa, i 3) no cal finalitzar completament un programa per poder accedir als beneficis penitenciaris o millorar la classificació de grau de tractament. Es veu necessari convertir els programes de tractament en transversals a la duració de la condemna, en format d'itineraris. S'haurien de començar a l'interior dels centres penitenciaris i continuar-los en 3r grau de tractament, acabant-los amb un seguiment en LC.

f) *Manca de programes en medi obert.* No hi ha continuïtat en els programes de tractament en medi obert. No hi ha suficients professionals

---

⁴³ En alguns casos, el temps que passa l'intern com a preventiu supera la ¼ part de la condemna quan la sentència és ferma.

per desenvolupar-los, però tampoc hi ha una aposta metodològica des de l'Organització per fomentar-ho.

g) *Dificultats amb els recursos de medi obert.* Els recursos comunitaris i el suport familiar esdevenen dos elements clau per garantir-ne l'èxit sobretot en els primers mesos posteriors a la sortida. Es considera que per la importància que tenen s'hi destinen poc recursos i s'han limitat encara més amb les retallades.

h) *Manca de programes específics per a noves tipologies delictives.* Davant dels nous perfils de delinqüents que arriben als centres penitenciaris (havent comès grans delictes econòmics, de trànsit o altres), l'atenció específica de la seva problemàtica –o més aviat la seva desatenció– és vista amb preocupació per un sector de la judicatura que qüestiona la concessió de la LC si no s'ha treballat específicament aquesta problemàtica.

Respecte al posicionament i la formació dels professionals que han d'aplicar la LC

10. Els operadors jurídics (membres de la judicatura, del centre directiu i professionals de tractament) no tenen una opinió uniforme respecte la manera de gestionar la LC. Aquesta heterogeneïtat de criteri no s'observa únicament en la gestió de la LC; també es fa palesa pel que fa a: 1) la resta de beneficis penitenciaris, 2) els models d'intervenció, 3) la responsabilitat civil, 4) la intervenció amb els estrangers en situació irregular i 5) el seguiment de la LC.

10.1. Els beneficis penitenciaris es gestionen de manera diferent segons el posicionament ideològic dels operadors jurídics, que hem trobat es concreten en 3 perfils diferenciats.

a) El primer correspon a un *perfil rehabilitador* (aproximadament una tercera part dels professionals dels centres penitenciaris i d'entitats socials) que creu que sempre és positiu sortir en LC i que aquesta s'aplica de manera insuficient en l'actualitat. Aquest perfil no veu cap supòsit que impedeixi la seva concessió i creu que les condicions d'aplicació haurien de suavitzar-se.

b) El segon perfil correspon al *perfil ambivalent* (aproximadament el 60%) que creu que la majoria dels interns haurien de sortir en LC, tot i que amb algunes excepcions. Aquest perfil creu que no cal ni endurir

ni suavitzar el sistema penal de compliment i s'estima més continuar com fins ara, sense canvis.

c) Finalment el tercer perfil correspon al *perfil de seguretat* (aproximadament un 10%) que creu que només haurien de sortir en LC alguns casos i pensen que actualment s'aplica de manera excessiva. Són partidaris de concretar algunes característiques penals i criminològiques que han d'impedir sempre l'accés a la LC, i pensen que s'haurien d'endurir les seves condicions d'aplicació.

10.2. Quant als models d'aplicació de la LC, la meitat dels professionals dels centres penitenciaris i d'entitats socials a Catalunya opten pel model discrecional com a millor model de treball, el 33% opta pel model mixt i només el 10% és favorable al model automàtic. Si introduïm la variable de perfils ideològics dels professionals en la comparativa, s'observa que la confiança en el model discrecional és del 82,4% entre els operadors jurídics que responen al *perfil de seguretat* i del 50% en el model mixt entre els operadors jurídics que responen al perfil *rehabilitador*. Aquest model mixt es mostra en els estudis consultats i a la literatura internacional com una bona eina per a la millora de la gestió i organització dels casos.

10.3. Quant a la responsabilitat civil, els criteris de la judicatura (Jutjat sentenciador, JVP i FVP), el centre directiu i els professionals del centre penitenciaris corresponent o dels serveis socials penitenciaris tampoc no estan consensuats, i a cada territori es tracta de manera diferent en funció dels professionals que hi treballen i de les formes particulars que els diversos òrgans han trobat per assolir acords. A la pràctica, s'està posposant el moment de concretar-la degut a la poca claredat d'alguns aspectes:

a) La quantitat a pagar, si no ha estat clarament assenyalada en el testimoni de sentència

b) El que s'entén per *esforç reparator* i els criteris respecte l'avaluació de la seva suficiència per a poder obtenir beneficis penitenciaris

c) La manera de concretar en el PIT el seu compliment i la forma de traslladar posteriorment l'argumentació per la petició de qualsevol benefici penitenciari als informes de seguiment i control

d) No hi ha constància des de quin moment s'ha de treballar la reparació a la víctima i com.

10.4. Quant a la intervenció amb els estrangers en situació irregular, l'aplicació de l'art. 197 RP (concessió de la LC a aquells estrangers que acceptin l'expulsió a canvi de tornar al seu país a complir-la) pràcticament no té cap correspondència amb els casos d'estrangers amb expedient obert d'expulsió (només el 13,3% dels 46 subjectes als quals se'ls va aplicar l'any 2012). Alguns professionals parlen de l'existència de certes contradiccions entre la Circular d'estrangeria 1/2011 i la Circular 2/2012 de la LC. Encara és aviat per parlar dels canvis que ha produït la nova Circular 1/2013 de modificació de la Circular 1/2011 sobre estrangeria als centres penitenciaris, vigent des d'abril de 2013. Caldrà fer un seguiment en el futur per avaluar-ne l'impacte.

10.5. Quant al seguiment i el control de la LC, els professionals creuen que no és òptim i no els dóna la confiança desitjada. Davant els dubtes que genera, els professionals opten per ser cautelosos i conservadors en l'assumpció de riscos. Això explica que els interns arribin més tard a la LC del que podrien, tenint en compte les condicions de la seva condemna i el seu perfil de risc.

11. Un sector important dels informants clau té la percepció que el perfil dels professionals de tractament dels centres penitenciaris ha canviat en els darrers anys degut a les polítiques de recursos humans practicades, concretament, a causa de la prioritització de la promoció interna de tècnics especialistes de presons per a les places de tècnics de tractament. Això no hauria de ser un problema si no fos perquè hi ha hagut un traspàs, en el quefer diari de la tasca de tractament, dels hàbits de treball i les competències que poden haver estat útils per a aquests professionals en el passat com a personal de seguretat. Es tracta de formes de fer que no resulten adients per a la tasca de rehabilitació i que dificulten l'establiment

d'un vincle de confiança i el treball per motivar a l'intern cap al canvi i la rehabilitació. De tot plegat se'n ressenten les possibilitats de promoció i accés als beneficis penitenciaris dels interns, alhora que es creen diferències en les formes de funcionar dels propis equips dels centres, la qual cosa afecta la seva qualitat i eficiència.

12. Sense que aquesta sigui una opinió majoritària, una part dels informants responsabilitza els comandaments intermedis dels desajustos que acabem de comentar, per no assenyalar i corregir les desviacions respecte als objectius del PIT dels interns i per no acompanyar de manera suficient als professionals dels equips, duent a terme una tasca de coordinació. D'altra banda, la manca d'avaluació de les metodologies i dels resultats impedeix establir polítiques correctores o de formació permanent adients a les necessitats i competències del lloc de treball. Com hem dit, no ha estat una opinió generalitzada a tot el col·lectiu de professionals consultats en la recerca, però sí qualificada i contundent entre aquells que la identifiquen com a problema.

Respecte als canvis introduïts per la Circular 2/2012

13. La Circular ha ajudat a millorar l'accés a la LC, però no ha col·laborat a fer augmentar l'accés global dels interns a medi obert, ja que hi accedeix aproximadament el mateix nombre de persones que abans de la Circular (el 27,8% de la població penada). El que ha canviat, per contra, és la distribució interna: ara hi ha més interns en LC i menys en 3r grau.

14. D'altra banda, encara no s'ha produït un increment percentual de la modalitat avançada de la LC⁴⁴ (si l'any 2006 suposava el 32,6% del total, al 2012 és del 25,7%), tot i la percepció equivocada dels professionals segons els quals sí que hauria tingut lloc un augment en la seva aplicació. Som de l'opinió que encara és massa aviat per veure canvis en aquesta instrucció de la Circular i que caldrà esperar a veure modificacions a finals de 2014, si perseveren les polítiques d'aplicació. Cal assenyalar que la previsió de futur feta pels professionals en el *Delphi* és optimista quant a la intensificació de

---

⁴⁴ Art. 205 RP i art. 91.2 CP.

l'aplicació en totes les modalitats de medi obert i LC, sense esperar que necessàriament es compleixin.

15. El 80,3% dels professionals que han volgut participar a la recerca reconeixen que la Circular ha canviat la seva forma de treballar i fan una valoració més aviat positiva de la seva aplicació (80%). La percepció positiva dels professionals s'especifica en què, gràcies a la Circular:

- a) S'apliquen més beneficis penitenciaris a les penes *curtes*
- b) S'ha avançat el procediment de pagament de la responsabilitat civil perquè obliga a plantejar-lo d'entrada (això és viscut com quelcom positiu)
- c) S'ha millorat la qualitat dels informes (tot i que aquesta percepció està més estesa entre els professionals de tractament i menys entre els membres de la judicatura, el centre directiu i algun director de centre penitenciar).

16. També hi ha aspectes en què pesa més la percepció negativa de la Circular:

- a) Els professionals denuncien que la seva aplicació ha implicat una major burocratització, amb l'exigència de realitzar molts informes, encara que sigui per informar desfavorablement de les propostes
- b) L'encàrrec de fer més propostes de LC és viscut amb tensió per part de l'equip de tractament, sobretot quan es sospita que l'elevació de la proposta serà mal rebuda pel JVP
- c) Els professionals viuen amb ambivalència que s'accelerïn processos per complir els terminis que donen dret a l'intern als beneficis penitenciaris. Entenen la finalitat última de la mesura, però creuen que la presa de decisions sobre si l'intern està preparat per a la vida en semi-libertat o LC es pren precipitadament perquè *no es coneix prou* al subjecte, o que *no porta prou temps* al centre per fer la proposta, o es considera que *no ha consolidat* la seva adaptació al medi institucional.
- d) El canvi que propugna la Circular ha fet augmentar les càrregues de treball dels professionals en un moment de retallades de recursos, sous i horaris, fet que genera poca motivació laboral al canvi. El discurs també traspua la sospita que la crisi econòmica és l'autèntica motivadora d'aquest canvi, més que no pas una política real d'aposta per a la rehabilitació.

Respecte als revocats

17. El perfil del revocat coincideix força amb les característiques dels interns de 2n grau de tractament de la nostra mostra. Les diferències les trobem en

què els revocats de la LC han evolucionat positivament –tot i que amb daltabaixos– al centre penitenciari i han merescut la confiança per ser proposats per sortir en LC. Els professionals identifiquen que els interns amb aquestes característiques necessitarien un seguiment molt més intensiu que la resta d'interns que arriben a LC.

18. Els estudis internacionals recomanen en aquests casos no augmentar la *supervisió* (entesa com a més nombre de trobades entre el condemnat i el referent per detectar incompliments), sinó utilitzar els contactes de la LC com a eina de *tractament* (entesa com a objectius del PIT elaborats conjuntament amb el condemnat, seguits i avaluats amb el seu agent referent).
19. Hi ha pocs recursos per a penalitzar de manera proporcionada els incompliments de regles de conducta en LC, sense que això suposi una revocació completa. La literatura internacional també recomana graduar la regressió de mesures, de manera que els incompliments no comportin necessàriament un reingrés penitenciari, atès que els estudis demostrin que no condueix a una disminució de la reincidència.

10.2 Propostes

A) Reforçar el caràcter rehabilitador de la LC

Respecte a la concessió:

1. Informar a l'intern des de l'inici de la condemna quan i sota quins criteris es podrà accedir a la LC, i en cas de denegació, comunicar-ne els motius i la data en la qual es tornarà a considerar la concessió.
2. Potenciar la concessió de la LC a interns de perfil de mig i alt risc segons el RisCanvi i destinar-los la major part de recursos, en detriment dels que presenten un risc baix i no els necessiten.
3. Augmentar l'aplicació del règim de 3r grau com a procés natural previ a la concessió de la LC.

4. Garantir que la LC s'aplica durant un temps suficient per tal que es puguin percebre els beneficis rehabilitadors.

Respecte al seguiment:

5. Iniciar els contactes amb l'equip de seguiment abans de la sortida en LC i intensificar-ne la supervisió en els primers mesos, coincidint amb el període de major risc de reincidència (primers 3-9 mesos). En aquests casos, ampliar el programa individual de seguiment (PIS) fent èmfasi en el tractament més que en la supervisió.
6. Utilitzar també el RisCanvi com eina d'avaluació en els subjectes que es troben en LC.
7. Treballar per la regeneració de llaços entre l'intern i la seva xarxa de suport, així com promoure que les instàncies públiques que proveeixen de recursos i assistència (habitatge estable i ocupació) treballin en col·laboració amb els professionals de medi obert.
8. Fomentar el control social informal (família, amics, companys de feina, veïns, etc.) i incentivar la supervisió als barris de cara al seguiment de la LC.

B) Implementar un model mixt en l'aplicació de la LC

9. En els casos de penes *curtes* (fins a 3 anys), concedir de forma automàtica els beneficis penitenciaris, llevat dels casos en els quals s'obtingui una puntuació mitja o alta al RisCanvi i es consideri que la intervenció en medi obert no suposi una reducció en el risc de reincidència.
10. En els casos de penes *llargues* (superiors als 3 anys), continuar aplicant el model discrecional operatiu actualment.
11. Dissenyar una formació específica per a la implementació d'aquest model mixt.

C) Graduar les respostes als incompliments de les condicions de la LC

12. Tractar la recaiguda com a part lògica del procés de desistiment del delicte, sense que els retrocessos suposin una pèrdua de confiança per part de l'equip en l'intern, i fomentar responsabilització per part d'aquest del procés de reinserció.
13. Elaborar propostes per incloure en la legislació estatal un sistema gradual de respostes davant els incompliments, de manera que aquests no suposin necessàriament la revocació de la LC.

D) Millorar l'elaboració i aplicació del PIT

14. Abordar el tractament com un procés unitari amb diferents fases vinculades als diferents règims de vida penitenciària (medi tancat, 3r grau i LC), assegurant la continuïtat entre les actuacions dels diversos equips de tractament, i adaptar l'exigència dels resultats a aquestes fases.
15. Enfocar el disseny del tractament en funció de les necessitats criminògenes i no només en base al delicte comès.
16. Iniciar els programes de tractament específic tan bon punt siguin inclosos en el PIT.
17. Fomentar des d'un inici la reparació a la víctima com a part del procés de rehabilitació, per tal que el procés de treball quedi clar des del primer moment.
18. Cal vincular molt més l'accés als beneficis penitenciaris amb el compliment del PIT, les valoracions del SAM i les avaluacions del RisCanvi.
19. Crear PIT per interns en situació preventiva, desvinculats del presumpte fet delictiu.

E) Promoure canvis en els hàbits de treball dels professionals dels centres penitenciaris i dels serveis socials penitenciaris

20. Elaborar i implementar plans de formació específics en competències pròpies dels tècnics de tractament en el marc del procés de rehabilitació.
21. Impulsar fòrums de bones pràctiques i fer difusió de les experiències d'èxit en l'àmbit de la LC i de tot el pas pel sistema penitenciari.
22. Enfortir la figura dels comandaments intermedis com a element clau en la coordinació dels equips interdisciplinars en la gestió del procés de rehabilitació dels interns, especialment pel que fa a la gestió del risc i l'aplicació eficient i eficaç de la cadena permissiva i com a figura de recolzament pels treballadors.

F) Impulsar un canvi en la percepció social de la LC

23. Conscienciar als diferents actors (el propi intern, els equips de tractament i l'opinió pública) que la LC és una etapa més dins del procés de rehabilitació i és una eina eficaç per integrar l'intern en la comunitat i afavorir el desistiment del delictes.

Epíleg

Respecte al futur immediat i als possibles canvis legislatius del Codi Penal

Les notícies de l'avantprojecte de la nova reforma del CP proposat pel govern del Partit Popular a través del seu Ministre de Justícia Alberto Ruiz-Gallardón no conviden a l'optimisme pel que fa a la millora del sistema de concessió de la LC.

En primer lloc, els experts jurídics que l'han estudiat destaquen que aquesta reforma no aposta pel sistema progressiu⁴⁵. La reforma apunta a orientar l'actuació dels operadors jurídics per tal que en molts casos s'hagi de complir la integritat de la condemna (incapacitació del condemnat) posant aquesta incapacitació per damunt de la rehabilitació.⁴⁶ Aquesta doctrina, que d'entrada gaudeix de força popularitat entre el públic en general –ja que tenir encarcerat al penat dóna una falsa sensació de seguretat a mig termini–, suposa un problema greu perquè no es prepara als interns per a la sortida, de manera que el seu desistiment per tornar a delinquir i la seva reinserció social es veuen greument afectades⁴⁷. A llarg termini suposa incrementar el pes negatiu dels indicadors recollits en la introducció i el capítol 1, en els quals Catalunya i Espanya ja parteixen d'una situació força negativa (taxes d'encarcerament i de densitat penitenciària, durada mitjana del temps de presó efectiva, etc.), a banda de fer encara més car i econòmicament insostenible un sistema que farà augmentar de forma molt significativa el nombre de persones preses, en un moment on és necessari mirar molt detingudament en què s'ha de prioritzar la despesa pública.

En concret, un dels nous articles proposats en la reforma del CP és el 90.6, referent a la LC. Segons els experts citats, la proposta de modificació suposa

---

⁴⁵ Seminari citat sobre *De l'execució de penes a la reinserció*, pàg.17. També Alfonso Serrano *Notas al Anteproyecto de Reforma del Código penal Español de octubre de 2012*(ob.cit.)

⁴⁶ Daniel Varona Gómez. Ponència "Execució de condemna i reformes penals" dins de *VII Jornada de Juristes de Centres Penitenciaris*. Programa Compartim. CEJFE. 15.10.2013. <http://www.cejfe.tv/ca/viijornadauristescpdvarona.aspx>

⁴⁷ El tractament implica iniciar processos de sortida de forma esglaonada on es pugui anar controlant el seu comportament i les problemàtiques que l'acompanyen.

un important canvi de filosofia en el sentit que la concessió de la LC implicarà que es suspengui l'execució de la resta de pena provisionalment, de manera que, en cas de revocació, l'intern haurà de complir novament el temps íntegre de condemna que li quedava en el moment de la concessió. Això farà que no sigui gens atractiu sol·licitar-ho i, alhora, costi molt plantejar una revocació per aquells als quals s'hagi concedit, atès l'agreujament de conseqüències que suposarà la mesura.

D'altra banda, el Govern espanyol també ha presentat l'avantprojecte de LO de l'Estatut de la Víctima del Delicte⁴⁸, on s'enuncia entre les novetats destacades que les víctimes tindran dret a recórrer la LC del penat quan la condemna sigui superior als 5 anys. També podran recórrer les resolucions de classificació en 3r grau de tractament que proposi el JVP, quan es proposi abans del compliment de la meitat de la condemna⁴⁹.

Les recomanacions de la recerca respecte tots aquests canvis van en sentit contrari a les propostes legislatives que acabem de comentar. La darrera recomanació en la qual volem incidir és la necessitat de desestimar el compliment íntegre de les penes en medi tancat i per contra, fomentar el compliment de part de la condemna en medi obert, una part en 3r grau de tractament i una altra en LC. Caldria incentivar que el compliment efectiu en medi obert fos, com a mínim, de la meitat del total de la condemna. No hauria de limitar-se aquesta regla a gaires excepcions.

Al llarg de la recerca hem donat suficients arguments que fonamenten aquesta darrera recomanació: arguments bibliogràfics, científics, empírics, d'eficàcia criminològica, d'eficiència econòmica, però per sobre de tot, vinculades amb el plantejament humanista que ha de tenir la pena privativa de llibertat,.

Hem de recordar que el plantejament humanista i la finalitat de reinserció social de les penes està recollida en el conjunt del nostre marc legislatiu bàsic, apareixent reiteradament en els primers articles i en les exposicions de motius

---

⁴⁸ Es pot consultar a http://www.ub.edu/dpenal/Estatut_victima_APLO_25_10_2013.pdf (darrera visita 7 de gener de 2014).

⁴⁹ Es pot consultar la nota de premsa a: <http://www.mjusticia.gob.es/cs/Satellite/ca/1215197775106/Medios/1288786623195/Detalle.html> (darrera visita 7 de gener de 2014).

que justifiquen la promulgació de les lleis i que, a més, són la base de les recomanacions europees que s'han anat aprovant en les darreres dècades.

Barcelona, gener de 2014

11.Referències bibliogràfiques

Aebi, M. F. i Delgrande, N. (2013). *Council of Europe Annual Penal Statistics SPACE I: Survey 2011* (Report PC-CP (2013) 05). Council of Europe, Strasbourg, France. Recuperat a:

http://www3.unil.ch/wpmu/space/files/2013/05/SPACE-1_2011_English.pdf

Albrecht, H. J. (2012). *Prison overcrowding-finding effective solutions: strategies and best practices against overcrowding in correctional facilities*. Max-Planck-Institut für Ausländisches und Internationales Strafrecht. Recuperat a:

http://www.defensesociale.org/xvicongreso/usb%20congreso/1%C2%AA%20Jornada/02.%20Panel%201/P1_albrecht%20-%20prisonvercrowding_2012.pdf

Bogue, B.; Campbell, N.; Carey, M. *et al.* (2004). *Implementing evidence-based practice in community corrections: The principles of effective intervention*. Washington, DC: US Department of Justice, National Institute of Corrections. Recuperat a: <http://www.nicic.org/pubs/2004/019342.pdf>

Bonfill, R. (2011). Anàlisi de les demandes derivades de la intervenció del treballador social en els expedients socials. Document inèdit.

Bonta, J. i Andrews, D. A. (2007). Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation. *Rehabilitation*, 6. Recuperat a:

https://cpoc.memberclicks.net/assets/Realignment/risk_need_2007-06_e.pdf

Braga, A. A.; Piehl, A. M. i Hureau, D. (2009). Controlling violent offenders released to the community: an evaluation of the Boston Reentry Initiative. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 46: 411-437.

Capdevila, M. i Ferrer, M. (2009). *Taxa de reincidència penitenciària 2008*. Barcelona: CEJFE. Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/SC-1-076-09_cat.pdf

Capdevila, M.; Parés, R.; Ferrer, M. *et al.* (2006). *La classificació inicial en règim obert dels condemnats a presó*. Barcelona: CEJFE. Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/doc_43819790_1.pdf

Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada (2009). Justidata núm. 49: *La llibertat condicional a Catalunya (període 2002-2006)*. Butlletí d'Estadística Bàsica de la Justícia a Catalunya. Barcelona. Recuperat a: http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/JUSTIDATA_49.pdf

Cheliotis, L. K. (2008). Reconsidering the effectiveness of temporary release: a systematic review. *Agression and Violent Behaviour*, 13,153-168.

Cid, J. i Tébar, B. (2013). *Regressió a segon grau: causes i conseqüències*. Barcelona: CEJFE. Recuperat a: http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Home/recerca/cataleg/regressio_2ngrau.pdf

Cid, J. i Tébar, B. (2010a). Libertad condicional y delincuentes de alto riesgo. *Revista Española de Investigación Criminológica*, 8, art. 3.

Cid, J. i Tébar, B. (2010b). Spain. A Padfield, N.; Van Zyl Smit, D. i Dünkel, F., *Release from prison. European policy and practice* (p. 358-392). Devon: Willan Publishing.

Comitè Europeu per la Prevenció de la Tortura (1997). *7th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 1996*. Recuperat a: <http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-07.htm>

Comitè Europeu per la Prevenció de la Tortura (2001). *11th General Report on the CPT's activities covering the period 1 January to 31 December 2000*. Recuperat a: http://www.cpt.coe.int/en/annual/rep-11.htm#_Toc523890672

Comitè Europeu per la Prevenció de la Tortura (2007). *Report to the Hungarian Government on the visit to Hungary carried out by CPT from 30 January to 1 February 2007*. Recuperat a: <http://www.cpt.coe.int/documents/hun/2007-24-inf-eng.pdf>

Consell d'Europa (1999). Recommendation of the Council of Europe, No. R(99)22 concerning prison overcrowding and prison population inflation. Recuperat a: <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=538633&SecMode=1&DocId=412108&Usage=2>

Consell d'Europa (2003). Recommendation Rec(2003)22 of the Committee of Ministers to member states on conditional release (parole). Recuperat a:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70103&Site=CM>

Consell d'Europa (2003). Recommendation Rec(2003)23 of the Committee of Ministers to member states on the management by prison administrations of life sentence and other long-term prisoners. Recuperat a:

<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=75267&Site=CM>

Consell d'Europa (2010). Recommendation CM/Rec(2010)1 of the Committee of Ministers to member states on the Council of Europe Probation Rules. Recuperat a: <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=1575813>

Díez-Ripollés, J. L. (2004). El nuevo modelo penal de la seguridad ciudadana. *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, 06-03, 1-34. Recuperat a:

<http://criminet.ugr.es/recpc/06/recpc06-03.pdf>

Díez-Ripollés, J. L. (2005). De la sociedad del riesgo a la seguridad ciudadana: un debate desenfocado. *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, 07-01, 1-37. Recuperat a: <http://criminet.ugr.es/recpc/07/recpc07-01.pdf>

Diversos autors (2006). La declaració del Congrés Penitenciari Internacional. A *La funció social de la política penitenciària. Congrés Penitenciari Internacional Barcelona 2006* (p. 119-120). Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/doc_28044478_1.pdf

Dünkel, F.; Van Zyl Smit, D. i Padfield, N. (2010). Concluding thoughts. A Padfield, N.; Van Zyl Smit, D. i Dünkel, F., *Release from prison. European policy and practice* (p. 395-444). Devon: Willan Publishing.

Ellis, T. i Marshall, P. (2000). Does parole work? A post-release comparison of reconviction rates for paroled and non-paroled prisoners. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 33 (3): 300-317. Recuperat a:

Flore, D., Bosly, S., Honhon, A. i Maggio, J. (eds.) (2011). *Probation Measures and Alternative Sanctions in the European Union*. Cambridge - Antwerp - Portland: Intersentia.

Forcadell, A. J. i Ternero, R. (2005). *Sistema motivacional i variables individuals en la rehabilitació de menors*. Barcelona: CEJFE. Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/doc_88806346_1.pdf

Franquesa, E. (dir.) (2000). *Vocabulari de dret penal i penitenciari*. Departament de Justícia i TERMCAT, Centre de Terminologia (Generalitat de Catalunya). Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/doc_48007573_1.pdf

García, C. i Soler, C. (2014). *Avaluació de necessitats i disseny de la intervenció per a la reintegració social dels delinqüents sexuals d'alt risc*. Barcelona: CEJFE. Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Home/recerca/cataleg/2014/avaluacio_reintegracio_sexuals_cat.pdf

García Arán, M. (2006). L'execució penitenciària en una societat canviant: cap a un nou model. A *La funció social de la política penitenciària. Congrés Penitenciari Internacional Barcelona 2006* (p. 70-81). Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/doc_28044478_1.pdf

Garland, D. (2005). *La cultura del control. Crimen y orden social en la sociedad contemporánea*. Barcelona: Gedisa.

Harper, G. i Chitty, C. (2005). *The impact of corrections on re-offending: a review of 'what works'*. Home Office Research Study 291, 3rd Edition, Londres: Home Office. Recuperat a:

<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs04/hors291.pdf>

Kensey, A. i Benaouda, A. (2011). Les risques de récidive des sortants de prison. Une nouvelle évaluation. *Cahiers d'études pénitentiaires et criminologiques*, 36, 1-8. Recuperat a:

http://www.justice.gouv.fr/art_pix/cahierd%27etude36.pdf

Padfield, N., Van Zyl Smit, D. i Dünkel, F. (2010). *Release from Prison. European policy and practice*. Devon (UK): Willan Publishing.

Petersilia, J. (2004). What works in prisoner reentry? Reviewing and questioning the evidence. *Federal Probation*, 68, 2. Recuperat a:

http://www.caction.org/rrt_new/professionals/articles/PETERSILIA-WHAT%20WORKS.pdf

Rodríguez Alonso, A. (2012). Visión empírica de la evolución del sistema penitenciario español en los últimos tiempos. Situación actual. *Revista de estudios penitenciarios*, 256, 67-79. Recuperat a:

<http://www.derechopenitenciario.com/comun/fichero.asp?id=2764>

Roldán, H. (2010). El uso de la libertad condicional y su influencia en el tamaño de la población reclusa en España. *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, 12-04,1-17. Recuperat a:

<http://criminnet.ugr.es/recpc/12/recpc12-04.pdf>

Schlager, M. i Robbins, K. (2008). Does parole work? Revisited: Reframing the discussion of the impact of postprison supervision on offender outcome. *The Prison Journal*, 88, 234-252. Recuperat a:

<http://www.sagepub.com/hanserstudy/articles/07/Schlager.pdf>

Seiter, R. P. i Kadela K. R. (2003). Prisoner reentry: what works, what does not, and what is promising. *Crime & Delinquency*, 49: 360-388. Recuperat a:

http://www.caction.org/rrt_new/professionals/articles/SEITER-WHAT%20WORKS.pdf

Serrano Gómez, A. (2013). Notas al anteproyecto de reforma del Código Penal español de octubre de 2012. *Revista Electrónica de Ciencia Penal y Criminología*, 15-r1 :1-05 :18. Recuperat a:

<http://criminnet.ugr.es/recpc/15/recpc15-r1.pdf>

Síndic de Greuges de Catalunya (2007). *Estudi comparatiu dels sistemes penitenciaris europeus. Informe extraordinari*. Recuperat a:

<http://www.sindic.cat/site/unitFiles/2164/Informesistemespenitenciaris.pdf>

Soler, C. i García, C. (dir.) (2009). Delinqüència sexual i reincidència. Un estudi a les presons de Catalunya. A Diversos Autors, *Delictes sexuals i reincidència* (p. 6-161). Barcelona: CEJFE. Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/Delites_sexuals_i_reincidencia.pdf

Solomon, A. L.; Kachnowski, V. i Bhati, A. (2005). *Does parole work? Analyzing the impact of postprison supervision on rearrest outcomes*. Washington, DC: The Urban Institute Press. Recuperat a:

http://www.urban.org/UploadedPDF/311156_Does_Parole_Work.pdf

Solomon, A.; Osborne, J.; Winterfield, L. *et al.* (2008). *Putting public safety first: 13 parole supervision strategies to enhance reentry outcomes*. Washington, DC: The Urban Institute. Justice Policy Center. Recuperat a:

http://www.urban.org/UploadedPDF/411791_public_safety_first.pdf

Subdirecció General de Tractament, Rehabilitació i Sanitat (2011). *El model de rehabilitació a les presons catalanes*. Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/Publicacions/model_rehabilitacio_presons_catalanes.pdf

Tébar, B. (2006a). *El Modelo de Libertad Condicional Español*. Cizur Menur: Aranzadi.

Tébar, B. (2006b). La aplicación de la libertad condicional en España. *Revista de Derecho Penal y Criminología* (2ª época), 18, 283-315. Recuperat a:

<http://e-spacio.uned.es/fez/eserv.php?pid=bibliuned:DerechoPenalyCriminologia-2006-18-3020&dsID=pdf>

Tébar, B. (2004). *Variables de concessió de la llibertat condicional a Catalunya*. Barcelona: CEJFE. Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/doc_40827794_1.pdf

Tournier, P. V. (2004). Systems of Conditional Release (Parole) in the Member States of the Council of Europe. *Champ pénal*, 1. Recuperat a:

<http://champpenal.revues.org/378>

Tournier, P. V. (2006). La lluita contra la criminalitat a Europa, els drets fonamentals com a arma. A *La funció social de la política penitenciària. Congrés Penitenciari Internacional Barcelona 2006* (p. 27-38). Recuperat a:

http://www20.gencat.cat/docs/Justicia/Documents/ARXIUS/doc_28044478_1.pdf

Turnbull, P. (ed.) (2011). *Domice Literature Review*. Institute for Criminal Policy Research. Kings College of the University of London. Recuperat a:

http://www.domice.org/uploaded_files/Domice%20Literature%20Review%20November%202011.pdf

United Nations Office on Drugs and Crime (2007). *Handbook of basic principles and promising practices on Alternatives to Imprisonment*. New York: Criminal Justice Handbook Series. Recuperat a:

https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/07-80478_ebook.pdf

Van Kalmthout, A. M. i Durnescu, I. (eds.) (2008). *Probation in Europe*. Nijmegen (Països Baixos): Wolf Legal Publishers/CEP. Recuperat a:

http://www.cepprobation.org/default.asp?page_id=157&map_id=59

Van Zyl Smit, D. i Spencer, J. R. (2010). The European dimension to the release of sentenced prisoners. A Padfield, N.; Van Zyl Smit, D. i Dünkel, F., *Release from prison. European policy and practice* (p. 9-46). Devon: Willan Publishing.

Vega, M. (2004). Septuagenarios y los enfermos incurables: los septuagenarios y los enfermos curables; una solución legal equivocada. *Cuadernos de Derecho Penitenciario*, 6: 5-37. Recuperat a:

http://www.icam.es/docs/ficheros/200404130003_6_5.pdf

Weaver, B. i Mcneill, F. (2011). *Some lessons from research for organising and delivering case management work with offenders*. DOMICE final conference, Barcelona, Spain. Recuperat a:

http://www.cepprobation.org/uploaded_files/DOMICE%20desistance%20and%20case%20management%5B1%5D.pdf